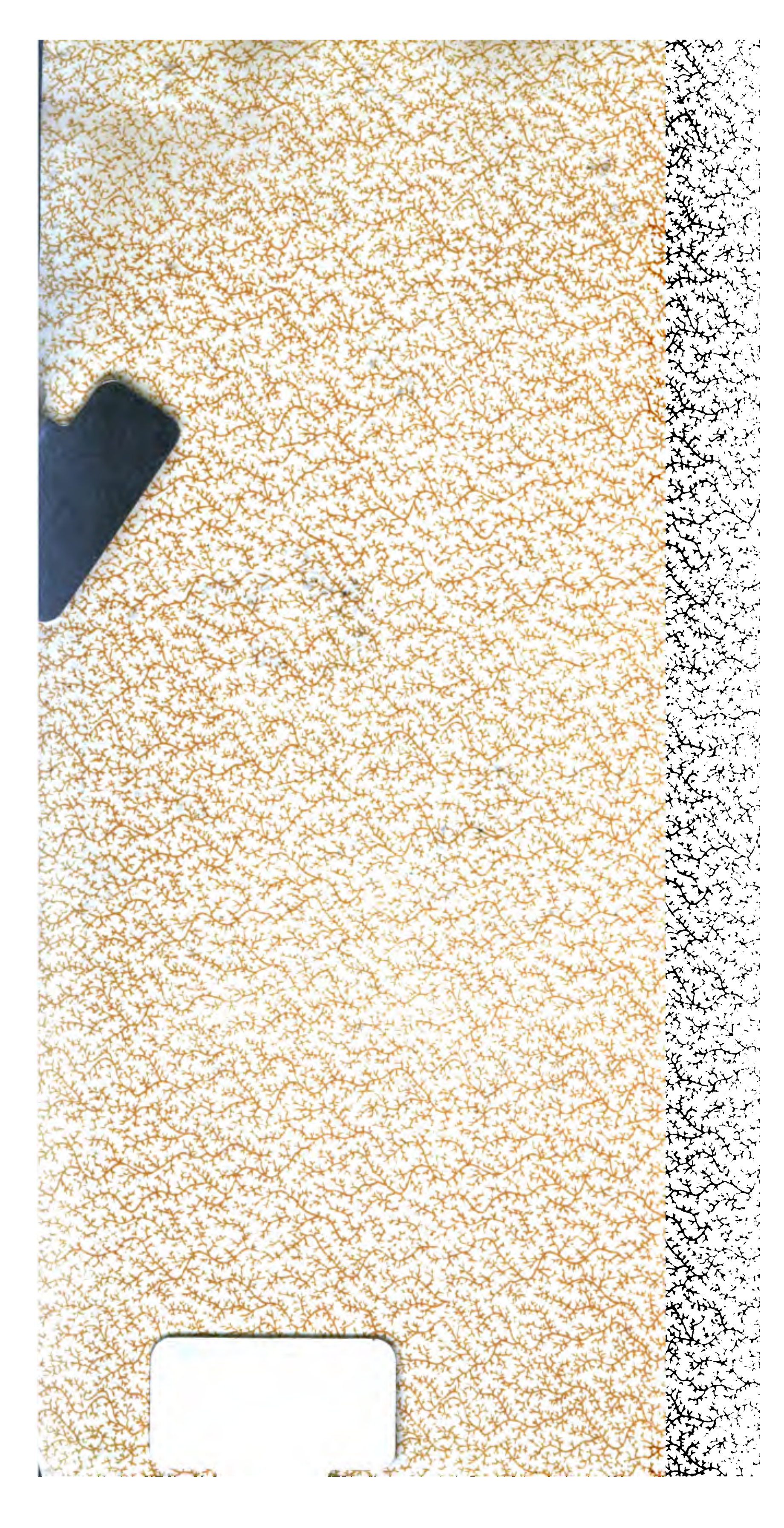
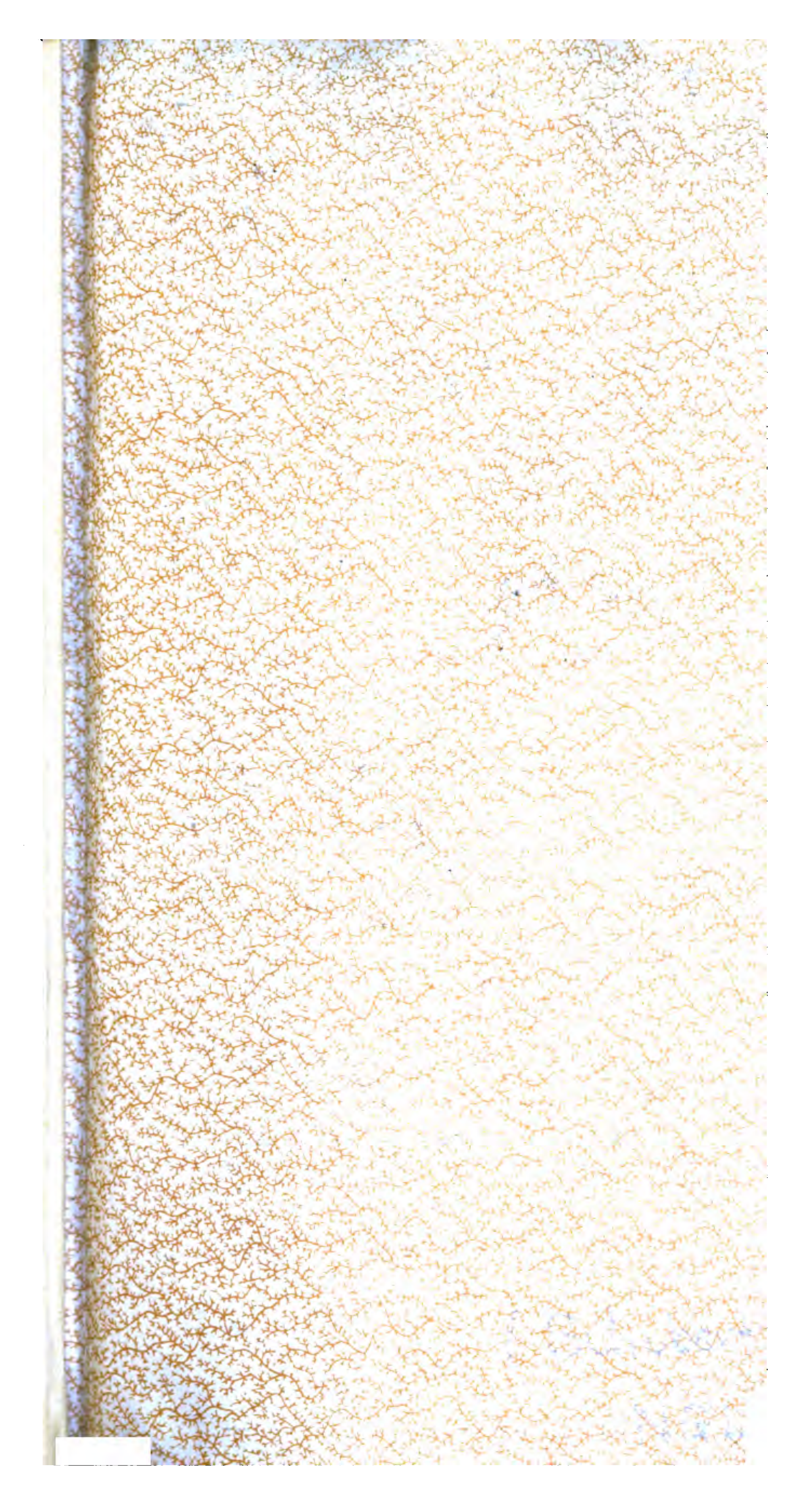
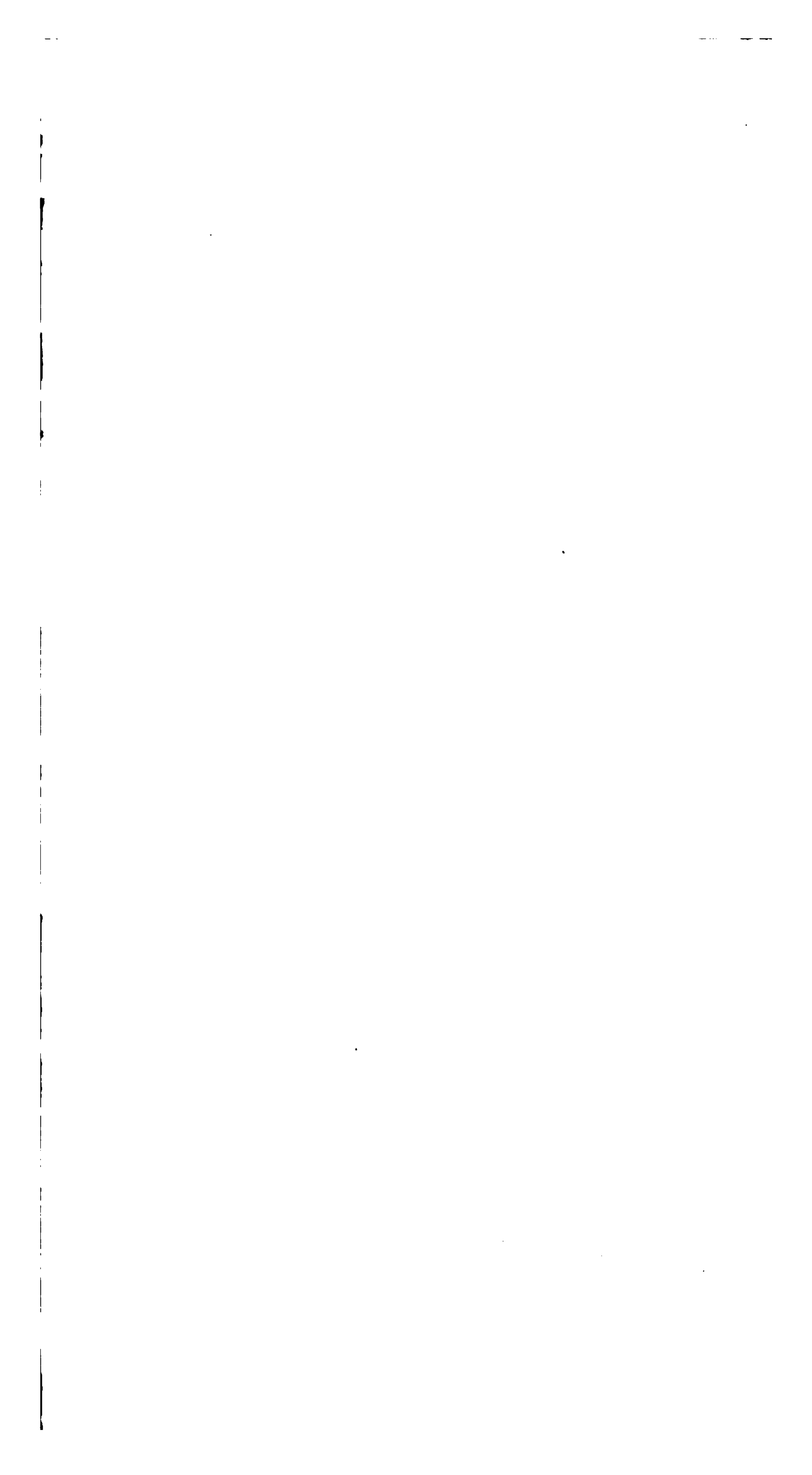

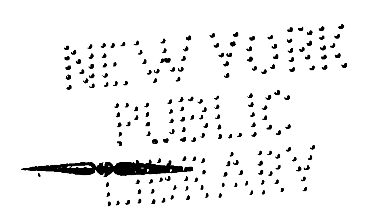

VERHALEN.

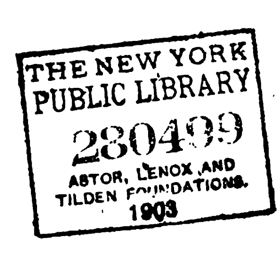
NAAR HET HOOGDUITSCH

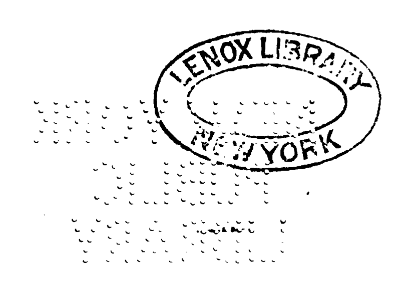
VAN

Dr. GOTTHILF HEINRICH VON SCHUBERT,
Hofraad en Hoogleeraar te *Munchen*.

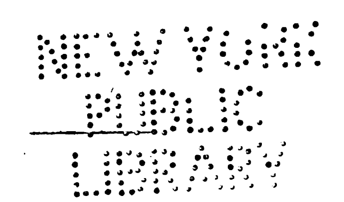

GRONINGEN,
M. SMIT.
1843.

INHOUD.

Koenraad de Verteller.

Op een' heuvel aan den kant van het Odenwald, daar waar zich over het breede dal des Rijns en naar de zijde van den Neckar een wijd uitzigt opent, lag voor omstreeks anderhalf honderd jaren in de schaduw der oude walnootenboomen een deftig landhuis, dat bij de toenmalige reizigers in een beter blaadje stond en beroemder was, dan de koninklijke paleizen te Parijs en te London. Bij het volk des lands werd het huis eenvoudig de *vrije herberg* genoemd; zijn ouden eigenaar en bewoner noemde men ridder Koenraad den verteller, ofschoon hem deze naam slechts zeer oneigenlijk toekwam, want ridder Koenraad plagt, hoe gaarne hij zulks in zijne jongere jaren ook had mogen doen, in zijn lateren leeftijd bijna nooit zelf te vertellen, maar slechts anderen daartoe uit te noodigen. En deze uitnoodiging van den ouden heer was allezins billijk, want even gelijk hij wenschte, dat zijne rijkelijk onthaalde gasten hem met verstandig gesprek onderhielden, zoo gaf hij van zijnen kant ieder, die bij hem kwam, ofschoon men ook maar eenige uren zijn gast was, zulk eene rijke stof tot onderhoud voor het vervolg, dat de reiziger, als hij weêr te huis kwam, langen tijd van den heer Koenraad en zijne vrije herberg vertellen kon. Daarom ontbrak het ook zoo min des winters als des zomers aan dagelijksch bezoek van vreemde reizigers en bezoekende gasten, die zonder verdere noodiging bij den ouden ridder kwamen; want in de geheele nabuurschap was destijds, misschien nog ten gevolge van den verdelgenden oorlog, geene dragelijke herberg, laat staan zulk eene, waar men zoo voortreffelijk, en nog daarenboven

voor niet onthaald werd, en wien ook al juist niet het onthaal naar het schoone, vriendelijk aanlokkend huis hadde getroond, dien voerde toch de wensch derwaarts, om ridder Koenraad, van wien men zoo vele zonderlinge dingen hoorde, zelf te zien en te leeren kennen. En dat was voorzeker reeds alleen eenen omweg of eene bijzondere reis waard; de oude heer behoorde reeds daarom tot de grootste merkwaardigheden des lands, wijl er bezwaarlijk een tweede gevonden werd, die zoo veel had als hij, en wien ook tevens zoo veel ontbrak als hem; hij was een der rijkst begaafde en echter ook weêr een der armste mannen uit zijne omstreken.

Het is waar, wie zonder vooraf naauwkeurig onderrigt te zijn, den heer Koenraad voor de eerste maal zag, hoe hij, van de jagt of van een bezoek zijner landerijen en ontgonnene velden terugkeerende, zoo deftig op zijn' schimmel reed; wie den eerwaardig vriendelijken man beneden in de groote eetzaal bij zijne gasten binnentreden, of hem met vlugge schreden op het slotplein en in den tuin rondloopen zag, die kon moeijelijk raden, dat hij sedert zijne vroegste kindschheid zoo stokblind was, dat zijn welgevormde donkerkleurige oogen geen den minsten schijn van den helderen dag gewaar werden; doch hij zelf, de blinde, scheen immers eveneens naauwelijks te bemerken, of er aan te denken, dat hij een zintuig miste, dat met regt onder de hoogste der ligchamelijke goederen geteld wordt.

Wel is waar, de tijd had daarbij ook met zijne aan zoo veel gewennende, alles verzachtende kracht het zijne gedaan. Want ridder Koenraad was thans diep in de zestig, doch ten tijde, dat hem het ongeluk trof, dat hij eensklaps blind werd, was hij nog geen drie volle jaren oud. Tot dit ongeluk had, zoo als men vertelde, de vader van den ridder zelf de eerste aanleiding gegeven, die de krijgszuchtige ruwe opvoedingswijze, welke hij in zijne kindschheid zelf had moeten verduren, ook bij zijne beide zonen in toepassing brengen wilde. Hij had namelijk de gewoonte, om de knaap-

jes, als er een hevig onweêr uitborst, geheel naakt buiten op de gevloerde straat van het plein te zetten, waar zij aan al den regen en wind blootgesteld waren, want hij plagt te zeggen, dat hij, die niet vroegtijdig met storm en onweêr kennis gemaakt had, nooit een wakker ruiter worden kon. Bij den vader zelven, even als bij zijnen oudsten zoon, had ook dat gewennen aan storm en onweêr eene goede uitwerking gehad, want de vader was nog in zijne negentig jaren, toen hij stierf, een krachtig grijsaard, die kort te voren, dat de kwaadaardige destijds in het land heerschende ziekte hem wegrukte, zijn paard zoo vlug bereed, als een man van veertig jaren, en de oudere broeder van onzen Koenraad had eene gelijke stalen kracht en gezondheid genoten, ofschoon dit zijne borst niet had kunnen beschermen voor het indringen der vijandelijke kogels, die hem in eenen slag van den dertigjarigen oorlog doodelijk troffen.

Doch de »kennismaking met storm en onweêr" waartoe zijn vader hem wilde noodzaken, was ridder Koenraad niet zoo goed bekomen als zijn' vader en broeder. Op zekeren dag, toen er weêr een zwaar onweêr uitborst, had de vader ook het knaapje geheel naakt aan den nederstroomenden regen prijs gegeven en het zij nu de ontijdige toediening van het koude waschbad aan een teeder, juist zeer verhit, ligchaam, hetzij de bliksem, die digt bij het zittende kind in een ouden boom sloeg, de oorzaak der verlamming geweest zij, zeker is het, dat deze zoo plötselijk en geheel zijne gezigtszenuwen trof, dat de kleine, toen men hem na het onweder weêr in huis haalde en in de kamer bragt en hem nu wilde laten rondloopen, overal tegen stoelen en tafels aanliep en met zijne handjes al rondtastende voortging, vragende, waarom men toch in zulk een duisteren nacht geen licht opstak?

De duistere nacht over de oogen van het kind was gebleven; in zijn vrolijk hart vol levenslust was het echter dra weêr dag geworden. Immers het knaapje kon reeds

weinige maanden na zijn ongeval in de kamer van het vaderlijk huis even zoo vlug en zonder zich te stooten rondloopen, als een ziend kind van gelijken ouderdom, en slechts dan, wanneer een bediende toevallig een voorwerp, dat anders zijne vaste plaats had, van daar op eene andere plaats zette, stiet het zich daaraan. Ook op het plein en in den tuin, ja op de geheele vlakte van den heuvel wist de kleine, bloot door het gevoel geleid, spoedig zoo goed den weg te vinden, dat hij zijn' vader naar den zwaarsten beuk van het lustbosch, dien hij dikwijls met zijne uitgestrekte armen gemeten had, brengen of hem een opkomend boompje, dat de oude nog niet bemerkt had, aanwijzen konde. Want sedert het groote ongeluk, dat den armen Koenraad getroffen had, was de vader, die immers de schuld daarvan grootendeels op zich zelven moest werpen, met zulk eene bijzondere teederheid aan den knaap gehecht, dat hij tegen zijne vroegere gewoonte aan, uren lang met hem bezig was.

Doch wie zou ook met geene bijzondere deelneming den armen Koenraad toegedaan zijn geweest. Er was trouwens in de gansche school, die de knaap bezocht, geen een kind, dat met zoo veel lust en oplettendheid de woorden van den ouden leermeester, die iets meer dan een alledaagsche was, vatte en in zijn hart bewaarde; ook kon de knaap, wat andere kinderen uit boeken lazen, als hij het slechts een of twee maal hoorde van buiten opzeggen en had zich op deze wijze spoedig den geheelen inhoud van menig klein schoolboek eigen gemaakt. Daarbij was het dan ook vooral in het oog vallend en tevens treffend, dat de jonge Koenraad juist zulke dingen met de vurigste levendigheid vatte, die tot het gebied van dat zintuig behoorden, hetwelk hij miste: van het gezigt. Wie hem van de zon, de maan en de sterren, of van de prachtige kleuren der bloemen en vlinders vertelde, die kon meer dan bij vele andere onderwerpen op zijne onverdeelde oplettendheid rekenen; bij elken bloesem of bloem, naar welken zijn reukzintuig hem heenvoerde, was zijn eerste vraag naar de kleur deszelven, ofschoon men

goede redenen had, om te vermoeden, dat reeds weinige jaren na zijn blind worden de duidelijke voorstelling van het onderscheid der kleuren uit zijn geheugen verdwenen was. Zoo was het ook inzonderheid in het oog vallend, uit welk eene bijna hartstogtelijke weetgierigheid deze blinde reeds als knaap, maar nog meer als jongeling, bij allen, die hem oplossing geven konden, naar de gedaante en gesteldheid van vreemde landen en steden, als ook naar den aard en de zeden hunner bewoners vorschte. Hetgeen hij langs dezen weg gewaar werd, nam hij zoo levendig in zijne ziel op, dat, als het gesprek op zoodanig onderwerp viel, hij daarover spreken kon, als of hij het zelf gezien had. Met deze zucht naar vreemde berigten had zich in hem ook een lust tot reizen ontstoken, dien zijn vader slechts met moeite onderdrukken kon, en die ten minste dat erlangde, dat het hem vergund werd, de universiteit te Heidelberg en daarna zelfs Padua te bezoeken, waar hij aan de hand van eenen trouwen leidsman de voorlezingen zeer vlijtig bijwoonde en vervolgens van Padua nog verscheidene omstreken en steden van Opper-Italie doorreisde. Op deze reizen legde hij zelfs nog eene grootere nieuwsgierigheid aan den dag dan andere, ziende reizigers. In elke stad van belang, welke hij doortrok, liet hij zich door alle hoofd- ja zelfs door de bijstraten leiden; in de merkwaardigste gebouwen bragt hij uren lang door en maakte zich, zoo ver zulks doenlijk was, met hunne bijzondere deelen door het gevoel zijner handen bekend; het amphitheater te Verona had hij zoo dikwijls bestegen en betast, dat hij nog in latere jaren deszelfs voornaamste omtrekken als ook de verhouding van deszelfs enkele deelen uiterst naauwkeurig in klei of was kon nabootsen, in welken arbeid hij van de jeugd af een meester was; ook van de bouworde des Doms te Milaan, welks toren hij meermalen besteeg, had hij eene vrij naauwkeurige kennis opgedaan, en met hoe veel verstand hij in het algemeen de gebouwen en hunne bouworde had weten uit te vorschen, dat kon ieder kenner in het kleine aan die gebouwen bemerken, welke ridder

Koenraad naar modellen, die hij zelf vervaardigd had, op zijn' eigen grond had laten optrekken.

Bij eene beroemde blinde in Weenen, die omstreeks eene eeuw later leefde dan onze ridder: freule Maria Theresia von Paradies was dat kenvermogen der ziel, die anders in het zintuig des gezigts ligt, geheel in het gevoel en gehoor overgegaan; die meesteres der toonen voelde bij het binnentreden eener vreemde zaal, hoe wijd en hoe hoog dezelve was, of er veel of weinig menschen verzameld waren; zij voelde, wanneer zij voor de eerste maal door een oord kwam, of hetzelve eene vlakte, of eene meer of minder naauwe vallei was; zij voelde, al verried de schaduw het haar ook niet, de nabijheid der boomen en raakte, door eene allee gaande, met dezelfde zekerheid iederen afzonderlijken boom met haren stok aan, als of zij hem gezien had. En nog verder, dan het zintuig des gevoels, reikte bij deze blinde het gehoor; want wanneer zij uit stem en spraak over het wezen en het karakter van zulke menschen oordeelde, die voor de eerste maal in hare nabijheid kwamen, dan miste zij zelden of nooit de waarheid.

Ook de blinde heer Koenraad had zijn gevoel en gehoor door langdurige oefening derwijze gescherpt en gevormd, dat deze zintuigen in zekere mate hem het verlies en het genot van het gezigt vergoedden. In zijne bosschen en tuinen, velden en weiden, stallen en woonhuizen, was hij even zoo goed te huis, als een ziende; hij wees zijnen werklieden en boschwachters de boomstammen aan, die zij vellen moesten; was met ieder zijner paarden vertrouwd; in jongere jaren verzelde zij zelfs zijne jagers op de jagt, liet zich bij het gevelde hert brengen en onderzocht ten minste door betasten de gedaante en grootte van het schoone dier; uit het geluid der stem of van den voetstap besloot hij zeer juist tot den afstand der jaagbare vogels en grootere dieren. Op zijne reizen, die hij te voet en te paard door zijn eigen gebied en door de nabuurschap maakte, verzelde hem wel altijd een getrouwe dienaar, ofschoon dit naau-

welijk noodig was, want de heer en zijn oude schimmel gingen zoo zeker op de bekende paden, dat er bij zulk eene gelegenheid geen ongeval te duchten was.

Met het uitwendig gevoel had zich tevens, en in eene nog hoogere mate dan dit, het inwendig gevoel des harten bij onzen ridder ontwikkeld. Wat uiterlijke welvoegelijkheid en wellevendheid, wat de juiste waardige houding van eenen edelen man zij, dat kon niemand zoo fijn gevoelen, als hij; in zijne kleeding, even als in iedere beweging en gebaar, nog meer in zijne woorden blonk zulks uit. Doch liefelijker nog en aantrekkelijker vertoonde zich in den heer Koenraad dat gevoel, hetwelk niet slechts op het eigen wezen, maar op de behoefte van anderen gerigt is: het medelijden. Reeds als kind trof hem het weenen van andere kinderen buitengemeen diep, het medelijden met den nood van anderen wies met hem op, en zulke krachtdadige en tevens verstandige helpers en troosters der armen en bedroefden, als ridder Koenraad was, zullen er zeer weinig geweest zijn of nog zijn.

Als een trek van dit deelnemend gevoel, dat in de vreugde van anderen vermaak schepte, kan dat ijverig streven beschouwd worden, waarmede hij zijnen gasten het genot van het hoogste zintuig, dat hem juist ontbrak, te bereiden en te verhoogen trachtte. Bij het aanleggen van zijn landhuis en van zijne talrijke logeerkamers, even als bij de plaatsen, waar hij in den tuin en het bosch zetels om te rusten geplaatst had, was hij overal op het voordeel van een schoon en vrij uitzigt bedacht geweest, welks geheelen omvang hij uit de beschrijving van anderen zoo goed kende, dat hij met de grootste zekerheid naar voorwerpen wees, die zijne gasten bij gunstig weer op dit of dat punt zien moesten. Ook was bijna zijn geheel huis met schilderijen versierd, die slechts voor anderen niet voor hem een voorwerp van waarneming zijn konden en elken morgen, wanneer niet, zooals in de meeste gevallen, zijn gevoel hem den toestand van het weêr verried, was het een zijner eerste vragen aan den ouden

dienaar: of het uitzigt naar het Rijndal en naar het in het verre verschiet gelegene gebergte helder was?

Hoe hoog evenwel ook de blinde ridder de waarde en het genot van het hem ontbrekende zintuig wist te schatten, plagt hem desniettegenstaande het ongeluk van hen, die het gehoor misten, nog veel meer ter harte te gaan, dan dat der blinden. En hoe kon dit ook anders, daar hem immers de wereld zijner hoogste en liefste geneugten, zijner dierbaarste genietingen door het oor toegankelijk en verleend was. Hij zelf stond, wel is waar, wat den aanleg in het uitoefenen der toonkunst betrof, ver beneden zijne latere lijdensgezellin, de reeds vermelde blinde toonkunstenares in Weenen; want hij speelde slechts weinige zijner lievelingsmelodiën op het klavier of op het orgel, en had in jongere jaren, uit bijzondere liefhebberij, op het waldhoorn leeren blazen; doch des te grooter vermaak schepte hij in de toonen van anderen. Het was reeds van zijne jeugd af eene onontbeerlijke behoefte voor hem geweest, menschen ten minste te hooren spreken, en als knaap zoo wel als jongeling had hij zich dikwijls bij volksfeesten, jaarmarkten en op reizen midden in het gedrang der menschen begeven, enkel en alleen om vele stemmen te hooren. En het was meer nog dan de hoorbare stem, wat het fijne, diep doordringende medegevoel van onzen blinde dan van de ziel der sprekers vernam; de gelaatkunde van het gesprek der menschen is voorzeker een door de zienden slechts zelden regt gekende, nogtans onder alle anderen de zekerste weg tot de kennis des menschen en tot verstand van zijn binnenste.

Ridder Koenraad was, wel is waar, thans als man van gevorderde jaren in vele hoofdtrekken van zijn wezen nog dezelfde, die hij als jongeling en knaap geweest was, evenwel had er in den grondtoon zijner zielstemming en in de rigtingen zijner lievelingsneigingen eene verandering plaats gehad, welke slechts diegenen in het oog konde vallen, die hem vroeger ook gekend hadden. Wij zeiden reeds, dat de heer Koenraad gedurende zijn leven even zoo veel en zoo

dikwijls door vreugde gezegend als door leed gedrukt was, »de kennis met storm en onweêr" in welke wijken zijn vader hem in zijne kindsheid op ligchamelijke wijze brengen wilde, had hij als man met het innerlijk onweêr des moeijelijken lijdens gemaakt, en zij was hem beter bekomen, deze inwendige regendoop, dan voorheen de gehard makende proeve van zijnen vader. Het woud met zijne rotsen en met al zijne gevederde bewoners blijft bij den opgang der zon hetzelfde, wat het in den voorgaanden nacht bij maneschijn, of bij de eerste schemering van den morgen was, en desniettemin hoe geheel anders werkt het op onze levende zintuigen. Trouwens eerst dan, wanneer het zonnelicht in zijne groene twijgen valt en van alle kanten het gezang der voorheen stomme vogels, en het gonzen der bijen hoorbaar wordt, begint hetzelve regt te leven en de wandelaar, die hetzelve voorbij trekt, ademt met lust de versterkende levenslucht in, welke de magtige lichtstraal uit de frische bladeren te voorschijn roept. Zoo was ook der ziel van onzen blinden ridder midden in haren uiterlijken nacht een innerlijk licht opgegaan, dat haar een leven van een' geheel nieuwen vruchtbaarder aard gaf; een goed, wel is waar, dat haar uit vele smarten geboren werd.

Toen zijn oudere broeder in den slag bleef, was Koenraad nog een knaap; ook zijne moeder werd hem vroeg door den dood ontrukt. De vader bekommerd om het behoud van zijn' edelen stam, wenschte zijn eenigen zoon, toen deze groot geworden was, getrouwd te zien, en de mannelijk schoone jongeling, schoon hij ook anderen niet zag, werd nogtans door deze met deelneming en gaarne gezien; men vergat weldra in het vlugge, altijd vrolijke onderhoud met hem datgene, wat hij zelf scheen te hebben vergeten: het ontbreken van het bij hem zoo veelvuldig vergoede zintuig. Een adellijk geslacht, dat nog van verre met den ridder vermaagschapt was, en in de nabijheid woonde, was rijker aan dochters dan aan andere geluksgoederen, en deze rijkdom was niet gering, want deze dochters waren even zoo

schoon van aangezigt en gestalte, als goed van hart, kloek van verstand, vlijtig en vlug ter hand. De jonge Koenraad, wien zijn vader dikwijls medenam, als hij dat met dochters gezegende huis bezocht, had weldra eene bijzondere genegenheid voor eene der jonkvrouwen opgevat; zij was de schoonste en liefelijkste en tevens de beste onder hare zusters; hij had dit niet in hare oogen gelezen, maar wel aan hare stem en haar gesprek afgeluisterd; met Emma, zoo heette de uitverkorene, sprak hij het meest en liefst; haar vertelde hij, want destijds kon men hem nog met regt den verteller noemen, zijne schoonste geschiedenissen. Wanneer echter zijn vader in vertrouwelijk gesprek hem aanspoorde, dat hij om eene der jonge verwanten aanzoek zoude doen, dat hij zeker wist, dat hare ouders hunne toestemming niet zouden weigeren, en wanneer dan de oude man, die de stille neiging zijns zoons niet scheen te hebben opgemerkt, hem de vlugge Frederika, eene der oudste zusters, als de voor hem geschiktste aanprees, dan zweeg de jongeling zigtbaar verlegen. Zijn zwijgen duurde menige maand, ja ettelijke jaren; de lastige vader vond elke poging, om eene toenadering van zijnen zoon te bewerken, ijdel, echter kon hij niet begrijpen, om welke reden Koenraad zoo dikwijls en gaarne zijne bezoeken in de nabuurschap herhaalde, en als hij in gezelschap van zijnen trouwen jager in eene geheel andere rigting uitreed, nogtans altijd weêr naar het welbekende pad in het woud draaide, en eer men er aan dacht weêr bij zijne buurvrijsters gevonden werd. Onder deze had ten minste Emma, want het medegevoel ziet nog dieper en verder dan het oog, de neiging van den jongen nabuur begrepen, en was er niet afkeering van, het scheen een onweêrstaanbare trek van innerlijke verwantschap te zijn, die de »blinde liefde" tot haars gelijken voerde. Koenraad was allengs in het huis en in den tuin zijner vriendinnen zoo bekend geworden, dat hij even zoo gemakkelijk in dezelve rondloopen konde, als in het huis en den tuin van zijnen vader. Eens op een schoonen lentedag,

als hij weêr zijn gewoon bezoek aflegde, zeide men hem: dat de moeder met de andere dochters naar Heidelberg vertrokken was, maar dat freule Emma alleen 't huis en juist in den tuin bij hare bloembedden was. Met een geheel bijzonder gevoel van vreugde en angst ijlde de jonge ridder door de welbekende paden naar de bloembedden, bij welke hij zoo dikwerf gestaan had. Hij kon het blozen van Emma's gelaat, toen hij deze naderde niet zien, maar hij bemerkte wel eene ongewone beweging in hare stem, toen zij hem groette. Het duurde lang eer het gesprek aan den gang raakte, den heer Koenraad viel thans geen zijner verhalen, der freule geene harer vragen in, waarmede zij hem anders gaarne te gemoet kwam. Eindelijk vroeg zij dan toch, zonder er veel bij te denken, of hij heden zoo alleen kwam? Deze vraag klonk hem toe als een toon van weemoed en medelijden; hij had het nog nimmer in zijn leven zoo gevoeld, hoezeer hij medelijden behoefde, in zijne donkere oogen kwamen tranen; »ja wel kom ik alleen en ben ik alleen, lieve Emma," sprak hij, diep bewogen. Ook in Emma's oogen vond de vreemde smart weêrklank; uit hare stem, toen zij hem troostte, bemerkte hij, dat zij weende. Hij had haar voor de eerste maal »lieve Emma" genoemd, onwillekeurig antwoordde de echo in haar hart »gij moet niet alleen zijn en moogt immers nimmer alleen zijn, lieve Koenraad." Nu vatte de stomme liefde een buitengewonen moed, hij vroeg: »en wilt gij dan bij mij zijn, lieve Emma," en het meisje antwoordde met eene zachte en bevende stem »ja."

Voor de eerste maal drukten de beide geliefden elkander de hand; eenige uren, in welke men elkander altijd weêr met andere woorden herhaalde en zeide, wat dit lieve »ja" beteekende, gingen ongemerkt voorbij; de overgelukkige vriend wees de uitnoodiging tot een eenvoudig middagmaal van de hand; het was thans geen tijd tot eten en drinken voor hem; hij had niets dringenders te doen, dan te paard te stijgen

en naar huis te rijden, om zijnen braven vader datgene te zeggen, waarvan zijn hart vol was.

De verbinding van Koenraad en Emma was den ouderen aangenaam, want zij was immers in den hemel gesloten: in den hemel van twee onschuldige, menschelijk reine harten. De oude vader haastte zich met de vervulling van den lang gekoesterden hartewensch; binnen weinige maanden werd in het ouderlijk huis van Emma het huwelijk voltrokken, en de liefelijke gezellin betrok als teedere dochter en als trouwe, gelukkige huisvrouw de ouderlijke woning van haren Koenraad. Zij bragt niet veel geld en goed noch juweelen mede, maar iets anders, van hetwelk men zegt, dat het kostelijk is bij God: den verborgenen schat des harten, met eenen zachten en bedaarden geest.

Wie kon zich het geluk der beide getrouwden voorstellen, die niet zelf iets dergelijks ondervonden had; ieder van hen beiden vond slechts zijnen lust in de vreugde van den ander, en deze vreugde werd gemakkelijk bereikt, want zij kwam uit eene zich zelve in den ander vergetende liefde, waaraan het hart zoo overrijk was. Koenraad was thans bijna nergens te zien, dan in zijn huis, bij zijne Emma, of in gezelschap van deze in haar ouderlijk huis. Slechts zelden verzelde hij zijnen vader op deszelfs wandelingen door de velden en op de jagt; de oude man hield hem zulks gaarne ten goede, want hij had zich verjongd en verwarmd in het geluk zijner kinderen; hij was thans zelf toch ook het liefst te huis bij de zijnen.

Dan, hoe vergenoegd ook de oude heer over den nieuwen opbouw van zijn huis door zulk eene schoondochter was, zoo ontbrak hem toch nog één voornaam ding tot vervulling van zijnen wensch: een toekomstige erfgenaam van zijnen zoon en zijnen stam. De beide getrouwden gevoelden dezen mangel niet, zij waren en bleven elkander genoeg, en wanneer de vader somtijds toespelingen maakte op hetgene er nog aan hun geluk ontbrak, dan wezen zij liefdevol zijn verlan-

gen te regt en Emma zeide, dat zij immers buitendien reeds meer in haren Koenraad bezat dan zij verdiende, en God kon en zou, wanneer het tot hun geluk diende, ook nog meer beschikken. En zulks geschiedde dan ook; Emma baarde, in het negende jaar na hunne echtverbindtenis, haren Koenraad een sterken, schoonen knaap. Het gelukkige kind! wat kind was rijker aan de liefde der ouderen en de gaven van een hart, dat reeds in de wieg deze liefde begreep. Minder dan ooit gevoelde het thans zijn vader, dat hij de stroomen van lust en genoegen, die hem verkwikten, niet zag, maar slechts gewaar werd; want zijne teedere deelneming zag met de oogen van zijn kind en verheugde zich in dit zien van een' ander meer, dan zij zich in haar eigen had kunnen verheugen.

Het huwelijk des ouden ridders, zeiden wij straks, was in den hemel gesloten, en hun geluk zelf geleek een hemel op aarde. Doch het is maar al te waar, dat de hemel zijne plaats niet kan hebben zelfs in het beste uiterlijke goed der aarde, want dit is vergankelijk, doch hij zelf onvergankelijk; hij kan daarom met zijne genoegens misschien slechts in het diepe binnenste, hetwelk de vergankelijkheid niet aanraakt, zijnen zachten aanvang nemen; het uiterlijke vervliegt en verstrooit zich, gelijk de nevel onder den vleugelslag des adelaars. Toen de knaap zes jaren oud was kwam er eene ziekte in het land, en drong door tot in de vreedzame woning van ridder Koenraad; zij tastte zijnen ouden vader aan, en op denzelfden dag, dat men dezen ten grave bragt, stierf ook zijn zoontje. »Vertrek mijn liefste, naar eene wereld, waar smart noch leed meer is;" dus kon de kinderlooze eerst verscheidene weken daarna zeggen, toen de tranen overvloediger en milder werden en de heete smart zich weêr vrijer konde lucht geven. De liefde van den verarmden man hield zich nu des te vaster aan zijne trouwe Emma; doch hij zou ook hierin ondervinden, dat de beste schat des harten hier beneden in een broos vat woont, dat onder de hand uiteen valt, zonder dat de schat, zoo zij van de echte

soort was, daardoor verloren gaat. Er was juist weêr een jaar verloopen, sedert het zoontje stierf, toen ook zijne moeder ziek werd. Verscheidene weken lang leed zij bitter. Koenraad week niet van het strijdperk van dit ziek- en sterfbed. Even gelijk hij zelf niet zag of het dag of nacht was, zoo bemerkten ook anderen niet aan hem, of somwijlen, voor eenige minuten een ligte aanval van slaap, dan wel de droefheid hem zoo onbewegelijk en stil maakte. »Weldra," dus sprak op zekere keer de stervende, »zullen wij elkander niet alleen weêr bezitten, maar wij zullen elkander wederzien; wij zullen hem zien van aangezigt tot aangezigt, die u aan mij, en mij aan u, en die ons beiden den zoon gaf en weder nam, ja dit alles in liefde en uit liefde." Hare laatste woorden in het stervensuur klonken als vreugde en lofzangen. Toen nu de strijd zijner Emma geëindigd was, wilde Koenraad alleen met zijne ellende redeneren, doch toen antwoordde hem in zijn binnenste eene stem van dien zaligen vrede, dien de voorgegane hem als erfdeel nagelaten had. Hij geloofde destijds weldra te zullen volgen, werwaarts zij hem voorgegaan was; doch slechts de liefde vond den weg opwaarts naar het vaderland, en de liefde was nog zoo sterk en frisch gebleven, dat zij midden onder de smarten van het heimwee ook hare genoegens gaf.

De verlatene Koenraad had na den dood zijner Emma een' vriend gevonden; het was de vrome zielzorger, die met hem aan het sterfbed der overledene getreurd en getroost had. Het was echter alsof hem alles moest ontvallen, waaraan de warme genegenheid zich vasthield; die vriend moest ten gevolge zijner roeping, schielijk ver over den Rijn naar een ander oord vertrekken. Toen hij nu door allen verlaten was, kwam het den eenzamen voor, alsof hij weêr in menige oogenblikken, zoo wel wakende als droomende, de troostrijke woorden hoorde, die zijne Emma voor vele jaren bij het bloembed tot hemzeide, toen zij zijne bruid werd: »gij moet niet alleen zijn en moogt immers niet alleen zijn, lieve Koenraad." Dit waren zijne zaligste oogen-

blikken, en zij werden steeds menigvuldiger, zoo dat zij aan al de andere oogenblikken zijns levens hunne kleur en hunnen toon gaven; hij voelde immers werkelijk, dat hij niet alleen was, want er was eene liefde bij en in hem, die met hare armen tot aan het vaderland des vreedes reikte en daar alles vatte en kreeg, wat zijn mangel in het leven en zijn nood konde aanvullen.

Toen Emma stierf had zij niet slechts haren gemaal als wees achtergelaten, maar met hem tevens de armen en zieken, die zij verzorgde; de vader- en moederlooze kinderen, die zij met moederlijke trouw en liefde verpleegde. De droefheid over de moeder des lands openbaarde zich niet door stille tranen; zij deed zich luid hooren, zoo dat hij, die het meest verlaten was ook zonder zijn van natuur zoo gevoelig oor den jammer hooren moest. Toen maakte hij zich op, om ook dit uiterlijk erfdeel, dat zijne vriendin hem nagelaten had: het verzorgingsambt der noodlijdenden de verzorging der verlatenen te aanvaarden. De ellende, die hij niet zag, gevoelde hij des te meer, en de plaats van het oog vervulde bij hem nog bovendien een brave knecht, die een vriend der armen was, wijl hij zelf ondervonden had, wat *wezenlijke armoede* was. Het oude, groote en nogtans niet tot huisvesting voor velen ingerigte slot werd, tot op den vleugel na, dien Emma met haar kind en ook Koenraads vader bewoond hadden, gesloopt en in deszelfs plaats het reeds vermelde, groote landhuis »de vrije herberg" gebouwd; twee gebouwen van dezelfde grootte, het een ter opneming en verpleging der zieken, het ander ter verzorging en opvoeding der verlatene en ouderlooze kinderen, stonden op de zuidelijke helling des heuvels; beneden in het dorpje zelf waren nog verscheidene huizen, waarin armen, wier krachten zulks toelieten, werk en hierdoor hun toereikend brood, of dezulken die door ouderdom verzwakt of krachteloos waren verzorging vonden. Ridder Koenraad was, dit wist de geheele nabuurschap, de rijkste man in het land, en kon dit alles wel doen,

schoon hij het echter niet zou hebben kunnen doen, zoo hij niet tevens de rijkste in medelijden en geduld geweest ware.

Het was waarlijk geene geringe moeite, zoo van den morgen tot den avond eerst de schikking en inrigting der gebouwen, vervolgens, nadat deze klaar waren, de verzorging en oppassing van derzelver bewoners te besturen en te bezorgen. Trouwens de huisvader wilde overal zelf hooren en vernemen, hoe zijn werk uitgevoerd werd, en hij hield zich inzonderheid onder de kinderen in het weeshuis, als het mogelijk was, verscheidene uren op, om te vernemen of deze kudde kleinen altijd op de regte, gezonde weide gevoerd werd. Onder de kleinen bleef ook de vreugde van het weldoen het ongestoordst, terwijl de weldoener bij de volwassene armen en noodlijdenden maar al te dikwijls den ruwsten ondank moest ondervinden, en in plaats van vlijt luiheid, van eerlijkheid bedrog, van wezenlijke behoefte onverzadelijke begeerlijkheid en hebzucht aan den dag werden gelegd. Geen wonder, dat de goede heer, wanneer zijn rentmeester en knechten hem somtijds zulke dingen verhaalden, het gesprek afbrak en van zijn eigen handelen op dat van eenen anderen huisvader overbragt, die ons allen zeer mildelijk tot zijn gastmaal noodigt; en wanneer hij dan met eene soort van heimwee van zijn lievelingsonderwerp sprak: van het land, waar geene afwisseling van licht en duisternis is, en waar wij Hem, die zelf het licht is, zien zullen van aangezigt tot aangezigt.

Zoo volvoerde de blinde ridder reeds sedert verscheidene jaren zijn dagwerk, onder welks last zijne zinspreuk bleef: »als de treurigen, maar altijd vrolijk." Wanneer hij evenwel in den staan gebleven vleugel van het oude slot, in de kamer, die hij met Emma en zijnen kleinen zoon bewoond had, alleen was, dan scheen het, dat hem elke vermoeijenis van den last des dags en der hitte afgenomen was, want hij kwam daaruit nieuw gesterkt en verkwikt te voorschijn, met een voorkomen, dat eer nog zalig dan vrolijk kon genoemd worden; en wanneer zijne oogen er somtijds uitzagen

alsof zij geweend hadden, dan scheen het echter als of dit eer tranen der verrukking, dan van smart moesten geweest zijn. De getrouwe vriend der armen, van wien wij vroeger spraken, plagt meermalen tot anderen te zeggen, dat hij het altijd voor een bijzonder geluk hield, als hij den heer Koenraad dan ontmoette, wanneer hij uit zijne eenzame kamers kwam, want dat het dan was, als of hij balsemachtige sterkte eener andere wereld medebragt, die zich ook over andere harten uitstortte.

Bij al dit eenvoudig goede, dat onze ridder bezat, en dat een' ieder, die voor zoo iets gevoel had, dra in het oog viel, was er ook veel wonderlijks en eigendommelijks aan hem, dat zich op den eersten aanblik volstrekt niet met de hoofdtrekken van zijn bestaan liet overeenbrengen. Daartoe behoort inzonderheid, wat ons eigenlijk het eerst tot hem bragt: de inrigting van zijn schoon, groot landhuis tot eene vrije herberg. Het is waar, ieder, die zoo denkt als de heer Koenraad, moet wel de spreuk »vergeet niet gastvrij te zijn" grootelijks in eere houden en er naar handelen; maar hoe kon het toch met de liefde tot rust des harten en eenzaamheid strooken, wanneer die vrije herberg dag aan dag vol gasten was, die voor dat men ze nog ter naauwernood bij name had leeren kennen, reeds weêr vertrokken?

De eerste aanleiding tot de geheele inrigting had een voorval gegeven, dat voorzeker vrij wat opzien baarde. Zoo als wij boven reeds zeiden, bevond er zich destijds juist in den omtrek van den grooten weg, aan welken Koenraads bezittingen grensden, op eenen vrij grooten afstand geene herberg of gevoegelijke verblijfplaats voor reizigers. Eens op een' kouden, nevelachtigen winterdag had eene vreemde vrouw met haren knaap het verafgelegene nachtkwartier nog willen bereiken, doch de vorst en de vermoeidheid hadden hen overvallen en verlamd; men vond hen den volgenden morgen doodgevroren in het woud. De lijken werden in het dorpje gebragt; alle pogingen, om hen te doen herleven, waren vruchteloos; toen men ze op het kerk-

hof begroef was de man en vader der beiden aangekomen; zijn ongeluk trof den ridder diep, want hier kort bij had men ook zijn' zoon en Emma begraven. Van dat oogenblik af besloot hij zijn eigen huis tot eene herberg voor vreemdelingen te maken, en wel voor niet aan deze te geven, wat hij zelf voor niet ontvangen had.

Voor ruimte en voor kost was allezins in deze vrije herberg op eene wijze gezorgd, zoo als zulks naauwelijks in eene herberg der grootste steden het geval was. Geheele rijen slaapkamers met zindelijke bedden stonden tot de ontvangst der vermoeiden gereed; in de eerste verdieping van het gebouw was eene gemeenschappelijke eetzaal met magtig groote in de gedaante van een hoefijzer geplaatste tafels, waaraan wel voor honderd hongerige menschen plaats was, om te zitten. In de slaapkamers vonden de gasten niets zeldzaams, hoezeer ook den armen, die anders slechts op hard stroo sliepen, de aangename geriefelijkheid vreemd mogt overkomen en menig reiziger gaarne voor de aan de wanden hangende schilderijen staan bleef, wier onderwerpen alle van dien aard waren, dat zij gedachten en gewaarwordingen opwekten, zooals de heer Koenraad en zijn helper, de reeds genoemde vriend der armen, ze gaarne hadden, want deze was het, die voor dit gedeelte der kamerstoffering zorgde. Doch hetgeen de gasten in de eetzaal aantroffen en ondervonden, dat kwam ongetwijfeld den meesten hunner nieuw en zeldzaam voor.

De prikkeling van het nieuwe en zeldzame was hier niet gelegen in de opgedragene spijzen en dranken; want de heer Koenraad hield van eenen krachtigen, maar eenvoudigen burgerkost, en dien kregen zijne gasten ook; de wijn was zijn eigene tafelwijn, die zijne vele wijnbergen hem opleverden. Ook was het niet het bonte gezelschap van de tafel des gastheers, hoe ongewoon zij velen gasten ook mogt voorkomen, hetgeen dezen het meest in het oog viel; want wanneer soms de postknecht, wijl er geene andere plaats was, naast de gravin kwam te zitten, wier wagen hij bediende;

of de vreemde handwerksgezel naast den domheer, dan schreef men deze ongepastheid aan de omstandigheid toe, dat de heer van huis het niet zag. En wanneer bij zulk eene gelegenheid een der gasten deswege ontevredenheid gevoelde, zoo waagde hij het toch niet, zich er over uit te laten. Want wanneer nu op het geluid der schafklok de gasten zich verzameld hadden, en wanneer dan door eene deur, die naar den eenzamen vleugel van het voormalig slot voerde, de oude ridder Koenraad binnentrad en de aanwezenden groette, dan kon niemand, die den merkwaardigen gastheer nog niet gezien had, het oog van hem afhouden. Er lag in zijn gelaat en uiterlijk voorkomen iets, dat vrede gebood; de waardigheid eens heerschers, wiens rijk wel een ander maar niet minder hoog is, dan de tronen van de vorsten der aarde. »De man moet vast veel aan 't hof verkeerd hebben," fluisterde soms de eene dame de andere toe: »zie eens die welgemanierdheid!" — »Deze ridder heeft voorzeker als veldheer gestreden en gediend," zoo spraken somtijds krijgslieden onder elkander. »De heer Koenraad is een zelfbeheerscher door Gods genade," dus sprak in zijn hart de dieper doorziende menschenkenner, en zoude den voortreffelijken gastheer gaarne de hand gedrukt hebben.

Naar het vroom gebruik des huizes deed de heer Koenraad zelf een gebed over tafel, en de gasten plaatsten zich naar hun goeddunken. Tot zoo ver ging alles weêr naar den gewonen regel; maar nu begon reeds het minder gebruikelijke. Door eene zijdeur trad een gezelschap muzikanten binnen, met zulke onderscheidene instrumenten, als men bezwaarlijk in eene onzer grootste concertzalen bij elkander zou vinden. Men zag er de muzijkinstrumenten zoowel van wilde als van beschaafde volken; turksche en christelijke, ratelende en krassende door elkander, zelfs een' magtig grooten doedelzak bevond zich onder de keteltrommen, trommels, contrebassen en trompetten.

»Mijn God," zeide soms de eene dame tot de andere, »is

dan de man ook doof, gelijk hij blind is; hoe zullen mijne ooren dat muzikaal geraas uitstaan?"

Doof nu of zelfs maar hardhoorig was ridder Koenraad volstrekt niet, hij had veeleer een zoo scherp gehoor, dat hij elk gesprek, dat zijne gasten zelfs aan de uiterste einden der tafels voerden, als hij slechts opletten wilde, verstond, en niet zelden gaf hij zulks door uitdrukkingen te kennen, die juist met het een of ander, dat de aanwezenden gesproken hadden, in het naauwste verband stonden. Ook kon men zeer spoedig bemerken, dat midden onder de gesprekken der vreemdelingen zijn gelaatkundig talent, dat uit stem en spraak den mensch kende, in volle werking was, en niet zelden sprak hij een', inzonderheid der jongste, gasten zoo treffend en dringend aan, alsof hij hem en geheel zijn doen reeds sedert jaren gekend had. Voor het overige was het met het binnen brengen der muzijkinstrumenten niet zoo zeer op eene verlustiging van het gehoor toegelegd, want daar de muzikanten zich, tot zoo lang de heer hun een' wenk gaf, geheel moesten stil houden, gebeurde het niet zelden, dat zij zelfs niet eens aan het stemmen hunner instrumenten, laat staan aan het spelen kwamen, maar de tafel afgenomen werd, zonder dat noch de trommel noch de viool zich hadden doen hooren. Ook lieten zich dan, wanneer de oude heer het werkelijk eens op muzikaal onderhoud gemunt had, niet alle instrumenten tegelijk, maar gewoonlijk slechts zulke van eene zekere soort en zeker geluid hooren, en men kan zeggen, dat de bepaling der soort van muzijk, welke zich dan hooren liet, van de gasten zelven afhing.

Dit ging op de volgende manier toe. Wanneer de heer Koenraad door enkele, losse uitdrukkingen en door vragen, zoo als slechts hij dezelve doen kon, den draad van een gesprek had pogen aan te knoopen, dat in zijn' smaak viel, en wanneer deze poging hem gelukte en het gesprek een' goeden gang kreeg, dan werd er geen muzijk in de eetzaal gemaakt, maar wel eens in eene zijkamer; of wan-

neer het zomer was lieten zich in den tuin liefelijk ernstige melodijen en gezangen van liederen hooren, die de ridder gaarne in den eenzamen vleugel van zijn oud slot zong. Wanneer daarentegen de poging niet wilde gelukken, maar er veeleer gesprekken onder de gasten begonnen gevoerd te worden, die de heer Koenraad niet gaarne hoorde; lasteringen en achterklap over de naasten, snorkerijen en leugens, oploopende en zwartgallige gezegden, gesnap der damesgezelschappen, dan gaf de gastheer zijnen muzikanten eenen wenk, noemde hun een getal en eene letter, en dan wisten zij dadelijk wat er gedaan moest worden. Het getal beteekende de plaats der tafel, waar de gast zat, die thans met muzijk moest bediend worden, want de blinde heer kon zich geheel op zijn gehoor verlaten, zoodat hij telkens de plaats naauwkeurig onderscheidde, waar de stem die hij straks gehoord had, van daan kwam; de letter beteekende de soort van instrumenten, die gebruikt moesten worden.

Waar toch de ridder al die instrumenten van daan had en wie ze hem gemaakt had? Er waren er velen onder, die op eene gewone trompet geleken, en echter was de toon, die zij onder het blazen van zich gaven, een ontzettend ezelsgebulk; anderen zagen er uit als violen en fluiten, en lieten een geluid hooren als kattengeschreeuw en zwijnengegier. Nog anderen kakelden als ganzen, of kwaakten als eenden, blaatten als kalveren, huilden en maakten alarm als apen en papegaaijen. En dit zou nog uit te houden geweest zijn, zoo de muzikanten zich op eenigen afstand gehouden hadden, doch zij plaatsten zich zoo, dat zij den gast, dien het concert gold, juist in het oor dreunden, zoodat inzonderheid de luide toon der trompetten, gepaard met het instrument, dat het ezelsgebulk voortbragt, en der trommels, weldra zelfs de hardste schreeuwers tot zwijgen bragten. Het vreesselijk schoonst, dus verhaalt men, en het volledigst zou het concert in de zaal van den ridder zich op zekeren dag hebben doen hooren, als een groot gezelschap heeren en dames ui eene zekere vorstelijke residentie uit bloote nieuwsgierigheid

hier een bezoek aflegde; destijds hoorde men vast alle schreeuwende, brommende, blatende, jankende en andere onaangename muzijkgeluiden tusschen het geschetter der eigenlijke trompetten, en het geraas der trommels en pauken; zoodat zelfs de sterksten de ooren toestopten, doch de zwaksten van tafel vlugten moesten.

De lezer zal deze manier van onzen ridder juist niet kiesch vinden; ik ook niet, en ik zou bijna denken, dat het nog eene nawerking van de eenigermate barbaarsche waterkuur was, die de heer Koenraad als kind van zijnen vader verduren moest, en hij daarvan ook iets van dien aard aan anderen, uit onwillekeurige navolging van zijnen vader, wilde doen verschaffen. Want eene kuur was die tafelmuzijk werkelijk voor menig onbedachtzamen snapper; eene luide en nogtans stilzwijgende teregtwijzing voor moedwilligen; eene strafpredikatie voor kwaadwilligen en slechten. Men hield het eindelijk, voor zoo ver men met de inrigting bekend was, voor eene eer, wanneer men zonder muzijk van tafel kwam, en dezulke, die eens door de muzikanten der vrije herberg regt bediend waren, vermeden dezelve, wanneer hun weg er hen weêr voorbij voerde, geheel en al, of zij gedroegen zich bij hunne terugkomst zoo, dat zij geen muzijk meer noodig hadden, die zij buitendien reeds de eerste maal zouden hebben kunnen ontberen, wanneer zij de spreuk van de »nuttelooze" en »vuile" praat, als ook van »schandelijke woorden" gelezen en opgevolgd hadden, die met zeer leesbare letters buiten boven de deur van de eetzaal geschreven stonden.

Het gebeurde dikwijls, zoo als wij reeds aanmerkten, dat er aan tafel gesprekken de overhand kregen, die geheel naar den zin van ridder Koenraad waren, en aan wier ontstaan en leiding hij zelf het grootste aandeel had. Want hij was een man, die, zoo als een oud spreekwoord zegt, altijd zout bij zich droeg, en zulks wel niet zoo zeer om anderen de scherpte van dit zout te doen gevoelen, maar om daarmede het voedsel der woorden te kruiden. Gasten, met welke men

verstandig kon spreken, werden weldra zoo bekend en vertrouwelijk met hem, alsof hij ze van aangezigt zag, en met de zoodanigen geschiedde het dan ook dikwijls, dat hij ze noodigde om langer te blijven, of, wanneer zij dit niet aannemen konden, hen met zich in eene andere kamer nam, waar men over vele dingen nog nader spreken kon. Anders bleef niet ligt een gast, die met de gewoonte van het huis bekend was, langer dan na den middag of tot aan den anderen dag, ten zij hij daartoe mogt zijn uitgenoodigd, of door groote vermoeidheid, of onpasselijkheid, of door bezigheden en andere duchtige redenen, waartoe ook het slechte weder behoorde, werd opgehouden. Want het behoorde tot de zeldzame gewoonten van den gastheer, dat hij de onnutte leegloopers en tafelschuimers den anderen dag, of wanneer zij bij lange zomerdagen des morgens gekomen waren, reeds des avonds aan een streng onderzoek, niet zoo zeer over het uiterlijke, maar wel over het innerlijke van waar en waarheen? onderwierp, waarbij hij het zout niet spaarde. Bij zulke gelegenheden verwonderde zich menig dolende student en reizende geleerde over de grondige schoolkennis van den ouden heer, en velen maakten, om geene verdere voortzetting van het onderzoek te ondergaan, maar spoedig, dat zij verder kwamen, anderen echter, inzonderheid jonge lieden, werden, wanneer hun onderzoek tamelijk was uitgevallen, door den ridder zelfs verzocht, dat ze nog langer zijne gasten mogten blijven, en deze nam hij bij gelegenheid ook gaarne met zich in de reeds vermelde zijkamer.

Datgene, wat het meest in deze zijkamer geschiedde, had den heer Koenraad eigenlijk wel voornamelijk den bijnaam van den verteller verschaft, onder welken wij hem reeds in het opschrift kennen leerden, ofschoon, gelijk wij reeds aanmerkten, hij zelf slechts uiterst zelden en weinig vertelde, maar veeleer anderen daartoe uitnoodigde en drong. Hier zat de goedhartige oude heer geheel op zijn stokpaardje, hier gaf hij aan zijne lievelingsneiging toe, om in het levende boek der leidingen Gods met de zielen der menschen te lezen,

want datgene, wat hij zich door zijne gasten vertellen liet of door gepaste vragen uit hen wist te lokken, waren geene nieuwigheden van de stad of van het land, maar hunne eigene levensbeschrijvingen. Had men alle of ook maar de schoonste en belangrijkste levensgeschiedenissen willen verzamelen en opteekenen, welke in de zijkamer van ridder Koenraad, of ook, wanneer het daartoe komen konde, bij den avondmaaltijd in de gemeenschappelijke eetzaal zijn verhaald geworden, dan zou daartoe veel papier noodig geweest zijn; eenigen derzelve zijn ons nogtans overgebleven, waarvan wij hier toevallig vier uitkiezen en voornemens zijn mede te deelen.

De vier wintergasten.

Eens in den winter, in het begin van Februarij, was het zulk een aanhoudend boos weêr geworden, stormwind en regen, vermengd met sneeuwjagt, dat de wegen (want straatwegen waren er destijds in dien omtrek nog niet) dat de wegen, zoo als men zegt, geheel grondeloos waren. Reeds sedert twee dagen waren de tafels in de vrije herberg bijna geheel ledig gebleven, want slechts een arme student en een jonge handwerksman met doorgeloopene voeten, welke de heer Koenraad beiden zelf verzocht had, bij hem te blijven, hadden twee kamers van het groote huis in bezit genomen, en verschenen, als het klokje luidde, aan tafel; nieuwe gasten waren er niet aangekomen; de weg scheen nu eens geheel van menschen ontbloot te zijn.

De derde dag sedert deze buitengewone ontvolking van het gastvrije huis scheen de onaangenaamste van allen. Het morgenlicht vertraagde heden buitengewoon lang zijne aan-

komst, en toen het eindelijk de duisternis overwonnen had, zag men naar buiten op een graauwachtig witten sluijer van digt nedervallende met regen vermengde sneeuwvlokken, die, zoodra zij den grond raakten, weêr smolten en het waterachtige slijk vermeerderden, waarmede de grond overal bedekt was. Niet eens het nabijgelegen bosch kon men door de digte sneeuwjagt heenzien, maar men bemerkte slechts zijne nabijheid aan het huilen van den zuidewind in de toppen en twijgen zijner boomen.

»Van daag," zeide de keukenmeester tot den heer Koenraad, toen deze uit den eenzamen slotvleugel te voorschijn kwam, »zal het vuur op den haard wel vergeefs branden." »Maak evenwel," zeide de heer, »krachtige spijzen klaar, want zoo er van daag gasten komen, zullen zij ze wel noodig hebben, en wanneer er geene komen, dan kunnen onze armen en zieken ze gebruiken."

De ridder had zijne maatregelen niet te vergeefs genomen. Nog voor den middag kwam een oudachtig, zindelijk burgerlijk gekleed man den heuvel op, die zijn paard, dat met den eenen voet hinkte, zeer voorzigtig bij den teugel leidde; de huismeester trad hem te gemoet en beantwoordde zijne vraag, of het geoorloofd zij, hier een weinig binnen te komen? vriendelijk toestemmend; de zware mantelzak werd afgepakt, het vermoeide dier in den besten warmsten stal gebragt, en den vreemdeling voor zich en zijn pakkaadje eene kamer aangewezen, die uit voorzorg voor doornatte gasten reeds warm gestookt was.

Het middageten was klaar, de ridder trad binnen, en ook de nieuwe gast, die intusschen zeer zorgvuldig naar zijn hinkend ros had omgezien, was binnen gekomen en nam plaats aan de zijde van den gastheer, die al spoedig met hem in een vriendelijk gesprek raakte, want de burgerman met zijne gulle antwoorden en gesprekken was een man naar zijn' zin, hij verzocht hem op het dringendste te blijven en zijn onthaal voor lief te nemen, tot dat de voet van zijn dier weêr geheel hersteld en weder en weg weêr gunstig mogten

zijn om verder te reizen. De vreemdeling nam na eenige beleefde pligtplegingen deze uitnoodiging aan en verdreef zich des namiddags den tijd zeer nuttig met het bezien van al de inrigtingen der vrije herberg en der daarbij behoorende gebouwen.

Hij kreeg intusschen spoedig nog ander onderhoud. Nog voor de avondschemering hield er een rijtuig voor de deur stil, waaruit twee nieuwe gasten stapten, van welke men het den een dra kon aanzien, dat hij een krijgsman van hoogen rang was, terwijl de huismeester, die de beide vreemdelingen bediende, den ander, ik weet niet om welke reden, voor eenen geleerde hield, en hierin ook, zoo als wij later zien zullen, niet gedwaald had. Toen de avond reeds begon te vallen, kwam er bij deze beide laatsten nog een derde gast; een deftig oudachtig man, die op een sterk paard reed; hij verzocht bescheiden om een nachtkwartier en genoot weldra het gewone vriendelijk onthaal. Van dezen laatst aangekomen vreemdeling wist de huismeester geen' stand te raden en op te geven; hij zeide slechts tot den armenvriend: deze man moet iets geheel bijzonders zijn, en de armenvriend, toen hij dien gast gezien en eenige woorden met hem gesproken had, dacht in zijn hart, schoon ook met andere bewoordingen, iets dergelijks over hem.

Toen het klokje de gasten des huizes tot het avondmaal riep, en de ridder de zaal binnen trad, ging de armenvriend hem te gemoet en fluisterde hem iets in het oor. — Er kwam heden geen enkel muzikant binnen, ofschoon drie der gasten den gastheer nog geheel onbekend waren, en ik geloof bijna, dat deze afwijking van den gewonen huisregel inzonderheid door den laatst aangekomen gast was bewerkt, want de armenvriend, die, wanneer hem, zoo als thans, zijne bezigheden het veroorloofden, zelf mede aan de groote tafel at, beschouwde dezen met eene geheel bijzondere achting. En de man had ook iets in zijn wezen, dat achting gebood, hoe eenvoudig burgerlijk overigens ook zijn voorkomen was. Er was in hem eene in het oog loopende

gelijkheid met ridder Koenraad; eene gelijkheid, die noch in de gelaatstrekken, noch in de gestalte lag, maar men wist zelf niet waarin; de armenvriend dacht bij zich zelven: deze beiden zijn broeders. Ook de blinde ridder werd weldra op dien gast, ofschoon dezelve slechts weinig sprak, bijzonder opmerkzaam en lette op ieder zijner woorden met eene onmiskenbare deelneming, voegde er ook zelf menig nadrukkelijk woord bij, dat op den vreemdeling als een broederlijke handdruk werkte, zoodat beiden, ofschoon zij elkander thans voor de eerste maal in hun leven aantroffen, dra in eene zoo gelukkige, inwendig opgeruimde stemming kwamen, als twee oude veeljarige vrienden, die na lange scheiding elkander wedervinden.

Deze stemming der beide »vrienden," werd door niets gestoord, want het gezelschap, dat aan den huidigen avondmaaltijd deel nam, stemde zoo wel overeen, als of de gastheer ze zelf naar zijn eigen zin gekozen en genoodigd had. De vier heden aangekomene gasten moesten wel reeds elders den inhoud der spreuken, die boven de deur der eetzaal stonden, van buiten geleerd en ter harte genomen hebben, want alles, wat zij spraken, mogt zich voor den heer Koenraad en voor eenen nog hoogeren regter, dan deze was, des noods hooren laten, en wanneer men over die vier een bijzonder oordeel wilde vellen, kon men van den eerst aangekomen gast zeggen, dat hij goed en opregt, van den anderen, den voornamen krijgsman, dat hij goed en krachtig, van den derden, dat hij goed en verstandig sprak; doch hetgeen de vierde, onbekende, sprak, dat scheen goed en wijs te zijn.

Een ziekenoppasser uit het ziekenhuis, beneden in het dorp, was binnengekomen en had den armenvriend berigt, dat een der zieken door hevige pijnlijke toevallen aangetast was; aanstonds maakte zich de geleerde, die met den officier aangekomen was, als arts bekend en bood zich aan, om de lijders te bezoeken.

»Dat is een man, die veel gereisd heeft," zeide de

officier, toen gene de zaal verlaten had, »hij heeft veel ondervonden te water en te land, onder Indianen en Negers. Ik ken hem eerst sedert weinige dagen, want schoon wij elkander reeds te Keulen, waar de doctor als arts leeft, aantroffen, zoo was onze wagen tot aan Frankfort zoo bezet, dat wij tot geen vertrouwelijk gesprek geraken konden, en eerst van daar reisden wij in het kleinere rijtuig te zamen. Ik mag wel zeggen, dat ik den man in dezen korten tijd even zoo lief gekregen, als achting voor hem opgevat, heb."

»Ei," sprak de burgerman, »is de doctor uit mijne vaderstad Keulen aan den Rijn van daan, dan zal hij mij van daar, want ik ben er in lange jaren niet geweest, veel kunnen vertellen en zal mij dan ook wel het genoegen doen, mij iets van zijne groote reizen te verhalen. Want zulke dingen hoor ik zeer gaarne.

Het gesprek van het tafelgezelschap had zich weêr tot andere onderwerpen bepaald; na eenigen tijd keerde de dienstwillige arts terug, die intusschen de smarten der lijders door eenige gelukkig gekozene middelen gelenigd had en ze tevens voor 't vervolg door zijne weloverlegde verordeningen voorgekomen was. De trouwhartige burgerman uit Keulen kon de nieuwsgierigheid, die de officier bij hem had gaande gemaakt, niet onderdrukken; op eene vertrouwelijke wijze, die men niet gemakkelijk weêrstaan kan, verzocht hij den doctor, nadat hij zich vooraf als diens ouden landsman had bekend gemaakt, om hem en de overige gasten toch iets van zijne reizen te verhalen.

»Top," zeide, in vrolijken luim, ridder Koenraad tot den goedhartigen vrager. »Gij, mijn vriend, hebt langer uitgerust in mijn huis, dan deze vreemde heer. Daarenboven heeft mij datgene, wat gij vroeger zoo juist en naar het mij voorkwam, uit ondervinding over de gevaren spraakt, in welke men geraakt, wanneer men rijk worden wil, nieuwsgierig gemaakt, om ook omtrent uwe lotgevallen iets te hooren; vertel gij ons, als 't u belieft, eerst, wat u in uw leven wedervaren is; wij zijn hier onder vrienden en

uw verhaal zal oplettende ooren en dankbare harten vinden.”

Eenigzins verrast door de onverwachte wending bezon zich de burgerman een weinig, en zeide daarop, »nu wat mij betreft, het is niet meer dan billijk; indien gij wilt hooren, zal ik u mijnen ganschen levensloop tot op dezen oogenblik toe vertellen.”

Jozef, de rijkdomzoeker.

Mijn naam is Jozef Pähler, ik ben thans burger en lakenwever te Ortenberg aan de Nidder, doch ben geboren in de aanzienlijke, schoone en rijke stad Keulen. Het huis mijner ouders echter, ofschoon het tot de stad Keulen behoorde, was noch aanzienlijk, noch schoon, noch prachtig, maar eene zeer armzalige ellendige hut, wier dak reeds mijner nu overledene moeder, toen zij van mij in het kraambed lag boven het hoofd zoude zijn ingestort, zoo niet mijn vader met eenige houten stutten, die onze buurman, de mulder, hem schonk, ze zoo goed gestut had, dat wij sedert, zoo lang ik ten minste bij mijne ouders was, geheel veilig tusschen de stutten woonden en sliepen. Mijn vader was ketellapper, die bijna altijd in de straten der stad en in de naburige omstreken rondtrok en die, wanneer hij ook al tusschenbeiden eens te huis kwam, van zijn verdienst weinig of niets medebragt, want men gaf hem na, dat hij zich aan den drank schuldig maakte. Mijne moeder evenwel was eene brave, vlijtige vrouw, die zich zelve en ons drie kinderen, want ik had nog twee zusters, die ouder waren dan ik, door haren handenarbeid nooddruftig voedde en kleedde, en ons van jongs op ter school en bij het werk hield. Daarbij was zij Godvreezend, bad gaarne en liet ons kinderen vlijtig bidden, zag ook niet, zoo als vele andere moeders, onze ondeugden over het hoofd, maar strafte ze

strengelijk. Zij had mij, toen ik nog klein was, zeer dikwijls gezegd, dat onze lieve Heer, die den menschen dagelijks eten en drinken geeft, alles zag, wat wij doen, zelfs wanneer wij in den diepsten kelder of onder dak zijn; toen evenwel eens des molenaars jongen, een der wittebrooden, die hij in eenen korf droeg, verloren had, raapte ik het heimelijk op en verstak mij in onze hut achter eenen stut, waar ik mijn broodje wilde opeten, ofschoon ik bij mij zelven dacht, dat het niet goed was, dat ik het niet aan den molenaarsjongen terug gegeven had. Ik dacht, daar achter den stut zou mijne moeder mij niet bemerken en onze lieve Heer zou ook wel niet zien wat ik deed; maar mijne moeder had mij wel bemerkt; zij trok mij uit mijn' sluiphoek te voorschijn; ik moest haar alles zeggen en zij kastijdde mij streng, dwong mij zelfs, het brood, dat gelukkig nog heel was, naar den molenaar te brengen, want, zeide zij:

Dievenbrood
Is gift en dood.

Het is toch wat hard, mijne heeren, wanneer men altijd honger heeft, en geen brood genoeg, om zich eens regt te verzadigen, en het eerlijk zijn en eerlijk blijven valt den armen menschen maar al te dikwijls bitter hard; daarom zegt het spreekwoord ook »geef mij geene armoede noch rijkdom.”

In onze hut was het zoodanig gesteld, dat geen blind paard, zoo als men zegt, er iets kon aan stukken loopen; mijne ouders hadden maar twee potten, een' schotel, eenen ouden, dikwijls gelapten, ketel, dien mijn vader van eenen Keulenaar tegen oud ijzer, dat hij van arme lieden dikwijls in plaats van geld aannemen moest, ingeruild had; daarbij twee tinnen lepels, een mes en eene vork, die, wijl zij maar een' tand meer had, tevens als els diende, wanneer mijne moeder ons des winters de schoenen weêr lapte. Wij kinderen sliepen op den grond op kafzakken, onze ouders in eene

bedstede, waar echter geene bedden op waren, maar slechts stroo en een grof dek; in plaats van dekens hadden wij matten van lindebast, die mijn vader, als hij soms met ketellappen niets te doen had, voor andere lieden, en soms ook voor ons zelven, maakte. Met dat al waren mijne beide zusters en ik toch vergenoegd, en wanneer de lieve zon warm scheen en de bloempjes weêr voor den dag kwamen, dan huppelden en sprongen wij even als andere kinderen, die veel te eten hadden. Er was echter tot huppelen en springen niet veel tijd, want ik moest, als ik niet in de school bij de Karmeliten was, mijne moeder den zomer door voor daghuur helpen arbeiden, en des winters voor eenen kolenhandelaar, die niet ver van ons af woonde, de kolen van den wagen afladen en in korven of zakken in de huizen dragen, waarbij ik het vrij goed had, want ik kreeg van de lieden dikwijls een stuk brood of iets anders te eten. Bij zulke gelegenheden keek ik dan ook eens de stad rond en wat er al zoo te doen was, en dacht, als ik de kolen in de keuken eens burgers droeg, er over na, dat het toch in bijna alle huishoudingen van andere lieden veel rijkelijker toeging, dan in die mijner ouders. Eens vroeg ik mijne moeder, hoe het kwam, dat al de buren zoo veel hadden, of ten minste genoeg, en menig burger in de stad nog meer dan onze buren, en wij zoo weinig hadden. Zij zeide: »arm of rijk worden staat niet aan ons, maar in Gods hand. Het is immers genoeg, dat wij niet behoeven te bedelen, en zoo onze lieve Heer wil, en gij braaf en vlijtig zijt, kan hij u even zoo rijk maken als onze buren of als de burgers in de stad." Toen dacht ik bij mij zelven, ik wenschte wel, dat onze lieve Heer mij rijk maken wilde, ik dacht er dikwijls over na, hoe zoo iets zou kunnen geschieden, en ben ook overtuigd, dat, zoo mij destijds iemand gevraagd had, wat ik worden wilde, en ik mij misschien niet geschaamd had, mijne meening rond uit te zeggen, ik hem zou geantwoord hebben: »ik wil een rijk man worden."

Hoe het mij nu met dezen wensch, die mij jaren lang geplaagd heeft, gegaan is, en wat ik daarbij ondervonden heb, dat zal ik de heeren nu geleidelijk vertellen.

Op zekeren dag, het was in het voorjaar, toen ik met mijne moeder op het veld arbeidde, en wij, zoo veel ik mij herinneren kan, aan het onkruid uitwieden waren, kwam ons een rijtuig voorbij met twee paarden bespannen, die met hetzelve dwars door het veld galoppeerden. De paarden waren bang geworden, de koetsier was van den bok gevallen en in den wagen zat een oude heer en eene dikke vrouw die beiden erbarmelijk om hulp schreeuwden; doch wie konde hen helpen, daar immers de wagen, voor dat men zich regt kon bezinnen in een omzien voorbij was, en in het volgende oogenblik omvergeworpen in eene sloot lag, terwijl de heer en zijne vrouw er uitgeworpen naast lagen. Gelukkig bleven nu de paarden stil staan; mijne moeder, die zeer bij der hand was, sprong toe en hield ze bij de teugels, want de koetsier, over wien de wagen heengekomen was, kon zich niet verroeren, en de oude heer hield, toen hij eindelijk overeind gekomen was, zich stenende de zijde vast, wijl hij meende, dat zijne ribben gebroken waren, zijne vrouw echter, wie de val niet veel kwaad scheen te hebben gedaan, was te zeer verschrikt en daarbij ook te zwaarlijvig, dan dat zij eenige hulp zou hebben kunnen verschaffen.

»Ik ben koopman Kolker," zeide de heer, nadat hij lang genoeg gesteend had, tot mijne moeder; »mijn huis staat op de Julich-plaats, en gij zult wel eens van mij gehoord hebben, goede vrouw. Als gij uw kleinen jongen spoedig naar de stad en naar mijn huis kondt laten loopen, dat hij tegen mijn volk zeide, dat ze aanstonds hier kwamen, zal ik u daarvoor goed beloonen."

Mijne moeder zeide hierop tot mij: »loop, Jozef, zoo hard als gij kunt, naar mijnheer Kolkers huis, niet ver van den smid, waar gij kolen brengt en roep zijn volk, dan zult gij van daag een groot stuk brood hebben."

Ik liep, zoo hard ik maar kon, en deed mijne boodschap tamelijk goed, en toen ik terugkomende weêr even zoo hard loopen wilde, liep mij in de voorstad een kwade hond achterna, die mij blaffend in den blooten voet beet, zoodat ik bloedend, en daarbij zoo als kinderen gewoonlijk doen, ook schreijend bij den heer Kolker en mijne moeder kwam. De heer beklaagde mij, maar wilde naauwelijks gelooven, dat ik in dien korten tijd aan zijn huis geweest en reeds terug zijn konde, tot dat zijne bedienden met een ander rijtuig kwamen, waarin zij hem en zijne vrouw benevens den gekwetsten koetsier opnamen. Vooraf gaf de heer Kolker nog aan mijne moeder een aanzienlijk geschenk; tegen mij zeide hij: gij zult nog eene bijzondere belooning voor uwe pijn hebben.

Ook het eerste rijtuig, dat door het omvallen eenigzins beschadigd was, werd nu met zijne paarden weggebragt, mijne moeder en ik arbeidden nog tot aan den avond en gingen toen naar huis. Toen wij over het veld gingen zag ik eerst iets blinkends, vervolgens iets wits; het eerste was de zilveren doos van den heer Kolker, het andere de waaijer zijner vrouw, wel is waar, niet van zoo veel waarde, maar niemand verliest toch gaarne iets, dat hem toebehoort. Die dingen brengt gij morgen vroeg naar de menschen toe, zeide mijne moeder, thans zoudt gij voor poortsluiten niet weêr terug kunnen zijn.

Thans kwam het in de huishouding mijner moeder ook eens ruim om even als bij andere lieden; zij wist dat mijn vader zoude te huis komen; wij hadden even als op hooge feestdagen vleesch en groente, alsmede brood in overvloed; voor vader was er nog bijzonder een kruikje wijn, want het geschenk, dat de heer Kolker aan mijne moeder vereerd had, bedroeg meer dan het dagloon voor eene geheele week.

Den anderen morgen nu bragt ik bij tijds de dingen, die ik den vorigen dag gevonden had naar de stad. De

heer was nog niet op; men zeide mij, dat ik maar zoo lang zoude wachten. Intusschen had ik eenige uren lang gelegenheid om te zien, hoe de lieden waren op- en aflaadden, hoe zij geld telden en in zakken of rollen deden, zoo veel als ik nimmer geloofd had, dat er op aarde te vinden was. Nu werd weder mijn wensch zeer sterk en levendig: dàt ik gaarne een rijk man zou worden. De heer Kolker was intusschen opgestaan en had ontbeten; zijn val van gisteren had hem verder geen leed veroorzaakt, hij kwam beneden op de plaats en zag mij daar buiten voor het kantoor staan. Zoo zijt gij daar, Jozef, zeide hij, is uw voet al weêr beter? — Ik overhandigde hem de doos en den waaijer, hij nam mij dezelve vriendelijk af en vroeg mij toen: zoudt ge wel bij mij willen wonen, Jozef? Ik kan juist een' loopjongen en voor mijnen huisbediende een' eerlijken helper gebruiken, en gij zijt flink, heb ik gisteren gezien; dat gij eerlijk zijt, geloof ik nu reeds. Maar vraag eerst uwe ouders, of ze 't willen toestaan, dat gij geheel bij mij 't huis zijt.

Wie was blijder dan ik; ik zoude bij den rijken heer Kolker komen, dat was dacht mij reeds de weg, om zel een rijk man te worden; ik liep even zoo hard als gisteren door de straten der stad naar mijne moeder, om haar mijn geluk aan te kondigen. Deze was er ook wel blijde om maar merkte zeer verstandig aan: gij ziet er mij niet naa uit, dat gij in zulk een huis zoudt deugen, gij zijt nie genoeg bij der hand; doch ga maar heen, bid vlijtig, da gij eerlijk en braaf moogt blijven, onze buurman de kolen handelaar wil u altijd wel weêr in zijne dienst nemen. I dacht bij mij zelven, bij den kolenhandelaar zal ik vast w niet gaauw weêr komen; voor zulk morsig werk bedank il

In de eerste weken zag het er ook werkelijk naar ui alsof er aan mijn geluk niets konde ontbreken. Mijn he stak mij geheel in nieuwe kleederen; thans behoefde ik, zel in den zomer, niet meer blootvoets te gaan, ik kreeg schoen en kousen, ik at met den huisknecht aan dezelfde tafel,

wel dagelijks twee maal zoo goed en zoo veel, als ik in mijn ouderlijk huis zelfs op de hoogste jaarlijksche feestdagen slechts eenmaal gegeten had. Ook gaf de oude Mevrouw Kolker mij menigmaal overgebleven eten in eene korf, dat ik aan mijne moeder mogt brengen. Wanneer ik dan somwijlen weêr in de hut mijner ouders en in derzelver nabuurschap kwam, dan kon ik mij volstrekt niet verbeelden, dat ik nog dezelfde Jozef was, die ik voor weinige weken geweest was; mijne oude speelmakkers zag ik geheel vreemd van ter zijde aan, en schaamde mij als er soms zoo een gescheurde jongen bij mij aan de deur of op de plaats van mijnheers huis kwam. Er waren echter in het huis zelf andere lieden, die slimmer waren dan keulsche straatjongens, en over wien men zich meer zou hebben moeten schamen, dan over mijne oude speelmakkers.

De oude huisknecht, dien ik bij zijne werkzaamheden getrouw hielp en in wiens kamer ik mede in een eigen goed bed sliep, was een eerlijk man; hij had mij meermalen, als wij met elkander alleen waren, gezegd: »in dit huis, Jozef, moet men vele dingen zien, die men liever niet zou zien;" doch ik begreep niet, wat hij er mede zeggen wilde. Eens toen ik op eenen houtzolder, die nabij het kantoor was, voor den huisknecht stukken brandhout uitzoeken zou, uit welke de huisknecht spanen konde snijden, vond ik achter het hout een zakje met geld. »Ei," dacht ik, »daarmede zou men immers dadelijk een rijk man zijn." Ik bedacht mij intusschen niet lang, maar bragt het zakje zoo als het was, boven naar mijn' heer toe, dien ik vertelde hoe en waar ik het gevonden had. Mijnheer schudde het hoofd, gaf mij eenen enkelen daalder, verbood mij echter ten strengste, om aan iemand iets van het gevondene te zeggen.

Van toen af ging het mij niet meer zoo goed als te voren. Ik had zoo veel pleizier aan mijnen enkelen daalder, dat ik hem, als ik tijd had, ieder oogenblik in de hand nam,

en op tafel klinken liet, zelfs wanneer de huisknecht en andere lieden er bij waren; te gelijker tijd kwam er een praatje van de winkelbedienden en eenige anderen: dat er geld weggeworden was, en men liet mij zoo duidelijk merken, dat ik de dief zou zijn, dat het mij maar al te zeer deed, doch men paste wel op, dat de heer Kolker er iets van gewaar werd. Zelfs de huisknecht was niet meer zoo vriendelijk tegen mij als anders, maar zeide tegen mij: wanneer eene raaf den boer eene kaas ontsteelt en eene andere raaf neemt hare kameraad de kaas af, sleept ze weg en eet ze op, is zulks niet hetzelfde alsof zij zelve den boer de kaas ontstolen had; en wanneer een dief den ander zijn gestolen goed weêr wegneemt, hebben zij dan niet beiden de galg verdiend? — Ik begreep destijds wel niet volkomen wat de huisknecht zeggen wilde, ik schreide er evenwel toch om, dat hij jegens mij van dieverij sprak, en echter durfde ik hem van het geldzakje toch niets zeggen. Ik had echter aan mijnen enkelen daalder, den eersten rijkdom, dien ik in mijn leven verworven had, alle pleizier verloren, ik gaf hem aan mijne moeder, die er voor eene mijner zusters een nieuw kleed voor kocht.

Eene poos daarna begon het mij weêr beter te gaan; de huisknecht, die als oude getrouwe dienaar zeer goed bij den heer Kolker stond, had er misschien wel iets van vernomen, hoe het eigenlijk met de zaak gelegen was; hij was weêr even vriendelijk jegens mij als te voren. Op zekeren dag, het was juist een feestdag en onze heer was uit de stad, gaf de huisknecht mij den sleutel van eene zijkamer bij het kantoor ik zou er een paket van daan halen, dat nog heden naar een' Rijnschipper moest gebragt worden. Toen ik de deur open deed, zag ik eenige jonge heeren van ons handelhuis en onder dezelve ook den stiefzoon van den heer Kolker terwijl zij juist eene ijzeren kist geopend hadden, waarin veel geld was. De zaak was vast niet zoo als het behoorde want de jonge lieden verschrikten geweldig; de stiefzoon van den heer Kolker kwam echter het eerst weêr tot zich

zelven en zeide tegen mij: hoor Jozef, gij ziet, wij hebben hier eene noodige geldzaak verrigt, en wel op een' feestdag, wanneer mijn vader eigenlijk niet hebben wil, dat wij op het kantoor arbeiden. Hier schenk ik u tien guldens, bewaar ze tot dat gij ze eens gebruiken kunt. Maar houd uw mond en kik er geen woord van. Wanneer gij iemand iets laat merken van hetgeen gij hier gezien hebt, ik zweer het u, Jozef, dan zijt gij een kind des doods.

De laatste woorden sprak hij zoo toornig uit, dat ik er van schrikte en zeer beangst werd. Ik nam de tien guldens aan, louter nieuw, schoon geld, stak het in den zak, en bragt het paket, werwaarts de huisknecht mij bevolen had. Toen ik mijne bezigheid verrigt had, ging ik nog, want het was immers feestdag, een eindweegs den Rijn af, ging aan den kant van een koornveld achter de struiken zitten, en haalde mijn schoon geld uit den zak, om het te tellen en te bezien. Sedert ik in des heeren Kolkers huis was had ik er zeer dikwijls van gehoord, hoe menschen, die eenen handel of een beroep met weinig geld begonnen, daarmede binnen korten tijd welgesteld of zelfs rijk geworden waren. Mij stak juist het rijk worden maar al te zeer in den kop; laat eens zien, dacht ik, wat kunt gij met dat geld beginnen, dat het u ook zestigvoud vruchten opbrenge, even als den boer, dien dit korenveld toebehoort, zijn zaad. Maar, dacht ik verder, op het zaad hier rust de zegen; het koren, dat in den akker gestrooid werd, was een eerlijk eigendom van den boer, is het nu met uw geld ook wel zoo gelegen? Het geld behoorde toch in allen gevalle aan uwen heer, want de winkelbedienden hebben het uit zijnen ijzeren kist genomen en zullen er vast geen ander geld voor in de plaats leggen; gij moet de tien guldens naar den heer Kolker brengen en hem vragen of gij ze op eene eerlijke wijze behouden kunt of niet?

Ik behoef den heeren wel niet te zeggen, dat ik destijds nog zoo weinig wereldkennis bezat, en daarbij ook zoo eerlijk was, dat ik mij niet kon voorstellen, dat

de koopmansbedienden, zoo als toch inderdaad het geval was, een' diefstal gepleegd hadden, maar ik geloofde werkelijk wat zij mij gezegd hadden, dat zij slechts op den onregten tijd in het kantoor geweest waren; evenwel baarde mij de zaak toch ongerustheid, ik was benaauwd om het hart, en zou toen liever gewenscht hebben, dat ik er niets van gezien had.

»Den heer Kölker het zeggen," zoo dacht ik verder bij mij zelven, »waar zijn uwe gedachten? Weet gij dan niet, dat gij dan dadelijk een kind des doods zijn zoudt? Want de jonge heer is een oploopend, woedend mensch, die niet vraagt waar hij slaat, dit hebben wij onlangs aan den armen schipper gezien, dien hij zoo fel geslagen heeft, dat hij nog op dit oogenblik gevaarlijk ziek ligt. En wanneer er geene andere menschen toegeschoten waren, zou hij hem ongetwijfeld neêrgeschoten hebben."

Ik stond nadenkend op en ging weder stadwaarts. Toen ik aan het huis van mijnen heer kwam, vond ik er den jongen heer, die mij vriendelijk bij zich op zijne kamer riep. Gij hebt van daag veel geloopen, Jozef, ga zitten en eet een stuk ham en drink een slok wijn. Ik at en dronk, wel is waar, hetgeen mij werd voorgezet; maar het wilde mij van daag alles niet regt smaken, ik wilde zoo schielijk mogelijk maken, dat ik weg kwam, toen pakte mij de jonge heer bij den schouder en zeide: »Jozef, als gij zwijgt, zal het u niet berouwen en gij zult eens bij mij uw fortuin maken, maar, klapt ge," zoo sprak hij, terwijl hij mij hevig bij den arm schudde, »een enkel woord, dan kunt ge er staat op maken, is het met u gedaan." Ik was zoo verschrikt, dat ik geen woord spreken kon; ik sloop stil de deur uit.

Toen ik bij den huisknecht kwam en niets meer eten wilde, wijl, zoo als ik zeide, de jonge heer mij ham en wijn gegeven had, keek hij mij zeer ernstig aan. »Gij hebt menige spreuk op school en bij uwe moeder geleerd, Jozef, kent gij deze ook wel: als slechte gezellen u lokken, volg hen niet? Als gij haar nog niet kent, neem haar dan ter harte, want het is eene goede spreuk."

Ik begreep wel niet volkomen, wat de huisknecht meende, maar ik was toch geheel niet wel te moede bij het geheele geval. Hoe gaarne zoude ik alles verteld hebben, maar ik was bang voor den dood. Zoo ging ik te bed. Ik wilde mijn gewoon avondgebed doen, dat ik anders zoo goed van buiten wist, maar de woorden vielen mij niet geregeld in, ik kwam telkens weêr in de war. Ik wilde slapen, maar het was mij zoo bang om het hart, en ik werd zoo heet, dat ik geen oog toe doen konde. De huisknecht hoorde mijn angstig hijgen. »Jozef," zeide hij, »de wijn, dien gij van daag gedronken hebt, is een booze en naar ik vermoed op eene slechte wijze verdiende wijn geweest.

Mijne waarde heeren! ik geloof altijd, dat ik in dien nacht, even als naderhand nog menigmaal in mijn leven, ondervonden heb, dat de mensch eene dubbele wet in zich heeft, de eene in zijn vleesch, die hem tot zonde weg sleept, de andere in zijnen geest, die hem tot Gods geboden leiden wil. Deze beiden zijn met elkander in strijd, en wanneer wij met de wet in het vleesch ons tot zonde en ondeugd willen begeven, dan kastijdt ons de wet in onzen geest bij dag en nacht, tot dat wij of naar hare stem luisteren, of ons zoo diep in de zonde storten, dat wij geheel doof worden. Ik geloof niet, dat het de dronk wijn geweest is, dien mij de jonge heer gegeven had, wat mij zoo bang en ellendig maakte, ofschoon ik aan zulk eenen drank niet gewoon was, maar mijn angst was een andere; het kwam mij voor, dat ik iets kwaads had gedaan, of iets voor had dat niet goed was, even als toen ik als kleine jongen met het ontvreemde broodje mij achter den stut verbergen wilde, en echter wist ik niet, waar het hem eigenlijk in zat; het was, als of mij iemand toeriep: gij moet het geld naar den heer Kolker brengen en hem alles vertellen; en dan gaf ik mij zelven ten antwoord: ei zot, wilt gij u het hoofd laten in stukken slaan of u laten doodschieten? zoudt gij het geld niet houden en stil zwijgen? Neen, vervolgde de stem, gij moogt niets ver-

zwijgen. Eindelijk begon ik van benaauwdheid te schreijen, zoodat ik overluid snikken moest: »wees maar gerust, Jozef, zeide de huisknecht die er wakker van werd, en bewandel den regten weg, dan behoeft gij geene bekommeringen te hebben." Den regten weg, dacht ik: bewandelt gij dan ook den regten weg? — Ja, antwoordde de goede stem in mijn binnenste, als gij morgen vroeg het geld naar den heer Kolker brengt, dat is de regte weg. En dit wil ik ook doen zeide ik tot mij zelven, het moge mij dan gaan zoo als het wil, ik mag het geld ook volstrekt niet meer hebben.

Nu verliet mij al mijn angst en ik kon inslapen, en was, zoodra de huisknecht opstond, weêr opgeruimd en vergenoegd. Gij hebt vast wat goeds gedroomd, Jozef, wijl gij zoo vergenoegd zijt, zeide de huisknecht tot mij, gisteren avond en van nacht waart gij niet zoo vergenoegd. Doch het goede, dat mij was overgekomen, was geen droom, en ik ben er nog op dit oogenblik blijde om.

In het huis van den heer Kolker waren wij beiden, de huisknecht en ik, benevens de oude keukenmeid gewoonlijk het vroegst op, en bijna te gelijk met ons, ja dikwerf nog vroeger stond ook de oude heer op, die dan geheel alleen op zijne kamer gerust zijne pijp tabak rookte en koffij dronk; want de jonge heeren in ons huis kwamen eerst eenige uren later te voorschijn en de oude dame sliep nog veel langer. Als de koffij voor den ouden heer klaar was, riep de keukenmeid mij gewoonlijk, om ze naar mijnheer toe te brengen, en zoo gebeurde het nu ook. Toen ik den trap opging, werd het mij toch weêr benaauwd om het hart, want ik vreesde maar al te zeer voor de woede van den jongen heer; ik sidderde, zoodat ik bijna het koffijbordje zoude hebben laten vallen. Toen ik binnen kwam bij den heer Kolker, en ik hem nu zijn ontbijt klaar gezet had, bleef ik nog staan, en mijnheer merkte vast aan mij, dat ik iets op het hart had, hij zag mij verwonderd aan en vroeg mij, »hebt gij mij iets te zeggen, Jozef?"

Hierop haalde ik mijne tien guldens te voorschijn, legde ze voor hem op tafel, en vertelde hem alles, verzweeg ook mijne vrees voor den toorn van den jongen heer niet. De heer Kolker schudde het hoofd nog bedenkelijker, dan de eerste maal, toen ik hem het geldzakje bragt; hij trok zijne muts heen en weêr en dampte zulke schielijke en sterke trekken uit zijne pijp, als of hij zeer boos was. »Weet ge wat Jozef," zeide hij eindelijk tegen mij, »ik zal de tien guldens aannemen en er nog twintig bijleggen, en schrijven u hier in mijn boek dertig gulden te goede, waarvan ik u interest zal betalen en die gij eenmaal hebben zult, als gij ze zelf weet te gebruiken. Hier hebt ge echter nog een reispenning, want gij kunt nu in mijn huis niet meer blijven, wijl u wel eens wat ergs kon overkomen. Ik zal u als scheepsjongen op een mijner Rijnschepen zetten, dat nog heden naar Maintz vertrekt. Blijf steeds getrouw en eerlijk, dan zal het u welgaan. Doch roep mij nu mijn' huisknecht."

Ik nam dankbaar afscheid van mijnen goeden heer, dien ik van mijn leven niet weêr gezien heb, en deed zoo als mij bevolen was. De huisknecht bleef vrij lang boven, zoo dat ik zeer bevreesd werd, wijl ik dacht, dat de jonge heer intusschen konde opstaan, en mij vragen of ik zijnen vader iets gezegd had? Eindelijk kwam de huisknecht, beval mij zeer vriendelijk, dat ik mijne kleederen bijeen zou pakken, waarbij hij mij zelf nog eenig linnengoed schonk, en bragt mij daarop dadelijk naar het schip, dat reeds klaar lag om af te varen. De oude man beval mij in naam van zijnen heer den schippers aan, dat zij mij als jongen opnemen en ordelijk behandelen zouden, gaf mij nog eenige grossen op reis mede en schudde mij bij het afscheid hartelijk de hand.

Het deed mij, wel is waar, leed en het was mij hard toe, dat ik van mijne vaderstad Keulen vertrekken moest, zonder zelfs nog eens mijne moeder gezien te hebben, doch de huisknecht had mij beloofd, dat hij bij de eerste gelegenheid naar mijn' vader zoude gaan en hem zeggen, dat

ik op een schip van den heer Kolker naar Maintz gevaren was, en dat het mij overigens wel ging. Ik werd daarom weldra gerust en daar wij goeden wind hadden, verloor ik de groote stad Keulen na weinige uren uit het gezigt en hierop verdween ook weldra de bangheid uit mijn hart. Want er was gedurig zoo veel nieuws voor mij te zien, en de kleine bezigheden, die de schippers mij opdroegen, gaven mij, wijl ik er niet aan gewoon was, zoo veel te doen, dat ik er in de eerste dagen niet aan toe konde komen, om aan huis te denken. Ook kwam mij het leven, dat ik op het Rijnschip leidde, binnen kort even zoo aangenaam en kortswijlig voor, als dat in het huis van den heer Kolker, want ofschoon mijne legerstede niet zoo gemakkelijk en zacht, en daarbij ook de kost, dien ik al spoedig zelf, als koksjongen, mede moest helpen kooken, veel ruwer was, had ik het toch in het huis mijner ouders niet eens zoo goed, maar veel bekrompener gehad, ik was daarom zeer goed met alles tevreden.

Het reisgeld, dat mijn heer mij gegeven, en de grossen, die de huisknecht mij geschonken had, maakten te zamen eenige guldens uit, daarenboven wist ik immers ook, dat ik dertig guldens bij mijn heer te goed had; wie konde rijker zijn, dan ik toen in mijne oogen was. De heer Kolker had gezegd, dat ik dertig gulden bij hem op rente zoude hebben; ik wist destijds niet, wat dit beteekende, doch een oude Israëliet, die met ons van Coblenz naar St. Goar voer, en dien ik er naar vroeg, zette mij de zaak zoo uit elkander en berekende mij tevens, hoeveel interest naar lands gebruik dertig gulden gedurende een jaar, ja maandelijks opbragten, en hoe de interessen, wanneer men ze bij het kapitaal liet, wêer interessen deden, dat ik er geheel over in de wolken was, want nu bevond ik mij immers reeds, naar mijn dunken, geheel op den weg, om een rijk man te worden, en wel op eenen geheel regten gebruikelijken weg.

Toen wij te Maintz aangekomen waren, bleef ik eerst

nog eenige weken op het schip; toen dit echter weêr naar Keulen terugvoer, beval men mij op bestel van den heer Kolker, die in een' zijner brieven over mij geschreven had, in het handelhuis, dat de heer daar te Maintz had, achter te blijven, en de dienst van boodschaplooper te verrigten. Hier had ik het nu in alle uiterlijke opzigten, wel is waar, weêr even zoo goed als te Keulen, maar ik miste er een' raadgever en vriend, als de oude huisknecht bij den heer Kolker was; ik had onder mijns gelijken met wie ik bestendig moest omgaan, louter ligtzinnige lieden om mij toe, en zoo werd ik ook zelf weldra ligtzinnig.

Hetgeen mij deze keer verleidde, was wel hoofdzakelijk mijn oude wensch, om een rijk man te worden. Ik had gezien, dat mijne kameraden, zoo dikwijls zij vrijen tijd hadden, zich met het dobbelspel en dambord bezig hielden, en dat zij dikwijls daarbij wonnen, dikwijls ook verloren. Ik had hun spoedig afgezien, hoe deze spellen gespeeld werden; nu plaagde mij de verzoeking, om ook eens mijn geluk te beproeven, en ik weêrstond ze niet. Tot mijn wezenlijk ongeluk, doch zoo als ik toen meende, tot mijn geluk, won ik dadelijk in de eerste spelen en had ook vervolgens, zoo als mijne kameraden zeiden, zulk eene gelukkige hand, dat ik altijd meer won dan verloor. Binnen korten tijd was het geld, dat men mij als teerpenning in Keulen had medegegeven, en dat ik onaangeroerd gelaten had, wijl ik immers alles ontving, wat ik voor mijne behoeften noodig had, door mijn speelgeluk tot het drie-, ja tot het vierdubbele aangegroeid, doch daarmede tegelijk ook mijne speelzucht, die mij ongetwijfeld spoedig in het verderf zoude gestort hebben, zoo niet onze lieve Heer mij aan het groote gevaar ontrukt had. Een nieuw wambuis met zilveren knoopen, dat ik mij voor mijn snood speelgewin aanschafte, had mijne gereede penningen zoo verminderd, dat ik er ijverig op bedacht was, om het verlies weêr te winnen. Ik was nu reeds zoo driest geworden in mijne speelzucht, en verliet mij zoo zeker op mijn geluk, dat ik, toen ik zoo

even aan het einde des vierendeel jaars mijn loon ontvangen had, en juist vrij van het werken was, in een wijnhuis ging, naast het pakhuis, waar gewoonlijk zeer groote spelers zaten, die om veel hooger gewin en verlies speelden, dan mijne kameraden. Eenige malen was het mij hier ook reeds gelukt, en ik dacht, die veel waagt, die veel wint; hier kunt gij 't op één' avond verder brengen, dan bij het spel om penningen of kreuzers in eene maand. De eerste worp viel rijkelijk voor mij uit; het hart klopte mij van drift, ik moest meer beproeven. Dan, om kort te gaan: het was nog lang geen avond, toen ik reeds mijn loon en alle mijne nog overige penningen tot op den laatsten heller verloren had.

Treurig ging ik uit het wijnhuis weg en dacht er over na, of ik niet mijne nieuwe buis verkoopen en met de opbrengst daarvan nog eens mijn geluk beproeven zou? Toen kwam mij buiten, bij het pakhuis, de schipper tegen, met wien ik het vorige jaar van Keulen naar Maintz gevaren was. »Weet gij 't al, Jozef, dat de oude heer Kolker plotselijk overleden is, en zijn eigen zoon, die in Holland was, is reeds eenige maanden vroeger overleden, waarover de oude heer doodelijk bedroefd was. Nu heeft de stiefzoon het handelhuis aanvaard; de oude huisknecht is dadelijk uit zijne dienst gezonden; hij kwam nog bij mij aan boord en belastte mij, dat ik u zoude zeggen, dat gij zoudt maken, om uit Maintz weg te komen, dat het u anders, als de jonge heer met eenige dagen hier in de stad komt, nog slecht konde afgaan.

Dit berigt klonk mij als een donderslag in de ooren en sneed mij door het hart. Gij dobbelaar en dambordspeler, dacht ik, behoeft u niet zelf, met eigene hand, te verspelen, gij zult wel zonder uw toedoen verspeeld worden. Thans kwam ik mij met mijne speelzucht zeer verachtelijk en laag voor; de boodschap van den dood van mijnen goeden heer Kolker had mij nooit op eene heilzamer wijze kunnen toekomen, dan juist thans, nu mij werkelijk daardoor met

den vriend tevens een vijand afstierf; want ik kan u verzekeren, mijne heeren, sedert dat oogenblik heb ik nooit weêr, noch op het dambord, noch met de kaart, noch met dobbelen gespeeld.

Ik liep dadelijk naar den Commissionair van ons handelhuis, die altijd zeer vriendelijk tegen mij geweest was, en vroeg hem, hoe het nu in het vervolg met mijn dertig gulden zou worden, die de heer Kolker mij in zijn koopmansboek te goede geschreven had. Hoe staat het daarmede, vroeg de Commissionair mij, hebt gij zwart op wit; hebt gij er schrift van? — Dat had ik nu niet, en de Commissionair trok met de schouders en zeide, dat, zoo ik niet langs geregtelijken weg mijn regt wilde zoeken, waarbij zeker ook veel minder hoop op ontvangen dan op uitgeven zoude zijn, hij mij niets konde beloven.

Zoo als ik naderhand ben gewaar geworden, had bij de menigerlei gevallen, die in mijn' tijd en reeds vroeger in het handelhuis van den heer Kolker plaats hadden, niet alleen de stiefzoon, maar ook zijne moeder, de tweede vrouw van den ouden heer, de hand mede in het spel gehad, daarom was het altijd zoo moeijelijk geweest om naauwkeurig gewaar te worden, hoe de zaken stonden. De eigenlijke zoon van den heer Kolker, die in Holland den handel van het huis waarnam, moet een regtschapen en goed heer geweest zijn, doch toen hij en zijn vader gestorven waren, heeft nog wel een' tijd lang de oude glans der firma stand gehouden, doch is vervolgens weldra getaand en geweken. Dan, ik heb dit slechts in het voorbijgaan willen zeggen, wijl het mij steeds opmerkenswaardig voorkomt, hoe het spreekwoord »eerlijk duurt het langst" overal zoo waar bevonden wordt.

Met mijn »rijk worden" scheen het thans eensklaps weêr geheel uit te zijn. Mijne dertig gulden bij den heer Kolker, benevens de interessen, waren onder de tegenwoordige omstandigheden zoo goed als weg; mijn loon met al mijn overig baar geld had ik verspeeld, van al mijn fortuin,

dat ik tot hiertoe verworven had, was mij niets overgebleven, dan het buis met zilveren knoopen en de kleedingstukken, die de heer Kolker mij reeds in Keulen had laten maken. Daarbij was het nu maar de vraag, om zoo schielijk mogelijk uit Maintz weg te raken, opdat mij de wraak van mijnen jongen heer niet achterhaalde.

Buiten, aan den oever van den Rijn, liep ik, met mijn pakje, waarin mijne goederen waren, onder den arm, heen en weêr; daar hoorde ik dat een oude schipper een' ander, die juist naar de stad ging, achterna riep: zie eens of gij een' roeijer of scheepsknecht voor mij huren kunt, want ik moet morgen met het aanbreken van den dag weg. Hierop ging ik zelf naar den schipper toe en vroeg hem, of hij mij niet huren wilde, ik wilde hem wel dienen.

Ik was toen een sterke vlugge knaap van 16 jaren, had daarbij reeds als scheepsjongen op een Rijnschip gediend, het kwam mij dus goed van pas, dat de oude knorrige schipper dadelijk zeide, dat ik maar op zijn vaartuig zoude overstappen; hij wilde het, zeide hij, in de hoop dat het goed zou gaan, eens met mij beproeven.

Ik had het voorzeker nu niet zoo gemakkelijk, als ik het sedert eenige jaren gewoon was. Er bevond zich in ons vaartuig noch kajuit, noch eenig ander overdekt ruim; dadelijk in den eersten nacht trof mij een regen, waartegen de ledige zak, dien de schipper mij als dek gegeven had, niet veel beschermde. Den anderen dag werd ik braaf in het roeijen geoefend, kreeg echter van mijnen ouden schipper niets te eten, dan een stuk hard brood; mijn drinken kon ik mij zelf met het houten hoosvat uit den Rijn scheppen. Intusschen behoefden wij voor deze keer niet zeer lang te varen, want mijn schipper woonde in de omstreken van Bingen, en zijne gewone bezigheid was, om reizigers, die te voet kwamen, of landlieden met hunne korven en andere waren, heen en weêr over den Rijn te zetten. Daarbij moest ik roeijen, terwijl de oude aan het roer zat; in de eerste dagen zag het er erg met mijne handen uit, doch ik had er schielijk

zoo veel eelt in gewerkt, dat ik niets meer voelde. Den ganschen dag van den vroegen morgen tot den laten avond moesten wij klaar staan; de arbeid duurde met weinig verpoozing voort, en zelfs op zondag, die voor andere menschen een rustdag is, hadden wij 't het drukst. Tot loon voor mijne moeite had mijn oude schipper mij maandelijks dertig kreuzers, dat is een kreuzer daags, toegezegd; want, ziede hij, gij zijt nog een jongen, die het roeijen nog eerst leeren moet, en zijt niet eens zoo veel loon waard; ik kreeg zelden iets anders te eten dan watersoep en gekookte erwten of linzen; alleen op feestdagen een stukje kaas bij mijn zwartbrood.

Dit alles zou ik mij nog wel hebben laten welgevallen, bijaldien mijn schipper niet zoo een alleronvriendelijkst en in den grond slecht mensch geweest ware. Daarvoor was hij in de geheele buurt bekend, en die het nog niet wist behoefde maar een uur lang te zien, hoe hij zich in zijn huis gedroeg, waar hij zijne oude vrouw, die hem geen het minste leed deed, als ook zijne dochter, die niet regt bij haar verstand was, gedurig met goddelooze scheldwoorden en slagen trakteerde, en daarbij zoo schrikkelijk vloekte, dat ik menigmaal, al stormde en regende het ook, liever de hut uitliep, wijl ik het niet langer kon uithouden. Ook ik zelf moest zeer veel kwaads van den zwarten Hans (zoo noemden de lieden hem in de nabuurschap) verdragen, en indien niet juist de winter op handen geweest was, wanneer de scheepvaart op den Rijn den meesten tijd stil staat, dan had ik mij gaarne op een ander vaartuig verhuurd.

Op zekeren dag, na den wijnoogst, kwam er nog tegen den avond, als wij nog in de hut zaten, een vreemdeling, met een zwaar valies op zijn' rug en wenschte overgezet te worden. Het was onvriendelijk regenachtig weder, en er woei een stevige wind; mijn oude schipper misleidde den vreemdeling en zeide, dat hij hem nu niet meer kon bedienen, hij moest wachten tot morgen. De vreemdeling

hield aan met zijn dringend verzoek en deed zwarte Hans zulke geldelijke aanbiedingen, bijaldien hij aan zijn verlangen wilde voldoen, dat hij niet langer weêrstaan kon; hij beval den vreemdeling zoo lang in de hut te gaan, en ging met mij naar buiten, om, zooals hij zeide, de bank in de boot te regt te maken. Toen wij echter buiten waren zeide hij tot mij: Jozef, thans is er meer te verdienen, dan anders in een geheel jaar. De man heeft een zwaar valies bij zich, en ik heb hem reeds meer gezien: hij is een rijke vent, die altijd veel geld bij zich heeft. Wanneer wij midden op het water zijn, werpen wij hem over boord en deelen zijn geld; wij strooijen dan uit, dat de storm onze boot heeft omgeslagen en wij beiden ons met zwemmen gered hebben; wees verzekerd, dat die vangst u zoo veel opbrengt, dat gij een rijk man wordt.

Het bloed stolde mij in de aderen, toen ik mijnen schipper, den zwarten Hans, zoo hoorde spreken. Het is waar, de lieden in die omstreken zeiden hem reeds meer zulke moorden na, en ook mij waren de geruchten daarvan ter ooren gekomen, doch ik had er nimmer geloof aan geslagen. Het was mij, alsof een booze geest mij met den wensch van mijn hart om rijk te worden bespotte, en ik kan wel zeggen, sedert dat oogenblik kreeg deze wensch eenen bitteren, walgelijken bijsmaak, dien ik langen tijd in den mond hield.

Ik zag mijn' schipper, geheel ontsteld over zijne vordering, aan en zeide: »meester doe toch zoo iets niet.” In dezen oogenblik trad de vreemdeling de hut uit en de zwarte Hans mompolde mij nog hoogst gramstorig de woorden toe: indien gij niet zwijgt, zijt gij een kind des doods.

Ik kan niet zeggen, dat ik op dat oogenblik voor dien wanhopigen booswicht bevreesd was. Ik dacht bij mij zelven: kom maar, oude, ik heb ook vuisten, die vast sterker zijn dan de uwe, en de vreemdeling is ook geen kleine jongen. Toen wij een eind van den wal af waren, zette ik mijne voeten voorbedachtelijk op den roeispaan met

den ijzeren haak, wijl ik mij kon voorstellen, dat de schipper denzelven bij zijn' moorddadigen aanslag zou willen gebruiken; daarbij sloeg ik elke beweging van den oude gade. Het begon zeer donker te worden, en harder te regenen, men kon geen tien schreden voor zich uit zien. Op eens sprong de zwarte Hans op, wilde naar den riem grijpen, doch daar ik denzelven vast hield, nam hij den grooten houten slegel, dien wij gewoonlijk tot het inslaan der palen gebruikten, en ging daarmede op den vreemdeling toe. Ik riep dezen uit al mijn magt toe: »weer u, mijnheer, het geldt uw leven", en greep tegelijk den riem, waarmede ik den schipper gelukkig afweerde. Ook de vreemdeling haalde van onder zijn' mantel eene pistool te voorschijn, die vroeger niemand van ons bij hem had opgemerkt, en riep den schipper toe dat hij dadelijk weêr bij het roer zoude gaan zitten en er geen hand van zou afslaan, dat hij hem anders zou nederschieten. Uit boosaardigheid wilde de zwarte Hans ons in het Bingener gat voeren, waar wij waarschijnlijk allen, of ten minste de vreemdeling, die in 't geheel niet zwemmen kon, zouden zijn omgekomen, hij stuurde het vaartuig meer stroom af dan stroom op. Ik bemerkte dit gelukkig nog bij tijds en zeide het den vreemdeling, die den schipper, terwijl hij hem met zijne pistool dreigde, dwong met mij te ruilen, zoodat ik nu aan het roer kwam, en het vaartuig met Gods hulp behouden aan de overzij aan wal bragt. Oogenblikkelijk sprong de vreemdeling aan wal en ik volgde hem, terwijl ik zijn valies, dat de man in zijnen angst vergat, op mijn hoofd droeg, doch de zwarte Hans maakte zich spoedig met zijne boot uit de voeten.

Daar wij nu buiten gevaar waren, omhelsde de vreemdeling mij en zeide: gij hebt mij het leven gered. Te huis wachten mijne zieke vrouw en zes kinderen op mij, die had ik zonder uwe hulp niet weêr gezien. Ga nu met mij naar Rudesheim in de herberg, opdat ik u kan

beloonen, want naar uwen ouden schipper zult gij toch wel nimmer terugkeeren.

Te Rudesheim was mijn reiziger wel bekend; want hij was een koopman uit Epstein, met name Weidner, en kwam dikwijls dezen weg langs. Hij verhaalde den waard en aan de daar aanwezige burgers, wat hem overgekomen was; deze verwonderden zich grootelijks, toen zij hoorden, dat hij zich door den zwarten Hans had laten overzetten, en zeiden, dat niemand hunner zich ooit aan hem zou toevertrouwd hebben. Doch het is goed, zeiden zij, dat de booswicht eenmaal op zulk eene daad betrapt is. Mij prees men zeer, dat ik zoo wakker geweest was en den vreemden heer geholpen had. Daarbij hebt gij tevens uw eigen ligchaam verdedigd, want op den terugtogt, of bij eene andere gelegenheid zou de zwarte Hans u ook hebben omgebragt en in 't water geworpen, zoo als men zegt, dat hij reeds verscheiden zijner bootsgezellen gedaan heeft. In allen gevalle zijt gij een brave jongen en hebt dezen heer het leven gered.

De vreemdeling noodigde mij, met hem te eten en te drinken, want hij gaf het plan, om nog verder te reizen, nu toch op. Na het eten vroeg hij mij naar mijne omstandigheden, en ik vertelde hem alles. Het is jammer voor u, zeide hij, dat gij geen ordelijk handwerk geleerd hebt, waar gij den kost mede verdienen kunt. Het brood, dat een schippersknecht heeft, is zoo kommerlijk als gevaarlijk. Intusschen zou het voor u ook nu nog tijd zijn, om iets degelijks te beginnen, gij zijt jong en sterk. Hoe komt het u voor, als gij eens met mij naar Epstein gingt en bij mijn ouden neef, die een lakenwever is en thans juist een' leerjongen gebruiken kan, de lakenweverij leerdet? Ik nam het voorstel dadelijk aan, en dankte er den heer Weidner met hand en mond voor. Zoo vrolijk was ik in lang niet ingeslapen als dien avond.

Den volgenden morgen deed de heer Weidner nog eene aanklagt voor het geregt wegens het voorval van

gisteren. De zwarte Hans is ook kort daarna opgepakt en in het tuchthuis gekomen; doch mijne fraaije nieuwe buis, met zilveren knoopen, die ik in zijne hut achtergelaten had, kon ik van de geregtshoven en dievenleiders niet weêr terugkrijgen, maar alleen mijn linnengoed; bij het verlies van de buis dacht ik, zij was gekocht voor het geld, dat ik met het spel gewonnen had, en op zulk goed kan geen zegen zijn, en het spreekwoord zegt er van: zoo gewonnen, zoo geronnen; kwade arbeid, kwaad loon.

De schrik van den vorigen dag had den heer Weidner toch sterk aangetast; hij kon slechts met moeite gaan. Ik maakte hem echter het verder reizen gemakkelijk, door dien ik zijn zwaar valies op mijne jonge, stevige schouders nam, en zoo kwamen wij reeds den anderen dag vroegtijdig te Epstein aan, waar ik reeds na weinige uren in het huis van den ouden lakenwever als leerling opgenomen werd. In vergelijking van het leven in de hut van den zwarten Hans kwam mijn verblijf in Epstein mij als een waar paradijs voor. Mijn oude meester was een zeer goed man; in zijne vrouw, die veel jonger was dan hij, bleef wel is waar, veel te wenschen over, evenwel liet zij mij geen gebrek lijden, ik had wel mijn' dagelijkschen arbeid doch daarvoor had ik ook ruim mijn dagelijksch brood, en deed mij midden in den kouden winter, die nu inviel, des daags in het warm gestookte vertrek, en des nachts op een goed bed, wat te goede.

De leerjaren gingen schielijk voorbij. Hetgeen hierbij, als ook bij mijne aanneming tot gezel moest betaald worden, dat had de heer Weidner voor mij voldaan. Het was weinig, want mijn oude meester had mij datgene, wat hem zelven betrof, geschonken; trouwens ik werd in alle opzigten als kind van huis aangemerkt. Toen ik gezel geworden was, had mijn meester mij geheel nieuw gekleed, opdat ik mij toch ook onder mijns gelijken zou durven laten zien, zoo als

hij zeide. Ik kwam echter, behalve des zondags in de kerk, slechts zelden onder de menschen, maar ging met een' knaap uit Maintz, die van mijne jaren en ook een stil mensch was, bij schoon weder het land in of in de omstreken rond.

Ik was nog naauwelijks een jaar gezel geweest, toen mijn oude meester overleed. Zijne vrouw, die nog jong en vlug was, nam het huis en het beroep over. Jozef, zei ze tot mij, indien gij bij mij blijven en goed voor mijne belangen zorgen wilt, zal het u niet berouwen, en wie weet, wat geluk u nog te wachten staat. — Ik had er niets tegen, om nog eenige jaren bij mijne meesteres te blijven, en zij vertrouwde mij al hare zaken, zoodat ik nu eerst gewaar werd, hoe welvarend mijn oude meester geweest was. Tegelijk werd ik echter ook gewaar, dat zijne vrouw juist niet zoo heel bedroefd over zijn afsterven was. Zij was zeer opgeruimd, en gedroeg zich ook jegens mij zoo, als eene meesteres zich jegens haren gezel niet behoorde te gedragen, en op zekeren feestdag, na het middagmaal, toen de leerjongen uit was, zeide zij tot mij: »Hoor, Jozef," wat dunkt er u van, als gij eens geheel bij mij bleeft. Mijne huishouding kan zonder een' huisvader niet bestaan. Ik ben wel ouder dan gij, maar ik hoop nog lang het opzigt te kunnen hebben over alles wat mij toekomt, en gij komt voorzeker in een fraai huis met een winstgevend bedrijf, dat na mijn' dood alles op u overgaat.

Ik was over dit voorstel niet weinig verlegen, en wist niet aanstonds, wat ik er op zou antwoorden. Meesteres, zeide ik, gij weet het best, wat mij al ontbreekt. Ik ben geheel arm, en zelfs de kleederen, die ik aan het lijf draag, heb ik van uw overleden man. Daarbij duurt het nog lang eer ik meester kan worden. De vrouw liet zich echter door mijne bedenking niet van haar stuk brengen. Bedenk u wel, zeide zij tot mij, en schop uw geluk niet met voeten; alles wat gij, om meester te worden en tot verkrijging van het burgerregt in dit oord noodig hebt, laat mij daarvoor

maar zorgen, maar houd mij niet lang met nuttelooze redeneringen op.

Er trad nu eene buurvrouw de kamer binnen, om mijne meesteres te bezoeken, en maakte een einde aan ons gesprek. Ik ging naar buiten in het vrije veld en overlegde de zaak bij mij zelven. Mijn oude wensch, om een rijk man te worden, was nog niet geheel verdwenen, dat merkte ik wel. Dat zou nu voorzeker, dacht ik, de beste weg zijn, om welgesteld te worden. Ook was de vrouw uiterlijk wel te lijden, bijaldien er maar geene andere hinderpalen geweest waren, waaraan ik mij echter in dit oogenblik, dat ik slechts op uiterlijk voordeel bedacht was, niet bijzonder veel stoorde. Ik ging naar den heer Weidner, want op dezen durfde ik mij wel verlaten, en verhaalde hem alles, wat mijne meesteres mij gezegd had. Jozef, zeide hij, gij zoudt dwaas handelen, indien gij deze gelegenheid om uw fortuin te maken van de hand weest, want zoo iets wordt u niet zoo spoedig weêr aangeboden, en het is thans moeijelijk zonder eenig geld voort te komen; gij zoudt lange jaren om knechtenloon moeten dienen, voordat ge u slechts het meester- en burgerregt kondet koopen.

Ik ging naar huis; mijne meesteres scheen te verwachten, dat ik ons vorig gesprek weêr zou aanknoopen; ik was echter te beschroomd en zij zeide mij geheel verdrietig goeden nacht.

Toen ik op mijne kamer en in mijn bed kwam, ging het mij bijna even zoo weêr als destijds in Keulen, toen ik de tien guldens in den zak en de vrees voor de bedreigingen van mijnen jongen huisheer in het hart had. Ik kon niet slapen, want ik droomde mij met wakende oogen als eigenaar van een huis en winstgevend beroep, en daarenboven als burger van Epstein. »Wanneer gij eerst eenige jaren," dus dacht ik, »het bedrijf uitoefendet, dan zoudt gij het nog wel beter doorzetten; gij naamt nog eenige knechten, en trokt zelf met uwe waren op de markten; binnen weinige jaren zou er bezwaarlijk een burger in Epstein zijn, die u

in vermogen kon evenaren." Dan, hoe behagelijk mij ook deze overleggingen mijns harten voorkwamen, zoo bevond zich nogtans in hetzelve iets anders, dat mij daarover bestrafte en ongerust maakte. Het doet mij leed, dat ik den heeren van een' persoon, die mij anders veel goeds bewezen heeft, en die reeds gestorven is, zoo iets moet openbaren, maar ik wil er slechts mede bewijzen, dat ik wel reden had, in dien nacht ongerust te zijn: mijne meesteres namelijk, ik had zulks reeds bij het leven van haren man bemerkt, was jegens hem niet getrouw en braaf geweest; zij had zich ook een en andermaal jegens mij zoo ondeugend gedragen, dat ik daarbij aan de geschiedenis van Potifar's wijf en Jozef denken moest. Wanneer dus in dien onrustigen nacht de overleggingen, hoe ik door de hand dezer vrouw rijk wilde worden, eens zoo luid waren als het klapperen eens windmolens, zoodat ik deswege geene andere gedachten hoorde, en de wind hield dan weêr op, zoodat de molen stilstaan bleef, dan kwamen toch ook de andere bedenkelijkheden aan het woord. De hand dezer vrouw, dus dacht ik, is geene eerlijke hand, daar kan toch geen zegen of voorspoed bij gedijen, en het is altijd beter in armoede bij de trouw te wonen, dan in rijkdom met ontrouw te huisvesten en zamen te wonen. Eindelijk werd ik het met mij zelven eens: ik kan deze vrouw niet nemen, maar ik wil den wandelstok nemen en vertrekken. Toen werd ik rustig en sliep in.

Mijne meesteres was reeds op, toen ik den volgenden morgen in de werkplaats kwam en wij waren nog alleen. Nu Jozef, vroeg zij, wat hebt gij gedroomd? — Ik heb zeer onrustig gedroomd, zeide ik, dat ik op reis moest gaan en nog een paar jaren buitens lands moest reizen. — Gij zult niet zoo zot zijn, zeide de vrouw, en een warm nest, dat reeds voor u gemaakt is, verlaten. Gij hebt toch wel verstaan, wat ik u gisteren zeide? — Ja, antwoorde ik, mijne meesteres, ik heb het wel begrepen, maar ik ben nog te jong, om te trouwen en heb er ook geen lust toe.

De vrouw werd over mijn antwoord zeer verstoord, zoodat ook de andere lieden, toen zij hierop tot het ontbijt en den arbeid binnen kwamen, wel konden bemerken, dat er iets onaangenaams tusschen ons had plaats gehad. In hare eerste drift, want zij was oploopend van aard, zeide zij mij nog denzelfden dag, aanstonds na het eten, de huur op; ik kan u niet meer gebruiken, zeide zij tot mij, gij moet dadelijk naar eenen anderen meester omzien.

Het smartte mij, dat ik ten laatste nog met onaangenaamheid uit een huis moest gaan, waarin het mij zoo goed gegaan was. De heer Weidner trachtte mij ook nog tot andere gedachten te brengen, en ik kon wel merken, dat het slechts aan mij stond, om aanstonds weêr met mijne meesteres in te schikken, doch ik bleef vast bij mijn voornemen. De laatste dagen werden mij door de kwade luimen der vrouw nog eenigzins bitter gemaakt; toen het tot afrekenen kwam, trok zij mij alles van mijn loon af, wat haar overleden man in mijne leerjaren aan kleederen en anderzins voor mij had te koste gelegd, zoodat mij slechts weinige kreuzers van mijn loon overbleven. Desniettemin schreide zij bitter, toen ik afscheid van haar nam, en het deed mij ook geweldig aan. Ook de heer Weidner zag mij met leedwezen vertrekken. Doch ik ging welgemoed en met een opgeruimd hart mijnen weg, want ik dacht: gij hebt niets kwaads gedaan en God zal u niet verlaten.

Mijn buidel was niet zwaar, want ik had juist niet veel have en goed, het wêer was ook schoon en het was kort voor Michiel, wanneer het op het best is te loopen, daarom zong ik onder het voortgaan over berg en dal menig vrolijk lied, en ik was sedert jaren niet zoo wel te moede geweest als op den dag, toen ik mijne reis begon. Schoon gij ook weinig of geen geld hebt, dacht ik bij mij zelven, zoo hebt gij toch een goed handwerk geleerd, waarmede gij overal den kost kunt verdienen; de heele wereld ligt thans voor u open, jongeling; er zal altijd nog

wel andere huisvesting voor u zijn, dan het huis uwer meesteres te Epstein.

Mijn plan was eigenlijk, om naar Hamburg op de hoogte te gaan, waar, zooals de heer Weidner mij gezegd had, juist toen het gemakkelijst werk voor mijn beroep te vinden was; toen ik echter des avonds te Kroonberg in de herberg kwam, trof ik daar een' gezel aan, die er erbarmelijk uitzag. Of hij zich in het zweet geloopen en daarop te veel koud water gedronken had, of dat hij zich nog op eene andere manier had te buiten gegaan; hij had thans eene koorts, dat hij klappertandde, en des nachts kreeg hij eene hitte, waarbij hij raaskalde en gedurig uit het bed springen wilde. De herbergier verzocht mij, om bij den zieke te blijven, wijl hij ook een lakenweversgezel was, even als ik, en ik deed het gaarne, doch het was een erge, onrustige nacht. Den volgenden morgen had ik ook pijn in het hoofd, zoodat ik meende, dat ik de koorts had, doch de herbergier diende mij een huismiddeltje toe, en ried mij eenige uren te slapen, toen werd ik weêr frisscher en de zieke gezel vond ik ook weêr beter. Deze zeide mij, als mijne ouders te Ortenberg maar wisten, dat ik in dezen toestand was, dan zouden ze mij wel te huis laten halen, want mijn vader heeft paard en wagen; indien gij schrijven kunt, vriend, schrijf dan voor mij naar huis, aan mijnen vader, den lakenwever Falker, en zend den brief maar met een' bode weg, mijne ouders zullen het u vergelden. Ik kon wel een weinig schrijven, en stelde dus den brief op zoo goed als ik het geleerd had, en nam vervolgens weêr de verpleging van den zieken knaap getrouwelijk op mij. Na verloop van eenige dagen kwam de oude heer Falker zelf met zijn' wagen, om zijnen zieken zoon af te halen. Toen de vader hoorde, dat ik zoo veel moeite met zijn' zieken zoon gehad had, en dat ik een lakenwevers gezel was, bood hij mij aan, om in zijn' winkel, tegen goed loon te arbeiden, hetwelk ik gereedelijk aannam, en ik liep even zoo snel als zij met hun rijtuig, zoodat wij den geheelen weg altijd bij elkander bleven.

In het huis van den heer Falker werd ik weldra geheel vertrouwelijk en bekend, want de man zoowel als zijne vrouw waren goede, godvreezende lieden, bij wie ik zulke goede dingen hoorde, als ik vroeger, behalve van mijne moeder, nog van niemand gehoord had. De lieden leefden als vrome kinderen met elkander, en het was mij even als of ik nog eens in eene school gekomen was, waar ik veel andere en betere dingen leerde, dan ik anders wel in de school geleerd had. Bij den heer Falker leerde ik ook Gods woord kennen en ik las er met genoegen in. Ik had den man zoo lief als eenen vader, en eenige jaren later werd hij ook mijn vader, wat ik trouwde met zijne dochter en zette mij te Ortenberg met der woon als lakenwever neder. Mijn schoonvader, die een welgesteld man was, had in het stadje twee huizen, het eene, grootste derzelve bewoonde mijn zwager — dezelfde, dien ik gedurende zijne ziekte te Kroonberg verpleegd had, die nu echter weêr geheel hersteld was. Deze betoonde meer lust tot den handel, en begon nog bij zijn vaders leven een goed bedrijf; doch ik bleef bij mijn handwerk en bewoonde met mijne vrouw het andere huis. Mijne oude moeder (want mijn vader was overleden) liet ik ook met de eene nog ongetrouwde zuster, bij mij komen en wij leefden allen zeer eendragtelijk te zamen.

Mijne schoonouders stierven eenige jaren daarna kort na elkander; eerst de moeder, toen de vader, die ons op zijn sterfbed met zeer dringende woorden tot liefde vermaande en zegende. Mijne vrouw en ik leefden zeer gelukkig met elkander, ofschoon onze lieve Heer ons dikwijls met ziekten en andere rampen bezocht; want wij verloren verscheiden kinderen, en met de vijf, die wij in 't leven hielden, hadden wij ook menigvuldige zorgen. Ook verloren wij veel vee in eene veeziekte, die destijds in het land kwam, en in een tijdsbestek van weinig jaren bragt de hagelslag ons twee maal veel schade toe aan ons veldgewas. Ik had echter nu reeds een vast vertrouwen op God gekregen, en liet mij in mijne liefde tot hem en in mijn' vrede niet meer van het

regte spoor brengen, en mijne vrouw dacht even zoo als ik.

Mijn' zwager scheen het met zijnen handel, wel is waar, beter te gelukken; hij won veel, en daar hij wist, dat hij mij wel gebruiken kon, haalde hij mij over, om, in plaats van vreemde helpers, die hem reeds menig nadeel hadden berokkend, hem in zijne werkzaamheden bij te staan. »Ik zal reizen en den uitlandschen handel op mij nemen, gij zult inmiddels het opzigt en bestuur der zaken te huis waarnemen; hetgeen wij dan winnen, daarvan wil ik u gaarne een gedeelte afstaan, want gij zijt immers mijn vleesch en bloed." Ik nam den voorslag aan; het gelukte mij, door eene gelukkige onderneming met wol onze gemeenschappelijke zaken goed in den gang te brengen, zoodat mijn zwager mij uit dankbaarheid eerst een derde, vervolgens de helft van het jaarlijksch gewin gaf.

Thans begon het er werkelijk naar te gelijken, dat mijn oude wensch om het rijk worden, zou vervuld worden, want ik had reeds een zeer aanzienlijk kapitaal in den handel mijns zwagers. Daarbij leefde ik met mijne vrouw en kinderen, wat eten, drinken en kleeding aanbelangt, nog op denzelfden eenvoudigen voet voort als vroeger toen ik van de lakenweverij leefde, behalve dat ik mijne oude moeder, die toch in haar leven ellende genoeg had doorgestaan, menigmaal iets bijzonders verschafte, en mijne zuster, die te Ortenberg getrouwd was, en die het in het begin niet al te voordeelig ging, nu en dan iets liet toekomen. Ik hield ook nog altijd een' knecht en werkte in mijne vrije uren nog altijd mede, zoodat mijn winkel mij vast even zoo veel opbragt, als mijne huishouding kostte. Doch met mijn' zwager ging het anders. Die had naar geld en fraaije kleederen gevrijd, had zich uit Frankfort aan den Main eene vrouw uit een voornaam en daarbij tamelijk vermogend huis genomen, die hij met extra post naar ons klein Ortenberg bragt, en, ten einde zij zou meenen, dat Ortenberg ook eene groote stad was, volgens afspraak met den voerman eerst door alle straten en stegen rijden liet, voordat hij

met haar voor zijn huis stil hield. Doch de jonge vrouw merkte weldra het onderscheid; hare groote, schoone vaderstad lag haar aan het hart; zij wilde zich haar heimwee door allerhande uitspanningen laten verdrijven, mijn zwager moest eene kostbare equipage benevens bedienden en gezelschapsjuffers voor haar aanschaffen; zij reden met elkander nu naar Wetzlar, dan naar Hanau, en te Frankfort bleef zij dikwijls geheele maanden lang. Daarenboven verlangde zij ook, even als voorname lieden, een buiten, en mijn zwager was ook werkelijk zoo toegevend, dat hij een boerenhuis bij Ortenberg kocht, hetgeen hij omverwerpen, en daarvoor een bont steenen kaartenhuis zetten en in plaats van het boomgewas en de velden een' franschen lusthof met fonteinen aanleggen liet. Dat alles kostte zeer veel geld, en, wanneer men het had willen berekenen, veel meer, dan de vrouw in ons huis gebragt had; doch het was of mijn zwager doof en blind was, hij gaf zelfs aan de speelzucht zijner vrouw toe, die haar en hem zeer groote sommen kostte. Ik was echter niet blind en doof; ik zag wel, waar het op die wijze naar toe ging; dikwijls trachtte ik mijn' zwager het onder het oog te brengen, maar hij werd er of driftig en wrevelig om, verweet mij mijne armoede en praalde met hetgeen zijne vrouw hem had aangebragt, of hoorde mij slechts ter loops aan. Op zekeren tijd sprak ik eens uitvoerig met mijne vrouw over de zaak, en die dacht er even zoo over, als ik, daarom nam ik mij voor om mijn' zwager eens ernstig daarover te onderhouden, hetgeen kort daarna op de volgende wijze plaats had.

Mijn lieve broeder, zeide ik op zekeren dag tot hem, als zijne vrouw weêr naar Frankfort aan den Main vertrokken was, en, zoo als het gerucht liep, van daar een pleizierreisje naar Parijs zou doen, gij weet, dat wijlen uw vader ons op zijn sterfbed tot broederlijke liefde jegens elkander vermaand heeft, en ik geloof, dat ik tot dus ver niet in gebreke ben gebleven, u deze liefde naar mijn vermogen te bewijzen. Gij weet ook, dat ik, toen ik in

uw huis kwam volstrekt niets had, maar een dood arm mensch was. Alles, wat ik thans bezit: mijn huis, tuin en akker, vooral echter mijn huisselijk geluk met vrouw en kinderen, dat heb ik toch naast God aan uw overleden vader en u te danken. Nu heb ik, wel is waar, thans zes of zeven jaren voor u in uwen handel gearbeid, en gij hebt mij voor mijne moeite een zoo groot loon toegekend, dat het tot een aanzienlijk kapitaal is aangegroeid, doch ik heb daarbij in mijnen winkel toch ook nog zoo veel kunnen verdienen, dat ik met de mijnen leven kon. Daarom neem en behoud gij, wat het uwe was; ik wil niets uit de opbrengst van den handel hebben, dan hetgeen ik misschien, (het zal juist wel niet veel zijn) nu en dan van dit verdienst in mijne huishouding gebruikt heb. Wanneer gij datgene, wat ik u gaarne en willig geef, zorgvuldig bij elkander houdt en vooral de neigingen uwer vrouw beteugelt, dan zult gij als eerlijk man leven en bestaan kunnen, doch anders loopt het met uw geheel bestaan op spot en schande uit; want wanneer gij berekent, wat reeds thans niet meer het uwe is, maar aan een' ander toebehoort, dan zal u uwe ligtzinnigheid en het troetelen uwer vrouw wel vergaan.

Mijn zwager schreide en wilde eerst mijn aanbod niet aannemen; hij had zich in zijne ligtzinnigheid zelf de oogen verblind, en in de gedurige vermaken, waartoe zijne vrouw hem verleidde, was hij er sedert jaren niet meer toe gekomen, om zijne boeken eens grondig door te zien. Doch ik had hem nu eenmaal, waar ik hem reeds lang wilde hebben; ik liet hem niet weêr los, voordat ik hem den geheelen stand der zaken haarklein uiteengezet had. Hij had nu toch eindelijk begrepen, dat ik met mijne vroegere waarschuwingen en vermaningen gelijk had.

Mijn broeder, zeide ik tot hem bij het weggaan, ik schenk u al mijn verdiend aandeel in het geen wij tot heden toe gewonnen hebben; ik schenk u al het geld, dat mij in uwen handel toekwam; maar één ding neem ik er toch uit en schenk ik u niet: dat is mijn eerlijke naam, mijn goed

geweten jegens God en menschen. Zorg gij toch, dat gij ook voor God en den naasten regtschapen handelen en eerlijk blijven moogt. Wanneer gij verder, even als tot hiertoe uwe vrouw haren wil geeft; dan laat gij de zonde over u en uw huis heerschen, en waar die regeert, daar is geen zegen, noch hier, noch hier namaals.

Mijn zwager gaf mij er de hand op, dat hij van nu af zijne zaken beter zou behartigen, en reeds dadelijk ook zijne vrouw het kostbaar reizen wilde verbieden. Hoe lang en in hoe ver hij zijn goed voornemen naar zijn eigen vermogen zoude zijn nagekomen, weet ik niet; want God, gelijk zulks meermalen geschiedt, kwam zijne zwakheid te hulp en deed het meeste, ja alles voor hem. Zijne vrouw kwam namelijk eenige weken daarna ziek uit Frankfort terug, bleef sedert dien tijd ziek, zoodat zij na eenige maanden stierf. Op haar sterfbed heeft mijne vrouw haar meermalen bezocht, en het is te hopen, dat deze bezoeken niet vergeefs geweest zijn. Mijn zwager verkocht daarop, ongetwijfeld met groot verlies zijn lusthuis, dat hij op het land had, betaalde zijne schulden en begon weêr een' handel in het klein, waarvan hij nog op dit oogenblik bestaat.

Zoo was het dan op eens weêr met mijn rijk worden gedaan. Ik was daarbij intusschen zeer wel te moede, want ik had mij nu reeds langzamerhand tot zinspreuk gekozen: wees tevreden, indien gij onderhoud en kleederen hebt. Ook mijne vrouw was met alles, wat het lot ons beschoren had, zeer wel tevreden, want zij is niet op grootheid gesteld, en God zegende mij daarbij rijkelijk, ook hadden wij met onzen kleinen veldbouw en onze veehoederij eenige zulke goede jaren, dat ik in plaats van ons oud, eenigzins bouwvallig huisje, een schoon nieuw huis, benevens eene nieuwe stalling voor het vee zetten kon. Hiertoe was, wel is waar, ons baar geld niet geheel toereikend, maar ik moest er iets toe opnemen. Intusschen was het bouwen noodzakelijk, en zoo vertrouwde ik op Gods hulp en zegen, ving er echter, ten einde mijne schuld

eerder te kunnen afdoen, eene kleine koopmanschap bij aan. Eens voerde mij dit bedrijf naar buiten in het Saksische, en ik had toen juist alle reden om regt tevreden te zijn, wijl ik mijne waren goed afgezet, en menige twijfelachtige post, die ik uitstaan had, gelukkig ingekregen had. Op mijne terugreis ging mijn weg door het Thuringer woud, en ik reed destijds niet, maar reisde te voet en droeg mijnen zwaren reiszak zelf, want ik dacht: zoolang gij nog met eens anders geld huishoudt, moet ge ten minste uwe eigene handen, voeten en schouders daartoe gebruiken, en moogt, volgens het oude spreekwoord, bij uw zwartbrood geen boter en kaas te gelijk eten.

Het Thuringer woud was destijds, wegens de menigvuldige moorden en rooverijen die er voorvielen, in eenen zeer slechten reuk. Reeds menig reiziger en handwerksgezel was het bosch ingegaan en er niet weêr uitgekomen, en niemand wist, waar de menschen gebleven waren. Ook had eerst kort te voren een gezelschap Jenasche studenten, die nog daarenboven met hartsvangers gewapend waren, in eene herberg, die midden in het woud ligt, groot levensgevaar uitgestaan. Want zij wilden, in het vertrouwen op hun aantal en magt, daar overnachten; men rigtte hun leger zoo in, dat hunne hoofden in eenen kring, rondom eene groote houten zuil, die midden in het vertrek stond, te liggen kwamen; zij waren reeds gaan liggen, toen een hunner van angst niet kon inslapen; deze liet ook de anderen niet met rust, tot dat zij alle weder opstonden en bij eene tafel zitten gingen. Doch om middernacht, toen men dacht dat de jonge lieden in diepe rust waren, werd plotselijk door den moorddadigen waard eene zware, ijzeren machine losgelaten, die boven aan den zolder hing, en de zuil gelijk een krans omgaf; deze zou door haar nedervallen allen verpletterd hebben, indien zij liggen gebleven waren. Nu echter verweerden zij zich dapper tegen den waard en zijn' knecht, toen deze binnen kwamen, om de naar hunne meening vermoorden te be-

rooven, en kwamen gelukkig in de naastbijgelegene stad aan, waar zij de zaak bij het geregt aangaven. Van daar zond men oogenblikkelijk soldaten en geregtsdienaren naar de herberg, waar men veel geroofde goederen en lijken van vermoorde menschen vond. Ook den waard en zijn' knecht, die beiden in het gevecht met de studenten gewond waren, heeft men naderhand gevangen genomen, en daarna ter dood gebragt, terwijl men de herberg heeft afgebroken. Dan, ofschoon er ook bij deze gelegenheid twee dier moorddadige roovers van kant kwamen, zoo bleven er toch nog genoeg van hen in het bosch, en niemand trok er zonder ijzing door.

Te Arnstadt, waar ik des nachts bleef, had ik den geheelen avond bijna niets dan van dergelijke roof- en moordgeschiedenissen gehoord, doch ik wist, dat den volgenden morgen een voerman en zijn knecht, beiden zeer sterke lieden, met mij denzelfden weg zouden reizen, daarbij wist ik ook, dat ik buitendien niet alleen zoude zijn, want ik had immers Hem bij mij, die de wachter Israels en zijn beschermer genoemd wordt, daarom was ik getroost en wel te moede.

Ik begaf mij des morgens vroeg, met het aanbreken van den dag met de voerlieden op weg, en wij bleven bij elkander tot aan den middag, toen mijne beide reisgezellen hunne paarden bij eene herberg in het bosch, die men zeide dat tamelijk veilig was, voeder gaven en zelven iets aten. Tot daartoe was ons niets bejegend, noch ontmoet, dat een verdacht voorkomen had. Mij ging deze manier van reizen al te langzaam; men had mij gezegd, dat van daar, waar wij stil hielden, de weg meest berg af ging, en dat men in vijf uren wel uit het bosch tot aan het naaste Meiningensche district komen konde; ik begaf mij daarom in Gods naam alleen op weg, want het was in October, wanneer de zon al vroeg ter ruste gaat, en zoo ik nog bij dag of in de avondschemering het woud door wilde, moest ik geen' tijd verliezen. Eenige uren lang ging het heel goed, ofschoon ik niet zonder vrees en zorg was, en zoo dikwijls ik eenig gedruisch hoorde, mij ter zijde van den

weg af in het kreupelbosch verstak, wijl ik meende dat het misschien roovers waren. Doch toen nu de avondzon het geele en roode loof der berken en beuken bescheen en ik niet zeer ver beneden mij aan eene beek, de herberg staan zag, van welke ik te Arnstadt gehoord had, dat hij de meest verdachte en beruchtste van allen was, ofschoon men nog geen zeker bewijs tegen de lieden in de herberg had kunnen aanvoeren; toen begaf mij de moed geheel en al, en ik ging uit benaauwdheid eenigen tijd achter een' ouden eik staan. Eindelijk dacht ik: indien gij met een' omweg om het huis toegingt, zoodat u niemand daarin gewaar werd, dan zoudt gij misschien met Gods hulp hun gelukkig kunnen ontkomen, want het kan toch niet meer zoo heel ver van het einde van het bosch zijn. Ik ging alzoo zijwaarts diep het woud in, moest meermalen over rotsen heen op en afklimmen; doch hoe slimmer en ontoegankelijker de wildernis was, welke ik doorkwam, des te liever had ik het want ik dacht, hier zoekt u voorzeker geen roover.

Met dit rondklauteren had ik de koers verloren, en toen ik mij, naar mijn bedunken, ver aan de andere zijde van de herberg, weêr naar den weg begeven wilde, kon ik denzelven bij geene mogelijkheid wedervinden. Intusschen werd het nacht, en er kwam nog daarenboven eene mist op, die de sterren voor mij benevelde. Ik had al veel van mijn leven ondervonden, maar in zulk een woud was ik nog nooit alleen geweest, maar altijd in gezelschap van menschen. Ik dacht intusschen, zoo dikwijls mijn angst eene goede en verstandige gedachte bij mij opkomen liet: het is beter en zekerder, met zijnen God alleen in een duister woud te wezen, dan in gezelschap van booze menschen in eene verlichte herberg te zitten.

Eerst kwamen de uilen en schreeuwden zoo erbarmelijk boven mijn hoofd en in mijne ooren, dat mij de haren te berge rezen; vervolgens hoorde ik het bulkende geloei der herten, die juist thans, in den herfst, in het tijdstip van den bronsttijd waren, en eens verbeeldde ik mij, dat ik een' wolf

in het bosch huilen hoorde. Ten laatste legde ik mijn' ransel op den grond en klauterde op een' eikenboom, om althans voor wilde dieren beveiligd te zijn. Toen ik zoo in de twijgen zat, ontdekte ik niet heel ver van mij af een vuur, ik dacht evenwel dat er een rooverbende rondom zat en vertrouwde het dus niet, er naar toe te gaan.

In dezen nacht heb ik wel veel gebeden, maar ik zou bijna gelooven, dat het meer uit angst en vrees voor den dood, die gewoonlijk veel beloven en weinig houden, dan uit het geloovig hart kwam, dat ik bad. Nogtans werd ik er geruster door en ik kreeg eindelijk een vast vertrouwen, dat ik gelukkig aan de gevaren zou ontkomen.

Eindelijk, — o wat was mij de tijd tot aan dit eindelijk toe lang gevallen, begon de lieve dag weêr te schemeren, en de nevel was geheel verdwenen. Ik keek, voordat ik den boom afklom, eerst heel naauwkeurig beneden denzelven rond, of er zich misschien ook een wolf of een wild zwijn verstoken had, daarop klom ik, wijl toen weêr ieder takje zigtbaar was, iets hooger op, om een beter uitzigt te krijgen naar de plaats, waar ik dezen nacht het vuur had zien glinsteren. Toen zag ik duidelijk dat er geen rooverbende, maar dat er een kolenbrander bij was, die juist zijn oven aanstookte, waarvan zijne hut niet ver verwijderd was. Toen vatte ik aanstonds goeden moed, klom uit den boom, nam mijn ransel op en werkte mij door het digte kreupelbosch naar de hut toe. De kolenbrander was eenigzins verwonderd over het vroege bezoek, en hield zijn stookijzer zoo, dat hij mij, indien ik iets kwaads in het schild gevoerd had, daarmede wel zou kunnen afweren; doch hij merkte weldra aan mij, dat ik zelf veel meer voor anderen vreesde, dan dat ik hem vrees zou willen aanjagen, en toen ik hem verteld had, hoe ik hier gekomen was, noodigde hij mij op zijne mosbank te gaan zitten, en vérkwikte mij met eenige beten broods en kaas, en met een dronk bier. »Indien gij eenige uren bij mij

vertoeven wilt," zeide hij, »dan kunt gij met mijn' zoon, die mij heden morgen nieuwe mondbehoeften brengt, goed en veilig het bosch uit op den weg naar Meiningen tot aan het eerste dorp gaan, want zonder leidsman zoudt gij bezwaarlijk het woud uitkomen." Ik nam dit aanbod gretig aan, en na den doorwaakten, kouden nacht overviel mij weldra een zachte slaap, terwijl ik in de nabijheid van het warmende vuur zat.

Na verloop van eenige uren wekte de goede man mij. Zijn zoon was reeds lang aangekomen; ik moest nog iets van den nieuwen mondvoorraad proeven, daarna begaf ik mij met mijn' leidsman op weg. Thans zag ik eerst, hoe ver ik des nachts van de juiste rigting afgeraakt, en toch eindelijk door een goede hand tot den hulpvaardigen kolenbrander gevoerd was; eerst na drie volle uren gaans, midden door het woud, waar weg noch steg was, kwamen wij er uit, en weldra bevond ik mij weêr op den veiligen weg onder menschen.

De jonge kolenbrander wilde niets van mij aannemen, dan mijn hartelijk God vergelde het u; thans ging ik weêr alleen mijnen weg. Zoo welgemoed was ik sedert lang niet geweest, als thans in de koesterende stralen der herfstzon; ik zong menig lof- en danklied, en mijne blijdschap kende geene palen, dat ik met mijn weinigje eerlijk verworven goed aan de handen der roovers ontkomen was. »Thans kunt gij, dus dacht ik, weêr een groot gedeelte uwer schuld afdoen, en uw huisje komt weldra u en uwe kinderen in eigendom toe, ook voor alle huisselijke benoodigdheden, die de winter medebrengt, is thans rijkelijk gezorgd. Nu zeshonderd daalder ingekregen, vierhonderd krijgt gij op kersmis — wanneer uwe zaken een paar jaren zoo goed gingen als tot hier toe, dan kondet gij, zoo mompelde ik half overluid bij mij zelven, dan kondt gij" — —

Ik wilde eigenlijk zeggen »een rijk man worden;" maar ik schaamde mij over dit woord voor God, die mij reeds zoo dikwijls in mijn geweten en in mijne lotgevallen wegens

dien wensch getuchtigd had. Ja ik schaamde mij dit maal werkelijk grootelijks voor mij zelven en voor God en begon mijne spreuk op te zeggen »indien wij onderhoud en kleederen hebben," en bad ook zeer ernstig en krachtig, dat God mij mijnen dwazen wensch, om rijk te worden, geheel uit het hart mogt rukken. »Gij hebt reeds zoo veel aan mij gedaan," zeide ik, »gij hebt mij in zoo vele gevaren van ziel en ligchaam bewaard en behouden, ach, red mij toch ook uit dit groote zielsgevaar.

Mijne heeren, het is maar zeker, wij weten dikwijls zelven niet, wat wij bidden en wat wij moeten bidden, maar een ander vervangt ons met zijn zuchten, een ander, die beter weet, wat goed voor ons is, dan wij zelven. Had ik kunnen vermoeden, hoe schielijk mijn gebed wegens het uitrukken zou verhoord worden, wat smart mij dit zou veroorzaken, ik zou bezwaarlijk zoo gebeden hebben. En toch was het alles zeer goed geweest, want ik had daardoor sterkte in mijn hart verkregen, die mij weinige uren daarna goed te stade kwam, indien ik niet onder mijn leed en zorgen zoude bezwijken.

Ik kwam tegen den avond te Meiningen, liet mij in eene burgerlijke herberg een kamertje en een bed aanwijzen, om van mijne vermoeijenissen eens regt goed uit te rusten, en ging toen naar beneden in de schenkkamer bij de gasten. Daar zag ik een' burgerman uit mijn stadje: uit Ortenberg zitten, die gewoonlijk met schoenmakersgereedschap te koop liep. »Wel, hoe gaat het bij ons te huis, meester Willem," zeide ik tot hem. »Hoe zou 't gaan," antwoordde hij geheel droefgeestig; »zoo als het gewoonlijk op plaatsen, waar brand geheerscht heeft, en in tijden van ellende, is."

»Wat?" vroeg ik geheel verschrikt, »brand en ellende?"

»Ja," antwoordde hij, »het doet mij leed, meester Pähler, dat ik het berigten moet; bij uw' buurman is verleden dingsdag des nachts brand ontstaan; uw schoon, nieuw huis ligt in puin en asch, ook uw vee is mede verbrand, en bijna

hadde het ook uw dochtertje en uwe oude moeder het leven gekost, doch die zijn, Gode zij dank, beiden nog gered, niemand van de uwen is beschadigd."

Hooren en zien verging mij bij dezen Jobsbode; mijne knieën knikten, ik moest gaan zitten. Breng dien heer een glas wijn riep meester Willem de waardin toe; doch ik weigerde alles, liet het mij nog eens herhalen, dat er toch niemand van de mijnen mede verbrand was, en dat ook het huis van mijn' zwager benevens een groot gedeelte van het stadje en de kerk nog waren staan gebleven; vervolgens ging ik naar boven in mijn kamertje en sloot de deur achter mij toe. In het begin weende ik daar stille tranen. — »Nu is alles weg, wat ik in het zweet mijns aanschijns overgearbeid heb; waar krijg ik nu brood voor mijne vrouw en kinderen en voor mijne oude moeder. »Ben ik niet," dus jammerde ik overluid, »een bedroefd en ongelukkig mensch?" Bedroefd wel, zoo sprak eene stem in mijn hart, maar ongelukkig niet. Hebt gij niet het beste in uw hart behouden, wat u geen nood noch dood kan ontnemen; zijn niet de uwen alle gelukkig uit de vlammen gered, en gij zijt nog gezond en sterk en kent nog een goed handwerk daarenboven. Daarop schoot mij het schoone troostlied van Paul Gerhard te binnen: waarom zou ik mij dan kwellen, en ik zong daarmede mijn hart tot rust, gelijk eene moeder haar schreijend kind met een wiegelied.

Ik had gedacht, dat ik van kommer den geheelen nacht niet zoude kunnen slapen; ik lag echter naauwelijks te bed of ik sliep reeds in. Het is waar, de kommer deed mij reeds zeer vroeg weêr ontwaken, en zoodra het begon te schemeren begaf ik mij op weg, want ik verlangde met drift, dat ik bij de mijnen kwam. Het morgenrood steeg aan den hemel op, en de raven uit een naburig boschje vlogen bij zijn' glans naar buiten op het vrije veld, om voeder te zoeken. Toen schoot mij, ik kan wel zeggen met echt goddelijke kracht, de gedachte aan Hem te binnen, die het geschrei der jonge raven hoort, wanneer zij om hun voeder uitvliegen;

aan hem, die gezegd heeft, dat, schoon ook eene moeder haar kind zou kunnen vergeten, Hij ons toch niet wilde vergeten, welke hij in zijne handpalmen opgeteekend heeft. En toch was het niet meer mijn angst of mijne groote zorg, die bad, maar het blijmoedig geloof, gelijk een kind zijn' vader vertrouwt: »Gij hebt mij nu alles ontnomen," bad ik, »waarmede ik voor de mijnen dacht te zorgen; thans zult gij immers, lieve vader, zelf voor ons zorgen. Gelijk gij genomen hebt, wat het onze was, zoo neem slechts ook ons zelven geheel en al, met alles wat wij zijn, in uwe trouwe handen; want wij willen geheel de uwen zijn en blijven."

Er bestaat een schoon lied, zoo ik meen, door een' Neurenburger schoolrector vervaardigd; het begint zoo: hoe wel te moê, o vriend der zielen, ben ik, wen 'k in u liefde rust." Datzelfde lied heb ik dien morgen veel gezongen, en ik kan zeggen, dat ik het »wel te moede zijn," waarover het lied handelt, destijds regt krachtelijk ondervonden heb.

Toen ik weêr zoo digt bij mijn lief Ortenberg kwam, het was op een' zondag des morgens vroeg, dat ik van den heuvel af het gansche stadje kon overzien, en toen ik nu in plaats van mijn woonhuis eene zwart gebrande plek gewaar werd, toen kwam mij inderdaad het water weêr in de oogen. Ik vond de mijnen in het huis van mijnen lieven zwager, in hetwelk thans, na den dood zijner vrouw, voor wie het geheele huis te klein geweest was, ruimte genoeg was. Mijne trouwe echtgenoote viel mij weenend om den hals, doch wij zeiden tot elkander: »de Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam des Heeren zij geloofd," en toen ik eerst al mijne kinderen en mijne oude moeder zoo ongeschonden om mij zag, toen had ik mijn leed vergeten, en wij gingen te zamen in de kerk, die ook niet door de vlammen beschadigd was.

Weet gij wat, zeide ik, toen wij des middags weêr bij elkander waren, tot mijne vrouw, ik zal een' tijd lang bij

eenen meester als knecht arbeiden, want werkeloos kan ik niet blijven. Ik weet echter, dat onze schuldeischers mij het geld, dat ik tot het bouwen van ons vorig huis opnam, nog wel zullen laten houden, en dan heb ik uit mijnen kleinen handel ten naasten bij nog zoo veel, dat wij, zoodra het voorjaar komt, een nieuw huisje zullen kunnen bouwen. Mag het dan ook wat kleiner zijn, dan het vorige, zoo zal daarentegen onze tevredenheid des te grooter zijn.

Wij woonden nu gedurende den winter in het achterhuis van mijnen zwager zeer vergenoegd bij elkander. Slechts mijne moeder, die trouwens ook al in de tachtig was, bevond zich sedert den schrik wegens den brand niet wel, daar zij bij die gelegenheid bijna mede verbrand ware, wijl zij mijn klein dochtertje naar buiten dragen wilde, en daarbij een naar beneden stortende brandende balk haar den uitgang belette. Zij hield het met moeite nog eenige maanden op de beenen, eindelijk moest zij het bed houden, dat ook haar sterfbed werd, terwijl haar einde zeer zacht was. In den laatsten tijd, toen zij zag, hoe wij ons afslooven moesten, zeide zij dikwijls tot mij: »het zal u nog zeer goed gaan, mijn zoon, want de spreuk zegt: eert uwen vader en uwe moeder op dat het u welga en gij lang leven moogt op aarde, en dat is het echte woord van God, dat in u vervuld zal worden, wijl gij uwe oude moeder tot aan haar einde toe veel goeds gedaan en haar geëerd hebt.”

Toen de lente naderde, en nu het opbouwen van mijn huis een’ aanvang zou nemen, had ik toch nog vele zorgen. Er was zoo veel noodig tot den bouw en tot de nieuwe inrigting, want, daar de brand bij nacht uitborst, terwijl mijne huisgenooten sliepen, hadden zij niets uit den brand kunnen redden, zelfs de bedden, kleederen en het linnengoed was mede verbrand, zoodat ik het geld, dat ik van de laatste reis had medegebragt, voor een gedeelte tot nieuwe kleeding mijner huisgenooten en tot andere dergelijke dingen had moeten besteden. Ik wilde niet veel geld van een’ ander opnemen, want het geld was destijds, na den

oorlog, schaarsch onder de menschen en deed hooge interessen. Wanneer ik evenwel dikwerf in ledige oogenblikken en des nachts in het bed, als ik niet meer slapen kon, de veelvuldige uitgaven berekende, waarin ik mij steken moest, en daarentegen de inkomsten zoo klein vond, dat hare schaal geheel in de hoogte ging, dan legde ik in deze ligte schaal de spreuk: beveel aan den Heer uwen weg en hoop op Hem; Hij zal het wel maken, en dan kwam de schaal weêr in evenwigt en stond rustig. Want de bouw en de nieuwe inrigting voor mijn handwerk moest er toch eenmaal wezen; ik was ze reeds aan de mijnen schuldig, voor wie ik zorgen moest, ook kon ik mijne vorige schuldeischers van mijn tegenwoordig wekelijksch loon nimmer betalen.

Op zekeren dag, het was juist palmzondag, die van mijne kindschheid af altijd een vrolijke dag voor mij geweest is, had mijne lieve vrouw, die zich sedert eenigen tijd ook te veel met zorgen gekweld had, des morgens het lied: »beveel gij uwe wegen" gezongen, en had daarbij geschreid. Ik zeide, lieve vrouw, het lied, dat gij zingt, is wel een schoon, heerlijk lied, dat mij sedert dikwijls opgebeurd heeft, maar het is toch altijd een kruis- en troostlied, en ik ben heden zoo wel te moede, dat ik liever een vreugde-, een lof- en danklied met u zingen en dankpsalmen bidden mogt. Hoor eens, hoe vrolijk de leeuwrikken buiten zingen op den schoonen lentedag, en uwe overledene ouders, gelijk ook mijne overledene moeder, zullen daar boven nog schoonere vreugdeliederen zingen, en zoo gij niet sedert eenige weken ziekelijk waart, zoudt gij ook zoo bezorgd niet zijn." — Mijne vrouw nam ter harte, hetgeen ik zeide, wischte zich de tranen af en was geheel vrolijk met mij.

Toen wij uit de kerk te huis kwamen, hoorde ik, dat onze Graaf te Ortenberg gekomen was; hij had om mij gezonden en mij laten zeggen, dat ik bij hem komen moest. Onze Graaf van Stolberg-Wernigerode is een

zeer vroom, goed heer, dien zijne onderdanen liefhebben, als de kinderen hunnen vader, ik vreesde dus niet voor hem, maar ging getroost naar hem toe. »Meester Pähler," zeide hij, »u heeft in den vorigen herfst een ongeluk getroffen met uw huis, en ik kan wel denken, dat gij thans bezorgd zijt wegens den nieuwen opbouw. Ik heb er juist geld liggen, en gij kunt bij mij zoo veel krijgen, als gij noodig hebt, gedurende vijf jaren zonder eenige interessen." Ik dankte den goeden heer met tranen in de oogen; doch hij schudde mij de hand; daarop ging ik naar huis tot mijne vrouw, en bragt haar deze blijde tijding.

Nu ging het schielijk met bouwen voort. Ik liet, na eenige beraadslaging, het nieuwe huis evenwel weêr even zoo groot, en zelfs nog grooter, maken, dan het oude; daarbij kreeg ik eene gelegenheid tot eenen zeer goeden aankoop van wol, en ik waagde het in Gods naam, kocht en verkocht vervolgens weêr met voordeel, en wijl ik in mijnen handel altijd zeer matig te werk ging, zoodat ik nooit meer gewin nam, dan ik met een goed geweten nemen kon, en mij daarbij steeds aan goede waar hield, kreeg ik zoo veel bestellingen, dat mijn bedrijf bijna in het groote ging. Daarbij hield ik verscheidene knechten, en werkte zelf vlijtig op mijn' winkel, had ook in mijn huis zeer weinig noodig, want mijne vrouw, die thans weêr gezond en wel te moede was, hield alles zeer zuinig bij elkander. Hiervan was dan het gevolg, dat ik reeds in het derde jaar na het bouwen mijnen heer den Graaf bijna zijn geheel kapitaal en in plaats van interessen den hartelijken wensch van Gods loon en zegen teruggeven kon, en thans nu het vijfde jaar sedert den brand verloopen is, ben ik, zoo als men gewoonlijk zegt, geen' mensch iets meer schuldig, maar bezit nog iets bovendien, om aan behoeftigen mede te deelen, en zal er ook, zoo God mij het leven schenkt, bij mijne te huis komst aan denken, om nog iets bijzonders voor de weezen en noodlijdenden van mijne plaats te doen. Want hetgeen ik heden op de goederen van den heer

Ridder Koenraad gezien heb, heeft mij zeer goed bevallen; en ik tracht, Gode zij dank, thans niet kapitalen op te leggen of rijk te worden, maar ik wensch een getrouwe huishouder te worden met het geleende talent.

Dit is nu mijne weinig beteekenende levensgeschiedenis, mijne heeren. Indien ik daarbij een weinig te wijdloopig en praatachtig geweest ben, en veel verteld heb, dat voor zulke heeren juist niet zeer onderhoudend was, dan verzoek ik, dat zij het niet kwalijk nemen, want een musch weet van niets anders te zingen dan van zijn nest.

Ridder Koenraad nam het woord en zeide: heb dank voor uw getrouw verhaal; gij hebt ons goede waar geleverd mijn beste meester, die ieder onzer op zijne wijze gebruiken kan. Ook de doctor uit Keulen, die naast meester Pähler zat, drukte hem de hand en zeide: gij zijt mij nu eerst regt van harte als waarde landsman welkom; doch de officier scheen zeer bijzonder aangedaan. »Deze eerlijke man," zeide hij, »is bij zijne aanvankelijke begeerte naar geld en goed door zoo velerlei verzoekingen aangevochten en er altijd uitgered of, als hij zich er in bevond, bewaard geworden, wijl het zijn aard was, niet te hoog te klimmen, maar zich aan den lagen vasten bodem te houden. Aan zijne handen kleeft geen onregtmatig goed, maar nog veel minder onschuldig vergoten bloed. Wat moet ik daarentegen van mij zelven zeggen? -- Deze mijne handen zijn bezoedeld met het bloed van eenen mensch, dien ik mijnen afgod, der valsche, snoode eer als offer geslagt heb, ik kon niet voor den val bewaard blijven, wijl ik mij niet door demoed beteugelen en leiden liet, maar wijl mijn hoogmoed mij omhoog sleepte naar louter grootheid -- ik ben een moordenaar."

Allen zwegen, met deelnemende aandoening; want aan de stem en aan het geheele wezen van den mán kon men wel bemerken, dat, »de moordenaar" niet meer in hem, en dat ook de hoogmoed uit hem verdwenen was. Hij zag rond en vervolgde toen: Ik weet en gevoel, dat ik

hier onder zulken ben, die zich van harte kunnen verheugen over een' zondaar, die boete deed; waarom zou ik u dit genot niet verschaffen, door u eerst mijne groote ellende, en dan mijne genezing en redding uit dezelve, te beschrijven; immers men ziet in mijne levensgeschiedenis overal die hand doorblinken, die niet den dood en het verderf van de ziel des menschen wil, maar hare genezing en haar leven. Indien dus onze edele gastheer het veroorlooft, en het mijnen medegasten aangenaam is, dan ben ik volgaarne bereid, iets van de lotgevallen mijns levens te verhalen, op dat wij er ons alle gemeenschappelijk in mogen verheugen, dat wij bij en boven ons een' redder hebben uit den nood.

De heer Koenraad en zijne gasten betuigden hun opregt verlangen, om het verhaal te hooren, en de officier begon, als volgt:

Geschiedenis van den heer von Hochwarten.

Ik stam uit een oud, grafelijk huis, dat voorheen in Bohemen zeer aanzienlijk was; van mijne jeugd af heb ik mij evenwel naar mijne moederlijke afstamming, Karel von Hochwarten, genoemd, en ben ook onder dezen moederlijken geslachtsnaam sedert mijne krijgsdiensten tegen de Turken niet geheel onbekend. Mijn grootvader, van vaders zijde, was bij de bewegingen in Bohemen, die de uitbarsting van den dertigjarigen oorlog veroorzaakten, niet werkeloos geweest; hem trof, wel is waar, niet hetzelfde lot met die mannen zijns lands, die kort daarna te Praag

onder beulshanden hun leven eindigden, waaronder vele zijner vrienden zich bevonden, maar al zijne goederen werden verbeurd verklaard en hij moest, van al zijne eerambten ontzet, als een verbannene, zijn vaderland verlaten. Met eenige geredde overblijfsels van hun vermogen kwamen mijne ouders in Zwitserland, waar mijn grootvader geheel afgezonderd en uiterst bekrompen leefde en na weinige jaren stierf. Zijn eenige zoon, mijn vader, vond in deze afgezonderde levenswijze geen behagen; zoodra hij tot jongeling was opgegroeid, ging hij (want zijne moeder was reeds overleden) in onderscheidene krijgsheren dienen; want nog stond het arme Duitschland in de vlammen van den langdurigen oorlog, in welken vrienden en vijanden op gelijke wijze hetzelve vertrapten en verheerden. Na het sluiten van den vrede begaf hij zich, door verschillende omstandigheden bewogen, naar het Bisdom Hildesheim, waar hij met hetgeen hij in den krijg verworven en met het overschot van zijn ouderlijk vermogen zich een klein landgoed kocht. Hier leerde hij mijne moeder kennen, deed aanzoek om hare hand, en haar vader willigde de neiging van zijne dochter in. Deze echt was van korten duur; die duistere schaduw der valsche eer, die later mij tot den diepen val bragt, heeft ook mijnen vader ten verderve gestrekt; hij viel in een tweegevecht. Toen men den zwaar gewonden in ons huis bragt, en hij kort daarna in de armen mijner teedere moeder stierf, was deze, zoo als men mij naderhand verhaald heeft, sprakeloos en stil. Het was echter, helaas, niet de stilte der gelatene onderwerping en bedaardheid, maar die van verstijfd makenden schrik en van vertwijfeling. De goede vrouw was reeds sedert lang door het bangste voorgevoel gepijnigd geworden, en had mijnen vader, dien zij volstrekt niet meer uit het gezigt wilde laten gaan, voor een dreigend groot ongeluk gewaarschuwd. Reeds vele nachten, vooral sedert haar man wegens dringende bezigheden naar de stad vertrokken was, had zij slechts weinige uren geslapen, want wanneer zij de oogen

sloot en de vermoeide zintuigen haar begaven, dan werd zij door ijsselijke droomen weêr verschrikt wakker. Zij had reeds vroeger, voor dat haar die harde slag trof, wegens angst en zorgen bovenmate veel geweend, toen nu de oogenblikken kwamen, dat hare tranen haar verligting zouden verschaft hebben, had zij er in 't geheel geene meer.

Toen zij eenige uren na het overlijden van mijn' vader uit hare verstijving der inwendige smart weêr tot zich zelve kwam, en zijn bloed aan haar kleed, doch naast haar het lijk zag, welks koude hand zij nog altijd in de hand vast hield, zeide zij: ik kan niet schreijen, maar ik voel, dat de brandend heete tranen zich naar binnen als 't ware in mijn hoofd uitstorten. God geve dat mijne ziel gezond moge blijven; en ik hoop en wensch, dat ik spoedig sterven zal, anders moest ik beducht zijn voor mijn verstand.

De hoop mijner arme moeder werd vervuld. Zij stierf door overmaat van smart, toen men haar op haar aanhoudend verzoek, wijl eene langere weigering haar misschien tot waanzinnigheid zoude hebben doen overslaan, nog eens bij het lijk haars mans toegelaten had. Zij had van het oogenblik af, dat men mijn' gewonden vader tot haar bragt, tot aan haar einde toe geene tranen gestort, en ook, zoo als het schijnt, aan niets anders gedacht, dan aan haren overleden man; want hoe teeder zij mij vroeger, tot aan de oogenblikken harer harde beproeving, bemind, en gedurig onder hare oogen gehouden had, zoo verlangde zij echter van toen af nimmer weêr naar mij, ja zij had, toen de kindermeid mij tot haar bragt, om haar door den aanblik van haar kind te troosten, in het eerst zoo als het scheen mij in het geheel niet opgemerkt, en toen ik eindelijk in hare armen wilde wezen, bijna als met tegenzin zich van mij afgewend, en gewenkt, dat men mij weêr zoude wegbrengen.

Ik was destijds, toen mijne beide ouders stierven, eerst sedert kort gespeend; ik kan mij dus volstrekt niets meer,

noch van mijne arme moeder, noch van mijnen vader herinneren. Men bragt mij naar mijne grootouders, die op een' aanmerkelijken afstand van ons destijds een slot bewoonden, dat aan de familie toebehoorde. Ik kwam toen inzonderheid onder het opzigt mijner grootmoeder en van eene tante, die, mijns erachtens, mét te groote teederheid aan mij hingen, en mijne kinderachtige ondeugden te veel over het hoofd zagen.

De eerste herinneringen, die ik uit mijne kindschheid heb overgehouden, of door hetgeen men mij later vertelde, weêr in mij opgewakkerd zijn, doen mij met regt vermoeden, dat ik een zeer trotsche en heerschzuchtige knaap geweest ben. In het spel met andere kinderen wilde ik altijd de eerste zijn, allen moesten mij gehoorzamen, en wanneer iets niet naar mijn' zin ging, kwam ik aanstonds in de hevigste misnoegdheid. Het liefst speelde ik soldaatje met mijne kleine makkers, waarbij ik altijd de hertog of een veldmaarschalk zijn wilde, en daar ik het voornaamste kind in ons dorp was, en niemand van de mijnen mij tegensprak, en nog veel minder mij bestrafte, zoo groeide mijn onafhankelijke, stijfhoofdige aard met elken dag aan. Wanneer dan ook somtijds mijn' grootvader, die mij overigens, wijl het podagra, en andere ongemakken des ouderdoms hem aan zijne kamer en aan zijn leunstoel boeiden, slechts zelden zag, iets van mijne ondeugden onder het oog of ter ooren kwam, en hij mij straffen wilde, dan spraken mijne grootmoeder en tante, dikwijls zoo, dat ik het hoorde, daar tusschen. Och laat hem maar begaan, zeiden zij, hij is immers van krijgshaftig bloed en dapperen moed, wie weet, welk een groot en aanzienlijk man er nog uit hem wordt.

En juist zulke woorden, schoon ze ook niet in allen ernst gemeend waren, waren olie in het vuur, dat destijds reeds in mij brandde, want zoodra ik maar begon te denken, was het mijne heerschende gedachte: dat ik eens een zeer groot door de geheele wereld gevreesd en geëerd man wilde worden. Ik wilde in den krijg gaan, en daar zulke daden

verrigten, dat de heele wereld er over verbaasd en verschrikt zoude staan.

Men zou denken, dat eene gedachte aan den oorlog en aan het oorlog voeren in een kind van mijn' ouderdom, en in hetgeen mij omgaf, en in de omstandigheden, in welke ik destijds leefde, in het geheel niet zoude kunnen opkomen. De woonplaats mijner grootouders lag in eene streek, over welke zich al de gruwelen van den dertigjarigen oorlog meer dan eens hadden uitgestort; welker bewoners den beker des jammers tot op den bodem hadden moeten uitdrinken. Mijlen in het rond zag men destijds niets dan muurwerk van verwoeste dorpen en vlekken: toen mijne grootouders het familieslot, in hetwelk wij toen woonden, voor het eerst weêr betrokken — het had kort te voren, dat men mij tot hen bragt, plaats — vonden zij, behalve het vaste muurwerk niets meer van al hetgeen, waarmede vroeger de ledige ruimten gevuld waren; en ik zelf kan mij nog herinneren, dat men in verscheiden kamers en vertrekken van het slot, die nog niet weêr bewoonbaar gemaakt waren, wijl onze kleine familie ze niet noodig had, de bloedvlekken aan de wanden en op de vloer ontdekte, die deels van den moordlust, deels van de wonden, der meermalen hier heen gebragte, zieke soldaten, getuigden. Wanneer men in het allengs weêr opgebouwd wordende dorpje onder de puinhoopen der afgebrande huizen eenen kelder opruimde, vond men hem gewoonlijk opgevuld met de geraamten dier voormalige bewoners des oords, die hier in plaats van de gehoopte schuilplaats, door moordzuchtige krijgslieden den dood gevonden hadden. Het grijze haar, dat nog aan de schedels hing, alsmede het teeder kindergebeente, verrieden, dat men hier noch den hoogen ouderdom, noch den zuigeling verschoond had.

Een oord, in de nabijheid van ons slot, was inzonderheid berucht wegens de sporen van de gruwelen des oorlogs, die daar gevonden werden: het waren de puinhoopen van een voormalig, door zijnen bouw en zijne ligging ongemeen

sterk ridderslot, dat in vroegere tijden tot de bezittingen van die von Hochwarten behoord had. Eerst verscheidene jaren naderhand had een oude herder, dien men nagaf, dat hij daar vele in den oorlog begravene schatten gevonden had, bekend gemaakt, wat de woede des oorlogs in dat slot had achtergelaten. Ik was destijds een knaap van omstreeks vijf jaren; ik rustte niet, voordat mijn grootmoeder en tante mij den ouden jager medegaven, om met mij naar het oude slot te gaan. Daar stond ik en zag met een' lust, zooals die in het afgrijzen zelf ligt, hoe de menschen-geraamten er werden uitgehaald, in welke eens zielen woonden, die op deze plaats de bitterheden van den dood in veelvuldige mate geproefd hadden.

Was het niet alsof er van mijne kindschheid af een aard der arenden, of liever der gieren, in mij woonde, die zich verzamelen, waar het aas is; die op den reuk af naar de verschrikkingen der graven en des doods trekken. Toen ik den weg naar deze moordplek wist, waar, zooals men verhaalde, meer dan zes honderd gevlugte landlieden, zonder onderscheid van geslacht en ouderdom, te gelijk door de kroaten geslagt waren, sloop ik reeds als knaap dikwijls naar boven; zelfs bij het vallen van den avond en bij maneschijn, want ik kende de vrees niet, bragt ik er uren lang door; had ik iets van geesten geweten, ik zou ze te voorschijn gedaagd hebben, of zij zouden, indien er zulke spoken waren mij ongeroepen verschenen zijn.

Dat zelfde oude slot, met zijn hoog, de verwoesting tartend, muurwerk, werd echter kort daarna eene soort van school voor mij, die voor mijn volgend leven niet zonder gevolgen gebleven is. Ik vond daar van tijd tot tijd, dien ouden schaapherder, denzelfden, welken men nagaf, dat hij een schatgraver was. Dit was hij nu wel niet, maar hij droeg wel een' schat in zich, dien ik als knaap veel hooger schatte: het was de onuitputtelijkheid der verhalen van gebeurtenissen, die hij zelf gezien en ondervonden had. De oude had als soldaat het grootste gedeelte van den

dertigjarigen oorlog mede gemaakt, en zelfs eenige jaren in de venetiaansche zeedienst tegen de Turken gestreden; hij sprak zoo gaarne en met zoo veel geestdrift van zijne krijgstogten, beschreef de toedragt van elken afzonderlijken slag zoo aanschouwelijk, dat het mij in mijne levendige verbeelding voorkwam, alsof ik midden in den rookdamp van het donderend geschut, en tusschen blinkende zwaarden was, soms sleepte het mij zoo weg, dat ik met beide armen rondslaan, en daarbij, in mijne verbeelding, alsof ik te paard zat, huppelen en springen moest. Bij zulk eene gelegenheid zeide dan de oude herder: »Geef maar tijd jonker, gij zult nog vroeg genoeg op het rozenbed komen, waar in plaats van doornen scherpe zwaarden, in plaats van dauwdroppels geweerskogels zijn.

De oude herder, die ik bijna dagelijks op zijne weiden opzocht, en die des winters meermalen, wat ik er bij mijne grootmoeder en tante niet zonder tegenkanting had doorgekregen, mij bezocht, moest ook iets van de natuur der doodenvogels aan zich hebben; de geschiedenissen, die hij het liefst en vaakst verhaalde, waren tevens de verschrikkelijkste. Midden in zijne verhalen over de voorvallen van eenen slag, verloor hij zich in de beschrijving der ontzettende gruwelen, welke de bloeddorstige verwilderde scharen van soldaten in steden en dorpen jegens de onschuldige burgers en boeren gepleegd hadden. Er was een gevoel in mijn binnenste, dat mij voor deze daden deed ijzen, en nogtans mogt ik ze gaarne hooren, even als vele menschen bij de schilderingen van den bethlehemitischen kindermoord, of de verwoestingen van de pest met eene soort van genoegen staan blijven; ik geloofde eindelijk zelfs, dat het zoo zijn moest; dat het tot den soldatenstand behoorde.

Zeker is het, dat ik toen gevaar liep, dat alle kiemen van menschelijk gevoel, die in mij lagen, zouden uitsterven, en mijn hart eene geheele verharding zoude ondergaan. Dan, de nederstorting in de diepte, waaruit ik ten laatste ontwaakte, zou ten minste tegengehouden worden, opdat

zij mij niet geheel en al verbrijzelde en vernietigde; daarvoor werd destijds in mijn twaalfde jaar gezorgd.

Mijn grootvader was gestorven; na zijnen dood bevond men, dat de omstandigheden van ons vermogen in een' zeer ongunstigen toestand waren, want de familie had in den oorlog bijna alles verloren, en had, zoolang de oude heer leefde, zich meer door het crediet van den naam en het vroeger aanzien des huizes staande gehouden, dan door eigen inkomen.

De velden en goederen hadden destijds weinig waarde, want het land lag nog zoo woest en ontvolkt, dat er naauwelijks handen genoeg te vinden waren tot de bebouwing van de helft der landen, welke braak en woest lagen. Ofschoon dus een gedeelte onzer goederen verkocht werd, bragt zulks toch zoo weinig op, dat mijne grootmoeder en tante, nadat zij mij naar Hildesheim in eene vrijschool voor jonge adelijken gebragt hadden, beiden in een klooster gingen. Zij weenden bitter bij het afscheid van mij, doch ik verhardde mijn hart, zoo ver had ik het in deze kunst reeds gebragt; want het schreijen, dacht ik, paste voor mij niet.

Zoo kwam ik toch door Gods goede beschikking onder mannelijke tucht en opzigt, dat voor mijne losbandige en verwilderde zinnen zoo noodzakelijk was. Naar den wil mijner grootmoeder zou ik thans op eens een geestelijke worden, en inderdaad, deze stand scheen mij in den toenmaligen vredestijd nog de gunstigste uitzigten en verwachtingen te beloven. De zoo zeer met mij ingenomen vrouw had mij op onze reis naar Hildesheim zeer veel van het geluk gesproken, dat ik door mijne adelijke geboorte in den geestelijken stand zoude kunnen maken; ik kon zeer spoedig een hooge prelaat, een vorstelijke abt, ja een bisschop worden, die even als een ander vorst zijn' hofstoet, zijn' vorstelijken paardenstal vol schoone paarden, zijne bosschen vol jaagbaar wild bezat. Doch hoe begeerig ik

ook reeds toen naar hoogen rang en waardigheden was, konden deze gesprekken toch geen' ingang bij mij vinden; de zin stond mij geheel naar den soldatenstand.

Hoe zwaar moest het mij nu bij zulk eene neiging en bij de gewoonte aan de onbeperktste vrijheid vallen, te zien, dat ik mij thans op eens in eene bijna kloosterlijke beperking bevond. Alles wat ik rondom mij zag, stond mij tegen, dag en nacht pijnigde mij de begeerte om uit deze gehaate muren te komen. Een andere, vreesachtige knaap zou waarschijnlijk van heimwee geschreid hebben; doch ik knarste op de tanden en verkropte mijnen hevigen toorn in mij zelven, echter zoo, dat ik hem overal, waar mijne onmagt zulks vermogt, merken liet. Want ik sprak geen woord, antwoordde ook niet, wanneer de leermeesters mij vroegen; als de andere knapen zaten, dan stond ik, als zij stonden, ging ik zitten; de schotels met eten, die men mij voorzette, liet ik onaangeroerd staan; in het bed, dat voor mij bereid was, ging ik niet liggen; ik had dikwijls gehoord, dat honger den dood kon veroorzaken, ofschoon ik zelf nog nimmer honger geleden had; ik wilde liever sterven, dan in deze school leven.

»Laat den wildzang maar pruilen, hij zal wel mak worden" zeide de opziener der school, een oud man van een verstandig en sterk voorkomen, tot mijne medescholieren, die met afschuw en verbazing mijne brutale handelwijze aanschouwden; de jongens lachten om dat gezegde van den leermeester, en dit verdroot mij zoo zeer, dat ik bijna, voor de eerste maal sedert mijne vroege kindschheid, geschreid hadde, geschreid van kwaadheid.

Ik schrik voor mij zelven, wanneer ik aan mijnen toenmaligen toestand denk; doch met des te meer dankbaarheid denk ik aan het geduld en de wijze verzorging van den man, tot wien God mij gevoerd had, om mij te redden van dat opzigt, waarvan ik zoo even sprak. Het zou misschien kunnen schijnen, dat hij verkeerd gedaan had, met mij zoo zacht te behandelen, want de meeste andere leer-

meesters in zijne plaats zouden zulk eene boosheid, als ik aan den dag legde, streng getuchtigd hebben. Dan, in zoo ver ik mijne natuur ken, moet ik het er voor houden, dat elke zigtbare opwelling des toorns van zijnen kant het vuur van den toorn, die in mij woedde, nog heviger ontstoken en mij geheel verstokt zoude hebben. De man wist andere middelen. Hij zag mij, wel is waar, somtijds met zulk een' doordringend bestraffenden blik aan, dat ik mijn vermetel oog moest nederslaan, ook verhaalde hij bij zijn onderwijs, waarbij ik toch mijne ooren niet toestoppen kon, eene geschiedenis van iemand, die in het begin door zijne boosheid een gruwel en ergernis der anderen was, doch vervolgens bekeerd en gebeterd, en daarop een sieraad en eer van zijn land werd. Eene geschiedenis, die, hoe hard mijn hart ook ware, toch haren indruk op hetzelve niet geheel miste. Doch er waren ook nog andere middelen, om mijnen zin te buigen.

Zoo als ik reeds gezegd heb, had ik op den eersten dag van mijne intrede in het schoolgebouw, de schotels met eten, die men mij voorzette, verachtelijk laten staan, zonder er een woord bij te zeggen, en des avonds had ik wederom hetzelfde gedaan, was vervolgens ook uit koppigheid niet te bed gegaan, maar den ganschen nacht, in mijne kleederen, op den grond blijven zitten. Het krachtig ontbijt, dat ik, nog voor mijne aankomst in het huis, met mijne grootmoeder en tante genuttigd had, had mij, wel is waar, het ontberen der spijze voor dezen dag gemakkelijker gemaakt, doch ik was op mijn' nachtelijken zetel zoo koud geworden, dat ik, zoo niet de trotsche schaamte voor mijne medescholieren mij weêrhouden had, nog des morgens het warme bed zoude hebben opgezocht. Ik werd heden niet tot het ontbijt geroepen, gelijk anderen, ik bleef op den grond zitten, tot dat het mij zelven behaagde op te staan en in de school te gaan. Des middags vond ik niet, zoo als anderen, eenen schotel met spijze voor mij staan; de

tafel, voor mijne plaats, was ledig. Hoe zeer mij de honger ook mogt kwellen, sprak ik nogtans geen woord; des te eerder, dacht ik, zal de honger u uit de kooi verlossen. Even als des middags, zoo ging het mij ook des avonds; ik begon echter te voelen, dat het verhongeren niet zoo gemakkelijk was als ik gedacht had; de trek naar het eten, dat ik voor mij zag, en waarvan mij de reuk in den neus drong, was zoo pijnlijk, dat ik het naauwelijks uithouden kon. »Ik wil water hebben," riep ik op een' bevelenden toon den bediende toe. »Men is hier gewoon te verzoeken, jonker, wanneer men iets verlangt," gaf deze mij ten antwoord; ik zweeg met verkropten toorn en kreeg geen water. Thans verheugde ik mij in het vooruitzigt op het bed en de rust der nacht, daar zult gij, dacht ik, inslapen, en niet weêr ontwaken. Thans wilde ik, zulks was mijn voornemen, van het warme bed, dat ik gisteren versmaad had, stilzwijgend gebruik maken. Ik kwam in de slaapzaal, maar zie, mijn bed was weggenomen; al de anderen begaven zich op hun gemakkelijk leger, onder de verwarmende dekens, mij bleef, even als gisteren, alleen de vloer over, waarop ik mij in zwijgende trotschheid uitstrekte.

Slechts eene enkele lamp, in een glazen kastje, brandde in het midden der zaal; al mijne medescholieren snorkten of snoven den verkwikkenden adem van den slaap uit; ook ik zou, vermoeid nog van den vorigen slecht doorgebragten nacht, afgemat van dorst en honger, weldra zijn ingeslapen, zoo niet eene hevige pijn in borst en maag, eene werking des hongers en van de nachtelijke koude, mij had wakker gehouden. Nu komt de dood, dacht ik. Maar hoe geheel anders kwam mij thans in de stille, flaauw verlichte zaal de dood voor, nu hij, volgens mijne meening, onmiddellijk voor mij trad, dan voorheen, toen ik hem in de verte had te voorschijn geroepen. Hoe smartelijk is de dood, dus jammerde ik half overluid, en mijne eerstvolgende gedachte was, hoe smartelijk zal de hel wel zijn. Alles, wat de predikant in het dorp mijner grootouders

die mij in mijne kindsche jaren onderwees, van God en eeuwigheid gezegd had, werd thans wakker in mijne ziel, echter niet met die trekken, waarin het geloof des christens zich sterkt en verheugt, maar met al de verschrikkingen, die er voor den zondaar in de gedachte aan de eeuwigheid liggen. Het was met mij, als met een' misdadiger, die de werktuigen zijner welverdiende doodsmartelingen reeds vooruit ziet, mijne tanden knarsten niet meer van toorn; zij klapperden eer van angst en koude.

Terwijl mijne inwendige zoowel als uitwendige smart zich in half luide toonen, want ik was immers de eenige wakende in de gansche zaal, lucht gaf, voelde ik eene verkwikkende warmte mij aanwaaijen. Het was, wel is waar, in het begin van Mei, wanneer zelfs bij koude nachten de gewoonte van het huis anders geene kunstmatige verwarming der kamers veroorloofde, doch de zorgvuldige opziener had, zooals ik eerst lang naderhand gewaar werd, uit voorzorg voor mij de kagchel in de nabijheid der plaats, waar ik lag, doen warm stoken. Mij lokte de ongemeen aangename, mijne smarten lenigende warmte van den grond op; ik sloop stilletjes naar de kagchel toe. Daar zag ik op eene naburige lijst een' tinnen beker staan, met, zooals het mij voorkwam, een weinig water er in, alsof een mijner medescholieren bij het drinken het kleine overschot had laten staan. Met eene onbeschrijfelijke begeerte verslond ik het vocht, dat gelijk ik nu eerst bemerkte, geen water, maar een sterk voedend vleeschnat was, dat de welwillende opziener daar ook voor mij had laten heenzetten. Het was, wel is waar, slechts juist zooveel om het versmachten te verhinderen, niet om mij te verzadigen, echter stilde het gebruik daarvan mijne maagpijn, het hart sloeg mij niet meer zoo benaauwd, de borst werd mij ligter. Ik mogt nu niet meer aan het verhongeren denken; ik had eenen afschuw van den dood; de liefde tot het leven, de lust tot eten, het verlangen naar eenen verkwikkelijken slaap, verjoegen

mij allen lust tot sterven. Ik sliep werkelijk in de nabijheid der kagchel in, in plaats van op een kussen leunde mijn hoofd op eene houten schabel; het ongewone van dit leger veroorzaakte mij nogtans, hoe vast ook mijne slaap scheen, buitengewone gewaarwordingen, die mij nog voor het aanbreken van den dag deden ontwaken.

»Zult gij," zoo dacht ik, toen ik ontwaakt was, »u ook niet anders gedragen." De opziener der school is nu toch eenmaal de commanderende generaal; gij, als soldaat, moet gehoorzamen. Ja, zoo sprak mijn nog altijd trotsch hart voort: gehoorzamen, wanneer hij u niets beveelt, wat u onmogelijk, of wat met de eer van een' adelijk jonker in strijd is."

Dit waren voor dit maal de laatste opwellingen van mijn trotsch hart, die volkomen tot aan het keerpunt voerden, waarop de trotschheid in berouw en moedeloosheid overgingen. Bij het ontbijt, waarbij ik mij nu ten minste als ooggetuige vinden liet kon ik het nog niet over mij krijgen, om den bediende om een beker melk te verzoeken, ik ging met een' knagenden honger in de school. Het kwam mij voor, dat de opziener mij thans met andere oogen aanzag, dan gisteren en eergisteren, niet meer zoo streng en bestraffend, maar als met een oog van medelijden. Trouwens ook ik zag hem niet meer met zulke vermetele oogen aan, als vroeger; mijne inwendige woede was geweken, mijn overmoed geknakt, een mij vroeger bijna onbekend gevoel van weemoed en berouw had mij bevangen, dat den blik van den ernstigen man te gemoet kwam, en door dezen niet werd afgeschrikt.

Toen ik des middags mijne plaats op tafel weêr ledig zag, terwijl ieder mijner medescholieren zijne rijkelijke portie werd toegedeeld, trad ik naar den bediende en verzocht hem, zoo als ik anders nooit jegens een' bediende, ja naauwelijks jegens mijne grootmoeder plagt te doen, om wat eten. De man zag mij vriendelijk aan, ried mij echter, omdat zulks het gebruik in dit huis was, eerst naar den

opziener op zijne kamer te gaan, en dezen om vergiffenis te vragen wegens mijne handelwijze van gisteren en eergisteren, dan zou er spoedig voor mij gezorgd worden, even als voor alle anderen." Hiermede verliet mij de raadgevende man.

»Om vergiffenis vragen," zoo mompelde ik bij mij zelven, »dat doe ik niet, dat heb ik nooit van mijn leven gedaan; ik zou liever willen verhongeren."

Terwijl ik wederom met ledige handen en ledigen mond bij de tafel zat, aan welke de andere knapen zoo rijkelijk en welgemoed zich verzadigden, bekroop mij toch meermalen de lust, om naar den opziener te gaan. »De man schijnt goed te zijn," dacht ik, »hij zou u misschien niet erg bekijven, of voor uwe medescholieren beschamen." Intusschen was het eten gedaan, mijne makkers gingen in den tuin aan hun spel, waaraan ik mij gisteren uit stijfhoofdigheid onttrokken had, waarvan ik mij echter nu wegens afmatting onthouden moest. Wij gingen weêr het schoolvertrek binnen. Mijne knieën vermogten naauwelijks mijn ligchaam meer te dragen, het was als of mijne beenen van vermoeidheid dreigden te breken. De opziener had heden tot onderwerp van zijn gesprek, hoe God met een door nood en gebrek bedroefd en gedemoedigd menschenhart zoo mededoogend handelt, en hoe ook wij met zulk een hart medelijden hebben moeten. Hij zag mij daarbij aan, alsfof hij zeggen wilde: »ik heb medelijden met u," en ik weet niet, hoeveel mijn toenmalige ligchamelijke toestand, dan wel zijne gesprekken tot de buitengewone weekheid van mijn hart mogen bijgedragen hebben; ik gevoelde, dat mijne oogen nat werden. Ik had nu reeds zoo goed als vast besloten, den man op zijne kamer te volgen, doch hij maakte mij de uitvoering van dit voornemen nog aanmerkelijk gemakkelijker, terwijl hij, tot verwondering van mijne medescholieren, mij den last gaf, waarmede hij anders gewoonlijk dengenen vereerde, welke zich op dien dag het best en vlijtigst gedragen had: om hem zijne boeken na te dragen op zijne kamer.

Ik trad dezelve met een kloppend hart binnen, want ik verwachtte van den man eene strenge bestraffing, of eene nog gevoeliger tuchtiging, en ik moest bekennen, ik had het verdiend. Ik stond zwijgend en met nedergeslagene oogen, zocht naar woorden tot mijn verzoek om vergiffenis, toen sprak hij mij op zulk een' liefderijken toon aan, dat het mij door het hart ging. Frans, zeide hij, gij hebt uwen ongelukkigen vader niet gekend; maar ik heb hem gekend en was zijn vriend. Ik heb uwen vader lief gehad, en reeds daarom heb ik ook u lief en wil u, zoolang gij bij mij zijt, deze liefde bewijzen. Doch uwe stijfzinnigheid, uwe booze trotschheid moeten weg; tegen wien toch zijt gij zoo trotsch en zoo grimmig; tegen mij, die uws vaders beste vriend was en de uwe zijn wil, of tegen God, die nog veel meer aller menschen en ook uw beste vriend is?

Deze zoo geheel onverwachte vriendelijkheid en liefde eens mans, die ik meende, dat mij haten moest, trof mij zoo, dat ik hem als het ware vragend aanzag, of hij het in ernst meende. Thans zag ik een' traan in zijne oogen, en nu kon ik niet meer weêrstaan; ik schreide hardop van aandoening, en kuste de hand, die hij mij toehield, herhaaldelijk. Toen ik weêr spreken kon, ging mij de schuldbekentenis van mijn vergrijp en het verzoek om vergiffenis, zoo gemakkelijk van het hart en van de tong, en ik gevoelde mij daarbij zoo wel, als nog nimmer in mijn leven het geval geweest was. Ja, deze man had den sleutel tot mijn hart gevonden; hij had op zijne wijze op het voorbeeld van die erbarmende liefde gehandeld, die ons, zoodra wij slechts met berouw tot haar komen, reeds te gemoet komt op onzen weg, en ons door louter goedheid en weldadigheid tot zich trekt.

Ik kwam, nog steeds schreijende, tot mijne makkers terug, en schaamde mij over deze tranen niet. Des avonds vond ik ook de tafel voor mij gedekt, en mijn bord was met spijze verzorgd, zooals zij na mijn vasten sedert eenige dagen het meest dienstig schenen; des nachts rustte ik na

de afmattenden stormen mijner stijfzinnigheid, op een gemakkelijk bed uit. Inderdaad, er was een nieuw levensbeginsel gekomen, dat alleen den mensch wedergeboren kan doen worden: dit was de liefde. De vriend mijns vaders en van mij, begroette mij met een' zeer bijzonderen, beteekenisvollen blik; ik had mij over zijn wederzien verheugd, zooals nog niemand over den aanblik eens menschen, want ik had den man lief; voor hem, zoo dacht ik dadelijk in de eerste dagen van mijn verblijf hier, zou ik door vuur en water willen loopen; ik had nimmer gelegenheid gehad, de gehechtheid van een kind aan zijnen trouwen vader te ondervinden, doch zoo, dacht ik, moest mijn overleden vader er uitgezien hebben, zoo moest hij geweest zijn, alleen met dat onderscheid, dat deze het gewaad van een' geestelijke, mijn vader dat van een' krijgsman droeg.

Welk eene onweêrstaanbare magt ligt er toch in de liefde, eene magt, die de krachten der aarde, ja eindelijk die des hemels bedwingt; waarom maken wij zoo zelden van deze magt gebruik in onzen omgang met de wereld en de zielen der menschen!

Mijn nieuwe vriend, zoo mag ik den verstandigen rector wel noemen, het was de eerste ware, getrouwe vriend, dien ik op aarde gevonden had, maakte een zeer goed en gepast gebruik van de heerschappij, die hij door liefde over mijn nog ongetemd hart verkregen had. Hij schonk mij niets; hij liet mij in ruime mate de tucht der liefde smaken. Iedere uitbarsting van mijne nog geenszins bedwongene eigenzinnigheid, van mijn' hoogmoed en mijne oploopendheid bestrafte hij hard; en naar het mij voorkwam dikwijls strenger, dan de ondeugden van al mijne medescholieren, en nogtans zeide mij een zeker gevoel, dat zijn blik; zijne geheele handelwijze in mij verwekte en bevestigde, dat hij mij bijzonder lief had. Ik nam in het onderrigt, inzonderheid aan het zijne, niet alleen een zeer levendig aandeel, maar ik onderscheidde mij weldra onder alle mijne medeleerlingen, door eenen zeer bijzonderen

ijver en door eene snelle, vlugge bevatting der onderwerpen; reeds in het tweede jaar na mijne intrede in de school, werd ik door de onderwijzers als de kundigste en vlijtigste van al hunne kweekelingen aangemerkt.

Ik weet zeer wel, wat deze snelle vaart in den gang mijner geestelijke ontwikkeling bragt, en mijn oude vriend wist het ook, en trachtte het nadeel, dat dit misschien kon veroorzaken, te verhoeden. Het was het inwendige, verterende vuur mijner eerzucht, dat gelijk eene diep verscholene kudde, de gewassen, die boven haar staan, al mijne krachten zoo inspande en in beweging zette, dat ik bijna vloog, terwijl de anderen rustig gingen.

Hoe weldadig, mogt ik zeggen, indien ik mij durfde veroorloven, over Gods leidingen te oordeelen, zou het voor mij geweest zijn, indien ik langer, indien ik vele jaren in die school, onder de geestelijke tucht en toevoorzigt van mijnen ouden vriend had mogen blijven en in bedaardheid mogen sterk worden. Doch een voorval, ik weet niet, of ik het een geluk voor mij, of, zulks was het ten minste voor eene geheele reeks van jaren, een ongeluk noemen zal, rukte mij van de veilige ankerplaats weg in eene woeste zee van nieuwe ondervindingen en kampstrijden. Op eenen zomerdag was een onzer leermeesters met ons — mijne medescholieren en mij — naar buiten in het veld gegaan; een vreesselijk onweêr overviel ons, toen wij op onzen terugtogt reeds in de nabijheid der stad waren; wij vonden tegen den nedervallenden regen eene schuilplaats in de woning eens tuinmans. De bliksems schoten nog steeds door de wolken; ik stond in de deur van het tuinmanshuis, en zag de bewegingen van de krachten des hemels aan. Plotseling dreunde er een donderslag sterker dan de overigen; de bliksem was in het bovenste gedeelte van het nabijgelegene kruidmagazijn geslagen; het stond in lichter laaije vlam; alle menschen, in deszelfs omtrek namen de vlugt, want ieder oogenblik konden de brandende balken het onderste beschot verbrijzelen of eene vonk in de onder-

aardsche volle kruidkamers vallen, en een' slag veroorzaken, die alle huizen der nabuurschap — waarschijnlijk ook een gedeelte der stad verwoestte. Zoo maar iemand de sluis des vijvers, die boven het kruidmagazijn ligt, konde openen, schreeuwden onderscheidene angstige stemmen, dan stroomde het water dadelijk in de benedenste verdieping van het brandend gebouw, en het gevaar ware geweken. Doch wie zou die iemand zijn, die zijne hand in den muil van het onvermijdelijk doodsgevaar steken wilde? Immers die lieden, die als opzigters van het gebouw waren aangesteld, waren zelven op de vlugt gegaan, en de soldaat die er bij op de wacht stond, was door den bliksem verdoofd of dood geslagen.

Desniettegenstaande werd die iemand gevonden, en die was ik. Zonder mij lang te bedenken, in de onbezonnenheid der jeugdige roekeloosheid, sprong ik, zoo snel als de ongemakkelijke kleeding der school het mij toeliet, naar de sluis van den vijver, dadelijk boven bij het brandend gebouw langs, opende dezelve en kwam met gezengde haren en verbrande kleederen heel langzaam, als of er niets gebeurd was, terug. Het gevaar voor de stad en de buiten de muren gelegen naburige huizen was nu afgewend; het vuur ging uit.

Mijne stoutheid kwam mij zelven in 't geheel niet als iets bijzonders voor; het was zoo mijne natuur, en ik kan wel zeggen, dat ik mij noch te voren noch naderhand op dergelijke opwellingen mijner natuur bijzonder liet voorstaan, doch wel op de eer bij de menschen, die ik somtijds als de vrucht van zulke opwellingen inoogstte. Immers bij de belegering van Weenen, door de Turken, heeft een driejarig kind met zijne teedere hand eene vijandelijke bom uitgedoofd, die in zijne nabijheid nedergevallen was, en ik was een sterke jongeling toen ik de sluis opentrok. Overigens weet, Gode zij dank er voor, ook mijne ziel in volle mate, wat de vrees is; zij heeft tot in de binnenste diepte die verschrikkingen ondervonden, welke de vrees met zich

brengt voor Hem, die niet alleen het ligchaam dooden, maar ligchaam en ziel in het vuur van zijnen toorn verteren kan. Onze landsheer, de bisschop, was die zaak te weten gekomen, ik kon aanspraak maken op eene gunst; toen ontwaakte de oude liefde voor den soldatenstand, die tot daartoe slechts als onder de asch der zelfverloochening geslapen had; ik verkoos eene plaats in eene soort van hooge militaire school, die aan gene zijde van den Rijn, in eene kort daarna aan Frankrijk gekomene, destijds nog duitsche stad, onder de leiding van fransche officieren opgerigt was. Mijn wensch werd vervuld; met diepe ontroering van dankbare liefde scheidde ik van mijnen ouden, vaderlijken vriend; ach, dat ik de vermaningen, die hij mij op den nieuwen weg mede gaf, toch getrouwer en beter in mijn hart gekoesterd en gekweekt had!

De school, in welke ik thans voor een of meer jaren zoude opgenomen worden, werd in den regel slechts door knapen en jongelingen uit den hoogeren stand bezocht. Hier was de innerlijke drijfveer, die alles bewoog en leidde, niet de liefde en eerbied voor dengenen, die liefde schenkt en gebiedt, maar altijd slechts eer en niets dan eer. Deze drijfveer had eene maar al te gevaarlijke magt over mijn hart; ik liet mij geheel door haar beheerschen en bewegen. Inzonderheid en bijna uitsluitend slechts door haar, gelukte het mij, mij in het geheele gebied van het onderrigt, tot hetwelk mij immers buitendien mijne natuurlijke neiging aanzette, zulke groote vorderingen te maken, dat men mij van alle kanten met gift en al gedurig wederom gift, dat is lof en steeds weêr lof, overlaadde. Hierdoor leefde mijn vroegere hoogmoed reeds in eene aanmerkelijke mate weder op, en met denzelven die geraaktheid, welke zich niets wil laten zeggen, niets duldt, niets verdraagt; die stijfhoofdige eigenwil, die zich voor niets buigt.

Onder de adelijke jongelingen, die met mij te gelijk onze beroemde school voor de krijgsdienst bezochten, was er een in welken ik behagen vond, en met wien ik weldra

eene jeugdige vriendschap sloot. De bijzondere genegenheid, welke ik voor hem opvatte, grondde zich in de eerste plaats daarop, dat wij landslieden waren, want mijn nieuwe vriend was uit het Hildesheimsche geboortig, ook was het geenszins dat, wat mij te zijnen gunste gestemd had, dat hij een bloedverwant van onzen bisschop mijnen weldoener was, maar hetgeen ons aan elkander boeide, was die natuurlijke tegenstelling van zins- en gemoedsaard, die ons de een in den ander juist dat deed vinden, wat ieder tot zijne volmaking behoefde. Mijn vriend Karel von Römhilden, was even zoo zacht en toegevend, als ik opvliegend en onverzettelijk was; hem ontbrak die beradenheid, welke ik bezat; hij bezat geene gaven, welke tot schitteren gemaakt zijn, niet die vlugheid in het uiterlijke, waaraan onze fransche leermeesters het meeste gewigt hechteden, en werd daarom door deze, gelijk mede door zijne meerendeels verfranschte of fransche medescholieren als lompe Duitscher veracht. Toen ik nu kwam, en in de oogen van die lieden den naam van Duitscher eer aandeed, voelde hij zich zelven in mij, zijnen landsman, geëerd; hij bewonderde mij, dit kittelde mijne eerzucht; met dienstwillige vriendelijkheid schikte hij zich naar mijne wenschen, dit behaagde mijnen hoogmoed.

Doch juist deze inwendige booze makker, mijn hoogmoed, die door elk voedsel, dat hij kreeg, steeds onverzadelijker en sterker werd, speelde mij dra daarop eene poets, die met mij tegelijk en door mij ook mijnen vriend trof. Hoe zeer namelijk ook onze leermeesters bij veelvuldige gelegenheden mijne krijgskundige talenten en bekwaamheden eer lieten wedervaren, was mij dit toch niet altijd genoeg; ik verbeelde mij, dat ik bij eenige hunner jonge landslieden werd achteruit gezet, liet eens mijne gevoeligheid daarover op eene onvoegzame wijze merken, en zou tot straf daarvoor den volgenden dag arrest hebben, en tevens een' geruimen tijd eene soort van degradatie ondergaan. Dit was mij onverdragelijk; in mijn hart brandde de woede, wel is waar, ingetogener dan voorheen in mijne losbandige

kindschheid, maar daarom ook des te verdelgender. Ik deelde mijn' vriend mede, wat er in mijn hart kookte en woelde; nog dezen avond zeide ik tot hem, ontvlugt ik uit dit huis der tirannij en ongeregtigheid, en wee hem, die het waagt mij die vlugt te beletten. Binnen weinige uren ben ik over de naburige grenzen; mijn weg gaat naar Frankrijk, daar neem ik dienst onder Turenne of Condé; er zal toch nog wel eene plaats en eene gelegenheid te vinden zijn, waar de verdienste hare lauweren onbenijd en onbelasterd verkrijgt.

»Ik zal u verzellen, sprak mijn, maar al te toegevende vriend; ook ik verlang reeds lang met ongeduld om uit dit huis te komen, ook ik zou gaarne onder Turenne's zegerijke vanen vechten. Voor weinige dagen heb ik eene aanmerkelijke som gelds van huis ontvangen, zij zal toereikend zijn om onze reiskosten te bestrijden, en voor ons eerste verblijf te Parijs."

Deze deelneming van mijn vriend kwam mij, wel is waar, toen zeer te stade; ik had er in mijne blinde drift niet aan gedacht, dat ik geheel zonder geld was, en ook buiten dien was mij zulk een makker van veel waarde. De poortier van het kleine kasteel, dat tot onze inrigting ingeruimd was, had, dit wisten wij uit verscheidene omstandigheden, eene groote liefde tot het geld; een goudstuk, dat mijn vriend hem in de hand drukte, maakte hem weldra bereid, om ons, zoo als hij waande, voor eenige pleizierige uren door eene deur zijner woning in den tuin, en uit dezen in het vrije veld te laten gaan. Nog in denzelfden nacht kwamen wij gelukkig over de grenzen. Frankrijk had destijds veel soldaten noodig; door bemiddeling van een hoog officier der naaste grensvesting, aan wien wij onzen stand en ons voornemen openbaarden, werd ons de schriftelijke vergunning tot onze verdere reis naar de hoofdstad verschaft; twee tamelijk goede paarden werden door ons opgeschommeld en gekocht; als vogels, die uit de kooi ontsnapt zijn, genoten wij de lieve vrijheid, wij wiegden ons, even als zij in

de twijgen, in gouden droomen en hooge verwachtingen van de toekomst.

Toen wij nog slechts weinige dagreizen van het doel onzer reize verwijderd waren, hadden wij op eenen voormiddag, om het stof en de zonnehitte te ontgaan, een pad door het schaduwachtige woud ingeslagen, dat ons toescheen een binnenweg te zijn, die de bogten der groote wegen afsneed. Bij deze gelegenheid waren wij echter verdwaald, en ofschoon wij afstegen en onze dieren dwars door het woud leidden, konden wij toch den weg, die wij meenden dat zeer digt bij was, niet weêrvinden. Wij hielden eindelijk bij een huis, dat, door eene weide omgeven, midden in het bosch lag, stil, om naar den weg te vragen. Men beloofde ons een' wegwijzer te zullen medegeven, en terwijl deze nog draalde en de paarden in den stal van den boer eenig voeder kregen, had ik mij in de schaduw der boomen nedergezet, om wat uit te rusten. Toen bemerkte ik twee mannen, in vrij versleten soldaten-kleeding, waarvan de een een heerlijk schoon paard bij den toom leidde. Ik weet niet of zij mij zagen; doch al ware dit ook het geval geweest, dan zou dit hen vast niet verhinderd hebben te spreken, want zij spraken platduitsch; hoe konden zij vermoeden, dat hier midden in het land eener geheel vreemde taal, een man in officiers kleeding hen verstond.

»De vos vangt nooit een' patrijs, zeide de een, wanneer deze zich in de nabijheid van zijn hol neêrzet, maar hij gaat altijd verder in het rond om buit uit. Ik zou van oordeel zijn, dat het best was, dat wij eenige dagen of weken, tot dat de opschudding voorbij is, hier in het bosch bij den boer bleven; zoo digt onder het schot zoekt ons niemand.”

»Ik heb er vrede meê, zeide de ander, het staat toch ook aan ons, om van onzen appelgraauwe een vos of een zwarte te maken, even als uit onzen ouden witte een appelgraauwe.”

Onder dit gesprek gingen de beiden, nadat zij nog eenige minuten tot het drenken van hun paard uit het beekje

hadden besteed, op het boerenhuis af, terwijl ik hen kort daarop volgde. Ik had uit het zoo even gehoord gesprek ongetwijfeld eene verdenking van gaauwdieverij opgevat, ik nam daarom, zoo goed ik kon, de gestalte en kleeding der beide mannen op, liet echter hoegenaamd niet merken, dat ik hunne taal verstond, en verzocht mijn' vriend, toen ik hem op ons toe zag komen, hetzelfde te doen.

Ik zou misschien om verschooning moeten verzoeken, dat ik hier een op zich zelf onbeduidend en nietig voorval verhaal. Doch het is nu eenmaal zoo; onze naar ons inzien zoo groote, gewigtige lotgevallen, hangen aan kleine nietswaardige draden, misschien opdat wij zouden leeren, hoe datgene, wat ons zoo groot toeschijnt, in de oogen van hem, die onze lotgevallen bestuurt, niet hooger geschat wordt, dan het kleine, en hoe beide, zoowel klein als groot, ons uit dezelfde bron toevloeijen. De paardedieverij, die ik toevallig op het spoor kwam, werd voor onze intrede in Parijs en in eene, naar menschelijk oordeel, schitterende loopbaan, zoo rijk in gevolgen, dat ik ze als den eersten trap van mijn volgend, zoogenaamd geluk beschouwen mogt.

Onze gids was gekomen, ik gaf met verdubbelde opmerkzaamheid acht op den weg, die gedeeltelijk tusschen kalkrotsen, dwars door de beek, vervolgens over en langs boomstammen, welke de stormwind scheen te hebben ontworteld, naar den grooten weg liep. Na omstreeks een uur kwamen wij in een landstadje. De herberg was vol soldaten en nieuw geworvene rekruten, daarbij scheen een jaarmarkt of volksfeest in de nabuurschap den toevloed vermeerderd te hebben; er was een rumoer in het huis, dat men zich zelven niet verstaan kon. Wij beiden waren blijde, dat de waard ons in een zijvertrek van de groote zaal bragt, waar wij een' ouden heer vonden, wiens kleeding en manieren ons tot zijnen hoogen stand deden besluiten. Uit den loop van het gesprek bleek, dat hij uit de hoofdstad kwam; zijn naam en stand werden wij later gewaar.

De oude heer scheen door groot ongeduld geplaagd te

worden; zoo dikwijls hij den waard of een' van deszelfs huisgenooten in het gezigt kreeg, vroeg hij of zijn stalknecht nog niet terug was? Hij had hem, zooals de waard mij verhaalde, naar het landgoed van eenen vriend, dien hij op zijne voorbijreis een bezoek toegedacht had, laten vooruitrijden, om, gelijk zulks de wellevendheid vorderde, te vragen, of hij zijn' vriend te huis treffen en zijn bezoek hem aangenaam zoude zijn. Naar het zeggen van den waard was het geheel onmogelijk, dat de stalknecht reeds weêr terug zijn kon, want de weg naar dat landgoed was goed zes mijlen van daar, en de heer was er nog maar eenige uren geweest. »Ik kan hier niet langer blijven, riep eindelijk de oude heer uit overmaat van ongeduld; men hale mijn appelgraauwe uit den stal en verschaffe mij eenen bode; ik zal den langzamen stalknecht te gemoet gaan."

De eenoogige huisknecht ijlde naar den stal; na eenige minuten bragt hij een' appelschimmel buiten, welks kostbaar gereide bij de gestalte van het leelijk, afgeleefd dier zonderling afstak. Terwijl de heer nog met den waard sprak, wilde de huisknecht het dier eene schijnbare smeervlek aan den hals afborstelen, en dadelijk ging de verw, die hem tot een appelgraauwe maakte, weg, en de man liet van schrik den borstel vallen. Intusschen was de bode gekomen, de oude heer wilde te paard stijgen, hij bekeek naauwkeurig zijn ros, en wie schildert de schrik en tevens het hevige misnoegen van den levendigen franschman, toen hij op eens zijn zadel en tuig, op een' vreemden in alle opzigten slechten knol zag, en tegelijk hoorde, dat er volstrekt geen ander appelgraauwe in den stal was, dan deze, die ook zelfs niet eens ontzadeld geworden was.

De waard en zijne huisgenooten hadden eigenlijk de hevige verwijtingen niet verdiend, waarmede de heer hen overlaadde. Zijn stalknecht zelf had het paard van zijnen heer in den stal gebragt, want de huisknecht was wegens bezigheden afwezig; de soldaten gaven den waard en de zijnen op dat oogen-

blik genoeg te doen. Toen de stalknecht op last van zijnen heer weg moest, had hij nog zoo veel mogelijk voor het schoone dier van zijnen heer gezorgd, en ook den waard de noodige bevelen voor den huisknecht opgedragen, doch voor dat deze in den stal kwam, hadden reeds de dieven zich van de gelegenheid bediend, en in aller ijl eenen als appelgraauwe geschilderden schimmel in de plaats van den echten gezet, denzelven het schoone gereide aangedaan, en waren door eene achterdeur van den stal, onder het drukke gewoel, ongemerkt met hunnen roof ontsnapt.

Ik poogde eerst vruchteloos aan het woord te komen, doch het duurde lang voordat de overvloeijende welsprekendheid des toorns van onzen vreemden heer mij hiertoe gelegenheid gaf. Eindelijk luisterde hij toch naar mij, en toen ik hem zeide, dat ik de plaats wist, werwaarts zijn ontroofd ros waarschijnlijk ontvoerd was, en dat ik hem vrij zeker kon beloven, hem hetzelve binnen weinige uren weêr te verschaffen, toen helderde zijn gezigt op; hij overlaadde mij reeds bij voorraad met de beleefdste verzekeringen van den verpligtendsten dank. Het paard heeft mij, voegde hij er bij, vijfhonderd Louis d'or's gekost; het is van echte turksche afkomst, en een dier zonder eenig gebrek, met de volkomenste, beminnenswaardigste eigenschappen.

Twee gewapende mannen te paard verzelden mij; wij vonden zonder groote moeite den weg naar het eenzame woudhuis, en het gestolen ros in zijn' stal. De beide dieven hadden zorgeloos op den hooizolder liggen slapen; toen zij den alarm en deszelfs oorzaak vernamen, namen zij ijlings de vlugt in het woud, en wij hadden toen geen' tijd om hen te vervolgen, ik beschreef hen echter het bestuur der plaats zoo naauwkeurig, dat zij waarschijnlijk hunne straf niet zullen ontgaan zijn.

De blijdschap van den ouden heer, toen hij zijn paard weêr zag, uitte zich even zoo luid en levendig, als vroeger zijn misnoegen. Hij omarmde mij en mijnen vriend, li

zich naauwkeurig onze namen opgeven, en had de hoffelijkheid, ons te verzekeren, dat hij van den roem onzer beiderzijdsche hooge familiën reeds dikwijls gehoord had, en dat hij het zich tot de grootste eer rekende, twee jonge heeren uit deze edele huizen voor zich te mogen zien: »zoodra gij te Parijs komt," voegde hij er bij, »moet gij mij de eer aandoen, mij te komen bezoeken, ik ben de Markies van Laumont, adjudant van den Hertog van Bouillon."

De stalknecht van den Markies was aangekomen en had zijnen heer, die er thans niet meer aan dacht, om hem zijne traagheid te verwijten, maar in de beste luim van de wereld was, gemeld, dat zijn vriend in eene chais dadelijk volgen zou en hem afhalen. Toen de chais kwam, en de oude heer, na een teeder afscheid van ons, zich op dezelve plaatste, beval hij zijn' knecht voor den wagen uit te rijden, en daarbij zijn turksch ros aan den toom te leiden, opdat hij het dier -- zoo hoog schatte hij het — altijd voor oogen hadde.

Toen wij eenige dagen daarna te Parijs aankwamen, hadden wij het niets beduidende voorval bijna vergeten, en in de eerste weken, die wij in de groote schoone stad doorbragten, had ons het bestendig zien en hooren van nieuws den tijd niet vergund, om aan onzen Markies en zijn hem ontstolen paard te denken. Wij hadden gedurende dezen tijd verscheidene pogingen gedaan, om ons den toegang tot de koninklijke krijgsdienst te openen, doch onze aanmeldingen waren, zooals ik geloof, telkens op de verkeerde plaats of te ontijde geschied; daarenboven wilden wij beiden ons niet met het lot van een' gemeen soldaat vergenoegen, maar waren van oordeel, dat wij door onzen stand als ook door onze militaire schoolkennis, op officiers- of ten minste kadettenrang aanspraak hadden. Echter had de vervulling van dezen wensch voor ons als vreemdelingen meer zwarigheden in, dan wij ons hadden voorgesteld.

»Indien gij niet," zeide ons eens een oud officier, die

wegens ligchamelijke gebreken uit de dienst ontslagen was, en die dagelijks met ons aan dezelfde tafel at, »van boven af op zulk een' post geplaatst wordt, als gij wenscht te erlangen, dan kan het wel lang aanhouden, eer gij er van onderen op toe geraakt. Ik bedoel namelijk eene aanbeveling aan Condé, of aan den goeden Hertog van Bouillon, den broeder van den Maarschalk Turenne." Toen kwam mij op eens onze Markies met zijn turksch rijpaard te binnen, en ik nam dadelijk het besluit, om hem den anderen dag op te zoeken, want de zaak vereischte spoed, wijl ons, of liever mijn vriends, geld bijna verteerd, en eene nieuwe vermeerdering uit het vaderland, ofschoon mijn vriend daarheen geschreven had, nog zeer onzeker was.

De vriendschapsbetuigingen van den Markies waren geene ijdele woorden geweest; wij werden, toen wij den volgenden morgen ons bij hem aanmelden lieten, allervriendelijkst ontvangen, tot het ontbijt genoodigd, en hadden op deze wijze de beste gelegenheid, hem ons verlangen te kennen te geven. Zonder zich lang te bedenken, beloofde hij ons zijne voorspraak bij den Hertog van Bouillon en door dezen bij deszelfs broeder, den veldmaarschalk, en hoe stipt hij woord gehouden heeft, bewees ons weldra het gunstig gevolg, want eer er nog eene week verloopen was, hadden wij beiden eene aanstelling bij een, meest uit duitsche soldaten bestaand regiment; eene aanstelling, waarmede wij, ofschoon zij niet schitterend was, te vreden konden zijn. Door bijzondere hooge begunstiging werd ons zelfs nog eene kleine som tot onze uitrusting aangewezen.

Ik heb geen plan, u met het verhaal der veldtogten lastig te vallen, waaraan ik volgens mijne toenmalige uitdrukking »het geluk had," onder de aanvoering van den grooten Turenne deel te nemen. De man had eene geestkracht, die in alle hiervoor ontvankelijke zielen eene vervoering te weeg bragt, welke onder zijne vanen het ongewoone gewoon, ja, het onmógelijk schijnende tot ligt mogelijk maakte. Ik vocht mede tegen het onschuldig Holland, tegen Spanje, en

ik beken het met diepe smart, ook tegen mijn arm duitsch vaderland. Maar ik erkende destijds mijn onregt niet. Midden op den grond eener allengs weêr in mij heerschend gewordene neiging, die mij omtrent alles ijskoud liet, behalve jegens mijnen afgod: de eer, had ik mij eene soort van levensphilosophie gebouwd, volgens welke mij al het doen en handelen der menschen niet als op innerlijke waarheid rustende, maar als het kunstig spel op een tooneel voorkwam, waar ieder de rol, die hij uitkoos, of die zijn gezelschap hem opgedragen heeft, zoo meesterlijk als mogelijk spelen moet. Hij, die de rol van booswicht, moordenaar of magthebber op zich nam, moest trachten, dat hij dezelve voor de oogen van het publiek op het volmaaktste voorstelde; die de plaats van stil burger bekleedde, moest zulks naar allen eisch trachten te zijn. Zoo, dacht ik, was mij de rol van den krijgsman opgedragen, die het leven van andere menschen zoo weinig moet achten, als zijn eigen, en schoon ik, gelijk ik van oordeel was eershalve, mij van alle krijgsgruwel jegens weerloozen onthield, ja dezelve soms bescherming van persoon en eigendom verschafte, zoo verhinderde ik nogtans de wandaden mijner soldaten op verre na niet genoeg; bijna even zoo, als destijds, toen de oude herder bij de ridderburg mij zijne daden verhaalde, dacht ik, dat zulke gruwelen tot het heldenvuur van den oorlog even zoo noodzakelijk behoorden, als de schaduw tot het vuur der vlam.

Doch, zoo als ik reeds zeide, ik achtte het leven van eenen ander even zoo weinig als mijn eigen. Ik was nog in de volle kracht mijner jongelingsjaren, want toen ik te Parijs kwam had ik zoo even mijn achttiende jaar voleind, daarom vielen mij ook de moeijelijkste ligchamelijke inspanningen en ontberingen niet bijzonder zwaar; de dorst naar eer, die mij als vuur doorgloeide, was het eenige, dat ik voelde; de wonden, welke de strijd mij gaf, bemerkte ik naauwelijks, en geene derzelve had mij zwaar getroffen; ik begon bijna in ernst te gelooven, hetgeen de lieden van

mij zeiden: »mijnheer is steek- en kogelvrij; hij moet vast tot bijzondere dingen gespaard zijn."

Zulks was ik allezins; ik werd behouden tot eenen diepen zwaren val; tot een opleven uit de verstijving des doods.

Wanneer het jeugdig zelfvertrouwen, wanneer natuurlijke vermetelheid hand aan hand gaan met de onverzadelijke eerzucht, dan komen er ongetwijfeld daden te voorschijn, die de wereld bewondert, de waarlijk verstandige zal ze nogtans even zoo min bewonderen, als den aanloop van een gesard wild zwijn, waarmede dit zich zelf in de spies des jagers stort. Daarenboven vertoont zich in het rumoer van den krijg en deszelfs gevaren eene magt der gezelligheid, van zulk eene grootte, als ze bij weinig andere gelegenheden bemerkt wordt. Toen ik later in het bagno der galeislaven twee dagen en twee nachten lang, eenzaam op mijn strooleger met den dood worstelde; toen later in Hongarije eene gevaarlijke ziekte mij op het bed wierp, toen voelde ik het onderscheid: ik beken het, de natuur van den mensch siddert heviger voor den dood, wanneer deze met zachte sluipende schreden hem in de stille ziekenkamer nadert, dan daar, waar de enkele mensch hem in gezelschap van duizenden te gemoet gaat; wanneer eerst de trompet den aanval blaast, en de donders der kanonnen als een onweêr over het veld bulderen: wanneer het strijdros den strijd der mannen te gemoet hinnikt, dan antwoordt eene weêrklank van binnen op den donder daar buiten, met de stem van een' leeuw, die zich onweêrstaanbaar in de benden der jagers stort.

Zoo dikwijls zich de gelegenheid aanbood, vierde ik mijnen strijdlust den teugel; wanneer er soms eene oproeping plaats had, tot eene vrijwillige daad van vertwijfelde dapperheid, dan was ik steeds gereed, en waar de militaire orde, die ik stipt opvolgde, het mij veroorloofde, daar was ik de eerste, die met den degen in de vuist zich in het moordend vuur eener vijandelijke batterij stortte, om hetzelve met menschenbloed te blusschen.

Door zulke, bijna altijd met bijzonder geluk volvoerde, daden kon het niet missen, dat ik de aandacht zelfs van mijnen grooten aanvoerder tot mij trok. Turenne zelf behandelde mij bij elke gelegenheid met onderscheiding; ik was reeds bij den tweeden veldtogt een zijner adjudanten geworden, steeg van den eenen trap der uiterlijke eer tot den anderen; droeg op mijnen rok bijna even zoo vele teekenen van onderscheiding, als lidteekenen van wonden op mijn ligchaam. Ik was nog aan de zijde van den grooten Turenne, toen hem bij Sasbach een vijandelijke kogel doodelijk trof; dat ik toen niet, even als de edele St. Hilaire, den dood met den held deelde, daarvan was eene wending, die ik, om een zoo even ontvangen bevel van den veldheer uit te voeren, met mijn paard gemaakt had, de oorzaak. Het was thans geen tijd van klagen of treuren, maar om den terugtogt van ons leger te dekken; wat ik destijds gedaan heb, dat zou alleen hij regt begrijpen, die eenmaal, gelijk ik, met hevige begeerte er op uit ging om den dood te zoeken en te vinden, en hetgeen ik zocht, niet verkrijgen kon.

In dezen tijd kwam ik te Parijs; hier vond ik mij bewonderd en geëerd in alle kringen, waar ik kwam; ik stond, destijds naauwelijks zesentwintig jaren oud, op het toppunt van mijn geluk; ik stond hier niet met den vasten voet van een' bescheidene en gematigde, maar op den ligt breekbaren balanseerstok des hoogmoeds, daarom was mijn val nabij.

Nog eenmaal moet ik op mijnen vriend terugkomen, op Karel von Römhilden, die mij op mijne vlugt uit onze militaire school zoo getrouw vergezelde, mij op reis naar Parijs en bij mijn verblijf in de groote stad met zijn geld ondersteunde. Hij was met mij op gelijken trap van rang in dienst getreden, was niet minder dapper dan ik, maar het lag in zijne natuur, dat zijne daden een minder schitterend voorkomen hadden, dan de mijnen. Hij wist de ge-

legenheid, om uit te munten, niet zoo op het regte oogenblik aan te grijpen, als ik; hij vocht dapper met de scharen der dapperen, maar boven het gewone zich te verheffen, dat was hem niet gegeven. Men achtte hem als een' braaf soldaat; ook hij was eenige graden opgeklommen, echter slechts met eene zeer langzame beweging, terwijl mijn geluk met stormmarsch vooruitging. Ik durf wel zeggen, ik had hem zoo lief, als ik zulks met mijn door zelfzucht en hoogmoed verstijfd hart vermogt; ik zelf had bij sommige zijner bevorderingen te zijnen gunste gewerkt; ook te Parijs zagen wij elkander dikwijls, vooral in eene familie, tot welke ons beiden de toegang vriendelijk geopend was. Er was eene bijzondere neiging des harten, die mijn' vriend zoo dikwijls in dit huis voerde; hij was door de liefde jegens de dochter getroffen, en deze liefde had bij de ouders van het meisje, even als bij haar zelve, geen ongunstig onthaal gevonden. Zoo dikwijls ik in het gezelschap was, viel mij, misschien wel als den spraakzameren, en misschien ook wel als den hooger geplaatsten, beroemderen officier, meer opmerkzaamheid en onderscheiding te deel dan hem. Dit verwekte het misnoegen van mijnen vriend, en ik, in plaats van hetzelve te vermijden, maakte hetzelven door mijne aardigheden slechts nog meer gaande; ja mijn hoogmoed, die zich nu ook beleedigd gevoelde, liet hem nog op eene andere wijze mijne meerderheid merken. Op zekeren avond, toen ik hem met eene minachting en hardheid behandeld had, die zelfs den zachtmoedigsten uit zijn humeur moest brengen, gaf hij zijn misnoegen door zulke, allezins buitensporige uitdrukkingen lucht, dat ik oordeelde, in mijne eer ten hoogste gekrenkt te zijn. Wel is waar, had de huisheer dadelijk eene andere wending aan het gesprek gegeven, en een smeekende blik van zijne verschrikte geliefde mijnen vriend tot zwijgen gebragt, maar er waren verscheidene officieren tegenwoordig, die de beleedigende woorden gehoord hadden; mijn toorn kende,

hoezeer ik denzelven ook trachtte te bedwingen, geene grenzen; zoodra de welvoegelijkheid het veroorloofde, verwijderde ik mij.

Nog denzelfden avond zond ik eene uitdaging tot een tweegevecht aan mijnen vriend en tevens een ander biljet aan een' der heden aanwezige officieren, met verzoek, dat hij morgen vroeg mijn secondant en getuige mijner bloedige wraak mogt zijn. Mijn bediende was naauwelijks weg, toen ik een' brief van mijnen vriend kreeg, die den mijnen ontmoet was, waarin hij mij, niet uit lafheid, want daarvoor kende ik hem te goed, maar uit goedheid van hart, om vergiffenis wegens zijne overijling verzocht en zich bereid toonde tot alle genoegdoening en goedmaking, welke de eer van een' officier veroorloofde. Uit iederen regel van zijn' brief, waarvan de letters naderhand door mijne tranen van berouw uitgewischt zijn, sprak zijne oude, trouwe liefde, zijne achting jegens mij. Doch mijn hoogmoed was voor zulk eene taal der liefde doof: ik schreef hem met verachtende koelbloedigheid terug, dat mijne diep gekrenkte eer slechts door zijn bloed voldoening kon erlangen.

Toen wij den volgenden morgen buiten de stad, op de bestemde kampplaats elkander ontmoetten, beproefden onze secondanten eene bemiddeling; ik hield het op een tweegevecht aan. Mijn vriend trachtte mij klaarblijkelijk te verschoonen, hij weerde met zijn degen slechts de bewegingen van den mijne af; zijn oog blikte zacht en ernstig, terwijl het mijne van toorn fonkelde. Reeds bloedde mijne tegenpartij uit verscheidene, ofschoon minder gevaarlijke wonden, ook ik had een' steek in den arm ontvangen; de secondanten geboden halt en hielden den strijd voor geëindigd, doch ik drong op vernieuwing van denzelven aan, want mijne gekrenkte eer, zeide ik, was nog niet gewroken en bevredigd. Wij vochten verder, en na eenige gangen stiet ik met de woede van een' moordenaar mijn' vriend den degen in de borst.

Hij zonk dadelijk neder; door de kracht des gewetens

geslagen, stond ik getroffen naast hem; hij reikte mij de hand, ik kon niet langer weêrstaan, ik boog mij tot hem neder, en gaf hem de mijne, die hij aan zijne bloedende borst drukte. Nu heeft immers uwe eer voldoening erlangd, Frans, zeide hij met eene zwakke stem. Ik vergeef u gaarne en heb u nog altijd lief. — De stuipen des doods bevingen thans zijne ledematen, verstijving deed zijnen mond verlammen, weinige minuten later was hij niet meer.

Onze dischgenoot verhaalde straks, hoe de naar het veld vliegende kraaijen en raven op zijn bekommerd gemoed eenen troostelijken indruk maakten. Ook voor mij vlogen, toen ik in somber stilzwijgen aan den kant van een boschje langs de velden reed, kraaijen met luid geschreeuw naar beneden; eene rilling ging mij door de leden; het werk der raven bij het ligchaam van eenen ter dood gebragten moordenaar schoot mij te binnen. Zoo moede en verpletterd als thans had ik mij bijna nog nimmer gevoeld; het was mij, alsof men mij zelven al het bloed uit de aderen had gelaten; ik dacht uit magteloosheid van het paard te zullen vallen, met de woede was mij te gelijk ook de moed vergaan; eenige ruiters kwamen mij op den grooten weg te gemoet rijden; ik sloeg een' zijweg in het veld in, ik had het hart niet hen te ontmoeten; een wreker in mijn binnenste, vreesselijker en magtiger dan alle legers der vijanden, had mij geslagen, en niet enkel geslagen, maar geheel vernietigd.

Toen ter tijd werden moorddadige aanslagen, als ook moorden in een tweegevecht, maar weinig gestraft. De bijna algemeen heerschende afgoderij met de eer maakte de tweegevechten eershalve zoo menigvuldig, en de meesten liepen, inzonderheid bij de Franschen, zoo zonder gevaar af, dat men, even als van een kinderspel, er naauwelijks van sprak; en wanneer er dan toevallig in de hand der Duitschers of Spanjaarden uit het spel met den moord eene ernstige daad voortkwam, dan werd of het misdrijf geheim gehouden, of, al naar dat de dader een meer of minder gewigtig man was,

in een licht gesteld, dat hetzelve nu zoo dan weêr anders verschijnen, en het ligtzinnig oordeel nu eens zachter dan strenger uitvallen deed. Dat ik, in mijne stelling geene zware uiterlijke straf te vreezen had, dat wist ik wel; doch des te zwaarder drukte mij de straf, die mijn binnenste trof; de laatste woorden van den stervenden vriend klonken mij nog steeds in het oor, en niet zoo zacht als zij gesproken waren; zij waren toegenomen tot een geschreeuw, dat mij met ontzetting vervulde; ik wilde er mijne ziel van afwenden en het ontvlugten, maar het achterhaalde mij op alle wegen mijner gedachten en schreeuwde mij steeds luider en luider toe; het kwam mij voor, dat anderen het ook moesten hooren, en ieder der voorbijgangers er mij op moest aanzien, dat ik onschuldig bloed vergoten had. Het baatte mij niets, dat ik mij steeds weêr op nieuws voorzeide: hoe veel bloed van vijanden hebt gij in den krijg vergoten; deze stervende was toch ook maar een mensch even als de anderen, en had u meer beleedigd dan de vijanden.

Volgens afspraak met mijn' secondant had ik den weg naar Chalons ingeslagen; in eene kleine stad aan den weg zou ik brieven afwachten, en narigt, hoe mijn vonnis, bijaldien de moord ruchtbaar werd, uitgevallen was. Ik had geen acht gegeven op mijn paard, het hongerige dier had, daar ik den ganschen dag verzuimd had het te verzorgen, dikwijls lang bij de korenvelden geweid, tot dat ik uit mijne somberheid ontwaakte en den neêrgevallen teugel weêr opnam; tegen den avond hield het door zijn instinct bewogen bij eene herberg stil; ik klom werktuigelijk af en volgde den waard in de kamer. Men dekte voor mij de tafel, doch ik bemerkte het niet, en eerst nadat men het eten weêr had weggenomen, gevoelde ik, dat ik den geheelen dag nog nuchter was, en stilde den honger met wat brood en water.

Nog nooit in mijn leven had ik het duister van den nacht gevreesd; thans nu de avondschemering in mijne eenzame kamer drong werd ik beangst, ik liet licht en steeds meer

licht opsteken; het brandde mij altijd te donker. Het kwam mij voor, dat ik rust noodig had, ik ging slapen, doch zoodra ik de oogen gesloten had kreeg ik een ander gezigt; voor mij stond of lag in zijn bloed mijn vermoorde vriend, ik ging in mijn bed opzitten en zag onafgewend in de brandende kaarsen, tot dat mij met de sluimering tegelijk op nieuws het schrikbeeld bekroop. Het hart klopte mij als eene gejaagde hinde; het angstzweet bedekte mijn voorhoofd, beter, dus dacht ik, tweemaal de dood dan slechts eenmaal zulk een nacht; meermalen kwam de wensch bij mij op, dat zijn degen mijne borst mogt hebben getroffen, in plaats van mijn degen de zijne. Doch — indien dit geschied ware, dan geloof ik niet, dat ik mijn' vriend zoo de hand zou gereikt en gedrukt hebben als hij mij, ik zou hem geene vergiffenis geschonken hebben; met al het vuur der haat en van den hevigen toorn zou ik in de eeuwigheid overgestapt zijn, waar zulk vuur nooit uitdooft.

Laat mij zwijgen van hetgeen ik dien nacht, wat ik in verscheidene daarop volgende dagen en nachten ondervonden heb. Ik heb mij zelven door mijn verhaal het oud schrikbeeld uit zijn graf geroepen, waarin het sedert jaren geslapen heeft; het staat voor mij in al zijne verschrikkelijkheid en ik kan zijn aanblik niet verdragen. Een ding wil ik nog vermelden, echter geenszins om uwen afschuw van mijne daad of dien van mij zelven te verminderen, maar slechts om op een' somtijds zigtbaar wordenden meest echter verborgen zamenhang der daden en lotgevallen der menschen te wijzen; mijn vriend, dien ik vermoordde, was de zoon van den man, die mijn' ongelukkigen vader in het tweegevecht doorstak. Mijne grootmoeder had er mij reeds, toen ik nog een knaap was, van gesproken, dat de waarschijnlijke moordenaar mijns vaders ongestraft leefde, ja dat zijne daad zelfs niet eens openlijk bekend en ontdekt geworden was, wijl hij een bloedverwant van den landsheer was; zij had mij echter zijnen naam niet genoemd. Naauwelijks een jaar na den dood mijns vriends kwam ook zijn

oude vader te sterven, en hij zelf ligtte nog in zijne laatste uren den sluijer op, die zijne misdaad bedekt had; ik kreeg kort daarop, van eene zekere hand, daarvan kennis.

Ik was naauwelijks ter bestemder plaatse aangekomen, toen ik een' brief uit Parijs ontving. Mijn duël had de openlijke opmerkzaamheid gaande gemaakt, en kon, in weêrwil der aangewende moeite ten mijnen gunste, niet geheel ongestraft blijven; deze straf was intusschen even zoo goed als geene; de toegang tot de hoofdstad werd mij voor een' bepaalden tijd ontzegd; ik moest mij onverwijld weêr bij mijn regiment vervoegen, en daar het verdere afwachten; dit verdere volgde echter niet, ten zij het daarin moest bestaan hebben, dat men mij, gelijk men zich uitdrukte, »in het vertrouwen op mijn' onwankelbaren moed en mijne dikwijls beproefde dapperheid" tot kommandant in eene der vestingen benoemde, welke men in de laatste veldtogten den Nederlanden ontnomen had. De wraak moest mij bereiken daar, waar ik ze het minst verwachtte.

De uren en dagen der eerste hevige beweging, waarin mij het schreeuwen van moorddadig vergoten bloed verplaatst had, waren voorbij; de mensch bezit, zoolang hij nog in den bouw des ligchamelijken levens vervat is, de magt en de bouwstof, om den knagenden worm in zijn binnenste zoo te betimmeren, dat men deszelfs beweging niet meer ziet noch bemerkt, zonder dat de worm daarom sterft; ik was weêr zoo gerust als een mensch zijn kan, in wiens binnenste eene verborgene hel gloeit. Ik had thans eene gedurige behoefte, om veel onder menschen te zijn; ik zocht mij zelf wegens het verlies van mijnen waarlijk getrouw gebleven vriend te misleiden, terwijl ik mij met alle hevigheid mijner natuur aan een' mijner medeofficieren aansloot, die eerst sedert weinige maanden in mijne nabijheid gekomen was. Mijn nieuwe vriend was te Parijs opgevoed en gevormd; hij stamde van eene der voornaamste, destijds aan het hof invloedrijkste, familiën af. In jaren en ervaring, en ik durf wel zeggen, ook in kennis en be-

kwaamheden ten aanzien der krijgsdienst was ik boven hem verheven, daarentegen overtrof hij mij ver in vernuft en in die uiterlijke gaven, welke in de zoogenaamde fijne en groote wereld schitteren. Deze talenten droegen mijn welgevallen, ja eindelijk mijne bewondering weg; de jonge man kreeg allengs eene soort van magt over mij, die alleen de ware meerderheid des geestes den eenen mensch over den anderen behoorde te geven; ongemerkt kwam ik in dezelfde betrekking tot hem, in welke mijn overleden vriend tot mij gestaan had: ik beminde hem meer, en zoo als later bleek, ook getrouwer dan hij mij. Men verhaalt van een' ouden gemelijken leeuw, die zulk eene bijzondere genegenheid voor een Bologneser hondje, dat men bij hem in zijnen bemuurden kerker geworpen had, had opgevat, dat hij zich alle uitbarstingen van den hondschen moedwil en nijd had laten welgevallen; ik was geen leeuw in grootmoedigheid maar, ofschoon er zich in dingen, die in onzen stand het hoogste, eigenlijke gewigt hadden, tusschen mij en hem een groot onderscheid in bekwaamheden en krachten bevond, vermogt nogtans mijn gunsteling, somtijds zelfs tegen mijne overtuiging, door zijn' onweêrstaanbaren invloed, mijne meening en mijnen wil te leiden; hij nam mij nu eens tegen, dan vóór personen en zaken in; hij durfde zich zelfs veroorloven, om mij zelven somtijds tot het doel van zijn schertsend vernuft te maken, welke, hoewel zij binnen de perken der zoogenaamde eer bleef, indien zij door eenen ander waren voortgebragt, mij op het hevigst zou hebben aangedaan. Mijne kinderachtige teederheid ging zoo ver, dat ik in vele mijner berigten aan het krijgsministerie, de verdienste en de vruchten mijner eigene werken en gelukkige ondernemingen niet mij zelven, maar mijnen gunsteling toeëigende, hetgeen, zamengenomen met den grooten invloed zijner eigene familie, het gevolg had, dat hij met ongewone snelheid tot een' post opklom, die naast den mijnen stond.

In de lente van het jaar 1677 had ik eene andere betrekking in het leger van den Hertog van Orleans en van den

Maarschalk van Luxemburg gekregen. Toen dit leger den 11 April van dat jaar den heldhaftigen Prins van Oranje, in den bij Montkassel door hem verloren slag de leer gaf, in het vervolg voorzigtiger te zijn, was ik niet werkeloos gebleven; ik had namelijk door de gelukkige aanwending eener batterij, juist in het beslissendste oogenblik, een niet geheel onbeduidend aandeel aan den gunstigen uitslag van den strijd; nog op het slagveld gaf de Hertog mij dit te kennen. Koning Lodewijk de XIV. had persoonlijk aan dezen veldtogt deel genomen; na de behaalde overwinning riep het volk hem toe: »leve de koning en Monsieur (de Hertog van Orleans), die den slag gewonnen heeft." Die monarch was echter niet gewoon, de naar zijne meening hem toekomende eer met anderen te deelen, en ofschoon de Hertog zijn eigen broeder was, liet hij hem, gelijk allen, die dezelve als gelukkige deelhebbers aan den strijd bij voorkeur had doen uitkomen, zijne gevoeligheid en koelheid bemerken. Ook mij trof deze gevoeligheid des konings, toen ik eenige dagen na den slag aan hem werd voorgesteld; zij trof mij gelijk de bliksemstraal een' boom, die ligt te ontbranden is; mijn binnenste stond in vuur. Ik was destijds door eene ligchamelijke ongesteldheid, die de inspanning, verbonden met nachtwaken, mij berokkend had, nog gevoeliger dan gewoonlijk; toen ik des avonds met mijn' gewaanden vriend en eenige, zoo als ik wist, mij trouwe mannen, alleen was, gaf ik mijne geheele misnoegdheid lucht, mijne door inwendigen toorn ontstokene taal verschoonde zelfs den monarch niet, ofschoon ik hierbij niets uitte, dat eene eigenlijke beleediging der majesteit zoude geweest zijn, wijl mij destijds bij al mijne woorden en handelingen datgene als wet gold, wat tot de vast afgemetene eer en orde van mijnen stand behoorde. Ik meende bij deze gelegenheid slechts de eer van den Hertog van Orleans te verdedigen, hetgeen mij echter dreef, was mijne eigene gekrenkte trotschheid.

Weinige dagen daarna werd ik voor een' krijgsraad ge-

steld. Men las mij den inhoud voor van al hetgeen ik onlangs in mijn misnoegen geuit had; in verscheidene hoofdtrekken stemde deze inhoud met hetgeen ik gesproken had overeen; doch over het geheel was het tot de hatelijkste carricatuur misvormd; ik verlangde dat de getuigen tegen elkander werden gehoord; de officieren, die ik nog op dit oogenblik overtuigd ben, dat zij alleen dat zouden gezegd hebben, wat waar was, had men plotselijk op hoog bevel tot andere dienstverrigtingen, naar afgelegene plaatsen, gezonden, slechts mijn gewaande vriend kon voor het gerigt verschijnen. Ik was gerust, toen men mij nogmaals in zijne tegenwoordigheid de aanklagt voorlas; doch toen hij als getuige tegen mij optrad, en alles, wat hij zoo even gehoord had, als waar bevestigde, gevoelde ik, dunkt mij, in dubbele mate dezelfde smart, die mijn getrouwe vriend misschien zal hebben ondervonden, toen ik hem het moorddadig wapen in de borst stiet. Ik bleef er echter niet zoo gelaten onder, als mijn vriend; het bloed stolde mij van woede in de aderen; mijne tong was verlamd; ik wierp een' blik vol diepe verachting op mijn' verrader; men bragt mij in de gevangenis.

De slag, die al mijn geluk thans vernietigen zoude, was naauwkeurig berekend; de mijn met moordend inzigt aangelegd. Uitdrukkingen van anderen aard, die ik bij verschillende gelegenheden over de veldheerstalenten van den Prins van Oranje en van het Oostenrijksche legerhoofd Montecuculi had doen hooren; brieven van onschuldigen inhoud, die ik van tijd tot tijd uit het duitsche vaderland ontvangen en weêr beantwoord had, werden mij als bewijzen van verraad toegerekend, en ofschoon men in mijne papieren niets gevonden had, dat deze aanklagt regtvaardigde, zoo zou nogtans de dood van eenen hoog verrader mij getroffen hebben, bijaldien niet de krachtige voorspraak van den Maarschalk van Luxemburg ten minste nog zoo veel bewerkt had, dat mij, in plaats van den dood, levenslange galeistraf werd opgelegd.

Mijn gewezen gunsteling was, overeenkomstig zijn plan, tot mijn' post opgeklommen; hij had niet bedacht, dat hij niet zeer lang dat konde schijnen, wat hij enkel door mijne magt en medewerking was; zijn geluk is, zooals ik naderhand vernam, van korten duur geweest; toen in de destijds zeer veranderlijke gunst van het hof zijne familie haren meesten invloed verloor, zonk ook hij, uit zijn' post ontslagen, in een door hem zelven verdiend niet terug.

Welk mensch, in wien de hoogmoed en ongetemde eerzucht niet even zoo woedend brandden, als in mij, kan zich geheel in den toestand van mijn aanwezen verplaatsen, waarin ik mij bevond, toen mij voor de oogen van mijn regiment, door onteerende hand, de uitwendige teekenen van den stand, welken ik tot hiertoe bekleed had, de herinneringen aan vele heete gevechten mijner krachtigste jaren ontrukt werden, en in derzelver plaats de kleederen van een' galeislaaf, in plaats van eereteekenen ketenen aangedaan werden. Het was eene verstijving en somberheid van een' anderen aard, dan die, welke mij na den moord mijns vriends had bevangen, zij werkte nog meer verlammend, dan de toenmalige; ik zou met de gemeene misdadigers, aan wie de gemeenschappelijke keten mij sloot, te voet gaan, maar zonk reeds bij de eerste schreden bewusteloos neder; men bragt mij met eene kar de andere schaar achterna.

In de haven van Brest werd ik op eene der galeijen geklonken; mijne sterke natuur had de vernietiging van binnen getrotseerd, en daarenboven hield ik mij sterker dan ik was, enkel om maar zoo schielijk mogelijk uit de oogen der menschen te komen. Reeds na eenige dagen liep ons schip de haven uit; het was eene soort van troost voor mij, dat geen der officieren op de galei mij persoonlijk kende; de zweepslagen, waarmede de barbaarsche onder-opzigter mij tuchtigde, als ik van den ongewonen arbeid vermoeid was, of mij daarbij onhandig gedroeg, kwamen mij veel verdragelijker voor, dan de blik van een bekend oog. Zelfs

de aanblik van den helderen hemel en der zon, die mijne vroegere daden beschenen hadden, was mij veeleer smartelijk dan weldadig; wanneer de wolken aan den horizon opkwamen en de zee zich onder hare voetstappen bewoog, wanneer de storm de golven zweepte, en de eene groene golf na de andere, met schuim bedekt, op ons schip kwam toerollen; dan was het, alsof ik eene verkoeling, eene verzachting van mijn innerlijk leed gevoelde. Ik sprak met niemand; van het gebabbel mijner medeslaven vernam ik naauwelijks een enkel woord; overigens gaf ik in doffe onverschilligheid der natuur hare regten: ik at en dronk en sliep, als ieder ander van de vastgeklonkene bende.

Slechts eenmaal op dezen zeetogt geraakte onze galei met twee spaansche oorlogschepen in gevecht; ik ging het gevaar met inwendig genoegen te gemoet, want ik verlangde van dit leven verlost te worden, doch wat de dood was, dat had ik tot dusver niet naar waarheid geweten. Toen nogtans een der vijandelijke schepen ons zoo nabij kwam, dat mijn oog den kanonnen, die de brandende lont reeds naderde, diep in den muil zag, en toen ik door de veelvuldige oefeningen van mijnen blik in zulke dingen bemerkte, dat de vreesselijke lading een' voet hoog boven de roeibank het boord van het schip zoude treffen, ging ik, onwillekeurig, uitgestrekt op de bank liggen, terwijl mijne medeslaven, alsof zij het gevaar wilden ontspringen, plotselijk zich verhieven en regtop stonden. De ontlading van het vijandelijk onweêr volgde, ons schip kraakte; toen ik mij weêr van de roeibank oprigtte, zag ik, dat ik de eenige nog levende slaaf aan dien kant was, aan de andere ketenen hingen bloedende verpletterde lijken. Ik benijdde bijna het lot van deze mijne medgezellen in het ongeluk, en nogtans had ik het zelf ontweken; ik wilde niet leven, en desniettegenstaande ontvlugtte ik den dood.

Na den Nijmeegschen vrede was een gedeelte der vloot, en onder hetzelve ook de galei, wier ketenen ik droeg, naar Toulon vertrokken, daar moest ik met de andere slaven

bij den scheepsbouw arbeiden. In de dagen van mijn geluk was ik eens een' tijd lang te Toulon geweest, er lag toen een koninklijk regiment in garnizoen, waarvan de officieren mij voor het grootste gedeelte wel bekend waren; ik sidderde op de gedachte, dat een van hen, want zij kwamen dikwijls om den arbeid op te nemen, mij zoude herkennen. Ik behoefde er geene vrees voor te hebben, want mijne ellende had mij zoo misvormd, dat slechts het inwendig verdriet, niet het ligchamelijk voorkomen zich gelijk gebleven was. Eens had een officier, die verscheidene jaren onder mij gediend en dien ik zelf tot zijnen post bevorderd had, het kommando over de soldaten, die ons bij onzen arbeid verzelden en bewaakten; ik hoorde, want ik stond juist in de nabijheid, dat hij onzen opziener vroeg, of er niet een Baron von Hochwarten onder de slaven was? De ander ontkende zulks, want sedert jaren had men mij slechts bij mijn' voornaam genoemd, mijn gewone toenaam was in de uitspraak van het vreemde volk allengs zoo verstommeld en veranderd, dat het den opziener voorkwam, alsof hij denzelven nog nimmer gehoord had; het was een troost voor mij, dat de wereld mij zoo vergeten had, en dat mijn oude bekende mij zoo digt onder de oogen had en toch niet herkende. In mij zelven, in mijnen geest was het diepe nacht; zoo beviel mij ook het donker, dat mijn' uitwendigen mensch voor de wereld bedekte.

Ja, nacht was het in mij en om mij, maar nog was het middernachtsuur niet gekomen, na hetwelk het licht van eenen anderen dag voor mij zou opdagen. Dit uur was nabij.

De inwendige ziekte, die aan mijn hart knaagde, had hier lang genoeg haar verborgen werk uitgeoefend, zij brak eindelijk den dam mijner ijzersterke natuur en stortte zich onweêrstaanbaar in het ligchaam uit. Eene kwaadaardige koorts, die onder de galeislaven uitbrak, had velen hunner weggerukt; onverschillig hielp ik, zoo dikwijls het aan mijne beurt

kwam, de lijken wegslepen en begraven. Toen taste ook mij de ziekte aan; ik werd, even als de andere zieken van dezen aard, van die nog gezond waren afgezonderd en in het lazaret gebragt, dat men in het bagno had opgerigt. Nog was ik, zoo dikwijls ik wakker was, bij mijn verstand, slechts bij enkele tusschenpozen van den onrustigen slaap gloeiden in mijne hersenen de wildste phantasiën der koorts. Dadelijk in de eerste uren van mijn ziekbed zag ik, hoe een, die naast mij op het stroo lag, met den dood worstelde; de strijd was hevig en duurde lang, mij overviel eene siddering voor het sterven, zooals ik nog nimmer gevoeld had. Het werd nacht, ik kon slechts voor eenige oogenblikken insluimeren, en deze sluimering bragt mij alleen schrik in plaats van verkwikking. Een beeld vervolgde mij bestendig in mijne droomen; het drong eindelijk ook in de phantasiën gedurende mijn waken door: het was het beeld van mijnen vermoorden vriend. Zoo onophoudelijk had zijne doodwonde niet gebloed, ten dage dat ik ze hem toebragt, als zij thans voor mijne oogen bloedde; zoo verschrikkelijk diep hadden mij de blikken van den stervende en zijne woorden destijds niet geschokt, als zij het thans deden; ik wilde van schrik opspringen en de dronkenheid van den koortsangst in de zee verkoelen, toen voelde ik, dat mij, behalve de zwakheid, ook nog de keten aan de legerstede vasthield. Ik wende mij regts en links; ik ging op het aangezigt liggen; het was vergeefs, het beeld bleef onverwrikbaar voor mij staan; in mijn oor drongen de toonen van het rogchelen des doods nu van het eene, dan van een ander sterfbed onzer ziekenzaal, want er waren dezen nacht zes mijner medegenooten der ellende overleden; het was, als of de stervenden ten laatste nog den vloek over mij, den moordenaar uitspraken.

»Ik ben immers uw moordenaar niet," riep ik, zoo overluid als mijne verlamde tong zulks vermogt, om mij slechts van de ijzingwekkende phantasie los te scheuren; maar zijt gij dan desniettemin geen moordenaar? antwoordde eene stem in mijn binnenste.

Bij dit eene beeld, dat mij zoo diep roerde, voegden zich, nu eens als een voor- dan eens als een achtergrond vele anderen, van weinig minder ontrustende kracht; ik zag in dien nacht van angst en schrik mijn geheel verloopen leven, van mijne eerste kindschheid af tot op dat oogenblik, in een licht, waarin ik het nog nimmer gezien had. Uit de vele afzonderlijke trekken vormde zich een gedrocht; ik zag mij zelven en sidderde bij den aanblik van dit mijn ik zoodanig, dat mij de vrees door merg en been drong. Eindelijk raakte ik buiten kennis; ik meende de hand des doods aan mijn hart te voelen; toen ik weêr tot mij zelven kwam, was het buiten dag geworden, in mij zelven echter bleef het nog steeds nacht.

Ik was doodelijk vermoeid; de arts, die ook mijn leger voorbij ging, een man met een menschelijk gevoel, beval den ziekenoppasser, om ook mij even als de andere stervenden de ketenen af te nemen; ik zou thans niet meer uit eigene kracht het leger verlaten; men vroeg mij, of ik niet de laatste vertroostingen der godsdienst verlangde? — Vertroostingen? zeide ik, met eene inwendige bitterheid; laat ze komen. Kort daarop naderde een oude ordensbroeder mijne legerstede, dien ik reeds gisteren aan het leger van verscheidene mijner lijdensgenooten gezien en daarbij eenige woorden zijner rede vernomen had. De man zag mij vriendelijk en met diep medelijden aan; zijn blik herinnerde mij aan dien, waarmede eens mijn geliefde leermeester en vaderlijke vriend, de opziener der school, van wien ik vroeger sprak, mijn hart trof. Ik had sedert jaren niet ondervonden, dat iemand mij met liefde en medelijden aanzag; nog kort geleden had een vreemd medelijden mijn hoogmoedig hart meer beleedigd dan getroost; sedert den laatst verloopen nacht was dit anders geworden; ik gevoelde behoefte aan medelijden en nam het gewillig aan. Ieder woord van den man ging mij, gelijk eens de woorden van mijnen leermeesters, in den oogenblik toen hij mij door liefde overwon, ter harte; hij verlangde, toen hij zag, dat ik ligchamelijk eeniger-

mate weêr gesterkt was, mijne biecht; ik verheelde hem niets; nog eens ontrolde ik mijne met bloed beschrevene levensrol en legde ze, wat ik bij zulk eene gelegenheid nog nimmer gedaan had, voor een vreemd menschenoog open. Er is eene bijzondere kracht in het openlijk, onbewimpeld belijden; het beeld van ons eigen wezen wordt ons, wanneer wij het als met eene andere zienskracht aanblikken duidelijker en bewuster, het openlijk belijden is de eerste stap tot de zege over onzen hoogmoed; de eerste stap tot het vredehuis der nederigheid.

In het gelaat van mijnen biechtvader vertoonden zich de trekken eener diepe smart, toen ik hem met eene dikwijls afgebrokene, zwakke stem, de voornaamste omtrekken van mijn leven mededeelde; ik wist niet of het een gevoel van afschuw, dan wel van deelneming was, dat hem ontroerde; ik verwachtte eene harde bestraffing uit zijnen mond, want ik gevoelde, dat ik het verdiend had; maar hij sprak slechts van de kracht des berouws en van de inwendige, vast bebeslotene verandering des levens. Het woord berouw had ik wel anders gehoord, doch hetgeen dit nu was, had ik slechts een of enkele malen in mijn leven, ten tijde dat mijn leermeester mijn onverzettelijk hart onder zijne tucht nam, ondervonden. Thans zou ik gewaar worden, wat berouw, echter ook, wat troost was. Mijn angst was voorbij en weggenomen, ik voelde de eerste nadering eener rust, die meer dan rust, de vrede is.

Wat den ordensbroeder zoo tot mij trok, wat hem zoo lang bij mijnen verschrikkelijken toestand boeide, kon ik destijds niet begrijpen, want mij zelven was die liefde nog vreemd gebleven, die alles verdraagt en alles vermag. Toen hij mij de zegeningen had uitgedeeld welke de godsdienst in zijne handen legde, nam hij afscheid van mij tot wederzien in een ander licht, dan dat der zon. — Ik was niet, zoo als hij verwacht had, gestorven, nog eenmaal bezocht hij mij en bevestigde mij door zijne woorden den innerlijken vrede, dien ik reeds bij zijn eerste bezoek verkregen had.

Nog eenmaal in den daarop volgenden dag kampte ik met den dood, doch bij de levenskrachten, die in mijne ligchamelijke natuur lagen, waren thans nog anderen gekomen, wier bron niet in het ligchaam zelf gelegen was, maar zich nogtans over hetzelve uitstortten; het leven zegepraalde over den dood, ik begon te genezen; na verloop van eenige weken kon ik het leger verlaten.

Het kwam mij voor, toen ik uit de dompige vertrekken van het lazaret in de vrije lucht trad, dat ik een geheel ander mensch was dan te voren. Zonder inwendige tegenkanting had ik mij de ketenen weêr laten aanleggen, zonder tegenzin vatte ik de werkzaamheden aan, die men mij, overeenkomstig mijne krachten, opdroeg. Ik dacht, dat het nog de ligchamelijke zwakheid, het natuurlijk gevolg mijner zware ziekte was, die mij zoo uiterst vatbaar, zoo gevoelig maakte, dat ik het licht der zon, het waaijen der warme voorjaarslucht niet zonder diepe aandoening bemerkte; dat ik tegen mijne medeslaven zoo deelnemend en in sommige gevallen zelfs spraakzaam, jegens onze opzieners en kwellers zoo toegevend en demoedig was. Dan, ofschoon ik mijnen innerlijken toestand slechts voor eene ziekelijke zwakheid mijner natuur hield, kon ik toch niet nalaten mij over dezelve te verheugen; somtijds maakte mij de gedachte beangst, dat ik bij de terugkeering mijner gezondheid deze stemming zoude verliezen, want wanneer toch was ik ooit bij al mijn vorig geluk zoo gerust geweest, ja ik mag zeggen, zoo innerlijk vergenoegd, als thans in mijne diepe ellende. Ik dacht ongetwijfeld nog dikwijls aan mijne bloedige daad en aan alles wat mij in den nacht van den zwaarsten strijd geschokt had; doch de smart des berouws is eene geheel andere, zachtere smart, dan die der vertwijfeling; de eerste is het branden eens balsems, die eerst, als hij de wonde aanraakt, dezelve prikkelt, maar ze dan geneest, de andere is het branden van een gift, dat de wonde tot een' ongeneeslijken kanker maakt. Zonder het nog te weten, was ik op den weg niet alleen van eene uitwendige, maar

ook van eene inwendige genezing; de gezondheid keerde terug, naar mate zulks in mijnen toestand mogelijk was; mijn inwendige doodsengel, de ontembare trotschheid en hoogmoed, kwam niet weêr terug.

Hij zond echter tusschenbeiden wel zijne aanverwanten: het ongeduld, de ontevredenheid daar binnen en de neiging tot morren over mijn lot. De opziener had mij sedert mijne ziekte dikwijls eenen mijner medeslaven, een ligchamelijk welgevormden jongeling van omtreeks vierentwintig jaren, die zoo als het scheen eene goede opvoeding genoten had, tot medearbeider toegevoegd, opdat zijne jeugdige kracht mogt vergoeden, wat destijds aan de mijne ontbrak. Wij waren door eene gemeenschappelijke keten aan elkander gesloten, die ons daags tot gelijken arbeid, en des nachts tot dezelfde legerstede vereenigde. Ik had nog geen' deelgenoot mijner bende gehad, die zoo zachtmoedig en bevallig was; wanneer hij zag, dat ik vermoeid was, nam hij vrijwillig, bij zijn' arbeid nog den mijnen op zich; bij elke gelegenheid zorgde hij even zeer voor mijn gemak en verkwikking als voor de zijne; wanneer zijne bekwame hand, in de zeldzame vrije uren, eenig snijwerk voltooid en uit den verkoop aan milddadige vreemdelingen, die ons bagno bezochten, eenig geld bemagtigd had, dan moest ik, zulks verlangde hij althans, den wijn of andere ververschingen, die hij daarvoor kocht, met hem deelen. Hoe kon het anders, of zulk eene goedheid moest mij thans, nu mijn hart zoo week was, diep treffen en roeren; ik gevoelde eene waarlijk teedere vriendschap voor dezen »vriend in den nood." Eens had mij ook mijne diepe ontstemming bekropen; gelijk een' verren donder vernam ik de stem des morrens over mijn onverdiend lot in mijn binnenste. »Dat ik het onregt, dat eenen broeder des konings, door den monarch zelven was aangedaan, misschien te gevoelig wraakte, dat was mijne geheele misdaad, die mij hier op de galeijen bragt; alle andere aantijgingen waren immers slechts leugens; ik moest lijden als een misdadiger en had geheel iets anders

verdiend." Ik was in somber zwijgen verzonken, op de enkele vragen van mijn' ketengenoot antwoordde ik slechts afgebroken en kort. Toen hoorde ik hem zuchten, als uit eene diep bekommerde borst; ik zag tranen in zijne oogen. »Heeft men u misschien ook, vroeg ik hem, geheel onregtmatig, even als mij, in deze ketenen geklonken?"

Mijnheer, antwoordde de jongeling, ik onderga deze straf met regt, ik heb ze verdiend; ik ben een broedermoorder?

Gij een broedermoorder? vroeg ik verbaasd; mag ik vragen, wat u tot uwe daad bewoog?

Wij mogten juist, tegelijk met de andere slaven, van den zwaren arbeid, het steenhouwen, een weinig verademen; wij beiden gingen onder in het granatenbosch zitten en mijn medgezel verhaalde:

Ik had mijn' broeder zoo lief als men vast een' broeder hebben kan; hij was de oudste van ons beiden; hij had de vaderlijke goederen geërfd. Ik gevoelde, dit durf ik uw verzekeren, geen' den minsten nijd hierover; ik had gestudeerd, eene kleine aanstelling bij het handelsgeregt onzer stad gaf mij toereikend mijn brood. Eene jonge bloedverwante mijner moeder was in ons ouderlijk huis opgevoed geworden; zij had mij eene genegenheid ingeboezemd, die in haar hart weêrklank vond; toen ik mij in staat zag eene huishouding te kunnen onderhouden, deed ik aanzoek om hare hand en verkreeg ze. Toen wij pas verloofd waren, bezocht ik wegens familiezaken eens mijn' broeder. Ik trof hem zeer misnoegd en in eene opgewondene stemming tegen mij aan. Ik had vroeger wel eens bemerkt, dat hij eene hevige genegenheid voor haar, die nu mijne bruid was, koesterde, doch daar zij zich altijd afkeerig en koel jegens hem betoond had, dacht ik dat de vonk reeds lang uitgedoofd was. Ik trachtte door vriendelijkheid zijne kwade luimen te verdrijven; hij liet ze niet varen. Wij aten afzonderlijk in eene tuinkamer; er wilde tusschen ons maar geen goed gesprek tot stand komen. Ik poogde zijne aandacht te vestigen op de zaak, welke mij

tot hem voerde. Mijne zaak was eenvoudig en van zulk een' onschuldigen aard, dat zij in iedere andere stemming mijns broeders spoedig vereffend zoude geweest zijn; doch hij werd driftig, alsof hem het grootste onregt geschiedde, en noemde mij een' eerloozen bedrieger. Ik was over zijne handelwijze meer getroffen dan vertoornd; gij doet mij onregt, mijn broeder, zeide ik bedaard. Ik u onregt? riep hij in de uiterste woede; gij wilt mij maken tot hetgeen gij slechts zijt? — Hij tastte naar een' degen, en viel als een moordenaar op mij aan. Ook ik had, volgens de gewoonte van ons land, die mijn' stand dit wapen meer tot sieraad, dan tot verdediging geeft, een' kleinen degen op zijde, dien ik anders nog nimmer uit de scheede getrokken had. Ik had een weinig schermen geleerd; mijn plan was slechts, de slagen van mijnen broeder, die het schermen niet verstond, of te weren, niet hem te wonden; hij stourde en liep zich zelven mijn arm, zwak wapen in zijn ligchaam. In mijn' eersten schrik wilde ik ontvlugten; ik deed het echter niet; liefde tot mijn broeder weêrhield mij. Ik riep zelfs om hulp, en zocht den arts op; meer nog dan dat alles zocht ik de vergiffenis, terugkeerende liefde mijns broeders. Ach ik vond ze niet! Hij bleef, God moge het hem vergeven, tot op de laatste oogenblikken, want hij moest nog verscheidene dagen lijden, mijn onverzoenlijke vijand. Men had mij in bewaring genomen; intusschen waren er geregtspersonen bij het sterfbed van mijnen broeder gekomen, die hem verhoorden; in dit verhoor stelde hij de geschiedenis zijner doodelijke verwonding, misschien wijl zijn toorn hem voor de ware toedragt der zaak blind gemaakt had, zoo voor, dat ik het voorkomen kreeg van een' opzettelijken moordenaar. Het waren de woorden eens stervenden; men schonk hem meer geloof, dan mijne waarachtige verklaring; het vonnis werd over mij als over eenen gemeenen moordenaar uitgesproken; het was nog hooge gunst, dat men mij niet levenslang, maar slechts voor tien jaren tot de galeijen veroordeelde. Dit, mijn heer, is mijne treurige

geschiedenis; gij begrijpt nu wel, dat ik reden had, om te zuchten, want ik heb, schoon ook zonder opzet, het bloed van mijn eigen' vleeschelijken broeder vergoten.

Dit verhaal van mijn' ketengenoot trof mij dieper, dan hij verwachten kon. Zijn lot had zoo veel gelijks en echter ook tevens ongelijks met het mijne! hij was geen opzettelijk moordenaar zoo als ik, en evenwel trof hem hetzelfde lot als mij; ik drukte hem de hand en zeide: hetgeen mij onder deze bende bragt, heeft ongetwijfeld zulks niet verdiend, evenwel ben ik een erger moordenaar dan gij, ik heb met opzet en willens het bloed eens broeders vergoten. Daarom beschaamt mij uwe berouwhebbende belijdenis, in dit oogenblik van mijn ongeduld en morren. Doch wanneer mij weder zulk eene zonde overvalt, dan zal ik naar uwe keten grijpen, mijn vriend, en tot mij zelven zeggen dat ik verdiend had, niet alleen de mijne, maar in verdubbeld gewigt ook de uwe te dragen.

Van dezen dag af werd ik werkelijk mijn misnoegen nog beter meester dan voorheen. Weldra had ik in mijnen medegevangene dezelfde bron van innerlijken troost en vrede ontdekt, die zich in de school van mijn laatste lijden ook voor mij geopend had; het waren nu niet meer de ijzeren banden, die ons het meest aan elkander ketenden; vaster en onverbrekelijker dan deze vereenigde ons de trek eener inwendige verwantschap, die meer en van eenen onvergankelijkeren aard is, dan die des bloeds.

In het jaar 1682 liep er eene koninklijke vloot tegen Algiers uit, om het roofgespuis van dezen barbarenstaat, dat den franschen handel zoo dikwerf stoorde en hinderde, te beteugelen. Ook ik werd, hoe zwak ik ook nog altijd sedert mijne ziekte was, weêr aan de roeibank eener galei geklonken, en hetgeen mij bij deze verandering van mijn lot het zwaarste viel, was de scheiding van mijnen ketengenoot en vriend; want dezen had men op een ander vaartuig geplaatst. Een vreesselijke storm verstrooide, in de nabijheid van de afrikaansche kust, onze vloot; de galei, waarop ik mij bevond, werd in een' zeer beschadigden toestand in eene bogt gevoerd,

waar zij wel voor den ondergang op zee beveiligd was, doch tevens in de magt der vijanden geraakte. In plaats van een slaaf der Christenen was ik nu een slaaf der Turken geworden, en mijn lot werd hierdoor niet harder dan het vroeger geweest was. De zeeroover, die ons vaartuig buit gemaakt had, bragt zijn' roof naar Algiers, daar werden wij allen, de vroeger vrijen zoo wel als de geketenden, de officieren en soldaten eveneens als de slaven der roeibanken, als verkoopbare waar naar de slavenmarkt gevoerd.

Toen ik daar met anderen in de brandende hitte der middagzon stond, zag ik onder een groot zonnescherm, dat een neger voor hem droeg, een' man voorbijgaan, die mij aanstonds zeer bekend voorkwam. Het was een rijke Israëliet, die vroeger te Mechelen gewoond had en dien ik daar, toen ons leger met vernielende wapenen de Nederlanden binnen rukte, zijn huis, waarin ik kwartier genomen en zijn vermogen voor het branden en plunderen onzer woeste scharen beveiligd had. Thans leefde hij te Algiers en bezorgde daar de zaken van het fransche consulaat. Hier in de verre afgelegenheid van het vaderland kwam plotselijk de neiging bij mij op, om zelfs in ketenen en in het gewaad van een' slaaf eene kennis weêr aan te knoopen, die ik als overste von Hochwarten op het toppunt van mijn geluk gemaakt had. Ik riep den man bij zijn' naam toe; hij bleef staan, zag om naar dengenen, welke hem geroepen had, doch hij kende mij niet meer, want datgene, waarin vroeger mijn geheel ik berustte, dat lag immers slechts in het gewaad van het uitwendig wezen en in de kleederen, en dit gewaad was mij intusschen afgenomen; de Baron von Hochwarten was te niet gegaan in een' armen slaaf. Ik liet mij niet in de war brengen door de verachtelijke verbazing van mijn' eerlijken Israëliet, dat een ellendige, smerige slaaf hem niet eens bij den gebruikelijken titel van zijn' tegenwoordigen stand, maar bij zijn' gemeenen voornaam aansprak, maar ik noemde hem mijn' ouden naam en herinnerde hem aan de tijden, toen hij mij als een' vriend

en weldoener van zijn huis gekend had. Hij werd dra vriendelijk, en kwam bij mij; liet zich met korte woorden den loop mijner lotgevallen verhalen en zeide mij dan in het hollandsch, want deze taal was bij de omstanders, zoo wel slaven als vrijen, het minst bekend: dat ik nog in dit uur iets aangenaams van hem zou ondervinden.

De brave man hield woord. Kort nadat hij in haast vertrokken was, trad er onder de koopers, die over ons gevangenen handelden, van wie de Dei reeds de jongsten en sterksten als zijn aandeel aan den buit had laten wegnemen, een man op, die naar zijn uiterlijk voorkomen tot de geringe klasse des volks behoorde; hij beschouwde ons, doch inzonderdeid mij, met opmerkzaamheid, en ik was vast even zoo gemakkelijk te herkennen als te beschrijven, want onder al mijne medegevangenen was er geen, die zoo bleek van gelaat was, met zulke ingevallene wangen en holle oogen; geen met dien stempel van ligchamelijke zwakheid, die mijne laatste zware ziekte en de boven mijne toenmalige krachten gaande arbeid van het roeijen mij had ingedrukt. Nadat de man mij, zoo voorzigtig, dat misschien ik alleen het bemerkte, in het oog gekregen had, wendde hij zich van mij af en begon over eenige der jongere er beter uitziende gevangenen te handelen. De prijzen, welke men vorderde, schenen hem veel te hoog; hij vroeg van bijna ieder in het bijzonder den prijs, maar niet naar dien van mij, alsmede niet naar dien van eenige anderen, die naast mij misschien het minst tot arbeiden geschikt waren. Eindelijk scheen hij na lang loven en dingen besloten te hebben, den gevorderden prijs voor een' der nog overige sterkere slaven te betalen, maar, voegde hij er lagchend bij, dan moet gij mij een' dezer ellendigen op den koop toegeven, ik wil zien of ik door beter voeder een' tuinknecht of spijs voor raven en honden uit hem mesten kan. Hierbij wees hij op een' die naast mij stond, en die er nog altijd beter uitzag dan ik. Onze zeeroover wilde van deze toegift om niet niets weten, hij vorderde ook voor den ander nog eene kleine som; de kooper schudde het

hoofd en zeide, terwijl hij op mij wees: nu geef mij dan dezen, die van zwakheid niet op zijn beenen staan kan; het moet u toch hetzelfde zijn, of hij heden of morgen in uwen of in mijnen slavenstal sterft. Na eenig bedenken liet de zeeroover zich willig vinden, mij, wel is waar, ook niet geheel om niet, maar slechts voor twee spaansche daalders, toe te geven, en mijn kooper voerde zijne levende waar met zich voort.

Na eenen langen togt door enge, smerige straten, die mijne krachten bijna te boven ging, kwamen wij eindelijk bij een huis, dat er tamelijk deftig uit zag, aan, in welks tuin men ons binnen liet. Hier vond ik in den schaduw eener veranda mijn' israëlitischen weldoener zitten, die dadelijk zijn' turkschen commissionair benevens al de andere slaven deed verwijderen, mij daarop vriendelijk mijne ketenen afnam en mij beval, dat ik naast hem op den zachten, gemakkelijken divan zou gaan zitten. Gij zijt nu vrij en mijn lieve gast, zeide hij, en ik verheug mij, dat mij uwe bevrijding zoo spoedig gelukt is, want hadden de slavenhandelaars maar iets vermoed van uwen voormaligen stand en rang, of, dat een voor rijk gehouden consul het om u te doen was, dan zou, afgezien van het daartoe benoodigde geld, uwe lossing misschien maanden lange vertraging ondervonden hebben, wijl de Dei u in zijne gevangenis geworpen en alles beproefd zoude hebben, om de hoogst mogelijke som voor de uitwisseling te bekomen.

Voor de eerste maal sedert eenen langen tijd kon ik in het huis van mijnen vriendelijken gastheer mijn' honger stillen, en wel met spijs en drank, die ik sedert mijne veroordeeling tot de galeidienst niet meer genoten had. Eene kleine kamer, die aan den tuin belendde, met eene gemakkelijke legerstede werd mij aangewezen, en toen ik den anderen dag de reinigende verzorging van het bad genoten en de nieuwe oostersche kleeding aangetrokken had, die mijn gastvriend mij verschafte, toen kende ik naauwelijks mij zelven meer. In zulk eene rust en verzorging en bij het genot der balsem-

achtige, vrije lucht van den tuin, waarvan mij het volle gebruik open stond, was ik binnen weinige maanden zoo geheel weêr hersteld, dat bijna alle sporen der ellende, die ik gedurende de laatste jaren had uitgestaan, verdwenen waren; ik verlangde mijn vaderland weder te zien, en naar eene voor mij geschikte werkzaamheid. Mijn grootmoedige gastvriend verzorgde mij rijkelijk met reisgeld; door zijne bemoeijing gelukte het mij op een neutraal italiaansch schip eerst naar Sardinië, vervolgens naar Livorno te ontkomen, ofschoon de fransche vloot onder den admiraal du Quesne het bombardement van Algiers reeds begonnen had, hetgeen vervolgens den Dei zulk eene vrees aanjoeg, dat hij alle franschen vergeefs vrij liet. Ik mogt blijde zijn, dat ik reeds vroeger, langs een' anderen weg uit mijne boeijen verlost, niet onder het getal dezer vrijgelatenen was; want mijne vrijlating uit de slavernij der Turken zou mij toch slechts in de nog ergere van de galeibanken teruggebragt hebben; doch zóó was en bleef ik sedert dien tijd, voor Frankrijk, het land van mijn ongeluk en geluk, afwezig en gestorven.

Destijds, toen ik in Italië aankwam, in het begin van den zomer van het jaar 1683 waren de oogen van geheel Europa op eene onweêrswolk gevestigd, welke dreigend, uit het oosten boven de landen der europesche christenheid opsteeg: op de vreesselijke krijgsheiren, die uit Turkeije, aangevoerd door den grootvizier Kara Mustapha, tegen Oostenrijk en zijne keizerstad oprukten. Ik besloot dadelijk dienst te nemen onder het duitsche leger, en al mijne kracht, ja indien 't wezen moest, zelfs mijn leven voor den strijd tegen den gemeenschappelijken vijand ten beste te geven. De belegering van Weenen was reeds begonnen, toen ik onder den veldmaarschalk Karel van Lotharingen in dienst van het keizerlijk leger trad. Ik had mij toen als een' voormalig officier van het fransche leger opgegeven, zonder evenwel uitvoerig van mijn' vroegeren stand melding te maken, en ofschoon men destijds met regt wantrouwen jegens Frankrijk koesterde, gelukte het mij toch eene kleine officiersplaats bij een nieuw

aangeworven regiment te erlangen, welks manschappen, behalve den uniform, slechts weinig van het soldatenwezen aan zich hadden. Doch ik was hier in mijn' ouden mij wel toevertrouwden, werkkring; het ging mij als iemand, die b. v. in het citerspelen eene groote vlugheid erlangde, en die nu na lange ontbering eindelijk zulk een lievelingsinstrument, hoe gebrekkig en onvolkmaakt het ook zijne moge, weêr in handen neemt. Hij ontlokt toonen aan hetzelve, zoo als zijne hand ze geleerd heeft, de toehoorders worden opmerkzaam, men merkt dat de speler zich veel en lang geoefend heeft. Het ontbrak mij niet aan gelegenheden, om mijne oude vaardigheid in het vak der wapenen, gelijk mede die onbeschroomde beradenheid aan den dag leggen, die eene gave mijner natuur is; ik had, even als vroeger, geluk bij mijne ondernemingen, men vertrouwde mij weldra gewigtige zaken toe en vond nimmer reden, om zich over dit vertrouwen te beklagen.

Ik kan nu kort zijn met het overig gedeêlte mijner geschiedenis; een ding had ik in de school des lijdens geleerd: namelijk de matiging, die zich in het geluk niet verheft, wijl zij hetzelve niet als haar werk en eigendom, maar als een geleend goed van eene andere hand beschouwt. Toen ik op den roemvollen dag der gelukkige ontzetting van Weenen onder de strijders van den linker vleugel des christelijken legers geen der werkeloosten geweest was, en met name het wegnemen eener batterij, welke de Janitsaren dapper verdedigden, inzonderheid door mij gelukt was, toen viel mij ook iets van dien roem ten deel, welke het gansche leger toekwam; de edele veldmaarschalk stelde mij kort daarna zelf aan den keizer voor; ik diende weêr onder mijn' vroeger gevoerden naam en in eene stelling, die bij mijne vorige, onder het fransche leger, weinig ten achteren stond. Ik had dra daarna, den 9 October, in den slag bij Barkan, tegenover Gran, gelegenheid, mijne dankbaarheid met der daad te toonen; de rest van het turksche leger werd toen geheel vernietigd, van 26,000 Janitsaren en Spahis reddeden slechts

3000 vrijheid en leven, de overigen vonden meest den dood in de golven van den Donau of vielen in handen van de onzen. Onder de door mijne hand gevangenen was de dappere Pacha van Silistria. Doch de krijg met zijne werkzaamheden rustte nog niet; ik behoefde voor de gevaren van den lediggang niet te vreezen; het slagveld bij Mohacz op den 16 Augustus 1687 werd ook voor mij spoedig een akker, uit welken voor alle landen der christenheid de eerste vruchten eener blijvende veiligheid en rust opging. Aan de zijde van den jeugdigen prins Eugeen, die, wel is waar, naauwelijks de helft mijner jaren, doch daarvoor het dubbele mijner krijgsbekwaamheden bezit, was ik een der eersten, die over de grachten van de vijandelijke legerplaats voortrukte, en meer nog dan het gelukken dezer daad verheugde het mij, dat ik den doodelijken slag eener vijandelijke hand van den jeugdigen held mogt afweren. Ook op de muren van Belgrado was ik den 6 September 1688 een der eersten, die daar zijn vaandel plantte; mij hadden de krachten van die banier doordrongen, onder welke het geloof bestendig zegepraalde. Een jaar daarna bragt eene hevige koorts mij in grooter levensgevaar dan de gevechten met de Turken. Ook ditmaal stond ik aan de poorten des doods; maar met hoe geheel andere gevoelens der rust zag ik in zijne donkere diepte neder, dan vroeger in den strijd met de vertwijfeling en verschrikking, die ik in het bagno te Toulon beleefde. De artsen hebben mij sedert mijne herstelling eene reis aangeraden; ik nam voor eenige maanden verlof en heb nu, zoodra de orders bezorgd zijn, welke men mij aan een zuidduitsch vorstenhuis mededeelde, het plan, om naar mijn regiment terug te keeren.

Ik heb u lang met de geschiedenis van een' armen krijgsman opgehouden, die uit al zijne wapenfeiten en overwinningen eindelijk toch dat heeft behaald, dat hij, van de innerlijke zoowel als uiterlijke slavenketenen verlost, nu als een vrijgelatene leeft.

Gij hebt ons, zeide Ridder Koenraad, rijkelijk met u de genoegens van uwe overwinning en uwe verlossing uit de boeijen doen smaken; God vergelde u de gave dezer zielesterking.

Mijnheer, sprak de arts, ik heb nu dagen lang met u gereisd en ik wist niet, dat gij deze gave, waarmede gij ons heden verkwikt hebt, bezat; ik schaam mij nu bijna, dat ik u zoo vele uren met de schilderingen van mijne reisavonturen verbabbeld en ontnomen heb.

Noem uwe belangwekkende verhalen van datgene, wat gij te water en te land ondervonden hebt, niet zoo, mijn vriend, antwoordde de overste; hetgeen mijne artsen mij als nakuur aanbevolen hebben, vrolijkheid en vermaak, dat heb ik in de dagen van ons zamenzijn door u in rijker mate genoten, dan op mijne geheele uitspanningsreis en ik voeg mijn verzoek bij dat van onzen goeden meester Paehler, dat gij het een en ander uit uwe geschiedenis vertellen moogt. Ik houd het er voor, dat juist op de ruwe toonen der krijgshaftige instrumenten, die ik zoo even hooren liet, uwe muzijk van fluiten en schalmeijen, want zoo komen mij uwe levenspaden voor, in vergelijking van de mijne, zeer welluidend zullen zijn.

Ridder Koenraad legde bij de verzoeken der beide anderen ook nog de zijne in de weegschaal, en de arts, die gaarne aan het verzoek voldeed, verhaalde zijne geschiedenis.

Geschiedenis van Martijn Reizer.

Mijn naam is Martijn Reizer; ik ben nog vóór het midden dezer eeuw in een dorp niet ver van de hollandsche grenzen geboren en leef sedert ettelijke jaren te Keulen aan den Rijn als praktiserend arts. Ook mijn vader was arts bij een hollandsch regiment; hij had mijne moeder, de dochter van een' bemiddeld landman lief gekregen en zich, toen hij reeds digt bij de vijftig jaar was, met haar door den echt vereenigd; ik was het eenige kind uit dezen echt. Mijne ouders waren inzonderheid gelukkig door hunne liefde jegens elkander en jegens mij, hun kind. Mijn vader was een man, die veel gereisd had; hij had als scheepsarts ten minste de kuststeden van verscheidene landen van Europa, en ook van Azië en Afrika bezocht en gezien; ons huis was vol van allerhande zeldzaamheden van land en zee, die hij van zijne reizen medegebragt had. Wanneer hij somtijds mij als kind op zijne knieën hield of naast zich zitten had, dan verhaalde hij mij, en ook mijne moeder hoorde dan aandachtig toe, allerhande schoone geschiedenissen van vreemde landen en menschen, van looze apen en elefanten, van vogels met bonte veren en kostbare steenen; hij verhaalde welke moeijelijkheden en gevaren hij op de stormachtige zee zoo wel als te land onder wilde dieren en menschen had uitgestaan; doch tevens ook welke vermaken en genoegens hij gesmaakt had; hoe zoet de vruchten, hoe geurig en schoon de bloemen dier ruwe landen zijn. Ik werd niet verzadigd van het hooren dezer geschiedenissen, zij ontstaken reeds in mijne vroegste kindschheid dien reislust, die onweêrstaanbare neiging, om de wereld en hare merkwaardigheden te zien, waardoor ik mijner goede moeder veel harteleed, mij zelven menige moeijelijkheid, wel is waar, evenwel ook nog veel meer genot en vreugde berokkend heb.

Het geluk van onze kleine familie duurde maar weinige jaren. Mijn vader, die, wegens zijne vroeger bewezene diensten, een aanzienlijk pensioen genoot, werd onverwachts bij zijn regiment teruggeroepen; hij moest met hetzelve op een reeds gereed liggend schip naar Oostindië vertrekken. Vergeefs beriep hij zich op zijne reeds gevorderde jaren, op zijn' reeds sedert lang geëindigden, moeijelijken diensttijd; men kon bij het toenmalige gebrek aan geschikte artsen op zijne bezwaren geen acht slaan, dit alleen kreeg hij er door, dat men hem beloofde, dat hij na weinige jaren door eenen jongeren arts afgelost en dan voor zijne laatst bewezene diensten rijkelijk zou beloond worden.

Het afscheid van zulk een' vader was zwaar. Ik was toen nog in mijn zesde jaar, en nogtans begreep ik, wat zulk eene scheiding beteekende; de tranen mijner goede moeder maakten ook mijne tranen gaande; ik hing aan den hals van mijnen vader en dacht hem zoo te zullen vasthouden, opdat hij ons niet mogt verlaten. Doch hij maakte, met teederbezorgde inspanning en met tranen in de oogen, zich uit mijne kleine armen los, spoedig zat hij te paard en ik liep hem hardop schreijend achterna; hij gaf zijn paard de sporen en achter den hoogen dijk, om welken zijn weg zich draaide, verloor ik hem uit het gezigt. Ik kwam schreijend te huis bij mijne moeder, en zij drukte mij aan haar hart; ik kon van droefheid niet spreken; ik kwam in slaap, want bij kinderen komt dan de slaap als geneesmiddel van in- en uitwendig verdriet tusschenbeiden; mijne moeder bragt mij naar bed. Toen ik ontwaakte werd ik aanmerkelijk omtrent mijn verlies getroost; mijn goede vader had mij voor zijn afscheid nog al de schoone bonte slakkehuisjes en schelpen der oostindische zee en vele andere zeldzaamheden, die tot dien tijd toe in glazen kasten gesloten, maar zelden in mijne handen gekomen waren, er uitgenomen en tot speelgoed gegeven; ik verwonderde mij zeer, dat mijne goede moeder nog steeds weende. »Vader heeft immers gezegd dat hij spoedig terugkomt en veel moois medebrengt, gij

moet nu niet meer schreijen," zeide ik troostend tot haar, en misschien heeft er voor de arme vrouw, die haren man op aarde nooit weêr gezien heeft, in mijn kinderlijk troostend gesnap en in mijne liefkozingen wel eene kracht gelegen, die destijds hare hevig geschokte natuur staande hield.

Het gesprek liep thans onophoudelijk over vader en waar hij wel zijn mogt. Ik hoorde er van spreken, dat de regimenten, die voor den togt naar de buitenlandsche bezittingen bestemd waren, zich te Nijmegen verzameld hadden en dat Nijmegen niet ver van ons van daan was. Eenige dagen na het vertrek van mijn' vader, toen men bij ons reeds weêr over onverschillige dingen begon te spreken, viel mijne moeder het oog op een klein psalmboek, hetwelk zij wist, dat haar man op al zijne vroegere reizen steeds bij zich gedragen had, en dat hij ook nu slechts door de ontroering van het afscheid vergeten had. Zij bemerkte nog andere dingen, wel is waar, meest slechts kleinigheden, waaraan de goede man gewoon was en die hij tegen zijn' wil had achtergelaten, en in hare overgroote teederheid zeide zij: ach wist ik toch iemand, die mijn' goeden man het achterna wilde brengen. Toen bood ik mij zelf, in mijne kindsche onkunde, aan, om mijn' vader naar Nijmegen na te loopen en hem alles te brengen. Mijne moeder glimlachte met tranen der liefde in hare oogen: » mijn kleine Martijn, zeide zij, daar behoort een sterkere bode toe dan gij zijt." Ik verzocht haar al steeds weêr, dat zij mij zou laten gaan; doch zij wees nu eens schertsend, dan in ernst mijn verzoek, als den inval eens kinds, van de hand.

Wanneer gij, dacht ik, want ik meende, dat Nijmegen dadelijk achter den hoogen dijk lag, tot welken ik onlangs mijn' vader achterna geloopen was, eens zeer vroeg op een' morgen, als moeder nog slaapt, opstondt, dan zoudt gij al deze dingen aan uwen vader kunnen brengen, en wanneer moeder dan benèden in de kamer kwam, dan waart gij weêr terug en zeidet: moeder, ik ben bij vader geweest

en hij laat u melden, dat hij spoedig terugkomt, en mooije dingen zal meêbrengen.

Deze kinderlijke inval had mij zoo geheel bezield, dat ik werkelijk aan deszelfs uitvoering dacht en daarbij met eene list en voorzigtigheid te werk ging, die in zulk eenen leeftijd misschien maar zelden aangetroffen worden. Mijne moeder was des namiddags naar hare ouders gegaan, en ik zou meê, doch ik kon van mijne schoone indiaansche schelpen niet scheiden, naauwelijks had zij den rug gewend, of ik zocht in der ijl de voorwerpen, die mijn vader hebben moest, bij elkander, pakte ze gezamenlijk in een zakje, dat ik in mijn vaders schelpenverzameling gevonden had, en verborg het op de vloer achter eene kast. Toen des avonds mijne moeder naar het kleine lievelingspsalmboek van mijn' vader zocht, dat ook zij daarom zeer hoog schatte, en hetzelve niet vond, klopte mij het hart, ik vreesde, dat zij mij er naar zoude vragen, en dan zou ik immers alles hebben moeten zeggen, want ik was jegens mijne lieve ouders altijd een zeer openhartig kind, dat zich aan geen liegen schuldig maakte, zij scheidde echter van zelve met zoeken uit en vroeg mij niet.

Ik had des nachts bijna geen rust, ik meende ieder oogenblik, dat het reeds morgen was, en toen deze eindelijk begon te schemeren, nam ik heel voorzigtig mijne kleederen op, sloop door de opene kamerdeur in de woonkamer en door deze in het voorhuis, kleedde mij aan, nam mijn reiszakje en een klein spaansch riet van mijn' vader, en toen het mij eindelijk gelukt was, den houten grendel van de achterdeur van het huis, die na den hof en den tuin leidde, te openen, liep ik, zoo hard ik kon, den weg op, langs welken ik mijn vader had zien wegrijden. Ik was eindelijk bij den grooten dijk gekomen en dra ook om denzelven toe, maar ik kon Nijmegen niet zien, hoe scherp ik ook mogt uitkijken. Eindelijk, toen ik nog wat verder gegaan en bij het naaste boschaadje gekomen was, zag ik een' toren en eenige huizen. Wat konde dat, naar mijn oordeel, anders

zijn dan Nijmegen. Het was niet ver, en ik was er weldr ; voor een der boerenhuizen, welker luiken en deuren me st gesloten waren, wijl het nog vroeg was, zag ik een' boe renknaap van omstreeks twaalf jaren, die juist zijne paarden voor den wagen gespannen had, en nu wilde wegrijden. Ik vroeg hem, waar het leger was, waarin mijn vader zich bevond; hij zag mij verwonderd aan en toen hij eindelijk door tegenvragen er uit kreeg, wat ik eigenlijk wilde, lachte hij hardop en zeide, dan moet gij nog veel verder, dat is Nijmegen niet, maar slechts een dorp; te Nijmegen ben ik zelf nog niet geweest, maar ik rijd naar eene plaats, die aan den weg ligt, welke er naar toe gaat en als gij wilt kunt gij opzitten en een groot eind weegs met mij rijden.

Wij waren juist beiden nog een paar onnoozele kinderen, want ik houd het er voor, dat de boerenknaap, wanneer hij maar een weinig meer verstand gehad had dan ik, mij niet zou meêgenomen, maar maatregelen genomen hebben, ten einde mij iemand naar mijne moeder hadde teruggebragt. Doch hij noodigde mij in tegendeel zonder bedenken om mede te rijden en ik nam zijn aanbod zonder bedenken aan. Hij gaf zijnen paarden de zweep en wij waren spoedig, zonder dat iemand in het dorp ons zag, buiten op den grooten weg. Het rijden was voor mij nog iets nieuws, want behalve misschien op een' hooi- of korenwagen mijner grootouders en dan meestal slechts zeer langzaam, had ik nimmer gereden; wanneer derhalve de boerenjongen zijnen vluggen, sterken paarden maar een weinig de zweep zien liet en zij in vollen ren op de wijde vlakte voortdraafden, lachte ik hardop van genoegen en mijn begeleider lachte dan met mij; ik keuvelde hem allerhande dingen van mijn vaders veelvuldige reizen en van de fraaije dingen voor, die ik te huis had, en hij hoorde mij met goedhartige bewondering aan.

Terwijl ik zoo met eene onverwachte snelheid mij van het huis mijner moeder verwijderde, begon deze eerst te

bemerken, dat ik miste. Het was juist in de langste zomerdagen, in den hooitijd, wanneer de nacht gewoonlijk vroeger eindigt, dan de slaap der menschen; mijne moeder had misschien nog eenigen tijd na mijn wegloopen geslapen, toen zij hoorde, dat de hoenders in het voorhuis waren; zij stond haastig op en zonder, zoo als zulks anders hare dagelijksche gewoonte was, eerst naar mij te zien, ijlde zij de kamer uit naar de woonkamer. Daar bemerkte zij met schrik, dat de deur derzelve slechts op den kier, doch de achterdeur van het huis, die naar den hof en den tuin voerde, geheel open stond; haar eerste gedachte was aan dieven; zij wekte haastig de meid en de beide knechten, riep er vervolgens ook nog den knecht mijner grootouders bij, doorzocht behalve de slaapkamer al de hoeken van het huis en den stal, zij vond echter geen spoor van dieven, ook ontbrak er niets van al hetgeen, waarom het de dieven anders te doen is; kisten en kasten stonden onaangeroerd. Zij liep vervolgens naar hare ouders en vertelde deze de zaak, en deze vonden het ook onbegrijpelijk, hoe de achterdeur, die toch van binnen gegrendeld was, kon opengegaan zijn, zonder dat iemand, die in het huis zelf gedurende den nacht was verstoken geweest, dezelve geopend had.

Eindelijk kwam mijne moeder terug, de melkpap was klaar, zij ging in de kamer, om te zien, of ik nog niet wakker was? toen bemerkte zij met schrik, dat niet alleen mijne kleederen, maar ook ik zelf miste, en nog altijd in het denkbeeld aan dieven, riep zij overluid: men heeft mij het dierbaarste ter wereld, men heeft mij mijn kind ontstolen. Hare ouders echter, die er dra over toekwamen, praatten haar dat denkbeeld uit het hoofd, want, zeiden zij, wie zal dan toch een kind stelen. Mijne grootmoeder was ook dra verstandig genoeg, om de ware toedragt der zaak te raden, want zij had mijn kinderlijk gesnap tegen mijne moeder: dat ik mijn' vader iets in het leger achterna brengen mogt, verscheidene malen mede aangehoord en

ofschoon mijn grootvader het niet gelooven wilde, dat zulk een kleine knaap als ik, het in 't hoofd zou kunnen krijgen, om naar Nijmegen te loopen, zoo kreeg toch het vermoeden van mijne grootmoeder de overhand, nadat men bij naauwkeurig onderzoek al de kleinigheden werkelijk vermiste, die, zoo als ik meermalen van mijne moeder gehoord had, mijn vader vergeten had. Men zond dan op alle wegen boden uit, want dat ik juist den regten weg naar Nijmegen getroffen had kon men niet weten, men kon echter wel veronderstellen, dat een zoo teeder kind, dat het loopen niet gewoon was, in den tijd van een of ettelijke uren nog niet ver kon gekomen zijn en dat men mij daarom zeer spoedig weêr zou inhalen. Toen echter al deze boden, de loopenden zoowel als de rijdenden teruggekeerd waren, zonder mij mede te brengen, toen geraakte mijne moeder in den grootsten angst; zij dacht dat ik in het water gevallen, of dat mij een ander ongeluk overgekomen was, en in dezen angst moest de goede vrouw verscheidene dagen, ja vervolgens, tot dat zij mij eindelijk weêr terug had, nog verscheidene maanden in de grootste zorg verkeeren.

Ik had intusschen in mijn kindsche onverstand hoegenaamd geene zorg gevoeld. Ik vroeg wel van tijd tot tijd mijnen kameraad, als wij weêr bij eene plaats kwamen, of dit Nijmegen was? maar hij schudde altijd het hoofd en zeide: dat is nog veel verder, doch hoe ver het nog eigengenlijk was, dat scheen hij zelf niet te weten, en ik dacht, als wij altijd zoo snel voortreden, zou het toch niet meer zoolang duren, dat ik in het leger aankwam. Daarenboven beviel het mij immers zoo wel in onzen wagen; buiten was het schoon, warm weder en de leeuwerikken zongen in de korenvelden.

Des middags hield ons rijtuig in een marktvlek stil; mijn begeleider voederde zijne paarden. Ik had nu honger, van mijn avondeten van gisteren had ik in mijn reiszakje een stukje brood en wat koek gestoken, dien mijne moeder mij gegeven had. Het brood at ik op, doch den koek

had ik voor mijnen vader meêgenomen, om hem denzelven te schenken, dien at ik niet op, en heb hem ook den volgenden dag niet opgegeten hoe veel honger ik anders ook had en hoe lekker hij mij toerook, maar hij is, daar ik steeds naar mijn' vader zocht en hem niet vond, eindelijk geheel verkruimeld.

Terwijl wij stil hielden zag ik vele soldaten, die even zulke rokken aanhadden, als mijn vader er een' had. Zij hadden ook gereden en hadden nog verscheidene wagens met pakkaadje bij zich. Ik zeide tot een' van hen, dat mijn vader ook onder de soldaten en in het leger van Nijmegen was en dat ik daarheen wilde, om hem de dingen te brengen, die hij te huis vergeten had. De soldaat vroeg mij, hoe mijn vader heette; ik zeide Martijn, want ik had noch mij noch mijnen vader ooit bij eenen anderen naam hooren noemen dan bij onzen gemeenschappelijken voornaam. De soldaat lachte en zeide, er zijn zoo velen die Martijn heeten, doch daar gij een soldatenkind zijt, wil ik u meênemen naar Nijmegen, opdat gij uwen vader nog eenmaal ziet, want overmorgen gaan wij te water, dan komt uw vader niet zoo spoedig weêr te huis.

Ik houd het er voor, dat de halve brandewijnroes, waarin de soldaat zich bevond, aan zijn' moedwilligen inval het grootste aandeel had. Want hij en zijne kameraden toonden overal waar wij kwamen, dat het hun goed smaakte. Op het water, schreeuwden zij, zijn geene herbergen; daar kunnen wij niet drinken, wanneer en zoo veel als wij willen, daarom laat ons op het land nog eens vrolijk zijn.

Toen men weêr ingespand had, zette de soldaat mij op een' wagen, midden tusschen het pakkaadje; een oudere soldaat, die het zag, vroeg wat hij daar deed? hij wilde ook niet toestaan, dat men mij meênam, maar zeide, dat men mij naar mijne ouders zoude brengen. Doch toen men mij vroeg, waar ik van daan was, en ik noch een dorp, noch een oord konde opnoemen, maar slechts zeide, terwijl ik mijn' boerenknaap napraatte, en mij daarbij zelf iets op

mijne groote reis liet voorstaan, dat mijne plaats ver, zeer ver was en dat ik zeer snel en veel gereden had, gaf de oudere soldaat, die tevens de verstandigste was, den jongere toe, en geloofde ook, dat het beter was, dat men mij mede naar het leger nam, waar ik mijn' vader wel vinden en deze wel verder voor mij zorgen zou, dan dat men mij hier op den weg liet. Dus liet onze lieve Heer mij de eerste streek van mijnen reislust gelukken: opdat ik nu reeds de bitterheden van rusteloos rondzwerven in de wijde wereld en onder vreemde menschen regt kennen leeren en een duurzaam verlangen mogt krijgen midden in de onrust naar rust, midden op den vreemden naar het vaderland, dat zelfs als gering, aardsch afbeeldsel, de trekken eener hoogere, onveranderlijke verblijfplaats in zich draagt.

Het was avond geworden, en ik begon onder de schreeuwende, juichende en zingende soldaten bang te worden en zou nu reeds liever gewenscht hebben, dat ik bij mijne moeder te huis was, dan op den ranselwagen. Eindelijk hield men stil, eene oude, goedhartige waardin, die hoorde, dat ik een soldatenkind was, doch dat niemand wist waarvan daan, gaf mij te eten en vroeg mij veel, zonder uit mijne antwoorden wijs te kunnen worden; eindelijk legde ik mij op het gemeenschappelijk stroo en sliep zeer vast in. Des morgens echter werd ik door den alarm en het wegnemen van een ransel, waar ik met mijn hoofd op lag, nog tijdig genoeg wakker, om bij den afmarsch te zijn. Mijn soldaat van den vorigen dag had zijne roes voor het grootste gedeelte uitgeslapen, ik geloof niet, dat hij mij nu zou aangespoord hebben, om mede te rijden, daar ik echter zelf weêr bij den wagen kwam en er op wilde, zette hij mij toch weêr op de plaats, waar ik den vorigen dag gezeten had onder het pakkaadje en zeide: nu zoo rijd mijnenthalve meê.

Wij hadden nu nog een' langen weg af te leggen, voor dat wij in het leger bij Nijmegen kwamen; de middagtijd was reeds voorbij en ik had honger, want niemand had mij

nog iets te eten gegeven, en ik was niet gewoon van vreemde menschen iets te vragen. Eindelijk kwamen wij ter bestemde plaats aan; de soldaat tilde mij van den wagen en zeide, nu ga en zoek uw' vader op. Ik liet mij dit geen tweemaal zeggen, maar begaf mij dadelijk tusschen het gedrang. Daar brandden vuren; in pannen en ketels braadde en kookte het, op de tafels der marketenters zag men gebak en gebraad alsmede dranken van alle kleuren; mij dreunden de ooren van het gedruisch en geschreeuw en van de muzijk, die men in de groote tenten en op opene plaatsen hoorde; toen ik regt in het midden van het rumoer kwam stond ik een' tijd lang beteuterd stil, maar vervolgens vroeg ik een' ieder die mij wilde aanhooren, waar mijn vader was? doch als de menschen mij vroegen hoe mijn vader heette en ik hen niets zeggen kon dan zijn' voornaam Martijn; of op zijn hoogst, dat hij de groote Martijn heette (want zoo noemde mijne moeder hem somtijds in onderscheiding van mij, den kleinen Martijn), dan schudden allen het hoofd, en zeiden: dien moet gij zelf opzoeken.

Mijn honger was groot, ik kwam geen' schotel voorbij, van welke versch gebradene worst mij aangenaam in de neus wasemde, of ik bleef er bij staan en zag steeds met groot verlangen naar den schotel. Toen bemerkte mij een officier, die onmiddellijk daar naast in eene tent zat. »Kleine," zeide hij, »zoudt gij gaarne zulk eene braadworst willen hebben?" Ik nikte begeerig en hij beval de marketentster, mij brood en worst te geven. Mijn goede eetlust scheen hem te vermaken; hij vroeg mij, wat ik hier in het leger wilde; ik vertelde hem alles wat ik te vertellen wist, toonde hem ook de dingen, die ik mijn' vader wilde achterna brengen. »Goede knaap," zeide hij, »ik beklaag u; ik heb juist zulk een' kleine, als gij zijt, te huis moeten laten, wanneer gij echter niet eenmaal den toenaam van uwen vader weet, hoe zullen wij hem dan onder zoo veel menschen vinden?" Hij gaf mij intusschen toch een' soldaat mede,

die mij overal in het leger rondvoeren en mij inzonderheid, zoo veel mogelijk, alle officieren en onderofficieren toonen zoude, want uit mijne verhalen, als ook uit mijne kleeding, had de goede man opgemerkt, dat ik wel niet het kind van een' gemeen soldaat zijn konde; doch wat mijn vader eigenlijk was, dat bleek uit mijne beschrijvingen en onvolledige berigten niet.

Ik liep nu in gezelschap van den soldaat overal het leger rond en ik twijfel niet, of ik zou, hoe moeijelijk zulks ook scheen, werkelijk mijn' vader opgespoord hebben, wanneer dezelve op dat tijdstip in het leger geweest ware. Zoo als ik echter vele jaren, toen ik eindelijk ver over land en zee hem vond, van hem zelven vernam, was hij juist in dien namiddag tot aan den avond in de stad bij een' zieke geweest, die door een' der medeofficieren van zijne geneeskundige bekwaamheid gehoord en om een bezoek verzocht had. Den soldaat verdroot het rondzoeken eindelijk ook, hij overreedde mij, om met hem naar de tent van den officier terug te keeren, en toen hij mij, uit verlangen naar mijn' vader, schreijen zag, zocht hij mij met valsche troost gerust te stellen, terwijl hij mij voorspiegelde, dat ik den volgenden morgen mijn' vader wel vinden zoude. Toen ik weêr geheel bedroefd bij de tent van den officier terugkwam en zijn bediende dit berigt van al onze lange, vergeefsche nasporingen bragt, trok de goede heer met de schouders, beval vervolgens den bediende, mij eten te geven, zoo veel ik verlangde en ging hierop in eene andere tent naar eene speeltafel der officieren, zoodat ik hem niet meer te zien kreeg.

Hoe weinig diep zitten toch de zorgen en bekommeringen in het hart van een klein, ligtzinnig kind. Toen ik mij nu met den soldatenbediende aan den overvloed, dien zijn heer ons tot den avondmaaltijd had overgelaten, naar hartelust verzadigd had, en de soldaat mij ook nog een weinig drank had aangepraat, 't geen mij heerlijk smaakte, maar daarbij zoo sterk was, dat ik er van hoesten moest (waarschijnlijk

was het brandewijn), toen werd ik zoo vergenoegd en wel te moede, dat ik noch aan mijn' vader noch aan mijne moeder dacht. Ik ging naar eene dansplaats, hoorde en zag daar de muzijk en het danzen, doch werd spoedig zoo slaperig, dat ik achter de tenten, digt bij een wachtvuur, op den grond liggen ging; mijn reiszakje diende mij tot hoofd kussen; binnen weinige minuten zag en hoorde ik niet meer wat er om mij plaats had, maar was in een' diepen, vasten slaap gevallen.

Ik had, waarschijnlijk ten gevolge van den geestrijken drank, dien de soldaat mij gaf, zoolang geslapen, dat mij eerst de heete zon opwekte, die mij in het gezigt brandde. Dan, hoe was alles veranderd, toen ik opstond! De wachtvuren waren reeds lang uitgedoofd, de tenten afgebroken; geen enkele soldaat was er wijd in het rond meer te zien; waar gisteren het leger was, geleek thans eene plaats der verwoesting. Toen ik zoo, onrustig en vol angst over de door de vuren verbrande en door menschen en dieren plat getredene heide liep, zag ik een donkerbruin, arm en daarbij zonderling gekleed gespuis: mannen, vrouwen en kinderen, die overal op de legerplaats rond zochten, om er alles wat de soldaten verloren of achtergelaten hadden op te zoeken. Wanneer een der kinderen een verloren zakmes of iets anders van dien aard, of ook maar een stuk brood of een afgeknaagde bot gevonden had, dan verhief hij een wild vreugdegeschrei, en dikwijls zochten de andere kinderen hem het gevondene weder te ontrukken, waarbij het dan tot plukharen en slaan kwam, tot dat de ouden den strijd beslechtten.

Deze lieden waren Zigeuners; ik had nog nooit te voren zulk volk gezien, ik had er geen al te goed oog op, maar vroeg hen toch, waar wel de soldaten met hunne tenten heengegaan waren? »Die zijn allen den Rijn afgevaren naar zee," antwoordde mij een oud rimpelig wijf. Ik begon te schreijen, de oude troostte mij en zeide: »gij kunt immers bij ons blijven; gij zult eten hebben even als bij vader en

moeder, en wanneer gij niet langer blijven wilt, zullen wij u wel eens weêr bij uwe moeder te huis brengen.” Deze troostwoorden konden bij mij weinig ingang vinden, want ik verlangde slechts naar mijn' vader en die was weggevaren den Rijn af, of naar mijne moeder, en die was zoo ver van mij af. Zonder de oude te antwoorden, wilde ik wegloopen, maar dat was niet de wil der Zigeuners; spoedig kwam mij eene van de jonge vrouwen achterna, pakte mij bij den arm, terwijl zij mij tevens onzacht kneep en bragt mij bij de bende terug. »Gij moet ons niet wegloopen, zeide de oude gebiedend, anders zult gij nagels en vingers voelen,” eene zinnebeeldige uitdrukking, die ik gedurende mijn verblijf onder de Zigeuners maar al te goed leerde verstaan.

Wat hielp het mij nu, of ik op den grond zitten ging en schreide; de ouden gaven er geen acht op en de kinderen grijnsden mij hoonend aan en spotteden met mij in eene taal, waarvan ik naauwelijks een enkel woord verstond. Slechts een klein meisje, dat er ook wel zoo donkerbruin uitzag, als de andere kinderen, maar niet zulke wild blikkende zwarte oogen, niet zulke sluik nederhangende haren maar andere gelaatstrekken en blaauwe oogen had, hoonde mij niet, maar schreide met mij, als ik schreide, sprak ook even zoo als ik, zoodat ik ieder woord van het kind verstond.

Toen onze Zigeunerbende de plaats, waar het leger gestaan had, in alle rigtingen doorzocht, ook hier en daar den zandgrond omgewoeld en op die wijze veel gevonden had, dat de soldaten verloren en achtergelaten hadden, brak zij eindelijk op. De vrouwen namen mij in haar midden, opdat ik niet wegliep, en wij togen ver weg over de woeste heide door bosch en struiken, door woud en veld; het kleine meisje, dat heden morgen om mij geschreid had, werd gedragen, en ik zou mij ook gaarne hebben laten dragen, want ik was zeer moede van dit rondloopen, doch als ik over mijne vermoeidheid klaagde en begon te schreijen, kneep het wijf, dat mij heden morgen gepakt had, mij met hare

vingers, waaraan heel groote nagels waren, zoo stijf in de armen, dat ik schreijen moest, maar mij nogtans inhield, wijl anders het knijpen nog veel erger wierd. Zoo kwamen wij tegen den avond midden in het kreupelbosch aan een moeras, waardoor de ouden zoowel als de jongen zoo gemakkelijk heen waadden, alsof zij waterhoenders waren; ik ware er misschien in blijven steken, zoo niet een jonge knaap op bevel van de oude mij opgepakt en even als een' zak op zijne schouders geworpen had. Eindelijk kwamen wij het moeras door en weder op eene drooge plaats, die op de eene zijde langs het moeras, door jeneverstruiken, op de andere zijde door rotswanden omsloten was, die er uitzagen, alsof zij vroeger eene steengroeve geweest waren, want er lagen nog enkele halfbewerkte gehouwen stukken in het rond. Hier werd vuur gemaakt en ik mogt gaan zitten en uitrusten, terwijl de Zigeunerkinderen om het vuur rond sprongen als apen, ook voor een gedeelte, alsof zij het waterplassen nog niet zat waren, weêr in het moeras sprongen en er rondplasten. Ik zag nu ook, wat zij er in deden; zij vingen kikvorschen, die zij in stukken scheurden en aanstonds zoo raauw verslonden. Van dit avondmaal der kinderen had ik eenen afschuw, nogtans zou ik met de ouden ook niet hebben mogen eten, want deze braadden een' hond, die ons des namiddags was komen aanloopen, en dien zij, na hem tot zich te hebben gelokt, hadden dood geslagen. Ik behoefde intusschen toch geen honger te lijden, want voor mij en het kleine meisje, waarvan ik vroeger sprak, werden erwten gekookt, die wij, ofschoon zij nog zeer hard waren, gaarne aten.

Toen ik verzadigd was, wilde ik gaan liggen; maar de oude kreeg mij bij de hand en bragt mij digt bij het vuur, waar zij mij al mijne kleederen en ook mijn hemdje uittrok. Ik schreide hardop van ontsteltenis, want mijn vader had mij verhaald, dat er wilde menschen waren, die andere menschen aan het vuur braadden en opaten, en ik dacht ook niet anders, of het was thans ook om mijn leven te doen,

men zou mij nu ook braden en verslinden, even als vroeger den hond. Toen ik zoo hard schreïde, gaf de oude mij eenen onzachten ruk aan den arm, zoodat mij de pijn tot in de schouders trok; het wijf met de scherpe vingers stond ook reeds in de nabijheid en beiden schreeuwden mij toe: zwijg jongen, men wil u immers maar wasschen en kammen, en u schoone kleederen geven, dan moogt gij weêr slapen als een das.

Met het »wasschen" werd dan ook dadelijk een begin gemaakt; de oude smeerde mij van het gezigt tot aan de voetzolen met een donkerbruin sap in, dat mij daar, waar de scherpe nagels der Zigeunerin mij zeer geknepen hadden, als ook aan het ooglid, waar een drupje aangekomen was, zeer pijnlijk brandde, vervolgens haalde men een oude leelijke kam door mijne haren, om ze glad te strijken en smeerde ze met een zwartachtig vet in, dat eenen viezen reuk van zich gaf. Men kleedde mij nu weêr aan, doch niet weêr met mijn kleedje, dat ik van mijne moeder medegebragt had, maar met een donkerblaauw, met vele bonte lappen gelapt kieltje, van dezelfde snee als de Zigeunerkinderen droegen.

Terwijl men mij zoo wiesch en kleedde, hadden de kleine Zigeunertjes mijn' reiszak opengemaakt en alles wat er in was rond gestrooid. Den ganschen dag had ik denzelven zorgvuldig onder den arm gedragen, ook mijn spaansch riet had ik steeds in de hand gehouden, thans zag ik, dat een der bruine knapen, de wildste van allen, met mijn' stok rondsprong en er op allerhande wijze mede in de lucht schermde. Ik liep hem na en wilde hem den stok weêr afnemen, doch hij liep weg en lachte mij uit. Ik klaagde mijn' nood aan de oude, doch deze zeide: »Tiras", zoo noemde men den jongen, »is de zoon van onzen hoofdman; hij behoudt, wat hij heeft, en ik zal u morgen een mes leenen, dan kunt gij u een' anderen stok snijden." Met mijne overige dingen ging het niet veel anders; de stukjes koek, die ik mijn' va-

der brengen wilde, hadden de kinderen opgegeten, van de overige dingen hadden de overigen tot zich genomen, wat hun aanstond, alleen het psalmboekje en eene oude brieventasch, die mijn vader vroeger op reis bij zich droeg, hadden zij mij laten behouden, die ik beide zorgvuldig weêr in mijn linnen zakje stak.

Ik ging nu weêr bij het kleine meisje zitten, met hetwelk ik vroeger gegeten had. Het goede kind, hoe moede het ook zijn mogt, was nog niet ingeslapen, maar had, toen ik bij mijne gewelddadige wassching zoo luid schreide, ook uit medelijden hardop geschreid, en toen ik nu bij haar zitten ging schreide het weder en zeide: waarom hebt gij toch uw gezigt zoo morsig gemaakt? Nu zag ik eerst hoe mijne armen en beenen er uit zagen, en merkte wel, dat ik even zoo donkerbruin was, als de Zigeunerkinderen, ook spande mij de huid van mijn gezigt, zoodat ik mij gaarne in het moeras weêr zou hebben afgewasschen; maar de oude wilde dit niet toelaten. Wij kinderen sliepen eindelijk in; men dekte mij met het vel van een' poedel toe en ik vergat in den vasten slaap al mijn leed.

Toen wij ontwaakten gaf men ons eenige koude gekookte erwten tot ontbijt en de Zigeuners waadden weêr door het moeras heen in het bosch op. Doch mij en het kleine meisje liet men, als een paar jonge vogeltjes, die nog niet vliegen en zwemmen en daarom de andere kudde nog niet volgen konden, onder het opzigt van een twaalfjarig Zigeunermeisje in de oude steengroeven achter. Mijne kleine kameraad had zich weldra aan mijn bruin gezigt gewend; zij was niet meer bang voor mij en daar wij thans rust hadden van de andere, wilde kinderen, begonnen wij vreedzaam met elkander te spelen, terwijl wij huisjes bouwden van steenen en ik het kind mijn linnen zakje gaf, waarmede het, als met eene pop, speelde. Ik vroeg de kleine, hoe zij heette? Het Zigeunermeisje, dat op ons paste, zeide, zij heette Morsebelletje; niet Morsebelletje, zeide de kleine, mijne mama zegt Marijtje. Ik vroeg haar, waar hare

mama was; en het kind zeide: »toen ik gisteren wakker werd, was mama weggegaan en de zwarte menschen hebben mij gedragen.” »Dat was niet gisteren”, zeide de jonge Zigeunerin, »wij hebben Morscbelletje reeds voor meer dan drie maanden meêgenomen.” Ik begreep nu wel, hoe onnoozel ik ook nog was, dat de kleine Marij even zóo min een Zigeunerkind was als ik, en werd daarom nog meer aan het arme meisje gehecht, en deed haar ook zoo veel pleizier als ik konde.

Onze bende kwam tegen den avond met luid geschreeuw en alarm terug. Wij zijn op een’ hoogtijd geweest, zeide de oude lagchend tot onze oppasster; wij brengen brood in overvloed mede. Wij zagen werkelijk ook, dat ieder der Zigeunerkinderen een stukje van den buit: wittebrood of ander brood in de handen had en met volle koonen kaauwde. Ook voor ons achtergeblevenen was er nog rijkelijk genoeg, toen men hierop de korven, die niet het voorkomen van Zigeunergoed hadden, uitpakte; wij kregen veel wittebrood en kaas, en de oude bragt ons óok wat zure melk in een kruikje. Doch Tiras, de jongen van den hoofdman, mogt alles uitkiezen, wat hij wilde, en nam van alles het beste.

Eenige dagen daarna, toen de voorraad geheel verteerd en ook alle kikvorschen uit het moeras gevischt waren, verlieten wij onzen schuilhoek en trokken, waarschijnlijk veiligheidshalve, verder het land in. Wij moesten een groot water overtrekken, dat des nachts in alle stilte plaats had, door middel van eene schouw, die onze Zigeuners zeer handig van haren ketting losgemaakt hadden. Wij moesten dikwijls honger lijden, op andere tijden hadden wij echter weêr ganzen, hoenders en ook brood in overvloed. Over het geheel genomen ging het mij nog al tamelijk wel; de oude, die mij gewasschen had, nam mij dikwerf mede op het veld en in de bosschen, waar zij kruiden zocht, die vervolgens in de dorpen verkocht of tegen brood verruild werden. Daar ik tot

die bezigheid, uit bijzondere neiging, zeer gewillig en geschikt was, kwam ik bij haar in bijzondere gunst, en ik kan met regt zeggen, dat ik mijne eerste studiën in natuur- en geneeskunde bij de Zigeuners begonnen heb. Want toen de oude zag, dat ik zoo vlug en ijverig was in het zoeken van kruiden en wortels of van den donkerblaauwen meiworm, uit welks weeke zijden eene geelachtige olie te voorschijn komt, dat de Zigeuners tot eene zalf gebruiken, leerde zij mij de namen en de genezende, of ook, volgens hare meening, de betooverende krachten derzelve kennen; namen, die, wel is waar, meestal geheel anders waren dan die, welke wij aan de dingen geven. Wanneer zij dan mijne groote oplettendheid zag, wanneer zij bemerkte, hoe schielijk ik de namen onthield en de planten onderscheiden konde, wanneer zij zag, hoe ik zoo ijvrig — want ik had er pleizier in — door het kreupelbosch kroop en over de rotsen, klauterde, en bijna altijd met bruikbare, ja in hare oogen kostelijke dingen terugkwam, dan streelde zij mij en zeide, geef acht Martijntje (want zoo noemden de Zigeuners mij, in plaats van mijnen naam Martijn) gij zult nog eens een groot, beroemd doctor worden, die het land wijd en zijd doortrekt en geld en goed wint. Ik heb naderhand dikwijls aan dit praatje van de oude gedacht en beschouw hetzelve als een der bewijzen, waarvan ik verscheiden zou kunnên opnoemen, voor den scherpen blik van het diep vorschend volk der Zigeuners in de menschelijke natuur en in den aanleg, en hierdoor ook tevens in de toekomstige lotgevallen van het leven, der menschen.

De zomer was ten einde geloopen. en de herfst was begonnen, van welks vruchten en druiven wij ook dikwijls te proeven kregen, want, zooals ik naderhand ben te weten gekomen, zwierven wij destijds in de nabuurschap van den Mosel rond. Wanneer ik met de oude naar wortels of gentiaan zocht en dan op haar bevel, want ik bedacht of wist niet, dat dit stelen was, over de muren klom, om voor haar en mij nu hier dan daar wijndruiven of ooft te plukken,

dan bewaarde ik van het geen ik tot mijn aandeel kreeg, altijd het beste, om het aan de kleine Marij te brengen; ja ik leed zelf liever honger, om maar het kind iets te kunnen geven. Met haar speelde ik, als wij vrijen tijd hadden, het liefst, want de wilde sprongen en grappen van de Zigeunerkinderen bevielen mij niet, ofschoon ik nu hunne taal vrij goed verstond en onder hen zelf een plukharende knaap geworden was, die zijne vuisten en tanden dapper gebruikte, zoodra de andere kinderen het kleine Marijtje iets ontnomen of leed doen wilden. De kleine was daarvoor zoo dankbaar, dat het haar altijd zeer leed deed, wanneer ik van haar af moest, en ten hoogste verheugd was, als zij mij weêr zag.

Den zoogenaamden hoofdman onzer bende had ik tot nu toe nog niet gezien; ik had echter van de oude, die somtijds nog al openhartig tegen mij sprak, vernomen, dat hij weldra komen zou en dat wij, om hem te halen, zoo ver den Rijn opgetrokken waren; zijn aanblik deed mij vreezen, want zulk een misvormd grimmig gelaat met van toorn fonkelende oogen had ik nog nooit gezien, nog nimmer had ik zulk eene ruwe stem gehoord. Het scheen, dat hij zoo even uit eene strenge tucht en straf gekomen was, want ik herinner mij nog zeer goed de roode raauwe striemen aan zijn' hals, armen en voeten, die misschien de ijzeren ketenen hem gedrukt hadden; zijn haar was hem glad afgeschoren, zoodat men zien kon, dat zijne ooren waren afgesneden; op zijn voorhoofd had men hem, naar de gewoonte der toenmalige regtspleging, een teeken — waarschijnlijk van galg en rad — gebrand, dat mij aan de geschiedenis van Kaïn herinnerde, die mijne moeder mij verteld had. Toen de vrouwen onzer bende haren hoofdman in zulk eenen toestand zagen, huilden zij luid; doch de oude, die op hare manier zoo ervaren was in de kruidkunde, legde hem aanstonds zalven en pleisters op zijn voorhoofd en gewonde ledematen, binnen weinige dagen waren zij genezen, zelfs het brandmerk op het voorhoofd was zoo verbleekt en onduidelijk geworden,

dat, toen er vervolgens de bruine kleur weêr op geëtst werd, er niets meer van te zien was; over de plaats der afgesnedene ooren trok de hoofdman eene roode, turksche muts, tot dat zijne haren weêr waren aangegroeid.

Sedert deze man weêr bij ons was had ik het veel erger dan te voren. Ik weet niet, wat hij tegen mij konde hebben; ik moest bij elke gelegenheid zijne woede gevoelen. Het is waar, hij gedroeg zich bij de geringste aanleiding jegens al zijne lieden, het meest echter jegens de vrouwen en kinderen, zeer barbaarsch, doch hij behandelde niemand zoo hard als mij. Dikwijls, wanneer ik rustig zat, greep hij mij bij de haren en sleepte mij over den grond, of wanneer ik lag, stiet hij mij met de voeten van mijne rustplaats weg, ook hoorde ik hem eenige malen zeggen: dien gladden jongen breng ik nog om, even als de gladde ouden mij zouden omgebragt hebben, indien ik hun niet ontsnapt ware. De oude, in wie nog een menschelijk gevoel was, ontrukte mij menigmaal aan de handen van den hoofdman, troostte mij ook heimelijk en zeide: »uwe levenslijn is lang en goed, hij zal u niet ombrengen, maar gij zult eens in eenen gerusten ouderdom sterven.” Evenwel waren die mishandelingen voor mijn van natuur week hart zoo moeijelijk te dragen, dat, zoo zij langer geduurd hadden, ik misschien zelf een zeer erge booswicht geworden of spoedig gestorven ware.

Van dien dag af, dat de hoofdman weêr bij ons kwam, had onze bende eene snelle beweging aangenomen; wij trokken, even alsof ons iemand op de hielen zat, meest bij nacht en donker weêr nederwaarts langs den Rijn, naar de Nederlanden. Eenigen tijd daarna hielden wij weêr stil; de spoed scheen niet meer noodig te zijn en wij hadden niets te eten, zoodat onze Zigeuners dikwijls het gestorven vee op het veld opzochten en met de kraaijen en wolven om strijd het aas verslonden, terwijl wij kleinen gelijk de eekhoorntjes en meerkollen naar afgevallene beukenpitten of naar maluwebeijen zochten, om daarmede onzen honger te stillen. Toen wij nu weêr in de nabijheid van dorpen

gelegerd waren, beval de hoofdman, dat men ook de gladde kinderen, hij bedoelde daarmede mij en Marijtje, onder de menschen zoude zenden, om eetwaren, en wat er anders maar mogt te vinden zijn, aan te halen; bragten wij niets, dan zou hij ons de luiheid wel zoo betaald zetten, dat wij ze voor altijd verleerden. De eerste maal verzelde de oude ons, die ons tot bedelen en misschien ook tot stelen zou opleiden; later liet men ons somtijds alleen gaan.

Had ik toenmaals geweten, hoe digt ik bij de woonplaats mijner moeder was, dan zou ik alles beproefd hebben, wat in mijne kindsche krachten was, om er heen te komen. Dan, vijf of zes uren, welke de afstand nog altijd bedroeg, zouden ook toen een te lange weg voor mij geweest zijn, om denzelven zonder leidsman af te leggen, en ware ik op eens mijne moeder ontmoet, dan zou zij mij in mijne misvorming door de ingeëtste kleur, die men sedert reeds meermalen aan mij vernieuwd had en door de vreemdsoortige kleeding, niet herkend hebben.

Wanneer men mij en de kleine Marij naar eenig dorp of adelijk huis gebragt had en ons dan geheel alleen er in liet gaan, dan kwamen wij er gewoonlijk het rijkst begiftigd weêr uit. De Zigeunerkinderen hadden niet slechts in hun gezigt, maar ook in hun doen en werken iets schuws en wilds, dat zij zelven bij de menschen afkeer, en daarbij iets zoo vermetel begeerlijks, dat zij eer den toorn dan het medelijden der menschen opwekten; zelfs de honden blaften en vielen deze vijanden en moordenaars van hun geslacht met verdubbelden ijver aan. Doch wanneer ik en mijne kleine kameraad in de huizen kwamen en naauwelijks met woorden maar slechts met blikken om brood durfden vragen, dan begon men gewoonlijk een gesprek met ons en wij antwoordden in de voor ieder verstaanbare taal des lands. Inzonderheid had de kleine Marij zulke goede, vriendelijk blikkende oogen, dat de moeders dikwerf zeiden: »zien die kinderen er niet zoo aardig uit, als een eerlijk mans kind"? en dat

men ons dikwijls zoo veel gaf, dat wij het naauwelijks dragen konden. Eens toen wij in een groot adelijk huis geweest waren, hadden wij zulke rijkelijke geschenken gekregen, als nog nimmer te voren, doch toen wij in het leger kwamen, dat zich destijds in een kreupelbosch bevond, mishandelde de hoofdman mij in plaats van dank ook zoo hard, als hij vroeger nog niet gedaan had. Want hij had mij bij het weggaan gezeid, dat ik brandewijn voor hem bedelen zou en mij daartoe een' pot medegegeven, doch ik bragt den pot vol melk mede, welke de adelijke vrouw ons gegeven had. Ik was door het rondscheuren bij de haren, den hals en andere ledematen als het ware verrekt, sliep echter eindelijk toch stil weenend naast mijne kleine kameraad in, want ik had mij gerust gebeden met een schoon gebedje, dat mijne moeder mij geleerd had.

Des morgens zond men ons beiden naar eene pastorij, in een klein, van den grooten weg ver afgelegen, dorpje. De predikant en zijne vrouw benevens eenige dienstboden woonden alleen in het ruime gebouw, men had de oude Zigeuners, wanneer deze daar kwamen te bedelen, hunne almoezen gewoonlijk uit het venster gereikt, doch ons kinderen liet men binnenkomen, ofschoon de dienstboden juist niet te huis waren. De predikant was een zeer goed man., en, hetgeen ik niet wist, een bloedverwant mijner moeder. De man trok zich met bijzondere liefde de arme ouderlooze en verwaarloosde kinderen aan; het smartte hem, dat zoo vele kinderen, die in den krijg hunne ouders verloren hadden, buiten op den weg omkwamen of althans verwilderden, zonder ooit van God of zijn gebod te hooren; hij had daarom op eene naburige plaats, in verbinding met eenige welgezinde ambtsbroeders eene soort van weeshuis opgerigt. De vrouw bragt ons bij haren echtgenoot en zeide: zie eens wat aardige Zigeunerkinderen. De man zag ons met medelijden aan en vroeg mij, als het oudste kind, of ik ook iets van onzen lieven Heer wist en of ik bidden konde? Ik zeide ja, en zeide de kleine gebedjes op, die mijne moeder mij elken morgen en avond

als ook op zondagen had laten bidden; ook de kleine Marij kende eenige dezer kleine gebeden, want ik had ze haar, volgens mijne gewoonte, menigmaal voorgebeden en haar medebidden laten, ook had zij, hoe klein zij destijds ook was, reeds eenige van hare moeder geleerd. De predikant verwonderde zich hierover en vroeg, wie ons dat geleerd had? Ik zeide: mijne moeder. Hij vroeg mij, is uwe moeder dan eene Zigeunerin? Met eene soort van afschuw anwoordde ik: neen, wij zijn geene Zigeunerkinderen. De predikant vroeg voorts, waar wij van daan waren? daarop zwegen wij beiden, want wij wisten het niet. — Maar vervolgde hij, gij zijt immers beiden zoo zwart en zoo gescheurd gekleed als de Zigeuners. — Men heeft ons, antwoordde ik, met zwart water gewasschen, en mij heeft men al mijne kleederen en ook de dingen, die mijnen vader toebehoorden, afgenomen, slechts zijn boekje heb ik nog. De predikant werd uiterst opmerkzaam; hij vroeg mij, hoe heet uw vader? — Martijn. — En hoe heet gij? — De kleine Martijn. — Hoe heet uwe moeder? — Christine.

De predikant zag zijne vrouw met aangenaam ontroerde blikken aan en zeide: ik geloof waarlijk, dat de knaap onze kleine neef Reizer is; wat zou dat eene vreugde zijn voor zijne moeder!

Ik had intusschen uit mijn linnen zakje, dat ik altoos bij mij droeg, het psalmboekje en de oude brieventasch mijns vaders voor den dag gehaald, die er ongetwijfeld bijna zoo misvormd uitzagen als ik zelf; want op onze bedeltogten had ik het zakje dikwijls gebruikt, om er de eetwaren in te doen, die wij van medelijdende menschen ontvingen, zonder er op te letten, of ze stevig of week waren. De predikant nam de boeken in de hand en opende ze, en vond, toen hij ze bezag, zijne hoop bevestigd: want in beiden stond de naam van mijnen vader: Martijn Reizer, met zijne eigene hand geschreven.

Onbeschrijfelijk groot was de vreugde van den goeden

man en zijne getrouwe huisvrouw, toen zij in mij den verloren zoon van hunne diep bekommerde bloedverwante herkenden. Hoe zwart en smerig ik er ook uitzag, nam hij mij toch in zijne armen, kuste en streelde mij en zeide: nu God dank, dat wij u weêr hebben. Niet waar Martijntje, gij zijt blijde, dat gij nu weêr van de Zigeuners af moogt en bij uwe moeder komt? Ik zeide verheugd »ja; maar de kleine Marij moet ook met mij gaan, want die wil ook van de booze menschen van daan naar hare mama.” De predikant vroeg dus het kleine meisje uit, zoo goed zulks geschieden kon, en uit de ongetwijfeld zeer onvolledige gezegden van het arme kind besloot hij dra, dat hetzelve ook aan zijne ouders ontstolen was.

Terwijl wij beide kinderen daar bij mijn neef zoo veel goeds ondervonden, want de predikantsvrouw had voor ons opgedischt, wat ons hart en maag maar begeerden, werd er zoo onstuimig aan het venster geklopt, dat wij allen van schrik wegkrompen. De predikant ging er naar toe; het was onze oude. Ik wil mijne kinderen hebben, riep het wijf; zij zijn bij u in huis. — De kinderen zijn de uwe niet, hernam de predikant, de kleine is mijn neef, die voor eenige maanden van zijne moeder weggeloopen is, en het kleine meisje is het uwe ook niet. De vrouw zeide: het zijn onze kinderen, want wij hebben ze voor u onderhouden, zonder rijkelijk kostgeld geven wij ze niet af. De predikant, die bij de eenzame ligging van zijn huis, en bij de destijds gebrekkige policie des lands, het niet waagde, zich deze lieden openlijk tot vijanden te maken, wijl zij, zooals men te regt vermoedde, reeds meermalen hunnen vijanden »den rooden haan boven het huis hadden laten opvliegen,” d. i. hetzelve in brand gestoken hadden, vroeg het wijf, wat zij voor ons vorderde? Hare vordering was groot, echter liet zij zich eindelijk vinden door de belofte, dat de predikant haar voor ons beiden de beste koe uit zijn' stal en, waaraan hij juist niet rijk was, ook eenig geld geven zou; zij ging, en was reeds na eenige uren weêr terug, met eenige Zigeuner-

knapen, die de koe en het geld afhaalden. De predikant vroeg haar nog, waar het kleine meisje van daan was? — Niet heel ver van hier, zeide zij, uit Duitschland, de plaats kan ik u echter niet zeggen, want ik heb het niet gehaald, en het wijf, dat het gehaald heeft, is thans ver van hier bij eenen anderen troep der onzen. — Niet waar, Mijke, riep zij vervolgens nog vriendelijk grijnzend naar binnen, gij hebt het goed bij ons gehad, en nooit een' enkelen slag gehad? — Slagen had ik nu ongetwijfeld wel, eenigen van Tiras uitgezonderd, van de Zigeuners nooit gehad, doch daarvoor des te meer knijpen van sterke vingers en scherpe nagels, trekken in 't haar en schoppen van sterke voeten. Evenwel daaraan dacht ik thans niet, ik reikte de oude vriendelijk de hand door 't venster toe; zij echter gaf aan de predikantsvrouw voor haar vertrek nog een' pot vol waschwater, waarmede zij ons kinderen schielijk weêr blank maken en reinigen konde.

Het laatste, namelijk het reinigen, hadden wij in den hoogsten graad noodig. Onze gescheurde kieltjes, even als ons ligchaam, waren de woonzetel van het ongedierte, dat op den grond der vuiligheid en morsigheid leefde. De lompen werden weggeworpen, wij zelven meer dan eenmaal op eenen dag gebaad, en voorloopig in kleederen, die men van de kinderen eener buurvrouw leende, doch kort daarna in zulke gekleed, die mijne vriendelijke bloedverwante in allerijl zelve had vervaardigd of laten vervaardigen. Ook het waschwater der oude Zigeunerin bevestigde zijne beloofde eigenschappen; de bruine kleur van onze huid en het olieachtige zwartsel in onze haren verdwenen daardoor weldra; zoodat wij er nu toch weêr als andere kinderen des lands uitzagen.

Den volgenden dag werd er aanstonds een bode naar mijne moeder gezonden met de boodschap, dat men mij had wedergevonden. De arme vrouw lag destijds ziek, anders was zij dadelijk gekomen, om mij te halen, en ik geloof wel, dat het verdriet over mijn vermoedelijk verlies het grootste aan-

deel aan hare ziekte had. Zij was te lang in bange vrees en onzekerheid omtrent mijn leven of dood gebleven. De boerenknaap, die op mijne vlugt van het ouderlijk huis het eerst mijn snelle voerman was, had wel eenige dagen na zijne te huis komst, toen hij toevallig hoorde, dat men overal naar mij zocht, gezegd, dat een kleine jongen (zijne beschrijving paste geheel op mij) tot aan eene zekere plaats met hem gereden was; doch wij waren beiden onverstandige kinderen; ik was van hem afgegaan zonder hem te bedanken of afscheid van hem te nemen, hij had zich ook niet verder om mij bekommerd, alleenlijk zeide hij nog, dat hij mij bij soldaten had zien staan. Men vervolgde zelfs nog verder mijn spoor, tot aan de vriendelijke waardin, die mij in het nachtleger der soldaten gespijzigd had, doch van hier was alle navorsching vruchteloos; men wist niet, of ik in het leger aangekomen en door de soldaten medegenomen of elders naar toe geraakt en omgekomen was; het laatste scheen het angstige gemoed mijner moeder het waarschijnlijkste, wijl zij nog uit de zeehaven een teederen afscheidsbrief van mijnen vader ontvangen had, waarin deze geen woord over mij schreef.

Des te grooter was nu de vreugde, toen na eenige dagen van reiniging en verpleging in zijn huis de goede predikant mij benevens de kleine Marij in zijn' wagen nam en naar de mijnen bragt. De goede moeder was door het wederzien van haar eenig kind zoo gesterkt, dat zij van het bed opstaan en rondloopen kon; eenige dagen lang wilde zij mij volstrekt niet uit hare armen en van haren schoot laten. Ook de kleine Marij ging het zeer wel in ons huis; van alles, wat ik kreeg, moest zij de helft en zelfs het beste deel hebben; mijne fraaiste schulpen schonk ik haar; wij speelden, tot blijdschap mijner moeder, als vrolijke onschuldige lammeren met elkander.

Ongetwijfeld kon er ook, zelfs voor kinderen van onzen ouderdom, die alles zoo ligt vergeten, wat hen nog kort

te voren ten hoogste verheugde of bedroefde, geen gelukkiger en verblijdender wisseling van uitwendigen toestand gedacht worden, dan die, welke ons te beurt gevallen was. Hoe dikwijls hadden wij bij de Zigeuners koude en honger geleden, hoe dikwijls was ons leger hard of nat van den regen; hoe smartelijk waren de mishandelingen en het moeijelijke rondzwerven; thans zaten wij rustig spelend in de warme kamer bij elkander, aten en dronken zoo veel ons lustte, en sliepen des nachts in een zacht warm bed. Het is te verwonderen, dat deze buitengewone en schielijke verandering ons niet schaadde aan ziel en ligchaam, en dat de slechte behandeling geene sporen in ons hart noch aan onze ledematen had achtergelaten; dat ik mij echter spoedig zoo zacht en gewillig naar de moederlijke tucht en verzorging voegde, zoo gaarne en nog veel liever dan anders met mijne moeder bad en van haar leerde en nog dezelfde bewijzen van een teeder beminnend hart aan den dag legde, als vroeger, hiertoe, geloof ik, dat de kleine Marij veel heeft bijgebragt, want dit kind was voor mij als een goede engel; zij was in alle opzigten nog veel gehoorzamer en beter dan ik, zoodat mijne moeder haar schielijk even zoo lief kreeg, alsof het haar eigen kind was.

Ik bespeur, dat ik mij bij deze trekken uit de geschiedenis mijner kindschheid lang heb opgehouden. Zij waren de voorloopige schaduwtrekken van mijn geheel volgend leven. Want ik ben van mijne vroegste jeugd af tot nu toe meest slechts door liefde opgevoed, en schoon ik er somtijds ook bitterheid en haat der menschen tusschen proeven moest, dan diende dit slechts, om mij de zoetigheid der liefde des te sterker te doen proeven. Ja het is waar, mij zijn op al mijne wegen stroomen van vriendelijkheid en goedheid te gemoet gekomen; ik ben aan den kant dezer stroomen langs gegaan, tot ik aan de bron aller liefde kwam, bij welke ik nu veilig en in genoegelijken vrede woon.

Hoezeer het ook de kleine Marij bij ons geviel, en hoe hartelijk mijne moeder haar ook lief had, zoo liet deze daar-

om toch niet na, om op alle mogelijke wijze naar hare ouders te vernemen, want zij had immers zelve ondervonden, wat een moederhart leed, als hetzelve een kind ontroofd wordt. Daar de kleine geheel den duitschen tongval sprak, die bij ons te land gesproken wordt — zij had denzelven, wel is waar, door het bestendig spreken met mij zelfs onder de Zigeuners nog beter geleerd — daar wij nimmer een woord hollandsch uit haren mond hoorden, en daarenboven het gezegde van de oude Zigeunerin op een valsch spoor leidde, konden wij voorzeker niet vermoeden, dat haar vader diep in Holland woonde en een Hollander was, terwijl de moeder en de kindermeid Duitschers waren. Mijne moeder, en nog meer haar bloedverwant, de goede predikant, dien zij hierbij te hulp nam, hadden daarom hunne navorschingen naar de ouders van Marij en hunne aankondigingen van het vinden des kinds in de eerste plaats slechts door ons geheele landschap en vervolgens door alle aan den Rijn gelegene streken tot aan Keulen en Coblenz, gelijk mede landwaarts in aan den regter- en linkeroever van den vloed, doen plaats hebben. Daarom bleef dit kleine pleegdochtertje den geheelen winter en ook nog in het voorjaar in ons huis, ter tijd toe, dat ik haar de eerste kersen plukken en in haar korfje geven kon.

Op zekeren achtermiddag waren wij kinderen in een prieëltje van bloeijend hoelangerhoeliever zeer vergenoegd bij elkander; wij speelden met onze schulpen en fraaije steenen en mijne moeder zat met haar naaiwerk niet ver van ons af, toen er een prachtig rijtuig op den weg kwam aanrollen; eèn heer, die in den wagen zat, vroeg de menschen op den weg, of hier het huis van Mevrouw Reizer was, en het rijtuig hield stil. Eene dame en een heer, beiden zeer deftig gekleed, klommen uit den wagen, mijne moeder sprong op en ging hen te gemoet, wij beide kinderen waren beteuterd en durfden niet naar buiten, maar bleven in het prieëltje staan. Dra echter traden de beide vreemde personen den tuin binnen, zij gingen haastig op de kleine

Marij toe; de heer wilde het meisje op zijne armen nemen, maar het kind was eenigzins schuw en vreemd jegens hem, toen het echter de tranen in de oogen der dame zag en hare stem hoorde, strekte het zijne armen naar haar uit, ging om haren hals hangen en weende ook mede, want het waren hare vader en moeder.

De heer Kornelius van Ruiter, de vader van onze kleine Marij, was destijds een der rijkste burgers in Holland, wiens schepen naar alle werelddeelen heen zeilden en even als de bijen, wanneer zij naar het veld vliegen, altijd met de aangenaamheden en schatten der beide Indiën terugkeerden. Zijne gemalin had hem, wel is waar, verscheidene zonen gebaard, die destijds reeds ten naastenbij volwassen waren, maar het verlangen der beide ouders naar een dochtertje was zoolang onvervuld gebleven, dat Mevrouw van Ruiter de hoop, om nog eenmaal moeder te worden, reeds opgaf, toen beider lang gekoesterde wensch door de geboorte van Marij vervuld werd. Toen het kind in het derde jaar was had Mevrouw van Ruiter op den raad der geneesheeren voor hare gezondheid eene reis naar haar vaderland, de nederrijnsche, duitsche streken gedaan; het dochtertje was bij haar, en aan bediening en gevolg, die op het kind hadden kunnen passen, ontbrak het niet, daarbij was men ook onder bloedverwanten. Dan het geschiedt maar al te dikwijls, dat juist daar, waar de meeste menschelijke wachters zijn, het waken vergeefsch schijnt te zijn; men had het kind op zekeren dag in eene tuinkamer te slapen gelegd; de kindermeid was weggegaan en had eene jonge bloedverwante van Mevrouw verzocht, eenige oogenblikken bij Marijtje te blijven. Ook deze was weggegaan en had aan de tuinmansdochter denzelfden last gegeven, doch deze was door haren vader er van afgeroepen. Intusschen sluipt er een jong Zigeunerwijf door de opene tuindeur binnen, komt in de zaal, ziet het schoone kind, en in een' plotselijken aanval van zucht tot dieverij, neemt zij hetzelve en draagt het in zijnen vasten slaap weg. De Zigeuners hadden zich destijds juist, waar-

schijnlijk door eigen schuld, strenge vervolging op den hals gehaald, waarbij het ten deele op dood en leven ging; de hoofdman had zijn volk bevolen, dat zij de kinderen der blanken zouden stelen, opdat men deze hier te lande in geval van nood als gijzelaars en middelen tot uitwisseling zou kunnen gebruiken; dit was nog, bovendien de nadere aanleiding tot dien kinderdiefstal

Niemand in huis en in den tuin had de Zigeunerin bemerkt; want de tuin grensde aan den grooten weg, en aan de andere zijde deszelven was een kreupelbosch, waaruit het wijf te voorschijn kwam en waarin zij ook schielijk weêr verdween. Daarenboven had het loos gespuis, opdat de daad niet ontdekt werd, zich reeds in den eerstvolgenden nacht uit de voeten gemaakt en was naar een ander oord vertrokken. Daarom was het voorval voor een' ieder onbegrijpelijk en de smart van Mevrouw van Ruiter onbeschrijfelijk, toen de kindermeid eensklaps het huis en den tuin met haar geschreeuw vervulde, dat Marijtje weg en nergens te vinden was. Geene moeite geene kosten van nasporingen werden gespaard; twee bedienden waren werkelijk eenige dagen daarna bij de Zigeunerbende gekomen, zij hadden waarschijnlijk zelven het geroofde kind onder de andere kinderen gezien, maar in de zwarte kleur en het gelapte kieltje, waardoor het roofgespuis de kleine reeds in den eersten nacht misvormde, hadden zij hetzelve niet herkend en het arme, schuwe kind herkende de ruiters, voor wie de Zigeuners hetzelve vrees hadden ingeboezemd, ook niet. Veeleer wist het listige volk die boden en door hen de anderen te misleiden, doordien het van een schoon klein meisje verhaalde, waarmede eene oude soldaten vrouw zich door middel van eene pont over den Rijn had laten zetten. Het kind had zeer geschreid en naar zijne moeder verlangd, de vrouw had het getroost en gezegd: als ik u maar eerst te Munster heb, daar zal het u wel bevallen. Het kind had (gelijk zulks bij Marijtje werkelijk het geval geweest was) een blaauw kleedje aangehad.

Zoo waren de ouders mijner kleine pleegzuster niet minder bekommerd en bezorgd geweest, dan mijne moeder, en zij hadden het nog moeijelijker gehad dan deze, wijl zij dezen last des kommers verscheidene maanden lang dragen moesten. Eindelijk had de heer van Ruiter, door zijne correspondenten te Keulen en bijna te gelijker tijd door de verwanten zijner vrouw, die den ganschen winter te Parijs doorgebragt hadden en van daar juist waren te huis gekomen, het berigt ontvangen, dat er een kind gevonden was, hetwelk volgens de beschrijving het zijne was. Hij begaf zich dadelijk den anderen dag met zijne gemalin op reis naar de verblijfplaats van den kleinen vondeling: het huis mijner moeder, en nu hadden de beide gelukkige ouders hun eenig dochtertje weêr in hunne armen.

Mevrouw van Ruiter kon zich niet verzadigen in het beschouwen van haar Marijtje; zij had gevreesd, dat het door het verblijf en den nood onder de Zigeuners, alsmede door het lang ontberen der moederlijke, teedere verzorging geheel ellendig zoude geworden zijn, thans echter vond zij het vrolijker en bloeijender dan zij het ooit gezien had, en tevens grooter en sterker, dan anders de kinderen van dezen ouderdom zijn. Want het Zigeunerleven: de bestendige beweging in de vrije lucht en de groote matigheid had ons beide kinderen geenszins geschaad, maar onze ledematen gesterkt, en de daarop rijkelijke verzorging in het huis mijner moeder was ons des te beter bekomen.

Nadat de heer van Ruiter eenige uren vertoefd had dacht hij aan zijn vertrek, want misschien kwam ons dorpje hem niet als eene geschikte plaats tot een nachtverblijf voor. Hij vroeg nu de kleine, of zij dan nu met mama en papa mede wegrijden wilde? Zij zeide ja, als Martijn mederijdt. Toen hare ouders nu zeiden en haar begrijpelijk maken wilden, dat ik immers bij mijne moeder blijven moest en zij nu werkelijk voorbereidselen zag maken tot vertrek, toen scheurde zij zich van hare moeder los, kwam naar mij toe,

viel mij om den hals en riep luid schreijend, neen ik wil hier bij Martijn blijven. Ik schreide ook en verzocht mijne moeder, dat zij toch Marijtje niet zou weggeven. De ouders werden getroffen door deze liefde hunner beide kinderen, en de heer van Ruiter besloot het aanbod van mijne moeder aan te nemen, om met zijne gemalin in ons klein huis te vernachten, terwijl de bedienden en paarden bij mijne grootouders zouden verzorgd worden. Den volgenden morgen dacht men, wanneer de kinderen nog sliepen, de kleine Marij onbemerkt in den wagen te brengen, en zoo ons beiden de smart des afscheids te besparen. Doch zij sliep ditmaal niet zoo vast, als op den dag, toen de Zigeunerin haar stal; ofschoon het nog zeer vroeg was, toen men haar uit het bed nam, ontwaakte zij nogtans dadelijk en verlangde naar Martijn. Ook ik was wakker, had mij schielijk aangekleed, en toen men ons nu wilde scheiden begon het concert van schreijen op nieuw en werd immer luider en heviger, hoe meer de ouders ons wilden overreden.

»Mijne lieve vrouw Reizer, zeide eindelijk de heer van Ruiter tot mijne moeder, gij hebt reeds zooveel aan ons en ons kind gedaan, dat wij het met al ons vermogen u niet genoeg zouden kunnen vergelden, maar ik bid u, voeg bij die weldaden nog deze, dat gij voor een' korten tijd uwen kleinen Martijn met ons laat gaan. Wanneer ons kind, dat reeds gedurende een jaar van ons gescheiden was, eerst geheel weêr aan ons zal gewend zijn, en dit duurt zeker maar weinige dagen, dan zal de scheiding der beide kleinen geene zwarigheid hebben; in allen gevalle beloof ik u, dat Martijn heden binnen drie weken welbehouden weêr bij u zal zijn."

Het kwam mijne moeder voorzeker onbeschrijfelijk hard voor, dat zij mij weêr van zich zoude laten gaan; mijne grootouders overreedden haar echter, dat zij den heer van Ruiter deze kleine dienst toch niet zoude weigeren; toen ik hoorde, dat ik van mijne moeder af zou, was ik er wel eenige oogenblikken over aangedaan, meer nog of

ten minste even zoo veel als de gehechtheid aan de kleine Marij, haalde dit mij over, dat men mij zeide, dat ik mede in den schoonen wagen konde rijden, en ook spoedig in een' even zoo schoonen wagen weêr naar mijne moeder zou teruggebragt worden. Want mijn reislust smeulde van mijne kindschheid af altijd onder de asch en ieder togtje blies denzelven weêr tot eene vlam aan.

Op de geheele reis naar Amsterdam waren wij beide kinderen en met ons de ouders van Marijtje ten hoogste vergenoegd, echter was de kleine nu ook reeds weêr zeer aan hare moeder gewend, zoodat zij bij deze ten minste even zoo gaarne was, als bij mij. Toen wij echter te Amsterdam kwamen in het prachtig huis van den heer van Ruiter toen ik de vele bedienden in hunne livereien zag; de vele heeren en dames, die bestendig uit- en ingingen om geluk te wenschen en de kleine, wedergevondene Marij te zien, toen kwam mij alles geheel vreemd voor. Op den bruinen, glad gewreven vloer durfde ik niet naar hartelust rondspringen, en wanneer ik dit ook somtijds in den zin kreeg, dan verboden mij de bedienden het; zij wilden niet hebben, dat ik met mijne vingers op de glimmend gladde tafels rondwreef; toen ik eens met mijn' bal speelde en deze, zonder overigens iets te breken, in een' porseleinen kop viel, nam een bediende mij denzelven af, ofschoon mij de bal toch toebehoorde, want ik had hem meêgebragt: dit alles beviel mij niet. Wanneer ik de hooge vensters uitkeek, zag ik niets dan huizen en eene wijde gracht, langs welke vele menschen liepen en koetsen reden; ik mogt niet eens alleen naar beneden, want, zeiden de bedienden, dan kon ik een ongeluk krijgen, en het was maar zelden, dat iemand hunner tijd had, om mij op straat te verzellen. Daarbij kwam, dat ik Marijtje ook maar zelden zag; het kind had de kleederen, die het in het huis mijner moeder gekregen en gedragen had, afgelegd, en was nu opgeschikt en gekapt als eene dame; er waren dagelijks andere zulke kleine dames

bij haar, die haar een bezoek gaven en deze zagen mij met minachting aan, en wilden altijd slechts met poppen spelen, daar ik niets van begreep; het kwam mij voor, dat Marijtje mij in het geheel niet meer zoo lief had als anders. Daarom verlangde ik dra weêr naar mijne moeder; doch ik durfde er niet van spreken. Dan op zekeren dag, toen ik uit verveling met de uitgedoofde kolen op den haard gespeeld, vervolgens mijne zwarte handen aan het tapijt en aan het kleed, dat over de tafel gespreid was, afgewischt had, en hierop een binnenkomende bediende mij duchtig bekeef, toen liet ik mijn verlangen luid worden, en ik zeide, ik moet nu weêr weg naar mijne moeder. De heer van Ruiter en zijne vrouw, wie men zulks aan tafel vertelde, spraken gelijk altijd zeer vriendelijk met mij, want zij hadden mij lief gekregen, evenwel beloofden zij mij, dat ik reeds morgen naar huis naar mijne moeder zou rijden en haar zeer veel mooije dingen meê mogt nemen.

Het afscheid tusschen ons beide kinderen ging thans boven verwachting gemakkelijk. Wel is waar, Marijtje, die teederder was, dan ik, schreide een weinig, maar liet zich toch met de beloften harer ouders, dat ik eens weêr zou komen, zeer ligt troosten, en ik liet, van blijdschap dat ik wegrijden zou, geen' traan vallen. Wat ware toch alle liefde der menschen, der grooten zoo wel als der kleinen, wanneer zij niet midden in hare vergankelijke schaal de kiem eener hoogere, eeuwige liefde droeg!

De heer en Mevrouw van Ruiter lieten mij rijk begiftigd en met opregte uitdrukkingen hunner teederheid vertrekken. Hij zeide tot mij: Martijn, als gij eenmaal grooter zijt zal ik voor u als een vader zorgen, opdat gij iets goeds leert en een braaf man wordt. Een oude, zeer verstandige dienaar des huizes werd mij als reisgenoot medegegeven; de geheele wagen was vol van geschenken voor mijne moeder en voor den goeden predikant, die ons van de Zigeuners los gekocht had, de laatste heeft ook, zoo lang hij leefde,

jaarlijks van den heer van Ruiter eene rijkelijke toelage bij zijn karig inkomen gekregen.

De drie weken, die men als termijn van mijn uitblijven gesteld had, waren nog niet om, toen ik reeds geheel vrolijk uit den wagen van den goeden heer van Ruiter mijne moeder in de armen sprong. Toen de eerste vreugde, dat ik te huis, in al mijne oude vrijheid en gemakkelijkheid was, eenigzins bedaarde, miste ik mijne kleine pleegzuster en speelkameraad op alle plaatsen en bij al mijne genoegens; ik zag haar klein bloembed in den tuin, dat ik meest zelf aangelegd had, ik zag haren stoel, op welken zij met ons aan tafel zat, en zeer vele dingen, die mij aan haar herinnerden en vroeg dan altijd zeer treurig aan mijne moeder, of Marijtje dan niet weêr kwam? En wanneer zij mij dan hoop gaf op zoodanig bezoek, dan zag ik na of wel alle schelpen en andere mooije dingen, die ik aan het kind gegeven had, bij elkander waren, verzorgde haar tuinbed en het jonge hoen, dat Marijtje toebehoorde, zoo zorgvuldig, als of ik heden of morgen haar bezoek verwachtte; het aandenken aan mijne pleegzuster was voor mij in het begin als eene lieve gedaante, die men zeer nabij uit een venster naar beneden blikken ziet, en zelfs jaren daarna bleef zij voor mij de liefelijke verschijning van een' engel in den droom.

Tot aan mijn tiende jaar bleef ik in onafgebrokene, vreedzame stilte bij mijne moeder. Ik was een levendig, daarbij echter gemakkelijk door liefde te leiden, gehoorzaam kind; de schoolmeester van ons dorpje onderwees mij en had groote verwachtingen van mijne bekwaamheden en kennis. Een ding benevelde het geluk van ons huis: het was de onzekerheid wegens den toestand en het verblijf van mijnen vader. Wij hadden eenmaal, slechts weinige maanden na mijne kleine reis naar Amsterdam, eenen brief van hem uit de Kaapstad gehad, waarin hij ons alles wat goed en troostrijk was wegens zijn welzijn en den gelukkigen voortgang zijner reis schreef; sedert was er geen berigt van hem gekomen,

Mijne grootouders waren ook kort na elkander gestorven, hun einde was blijmoedig in die hoop, welke de leidstar huns levens geweest was. Mijne moeder sukkelde reeds sedert lang en moest dikwijls het bed houden. Toen bragt op zekeren tijd een hollandsche scheepskapitein, die uit de nabijheid van ons dorp geboortig was en thans zijne bloedverwanten bezocht, het treurig berigt, dat het schip, op het welk mijn vader naar Batavia reisde, in de Indische zee, zoo ver men met zekerheid kon nagaan, bij een' hevigen storm vergaan was, en dat er waarschijnlijk geen enkel mensch, van die zich op hetzelve bevonden, gered was, wijl men sedert ook volstrekt niets meer van hetzelve vernomen had.

Dit berigt, dat de ruwe zeeman haar op eene onbewimpelde manier mededeelde, tastte mijne moeder zoodanig aan, dat zij dag en nacht weende en zigtbaar zwakker werd. Zij schreef een' brief aan haren bloedverwant, den predikant, die mij uit de handen der Zigeuners redde, en die sedert, wijl hij zijn eenzaam huis en zijne afgezonderde gemeente niet goed alleen kon laten, slechts een enkel maal een bezoek gegeven had. Zij droeg hem de voogdijschap en de zorg over mij en over alles wat zij bezat op. Hij beloofde haar, alles te zullen doen, wat voor mij, naar zijn verstand, het beste zou zijn; zij nam onder het storten van veel tranen afscheid van hem, want zij zag hem niet weêr. Ik was dikwijls aan haar bed; dacht echter niet aan haren dood. Eens, het was weinige uren voor haar einde, wenkte zij mij, ik zou nader bij haar komen. Zij kon maar zeer zacht spreken. »M a r t ij n," zeide zij, »ik ga nu tot onzen lieven Heer, die mij naar zijne genade van mijne kindschheid af voor zijne toekomstige wereld opgevoed heeft en nu ook uit genade zal tot zich laten komen. Gij zult nu weldra geene moeder en geen' vader meer hebben; maar onze lieve Heer zal bij u de plaats van vader en moeder vervullen. Heb Hem van ganscher harte lief, met geheel uwe ziel en met al uwe krachten, en gehoorzaam zijne geboden, dan

zal het u welgaan en gij zult ook eens in den hemel komen, waar uwe goede grootouders zijn en uw vader, en, zooals ik immers van hem verwacht, ook uwe moeder." Na deze woorden leunde zij haar hoofd op het kussen achterover en haar gelaat was zeer bleek; hare vingers begonnen te stuiptrekken en grepen naar de beddedeken.

Ik begon hardop te schreijen, want ik had gezien, dat men ook mijne grootmoeder en mijn' grootvader, toen zij gestorven waren, in de aarde begroef; moeder, riep ik, lieve moeder, gij zult immers niet sterven. Maar zij kon slechts met moeite en na vele vergeefsche pogingen hare regterhand naar mij uitsteken en ze mij eindelijk op het hoofd leggen, als of zij mij zegenen wilde; daarop viel de hand naar beneden en de adem ging eerst heel zwaar vervolgens zacht en al langzamer uit en in, alsof zij slapen wilde; mijne nicht, die er bij stond, voelde haar met de hand aan het voorhoofd en den mond en zeide: Martijn, uwe moeder is dood.

Zoo jong ik ook was, gevoelde ik toch nu wat harteleed was, want ik had mijne moeder regt van harte lief gehad. Nu was ik met mijne nicht en met onze oude dienstmeid alleen in huis; niemand vroeg mij: Martijn hebt gij honger; Martijn wilt gij gaan slapen, want de lieden waren niet gewoon, zich om mij te bekommeren, wijl mijne moeder zelfs nog op haar ziek- en sterfbed dat alles alleen gedaan had. Ik wilde eerst volstrekt niet van het bed wijken, waarop het lijk mijner moeder lag. Doch toen ik hare hand voelde en bemerkte dat dezelve zoo ijskoud was, en de halfgeopende mond zich niet bewoog; toen de avond begon te schemeren en ik geheel alleen in de kamer bij mijne doode moeder was, toen bekroop mij schielijk eene vrees; ik liep er uit in de keuken bij de levenden, waar een vuur brandde.

Er was niemand, die zoo hartelijk om mijne moeder schreide als ik, de oude meid en eene buurvrouw, die de vriendin mijner moeder geweest was. Want de oude moei, die thans in het huis mijner grootouders was en hare

dochter, die het laatst bij mijne moeder geweest was, schenen zich over den dood van hare zuster en tante niet zoo zeer te bedroeven. Ik zou bij mijne moei wonen, maar ik bleef liever bij de buurvrouw, wijl ik deze dikwijls bij mijne moeder gezien en wijl zij mij zoo lief had, en onze oude meid kwam ook bij haar. Het wilde mij nogtans nergens bevallen, want wanneer ik uit de vensters der buurvrouw naar buiten keek en ons huis zag, dan dacht ik, ik moest er naar toe, doch wanneer ik er dan kwam en ik vond mijne moeder niet, dan mogt ik er ook niet blijven. Op den dag der begrafenis, toen men de kist in het graf nederliet, was ik zeer bedroefd, zoodat onze oude meid zeide: kind, schrei toch zoo niet, het hart moet u breken. Ook onze bloedverwant, de predikant, was ter begrafenis gekomen, en de dood van mijne moeder ging hem ongetwijfeld ook zeer ter harte, want hij wischte zich dikwijls de tranen af. Toen de begrafenis voorbij was, nam hij mij bij de hand en ging met mij naar het huis mijner overledene grootouders, waar hij afgestapt was, want de moei, die daar thans woonde, was ook aan hem verwant. Hij zeide tot mij: Martijn, uwe moeder is nu tot God gegaan en daar zullen wij immers ook eens komen, wanneer wij vroom zijn; want die vroom is, die is God aangenaam, en wie hem aangenaam is, die brengt hij tot zich. Gij zult toch ongetwijfeld gaarne bij uwe lieve moeder en bij God willen komen, in zijnen schoonen hemel. Ik zal u thans tot mij nemen; gij zult mijn lief kind zijn en ik zal u, naar mijn beste vermogen leeren, vroom te zijn en tot God te komen. Ik kuste mijn' lieven neef de hand, en mijn hart werd geheel ligt en vrolijk, ik week nu in 't geheel niet weêr van de zijde des goeden mans. Hij had een papier van mijne overledene moeder, waarop alles opgeteekend stond, wat haar en wat mij toebehoorde; hij bragt zulks in tegenwoordigheid van den dorpschout en eenige getuigen alles in orde, ofschoon, zooals ik merkte, mijne moei over menig ding zeer verdrietig was; wij pakten verscheidene dingen bij el-

kander, waaronder op mijn verzoek ook mijne en M a r ij t j e s schelpen en verzameling van steenen niet vergeten werd; de broeder onzer oude meid, een invalied soldaat, betrok het huis mijner ouders, en zoude het opzigt houden over hetgeen er vooreerst nog bleef. Reeds den derden dag reed ik met mijn' nieuwen pleegvader weg naar zijn huis.

De predikant, wiens naam G o e d h e e r was, en zijne huisvrouw, hadden mij spoedig even zoo lief alsof ik hun eigen kind ware, en ik had bij deze menschen een goed, stil leven. Wanneer wij 's morgens met elkander gebeden en een' psalm gezongen en vervolgens ontbeten hadden, nam de predikant mij met zich op zijne kamer, daar moest ik braaf leeren en werken en ik deed dit gaarne, want het leeren was eene hartelijke vreugde voor mij en viel mij zeer gemakkelijk. De predikant hield het dikwijls zelf bijna voor onmogelijk, dat ik met mijn latijnsch opstel reeds klaar konde zijn, en dacht, dat ik het geheel zou verbroddeld hebben, doch wanneer hij dan zag, dat het toch vrij goed was uitgevallen, zeide hij: nu, ik zie dat gij er meê voort kunt, moge het u ook in het vervolg niet aan kennis en grondigheid ontbreken. Als mijne leeruren dan afgeloopen waren, hielp ik, des zomers, mijne pleegmoeder bij hare kleine werkzaamheden in den tuin, kreeg dan ook menig lekkere vrucht van haar en had in het algemeen zoo veel vrijheid, om mij op mijne wijze te vermaken, als ik maar wenschen kon.

Ik dacht echter nog altijd zeer veel aan mijne overledene moeder en destijds reeds, op mijn tiende jaar, geraakte ik aan het nadenken, dat mij later op eene uitgestrekte, gevaarvolle zee van twijfel gebragt heeft, tot dat ik aan hare tegenovergestelde kusten den vasten ankergrond vond. Ik dacht, waar is nu mijne moeder? Mijn pleegvader zegt, dat zij bij God is, maar God is in den hemel en zij is in de aarde en in den hemel is niets dan blaauwe lucht, wie kan daar gaan en staan? Mijn pleegvader zegt, dat de zaligen

daar lofgezangen zingen en God prijzen maar mijne moeder kon hare lippen niet meer bewegen, toen zij dood was. Toen ik eens mijn' pleegvader eenige dezer zwarigheden zeide, trachtte hij mij begrijpelijk te maken, dat er in het ligchaam eene ziel woont, die nooit sterft, deze gaat na den dood naar hare plaats, en bij de menschen die goed en getrouw waren, komt zij bij God, terwijl het ligchaam als zaadkorrel voor de opstanding in de aarde blijft. Ik vroeg, onze poedel is ook goed en getrouw, komt zijne ziel ook bij God? Neen, zeide de predikant, de poedel heeft niet zulk eene ziel, die in staat is God te kennen, doch de mensch heeft eene ziel, die God kent, daarom komt hij ook bij God. Ik zeide, indien ik God kennen kan, waarom zie ik hem dan niet. De predikant zeide, gij ziet, zoolang gij leeft, door een ligchamelijk oog, doch God is een geest, dien kunt gij slechts met den geest kennen, en gij zult hem eenmaal zien, wanneer uw zien niet meer een ligchamelijk maar een geestelijk zien is, en ook dan eerst zult gij de wereld zien, in welke God en alles wat even als hij geest is, woont.

Ofschoon ik destijds de woorden van mijnen pleegvader nog niet geheel volkomen begreep, zoo behield ik ze toch vast in mijn hart, en zij zijn voor mij iets later in vele moeijelijke oogenblikken een der touwen geworden, waaraan ik mij op de golven der twijfeling vasthield. Maar mijn haarkloven over dingen van dezen en dergelijken aard liet ik daarom niet varen, zij waren ver boven mij, doch ik groef er met een stokje naar in den grond; ik wilde een' zonneschijn, die ver boven de wolken vandaan komt, onder in het water van den sloot pakken.

Mijn pleegvader had meermalen tot mij gezegd: Martijn, ik geloof dat gij nog moet studeeren, gij hebt er gaven toe en kunt met Gods hulp met der tijd nog een goed predikant worden; ik was hiermede in mijn hart wel te vreden, maar mijne natuurlijke geaardheid en mijne bijzondere neiging bragten mij echter spoedig daarna op eenen geheel anderen weg.

Eenige jaren nadat ik hier gekomen was, had een paard den knecht des huizes tegen het scheenbeen geslagen; de barbier, die een zeer domme kwakzalver was, had hem eene zalf gegeven, waardoor de voet zeer erg wierd, zoodat de predikant dacht, dat er het koudvuur bij zou komen. Toen schoot mij te binnen, dat de oude Zigeunerin, met wie ik dikwijls uit geweest was om kruiden te zoeken, mij eene plant gewezen had met blaauwe bloempjes, welker versch uitgedrukte sap tegen zoodanig ongemak heilzaam is; ik verzocht den predikant, mij toe te staan, om te gaan zoeken; hij verzelde mij zelf en na eenige uren kwamen wij met een' geheelen doek vol kruiden te huis, ik liet ze uitdrukken, maakte windsels van het sap, en God gaf er zijnen zegen over, de voet van den knecht werd genezen, hij kon spoedig het bed weêr verlaten en aan zijn' arbeid gaan.

Mijne kuur werd ruchtbaar en niet lang daarna kwam eene boerenvrouw met hare dochter in de pastorij, welke sedert verscheidene jaren een open gezwel aan haar scheenbeen had. De arme meid zag er zeer ziekelijk en vermagerd uit, zij had dag noch nacht rust van pijn. Hare moeder vroeg naar den kleinen doctor, die in de pastorij was; ik stond er bij en beeldde mij op dien titel niet weinig in, waagde het echter niet in tegenwoordigheid van den predikant iets te zeggen, maar zag dezen glimlagchend vragend aan. De predikant berispte de vrouw, dat zij bij mij, een' onwetenden knaap, die slechts eenige weinige middelen van de Zigeuners geleerd had, hulp zocht en niet liever naar een' ordelijken, geleerden doctor ging. De vrouw zeide: mijnheer, bij God is het hetzelfde, door veel of weinig, door geleerd of ongeleerd te helpen; ik heb wijd en zijd bij alle geleerde artsen hulp voor mijne dochter gezocht, want zij is mijn eenig kind, maar ik heb mijn geld vergeefs besteed, niemand heeft haar van het ongemak kunnen genezen, daarom laat maar uwen jongen doctor tot mij komen, ik wil 't in Gods naam met hem beproeven. De goede vrouw stond niet weinig verbaasd,

toen nu mijn pleegvader op mij wees en zeide: dat is de jonge doctor; want ik was toen eerst in mijn dertiende jaar, en had niet veel voorkomen van een' doctor; doch de vrouw bleef bij haar gezegde, dat God zoowel door weinig als door veel, door klein als door groot helpen kon, en ik aanvaardde geheel bloode, mijn mij opgedrongen, maar toch aangenaam ambt. Toen ik de wond gezien had, verklaarde ik, dat ik wel kruiden wist, die ze genezen konden, want ik herinnerde mij zeer goed, dat mijne oude Zigeunerin, toen onze bende tusschen de Moezel en den Rijn rondzwierf, eene pachtersvrouw van eene dergelijke opene wonde door sappen genezen had, waartoe ik haar de kruiden had helpen zoeken. Ik ging ook ditmaal dadelijk aan het zoeken, want, zeide ik, mijn voornaamste middel groeit niet ver van hier aan den muur. Ik haalde het; het was stinkende gouw; toen de predikant dit zag, schudde hij het hoofd, ging mij achterna in de keuken, waar ik het uitpersen wilde en zeide: houd op M a r t ij n, dat zal ik niet toestaan, dat gij stinkende gouw op het been van de arme, zieke meid legt, want het is gift. Ik zeide: ik weet wel, dat het scherp is, maar de Zigeunerin heeft er toch meê genezen. Intusschen was het den predikant te binnen geschoten, dat hij op zijne bovenkamer in eene kast tusschen andere boeken een oud kruidboek had, dat ik nog nimmer bij hem gezien had. Hij ging naar boven en bragt het mede, sloeg het op en vond er werkelijk de stinkende gouw beschreven en afgebeeld en er bij aangemerkt, dat derzelver sap tot genezing van oude, boosaardige wonden dikwerf heilzaam was. Thans kreeg hij vrij wat achting voor mijn Zigeunergeleerdheid, liet toe, dat ik het sap der stinkende gouw op pluksel uitdrukte en met nog andere sappen van kruiden vermengd in de wonde legde. Waarschijnlijk heeft het goed vertrouwen, dat de zieke in mijn middel stelde, ook zijn aandeel aan de werking gehad; zoo veel is zeker de wonde beterde, werd langzamerhand kleiner en de zieke genas.

Aangenamer dan alle lof en eer, die mij deze kuur ver-

schafte, was mij de omstandigheid, dat nu op eens het kruidboek uit mijns pleegvaders boekenverzameling in mijne handen gekomen was. Het was met houtsneeplaten voorzien, die wel is waar tamelijk ruw waren, maar waarin toch de kruiden, wanneer men de beschrijving er bij nam, konden gekend worden, daarbij waren ook de geneeskrachten en andere goede en schadelijke eigenschappen der gewassen vermeld; een aangenamer vond had mij niet kunnen te beurt vallen. Met toestemming van mijn' pleegvader doorzocht ik nu al de oude boeken op de bovenkamer en vond er werkelijk vele werken, wier inhoud tot de kruid- en artsenijkunde betrekking had; de predikant had ze geërfd en daar hij ze niet kon gebruiken aan den kant gezet. Doch ik kende thans bijna niets dat mij belangrijker voorkwam, dan het lezen en studeren in deze boeken. En dit studeren scheen mij juist inzonderheid noodzakelijk, want na mijne laatste kuur kwamen er steeds meer zieken, welke hulp bij mij zochten, en deze zeide ik dan eerlijk en ronduit, dat ik geen raad voor de kwaal wist of ik gaf hun iets uit mijne kleine door mij zelven verzamelde en zamengebrouwde apotheek, en, ik begrijp thans zelf naauwelijks hoe het toeging, in zeer vele, ja ik kan zeggen, in de meeste gevallen hielpen mijne middelen.

Mijn zoon, zeide eens de goede predikant tot mij, uwe kwakzalverijen, hoe goed zij ook meestal uitvallen, staan mij op den duur toch niet meer aan. Een van beiden: studeer naar behooren in de medicijnen of laat het kureren varen. Dat klonk mij ongetwijfeld als een donderslag in de ooren, want ik dreef mijne kwakzalverij met hartstogtelijken lust en met liefde; daar ik intusschen niet geheel van de artsenijkunde af, maar veeleer, zooals ik zelf inzag, slechts langs eenen beteren weg tot haar gevoerd zoude worden, daar ik nu onderwerpen kennen leeren en bestuderen zou, naar welke mij reeds van zelf de magtigste trek der weetgierigheid heen dreef, stond mij dit zeer wel aan.

»Uw nieuw werk, den eigenlijken bestemden weg uws

levens, moet gij, zeide mijn pleegvader verder, zeer ernstig met God aanvangen; laat daarom thans alle andere gedachten varen en bereid uwe ziel voor, ik wil u met Gods hulp de beste erfenis geven, die in mijne magt staat: het onderwijs tot uwe belijdenis en uw eerste christelijk avondmaal.

Op eene hartelijkere, indrukwekkender wijze, dan mijn pleegvader dit deed, zou misschien geen ander leermeester mij aan die grenzen van het innerlijk leven hebben kunnen voeren, waar de mensch met de volle wapenrusting zal worden aangedaan, die hem het vast geloof aan God en de eeuwigheid verleent en hem tevens aanraakt met de eerste stralen van de krachten eener toekomstige wereld. Mijn pleegvader had immers van mijn tiende jaar af, toen ik bij hem kwam, tot nu toe, in mijn veertiende jaar, als een wijze bouwmeester op den goeden grond der kinderlijke eenvoudige geloofsleer voortgebouwd, die reeds mijne vrome moeder in mijn hart gelegd had; door hem was ik zeer goed bekend geworden met Gods woord en evangelie, had ook bij hem en zijne vrouw het voorbeeld van een' nederigen, stillen christelijken wandel en huishouding altijd voor oogen gehad. Thans zou nu het kleine huiskapelletje, dat mijn brave pleegvader in mij hoopte te hebben opgebouwd, als het ware ingewijd worden; toen stegen er weêr nevelen door allerhande twijfelingen aan mijnen inwendigen hemel op. »De zon gaat op en ondér gelijk ten tijde van Christus; de nacht volgt op den dag, de dag op den nacht; de wateren loopen benedenwaarts gelijk destijds, van waar dan toen al die wonderen, boven en tegen den loop der natuur, en thans geene meer?"

Mijn zoon, zeide de goede predikant, dien mijne twijfelingen noch vertoornden noch van zijn stuk bragten, zie hier dit waterglas; het is zoo vast en digt, dat volgens den bestendigen loop der natuur, noch stof noch water noch licht door zijne wanden naar buiten of naar binnen dringt. Nu komt de zonnestraal, die in de donkere kamer doordringt, deze dringt door het digte glas heen en in

het water, dat er in is, ja zelfs hier door heen, naar buiten op de tafel en het papier. Ware ons het licht nimmer verschenen, wie geloofde aan de mogelijkheid van zulk een alledaagsch wonder. Nu is er echter nog een ander hooger licht, waarbij zelfs de glans en de klaarheid der zon nog duisternis is. Gelijk het gemeene daglicht, gelijk de straal der zon eigenlijk de onderhouder en oorzaak onzer dagelijksche bezigheid en werkzaamheid, even als van alle ligchamelijke werkzaamheid der planten en dieren is — want wat ware onze natuur zonder het licht — zoo is nog veel meer dat hoogere, dat licht des lichts niet slechts een pleegvader, maar de eigenlijke vader en voortbrenger des levens. Door hetzelve zijn van den beginne af alle dingen geschapen, en worden nog gedurig door hem onderhouden en bestuurd. Als in digte schaduw des wouds of van eenen hoogen muur, waar wel niet de zonnestraal maar wel het daglicht komt, staan wij eigenlijk altijd midden in den oceaan van de kracht des Scheppers; maar er zijn punten, waar de muur zijne doorzigtige vensters heeft, door deze schijnt de schoone glans der zon in al zijne kracht heen en werkt er op zijne wijze. Zoo heeft ook het oorspronkelijk licht, de vader des levens, dikwijls midden door den dagelijkschen loop heen, in zijne schepping gegrepen en doet zulks nog heden. En overal, waar het geschiedde en geschiedt, vertoonde zich de aanvankelijke schepper weêr als schepper van het nieuwe, in zijne geheele voor ons oog wondervolle kracht. Aannemen, dat dit waar is, kan reeds het erkennend verstand; vast gelooven, dat het zoo is, kan slechts het hart, wanneer het het voortdurend »wonder", dat toch eigenlijk niets is, dan de grond en het begin van alle »natuur", eens in zich zelf ondervonden heeft. En gij zult het nog geheel en grondig in u ondervinden, mijn zoon, dit verzekert mij mijn geloof.

De laatste maanden, die ik in het huis des predikants doorbragt, zijn in hare gevolgen en werkingen op mijn hart misschien de gewigtigste en rijkste van mijn

leven geweest; wat zou er zonder dezelve van mij geworden zijn, in de tijden der groote gevaren, in welke mijne ziel naderhand geraakte!

Ik heb in lang niet weêr gesproken van den heer Kornelius van Ruiter; het moet u bijna toeschijnen, alsof deze mij, benevens de belofte, die hij mij bij mijn afscheid uit zijn huis gedaan had, geheel vergeten had. Tot zoodanig vergeten was echter de goede man niet in staat. Reeds vroeger vermeldde ik, dat hij met mijn' pleegvader, den predikant Goedbeer voortdurend briefwisseling hield, en dat hij dezen jaarlijks deze aanzienlijke bijdrage tot bestiering zijner huishouding en als eene gift voor de armen zond. In ieder van zijne brieven had hij nadrukkelijk naar mij vernomen, en zijne innige deelneming bij den dood mijner moeder, gelijk mede zijne levendige vreugde wegens de goede berigten betoond, die mijn pleegvader hem over mij en mijne vorderingen, misschien met eene te partijdige teederheid mededeelde; hij was met den raad des predikants, volgens welken ik grondig de medicijnen zoude bestuderen, overeengekomen, en schreef tevens, dat hij zelf op scholen en universiteiten vóór mij zorgen zoude; eene belofte, die hij dan ook in de volste mate vervuld heeft.

Het afscheid van mijne pleegouders werd mij zeer moeijelijk, en ook zij waren zoo geroerd, als of hun eigen kind van hen scheidde. Zij hadden mij meer en iets hooger gegeven, dan bloot ligchamelijke verzorging, daarom was ook de wederzijdsche liefde tusschen ons eene andere, dan gewoonlijk die der minderjarigen en hunne opvoeders zijn.

Na zijne overlegging en schriftelijke beraadslaging met den heer van Ruiter had mijn pleegvader het best geoordeeld, mij eerst naar Nijmegen op de latijnsche school te zenden; van daar zou ik vervolgens eene hollandsche hoogeschool, te Leiden of Utrecht bezoeken. Toen ik bij Nijmegen over het vlakke veld reed, waar ik voor negen jaren in het leger der soldaten mijn' vader gezocht had, en des daags daarna in de handen der Zigeuners geraakt was, werden

de oude pijnboomen, die mij zoo bekend voorkwamen, voor mij een rustpunt, waaraan zich de gedachten omtrent mijn verloopen leven en lotgevallen als vliegende zomerdraden hechtteden en voortsponnen. »Het was ongetwijfeld hard, dat ik daar onder de Zigeuners raakte," dacht ik, en ik heb het er kwaad genoeg gehad, inzonderheid in de laatste dagen; ware dit echter niet geschied, dan zou ik bezwaarlijk ooit bij mijnen lieven predikant Goedheer gekomen zijn; want ofschoon mijne moeder en hij verwanten waren, kwamen zij nogtans te voren nimmer bij elkander. Ik zou niet in de medicijnen hebben kunnen studeren, zoo als ik thans hoop te doen, indien ik niet onder de Zigeuners de kleine dochter van den heer van Ruiter gevonden had en hierdoor met haren grootmoedigen vader, mijnen weldoener, in kennis geraakt was. Is dat niet alles de vinger Gods; zijn het geene bewijzen van het bestuur eener voorzienigheid, die de lotgevallen der menschen regelt en ten beste schikt?" Zoo dacht ik destijds, want het geestelijk geschenk van mijnen pleegvader lag nog krachtig in mij; hoe kwam het toch, dat ik zoo spoedig daarna weêr op geheel andere gedachten, in de ondiepten en zandbanken der ellendigste, oppervlakkigste twijfelingen geraakte?

Door het vlijtig en grondig onderrigt van den waarlijk geleerden predikant Goedheer was ik zoo goed tot de school voorbereid, welke ik thans binnentrad, dat ik dadelijk bij den aanvang in eene der hoogste klassen werd opgenomen. Mijn vlug talent verschafte mij van zelf, zonder dat de eergierigheid mij aanzette, want van deze bezat ik weinig, eenen schielijken en gelukkigen voortgang op den weg mijner studiën; het ging mij als een' ruiter, die zonder het te trachten, ja zonder er aan te denken, bestendig zijnen reisgezellen vooruitkomt, wijl zijn paard eenen schielijkeren grooteren stap heeft, dan de paarden der anderen. Ik deed alles, wat mijne brave leermeesters van mij verlangden, en had nog tijds genoeg over, om aan mijne lievelingsneiging, het

zoeken van kruiden en het onderzoek der natuurvoorwerpen te voldoen, ofschoon ik mij van alle kwakzalverij in de artsenijkunde onthield, want mijn pleegvader had mij ernstig vermaand, mij niet weêr met zulke dingen in te laten, voor dat ik langs den regten weg in de medicijnen gestudeerd had. Deze werkzaamheden der school zoowel als in de vrije uren die der natuurkunde hebben mij voor vele gevaren der jeugd bewaard, namelijk voor de neiging mijner zeer groote zinnelijkheid tot drinkgelagen en zoogenaamde vrolijke gezelschappen van velen mijner medescholieren. Mijne leermeesters naar dezen uiterlijken wandel oordeelende, prezen mij als een' zeer zedig jongeling, en wanneer ik, hetgeen jaarlijks verscheidene malen gedurende de schoolvacantiën geschiedde, mijne lieve pleegouders in hun dorpje bezocht, dan gevoelde ik mij met ziel en ligchaam zoo geheel bij hen te huis, als in de jaren der onschuldige kindschheid.

Ik werd thans bekwaam geoordeeld, om aan de academie te komen, en verliet tot dat einde met de loffelijkste getuigschriften van mijne leermeesters de school. De heer van Ruiter had Leiden voorgeslagen en ik begaf mij met groote vreugde derwaarts op weg. Toen ik hierop meer en meer in den kring mijner lievelingsstudiën kwam; toen nu het inwendige met het uitwendige beroep hand aan hand ging, was het mij als een vogel, die vroeger slechts de voeten gebruikte om snel te loopen en die zich nu op eens ook van de vleugels bedient tot eene nog veel snellere vlugt. Met grooter lust en liefde hebben vast weinige jonge lieden zich aan de academiestudiën overgegeven, dan ik; ik werd niet verzadigd van werken en leeren; in den zomer was ik met de zon tegelijk op, en zelfs in den winter liet mij de zucht, om steeds wat nieuws te leeren niet langer slapen, dan drie of vier uren na middernacht; had niet het innerlijk vermaak aan den arbeid zelf en mijne veelvuldige beweging in de vrije lucht, want ik legde mij op eene wetenschappelijke wijze met verdubbelden ijver op de botanie toe, mijne krachten bewaard en gesterkt, dan zou ik mij mis-

schien door mijne overdrevene leergierigheid benadeeld hebben, doch op deze wijze bleef ik bloeijender en opgeruimder dan de meesten mijner, minder vlijtige, medestudenten. Zelfs op de alchimie, die destijds zelfs onder verscheiden onzer leeraren in zwang was, legde ik mij met eene bijna hartstogtelijke neiging toe en werkte somtijds dag en nacht; want ik brandde van begeerte, om de geheime krachten der natuur en hare werkingen na te sporen. Hierdoor kreeg ik in allen gevalle eene groote vaardigheid in chemische bewerkingen, die mij naderhand in het vinden en de bereiding van menig krachtig geneesmiddel van groot nut was.

Reeds in het eerste jaar van mijn verblijf te Leiden bezocht mij eens mijn weldoener, de heer Kornelius van Ruiter. Ik had thans zelf briefwisseling met hem aangeknoopt, ook had hij meermalen bij mijne leermeesters naar mij vernomen, en deze hadden ongetwijfeld, zooals ik uit zijne mondelijke, ongemeen vriendelijke uitdrukkingen bemerkte, veel goeds omtrent mijne vlijt en bekwaamheid berigt. Hij noodigde mij, hem op zijn landgoed, dat tusschen Leiden en Amsterdam lag, te bezoeken. Ik voldeed aan deze uitnoodiging zoodra mijne studiën mij daartoe den tijd gaven; het was in den vooravond van St. Jan, toen ik te Loenenbosch, zoo heette het landgoed, aankwam. Ik vroeg aan het huis, dat het voorkomen van een vorstelijk slot had, of de heer van Ruiter te huis was; men zeide mij, dat hij in het tuinhuis was, wiens chineesch van wit porselein glinsterend torentje boven het groen boomgewas uitstak. Ik ging in het begin geheel rustig tusschen de bloeijende stokrozen en kunstig geschoren heggen door, toen bemerkte ik, dat ik in eene soort van doolhof geraakt was, wiens labyrinthisch slingerende paden mij nu eens regt op het torentje aan, dan weêr geheel van hetzelve afvoerden. Ongeduldig over dezen langgerekten weg, begon ik te loopen; daar ren ik, terwijl ik om een' hoek draai, tot mijn' niet geringen schrik, tegen eene teedere, zeer schoon gekleede dame aan,

die denzelfden weg mij te gemoet kwam. Het meisje liet van schrik en zooals het mij voorkwam uit misnoegen, een' half luiden gil hooren, en ik, hoe zou ik woorden vinden, om mijne onwelvoegelijkheid en lompheid te verontschuldigen? Ik werd rood tot over de ooren; terwijl ik nog bezig was, mijn verzoek om vergeving uit te stotteren, had de dame zich reeds, zonder mij verder aan te zien, verwijderd en had haren weg vervolgd.

»Dat is eene fraaije intrede in het huis van den heer van Ruiter, dacht ik; dat is nog eene dommere streek, dan die, welke ik als kleine jongen te Amsterdam beging, toen ik mijne zwarte handen aan het behangsel en tafelkleed afwischte; wat zal men van mij denken, wanneer de juffer mijne lompheid vertelt. Zou het, dacht ik verder, misschien ook de kleine Marij zelve geweest zijn?" Doch die gedachte liet ik varen, wijl ik mij de voormaals zoo kleine niet als eene zoo groote jonge dame voorstellen konde, en daarbij vergat, dat ik thans zelf negentien jaren in plaats van zes, en Marijtje dus ook bijna zeventien jaren oud was.

Het loopen was nu gedaan, ik sloop, zoo als men zegt, als een bekeven hond, heel langzaam de kronkelende paden door, en zoo dikwijls het pad draaide, sloop ik nog bedachtzamer, om toch niet weêr tegen iemand aan te loopen. Eindelijk had ik het tuinhuis met het chineesch torentje bereikt; de heer van Ruiter en zijne vrouw zaten buiten voor de deur onder de bloeijende in bonte kuipen staande oranjeboomen aan eene tafel en dronken thee. De goede heer stond dadelijk op, reikte mij, vriendelijk groetend, de hand, en stelde mij vervolgens aan zijne vrouw voor; de bediende bragt mij een' stoel, ik moest aan tafel gaan zitten. »Ik zou u waarlijk niet meer gekend hebben," zeide de hoffelijke dame tot mij, »voor ruim twaalf jaren waart gij een hupsche, vrolijke knaap, nu zijt gij tot eenen schoonen, bloeijenden jongeling opgegroeid, die ook ons door zijne voorspoedige ontwikkeling reeds menig genoegen

verschaft heeft. Wij hebben dikwijls aan u gedacht en over u gesproken; mijne dochter herinnerde zich eerst later, toen zij verstandiger werd en ons hetgeen zij er nog van wist uit haar leven onder de Zigeuners verhaalde, al de trekken van vriendelijkheid en kinderlijke goedheid, welke gij haar bewezen hebt; zij spreekt er nog van, hoe gij haar altijd het beste, dat in uwe handen kwam, bragt, haar teederlijk beschermdet tegen de mishandelingen der Zigeunerkinderen en bij elke gelegenheid met eene aandoenlijke vriendelijkheid u jegens de kleine, verlatene gedroegt."

Terwijl de moeder zoo met mij sprak, zeide zij: nu daar komt zij juist aan, onze Marij. Ik draaide mij om en tot mijn' nieuwen schrik zag ik, dat het de schoone jongvrouw was, tegen wie ik in den tuin zoo onbeleefd en lomp was aangeloppen. Ik stond op, maar durfde van schaamte naauwelijks de oogen opslaan. Kent gij dezen heer wel, vroeg hare moeder; het meisje zeide, zooals het mij toescheen mij met eenen verachtelijken blik aanziende, een koel »neen." — Zie maar, vervolgde Mevrouw van Ruiter, het is de kleine Martijn, die onder de Zigeuners zulk een getrouw vriend en speelgenoot van u geweest is; de kleine Martijn, met wien gij brood aan de deuren gebedeld hebt en nu is hij een groote, deftige jonge heer geworden.

Marij zag mij aan; de misnoegdheid, zoo zij dezelve anders gevoeld had, was uit haar voorkomen verdwenen, het waren nog dezelfde vrome, goede oogen, waarmede zij mij als kind had aangezien, wanneer ik van het kruiden zoeken terugkwam en haar de noten en druiven bragt, die ik voor haar verzameld had. Het was mij, als of er een stuk van den blaauwen hemel in mijne ziel ging, toen mij deze blaauwe oogen aanzagen., ik zou hebben kunnen schreijen en lagchen tegelijk. Met eene stem, die mij even als de blik der oogen nog heel bekend voorkwam, zij was ten minste nog even zoo zacht als vroeger, sprak zij mij aan,

dacht met dankbaarheid aan haar verblijf in het huis mijner moeder en aan de liefde dezer goede vrouw, en vroeg mij, of ik mijne schoone schelpenverzameling nog had? en toen ik bedremmeld dit met ja beantwoordde, zeide zij: nu wanneer gij nog een vriend van dergelijke dingen zijt, dan kunt gij bij mijn' vader en bij mijne broeders kostbaarheden zien, gelijk zij vast naauwelijks elders in Holland gevonden worden. Ook mij hebt gij in mijne kindschheid met uwe liefde tot de natuur aangestoken; ik heb nog altijd mijne grootste pleizier aan schoone bloemen, steenen en conchyliën.

Wij gingen hierop langs eenen korteren weg, dien ik vroeger niet had opgemerkt, naar huis, waar ik een' der oudste zoons van den heer van Ruiter aantrof. Bij den avondmaaltijd kreeg ik ook eenigen moed om te spreken, en hetgeen ik sprak, scheen den ouden heer van Ruiter, die een groot vriend der wetenschap was, niet te mishagen. Ook op het avontuur van onze kindschheid bragt Marij het gesprek; haar dankbaar gemoed, dat zelfs de kleinste bewijzen van vriendelijkheid niet vergat, deed haar onder anderen aan het oude Zigeunerwijf denken; dat ons kinderen toch altijd met eene soort van menschelijkheid behandelde. Ik stemde met deze herinnering in en zeide, dat ik reeds dikwijls gewenscht had, deze oude nog eens te zien, om haar voor hare aan ons bewezene diensten mijnen dank te betoonen.

O, zeide de heer van Ruiter, dat kan gemakkelijk geschieden; het is zonderling, hoe zoo iets dikwijls zamenloopt, en het komt mij altijd voor, alsof de voorzienigheid een bijzonder genoegen in onze menschelijke dankbaarheid heeft, wijl zij ons zoo menigmaal gelegenheid geeft, na vele jaren nog eene oude schuld van erkentelijkheid af te doen. Zoo zult gij bij voorbeeld, mijnheer Reizer, denken, dat die kleine diensten, welke ik u tot hiertoe bewees, slechts eene soort van vergelding voor de bewijzen van goedheid zullen zijn, die gij en uwe overledene moeder onze dochter bewezen, en het is ook zeker, dat ik u reeds deze daden uwer

kindschheid mijn leven lang niet genoeg vergelden kan, maar ik moet u tevens bekennen, dat datgene, wat ik voor u deed, en nog in het vervolg denk te doen, slechts de afbetaling eener oude schuld jegens uw' vader is. Reeds destijds, toen ik in het huis uwer moeder kwam, om ons kind af te halen, viel mij de naam in het oog, eerst sedert mijne terugkeering naar Amsterdam won ik nadere berigten in, en heb mij nu vast overtuigd, dat uw vader dezelfde was, die mij nu bijna veertig jaren geleden te Brest het leven redde. Men zeide, dat het de pest was, ie destijds zulk eene groote menigte menschen wegrukte; ook ik lag aan den oever des doods, niemand trok zich mijner aan, dan alleen uw vader, die zich destijds als scheepsarts in die haven ophield. Deze was niet bloot mijn arts, maar dag en nacht mijn oppasser, hij stelde zich, uit liefde tot mij, aan al de gevaren der besmetting bloot, en God zegende zijne bemoeijingen; ik werd weêr gezond. Ik was destijds nog zoo arm, — want eerst naderhand door mijn' schoonvader en door een bijzonder geluk in den handel ben ik tot mijn tegenwoordig vermogen geraakt, — daarbij was het weinige, dat ik als handelsbediende gespaard had, door mijne ziekte zoo versmolten, dat ik mijn' getrouwen arts niet beloonen konde. Toen ik hem dit met tranen in de oogen beleed, zeide hij: mijn lieve landsman, om geld te verdienen was het mij met uwe genezing niet te doen, maar wat ik deed, dat deed ik uit liefde en om Gods wil. Nu goed, zeide ik, dan moge God u uwe liefde vergelden en u daarvoor rijkelijk zegenen; echter zal ik alles doen, wat ik kan, om, indien God mij middelen geeft, u of uwen kinderen uwe liefde te vergelden. Uw vader ging kort daarop naar Java; toen ik later in goeden welstand kwam, deed ik, wel is waar, onderzoek naar hem, maar werd door den man, dien ik dat onderzoek nadrukkelijk opdroeg, wegens eene naamsgelijkheid en naamsverwisseling der woorden R e i z e r en R e u z e r misleid, want ik kreeg berigt, dat de redder mijns levens naar

Jamaika gegaan en daar gestorven was. En zie daar werd ik, door het voor mij zoo smartelijk wegraken van mijn kind en door het wedervinden deszelven, op eenmaal weêr op het regte spoor geleid, ik vond gelegenheid, wel is waar, niet mijnen weldoener zelven, maar wel zijnen eenigen zoon mijne dankbaarheid te betoonen.

Toen de heer van Ruiter dit verhaalde, zag ook Marij mij dankbaar aan, als den zoon des mans, die haren vader gered had; en zoo dikwijls zij mij of ik haar aanzag, werd ik zeer zonderbaar te moede, want het was of er iets in mijn hart drong, wat mij hetzelve zeer zwaar maakte, en toch was het mij daarbij zoo onbeschrijfelijk wel, als anders in mijn leven nog nimmer het geval was.

Nog nimmer had ik een zoo schoon St. Jansfeest gevierd, als den volgenden dag hier op het landgoed van den heer van Ruiter. Ik was zeer spraakzaam geworden; sprak veel en gaarne met Mevrouw van Ruiter, wijl ik merkte, dat Marij gaarne en opmerkzaam toeluisterde; ik sprak van bloemen en dieren en anderen heerlijkheden der wereld. Op dezen feestdag bemerkte ik, wel is waar, dat ik met mijne kleeding bij de jonge heeren van het huis eenigermate afstak, want ik was wel zindelijk en fatsoenlijk gekleed, daarbij echter tamelijk burgerlijk, wijl ik het geld, dat mijn weldoener mij verschafte, liever aan boeken of aan mijn chemisch laboratorium besteedde, dan aan kleederen. Intusschen scheen de familie van den heer van Ruiter, en inzonderheid, wat bij mij het meeste gold, Marij op mijne kleeding niet te letten, maar behandelde mij zoo voorkomend en vriendelijk, alsof ik een oude bekende des huizes was.

De terugreis naar Leiden, die ik te voet deed, ging zeer langzaam in haar werk. Ik zou liever dadelijk in het naaste dorp weêr omgekeerd zijn naar het landhuis van den heer van Ruiter. Het was mij, alsof mijn inwendig zien mijner oogen daar achtergebleven was, en ik nog slechts een half uitwendig zien behouden had. Want alles, wat

buiten mij plaats had en mij bejegende, dat kon ik in de eerste dagen in 't geheel niet juist, en slechts als door een floers zien; voor mijne inwendige blikken echter stond bestendig en in de grootste klaarheid het beeld van Marij, met hare goede, vrome oogen. Ik dacht zoo gaarne aan alles, wat mij in de laatste dagen bejegend was, het berouwde mij niet eens, dat ik zoo lomp tegen het goede kind aangeloopen was, want — zij had het mij immers vergeven.

Mijn weg voerde mij van nu af menigmaal naar den omtrek, in welken het landhuis van den heer van Ruiter lag, want ik had mij zelven wijs gemaakt, dat daar meer zeldzame bloemen op de weiden en in de bosschen groeiden, dan elders, ofschoon ik van deze wandelingen bijna altijd ledig terugkwam. Desniettemin, hoe dikwijls ik ook den weg derwaarts insloeg, waagde ik het toch nimmer geheel naar Loenenbosch te gaan, want hiertoe moest ik, volgens mijn-denkbeeld, eene bijzondere uitnoodiging van mijnen weldoener hebben.

Eindelijk kwam zij dan ook, de lang gehoopte en lang gewenschte; de heer van Ruiter zond mij een paard en tevens eene uitnoodiging, om den volgenden dag (het was een zondag) een familiefeest bij te wonen. Ditmaal was de ontmoeting tusschen mij en Marij niet zoo geweldig, als de eerste maal, het was eene vrijwillige; het lieve meisje was aan de hand der kleine tuiniersdochter mij tot aan de deur des tuins te gemoet gekomen. »Gij zijt in lang niet bij ons geweest, mijnheer Reizer, zeide zij ligt blozend; morgen op mijn' geboortedag hebben mijne ouders vele vrienden genoodigd, nu heb ik moeder verzocht, dat zij ook u, den vriend mijner kinderjaren, zoude noodigen."

Wat ik toen antwoordde, weet ik niet meer; ik zou liever Marij hebben mogen hooren en haar goed oog zien, dan zelf spreken; ik had naauwelijks bemerkt, dat wij reeds bij het chineesch tuinhuis aangekomen waren.

Ook de heer van Ruiter deed mij vriendelijke verwijtingen, dat ik niet vaker gekomen was, om hem en de zijnen

te bezoeken. »Wij zijn immers, zoo lang ik hier woon, maar weinige uren van elkander verwijderd," zeide hij, »zoo dikwijls gij een' vrijen dag en lust hebt, om ons te bezoeken, zult gij ons welkom zijn, mijne vrouw en ik vinden behagen in uw onderhoud. Doch ik wil het niet ontkennen, dat ook hierin uwe bescheidenheid mij aangenaam geweest is."

Het was nog vroeg in den achtermiddag, toen ik aankwam; ik kon mij heden nog in het geluk, om Marij te zien en te spreken, verheugen. Zij had mij eens een regt feestgenot willen bereiden; zij had hare kleine verzameling van conchyliën en edelgesteenten uit de stad laten komen, welke wij gingen zien. Het was mij heden alsof het eerst gisteren gebeurd was, dat Marij uit het huis mijner moeder vertrok; ik vertelde haar hoe zorgvuldig ik al de schulpen, die ik haar uit mijne verzameling geschonken had —, het waren de schoonsten van allen — bewaard, hoe getrouw en gaarne ik haar bloembed verzorgd, hoe verlangend ik naar haar bezoek uitgezien had; zij zag mij vriendelijk dankbaar aan, en het was, alsof zij zeggen wilde, dat ook zij den armen Martijn getrouw in aandenken gehouden had.

Den volgenden dag was het, wel is waar, ook zeer lief, maar op verre na niet zoo als den eersten. Er kwamen koetsen op koetsen aanrijden, uit de stad en van de naburige landgoederen; de arme Marij, in het stijve, van goudborduursel schitterend feestgewaad, had niets te doen, dan gelukwenschen aan te hooren en ze te beantwoorden; bij den middagmaaltijd zat ik ver van haar af, bij een' van hare broeders, echter bezocht mij ook in deze verte dikwijls een blik van hare goede oogen, van welken de gasten niet weten konden, of hij mij of haren lieven broeder gold; op het bal, dat tegen den avond geopend werd, kon zij, wel is waar, naauwelijks aan al de verzoeken der voorname jonge heeren tot den dans voldoen, nogtans schikte zij het zoo, dat ook ik, die aan deze eer niet gedacht had, eens met haar danste, en, toen wij naar het gebruik van den dans

elkander eens de hand reikten, kwam het mij voor, alsof zij de mijne een weinig drukte.

Gij zoete kinderachtigheden der jeugd, waarom denk ik thans nu ik reeds over de helft van mijn leven ben, nog zoo gaarne aan u? Is het niet daarom, wijl de liefde, de echte, kinderlijke liefde des harten ook op een dier vensters gelijkt, door welke men, in het huis van het vergankelijke, een vergezigt geniet, naar buiten in de wereld, die door het oorspronkelijk licht der zalige eeuwigheid bestraald wordt?

Onder de voorname jonge heeren, bij welke de arme Martijn, ofschoon hij heden met zijne kleedij al het mogelijke gedaan had, ver ten achteren bleef, zag ik een', die zich inzonderheid met Marij scheen te bemoeijen. Ik vroeg aan een' ouden koopmansbediende uit het huis van den heer van Ruiter, wie deze heer was? het oude, vriendelijke mannetje, dat heden ook de eer genoot, om onder de toekijkers te mogen staan, zeide mij den naam van den heer en voegde er vertrouwelijk bij, dat hij een der rijkste jonge lieden uit Amsterdam en de vermoedelijke bruidegom van de juffer was.

Arme Martijn! er kwam geene gedachte aan jaloerschheid of neêrslagtigheid in u op, gij hadt er immers nimmer aan gedacht u oog met een ander doel tot de dochter van uwen rijken weldoener op te slaan, dan alleen om haar te zien en u in den blik van haar goed oog te verheugen, wat er in uw hart omging, dat wist en begreept gij zelf nog niet.

Nogtans kwam het tot eene soort van verstandhouding met mij zelven, toen ik hierop, de welwillende uitnoodiging van den heer van Ruiter volgende, bijna elken zondag de kerk te Loenenbosch bezocht, »om er den ouden, voortreffelijken predikant te hooren," (ofschoon ik, opregt gesproken, in de kerk minder hoorde, dan zag), en wanneer ik dan des middags en achtermiddags met de beide ouders en hunne kinderen te zamen was. Eens, toen ik met Marij bij den vijver van den tuin stond, zeide ik, »met u mogt

ik wel mijn geheele leven zamen zijn," en zij antwoordde mij, »ik wenschte ook wel, dat gij altijd bij mij waart." Het waren schijnbaar slechts onbeduidende woorden, doch de wijze, waarop zij dezelve sprak, drong mij diep in het hart; gelijk een bliksem verlichtte een nieuw licht al mijn wenschen en willen; ik begreep mij zelven, en mijne Marij begreep zich insgelijks.

Zij was van dit oogenblik af een' tijd lang eenigzins achterhoudender met hare woorden, en ik werd het ook, doch des te meer spraken, naar het mij voorkwam, hare blikken; gelijk de stroom eener fontein, dien men geweldig met de vingeren tegenhoudt, sprong de straal, die zich tusschen dezelve lucht maakt, wel is waar fijner, maar tegelijk hooger. Wij wisten nu echter beiden, dat en hoe zeer wij elkander beminden; de wereld mogt het weten of niet.

Ik houd het er voor, dat ook de moeder van Marij onze wederzijdsche neiging bemerkt had; of en in hoe ver zij dezelve destijds billijkte, dat weet ik niet. Eens, toen ik weêr, het was reeds tegen het einde van den zomer, te Loenenbosch kwam, vond ik Marij zeer nadenkend, ja bedroefd. »Verbeeld u, zeide zij tot mij, als hare moeder voor een oogenblik ons alleen liet, ik moet van hier vertrekken; mijne lieve ouders willen, dat ik een' tijd lang naar Parijs, bij eene bloedverwante zal huisvesten." Ik schrikte op dit berigt, en ik moet ongetwijfeld van kleur veranderd zijn, want het lieve kind zeide troostend tot mij: »lieve Martijn, ik zal u nooit vergeten; denk gij ook aan mij; hetgeen God wil zal geschieden."

In deze woorden lag allezins een groote troost voor mij; ik gevoelde dit steeds meer, naarmate ik er meer over nadacht; op het oogenblik echter, dat ik ze hoorde, had mij de donderslag van het voorafgaand berigt nog zoo zeer bedwelmd, dat de moeder, die juist weêr binnen kwam, ons beiden met veel beteekende blikken aanzag. Want de tranen, die Marij in de oogen kwamen, lieten zich niet wel ver-

bergen. Ik had thans geene gelegenheid meer om haar alleen te spreken; in tegenwoordigheid van hare ouders nam zij een vriendelijk afscheid van mij; weinige dagen daarna zag ik den wagen, die haar zoo ver van mij wegvoerde, door Leiden rollen, ik had verscheidene uren — want ik wist den dag, waarop zij vertrekken zou — op denzelven gewacht; de blik, dien zij mij nog toewierp, zou mij, volgens mijn bedunken, voor een tienjarig wachten rijkelijk genoeg beloond hebben.

In zulke dagen van stil verlangen en droefheid, zoo als ik er van nu af veel had, gaat het het menschenhart gelijk een' boom, wiens kruin of takken het mes trof. De tuinman kan in de verwonde plaats de loot van eene edelere soort enten en zij groeit er in vast, hetgeen zonder de verwonding niet geschied was; er kan zich echter ook kwaad sap en vuilnis aan de wonde zetten en zich vandaar in de andere deelen verspreiden. Met mijn hart had destijds, toen ik zoo aan diepe zwaarmoedigheid leed, beide plaats; een gift, dat reeds lang naast mij stond en mijne ziel met gevaar bedreigde, stortte zich onophoudelijk in de wonde; echter deed zich ook tegelijk het geneesmiddel op, de ent van hoogeren aard, en daalde met hare krachten uit eene betere wereld in mij neder, zoodat aan het gift zijne kracht ontroofd, ja dat het eindelijk zelfs artsenij werd.

Ik had mij na het vertrek van Marij met eenen, zoo mogelijk, nog grooteren ijver dan vroeger op mijne studiën toegelegd, ook had ik in den loop van den winter de behandeling van eene openlijke prijsvraag, die tot het gebied mijner studiën behoorde, ondernomen, en was zoo gelukkig, dezelve op te lossen, waarbij mij tevens de prijs van honderd ducaten te deel viel. Hierdoor trok ik de opmerkzaamheid van eenen geleerde tot mij, die te dier tijd als ambteloos burger te Leiden woonde en hier van zijn aanzienlijk vermogen leefde. Hij noodigde mij verscheidene malen bij zich; ik was telkens geheel met zijn onderhoud ingenomen. Zoo als het mij toen voorkwam hadden slechts weinig menschen

de wereld zoo gezien en de innerlijke drijfveren van haren loop herkend; hij was bijna in al de grootste hoofdsteden van Europa, zelfs te Konstantinopel geweest, had de beide Indiën bezocht en op deze reizen natuur- en menschenkennis opgedaan, die mij, wanneer hij met zijne duidelijkheid en vernuft mij ze aanbood, met bewondering vervulden. Ik leerde veel uit deze gesprekken, alsmede uit de kostbare bibliotheek van den man, welke hij mij met de grootste bereidwilligheid ten gebruike overliet, ook stond zijn welingerigt laboratorium benevens al de noodige stof tot mijne chemische werkzaamheden voor mij open. Evenwel zou bij al deze voordeelen de schade, die ik uit dezen omgang trok, nog grooter geweest zijn, indien ik niet van de andere zijde daartegen gewapend en beschermd geworden ware. Want die kennisrijke, zeer ervaren man had op zijne reizen ter zee en te lande in het uiterlijke wel is waar groot geluk, maar in het inwendige een grooter ongeluk gehad; hij had schipbreuk geleden in zijn geloof; hij was met al zijne kennis der groote machine der wereld, zoo noemde hij de zigtbare natuur, een twijfelaar aan het bestaan en de voortdurende werkzaamheid der geestelijke drijfveer geworden, welke het groote, wel geordende geheel vormt en beweegt. Hoe verleidelijk en verblindend ook de gronden, waarop zijne twijfelingen steunden, voor mijn nog minder geoefend denkvermogen waren, liet ik mij toch niet uit het middelpunt mijner overtuigingen verdrijven. Dat een voor alles zorgende, lievende geest de wereld naar den raad zijner wijsheid geschapen heeft; dat hij het was en is, die het een met het ander en alles heerlijk tot één te zamen voegde, die alle dingen onderhoudt en draagt, gelijk de zwaartekracht ieder stofje en droppeltje der aarde draagt; die al de behoeften des levens van den mensch tot aan den worm met stroomen van genoegen verzadigt, allen mangel vervult, dit geloof kan geene twijfeling bij mij doen wankelen; de dagelijksche beschouwing van het boek der werken leert, versterkt hetzelve bij mij. Zelfs de vernietiging is slechts

weldadige ontbinding, opdat het vernietigde aan het nieuwe leven tot voedsel en spijs verstrekke." Dan, hoe dikwijls ik ook deze en dergelijke gronden voor mijne innerlijke overtuiging voor de ooren van mijnen schranderen vriend herhaalde; hem overtuigden zij niet, maar zijne tegengronden lieten wel, zonder dat ik het zelf merkte, wonden in mijne ziel achter, die ik zelf niet in staat was te genezen. Daarom had ik vreemde hulp noodig.

Zij werd mij, in mijne zwakheid, door een schijnbaar zeer zwakmenschelijk werktuig gereikt.

Ik woonde te Leiden bij een praktizerend regtsgeleerde, met name van Leuven, die de regtszaken voor onderscheidene adelijke huizen waarnam, doch hiervan met zijne talrijke familie maar een sober bestaan had, want hij was zwak en ziekelijk; eene borstkwaal ondermijnde de krachten zijns levens, hij moest vele van zijne zaken door vreemde handen laten gaan, die hem weêr een groot gedeelte van zijn inkomen ontnamen. De man was een academievriend van mijnen pleegvader, den predikant Goedheer, zij hadden te zamen te Utrecht gestudeerd en hunne vriendschap was sedert niet verkoeld, want zij waren beiden van dezelfde gezindheid en hadden hetzelfde kinderlijk vast geloof. Mijn waard had er zich zeer over verheugd, dat hij een' pleegzoon van zijn' vriend bij zich in huis zou krijgen; ik leefde er als een lid der familie, men trachtte mij van alles, wat ik noodig had, zoo goedkoop en goed te verzorgen, als maar mogelijk was. De goede, christelijk huisselijke orde, die er onder de familie heerschte, herinnerde mij allezins aan het leven in het huis mijner pleegouders, de vergenoegdheid en zedigheid, in welke de vrouw en de negen levende kinderen van mijnen waard leefden, en zoodra zij daartoe in staat waren hun eigen brood zochten te verdienen, was voor mij een treffelijk voorbeeld; ik was gaarne in dit huis, vroeg in vele dingen den braven man om raad, en had mij bij deszelfs opvolging altijd goed bevonden. Slechts eenmaal was ik in dien tijd zijnen raad en zijner waarschu-

wingen ongehoorzaam geweest, en dit was, toen hij mij voor den omgang met den straks vermelden geleerde waarschuwde, of, indien mijne wetenschappelijke neiging tot den kennisrijken man mij te magtig ware, mij ried, mij ten minste in geene philosophische geschillen met hem in te laten, wijl ik hierbij altijd meer verliezen dan winnen zou. Ik lette, helaas, op geen van beiden, en mijn welmeenende waard bemerkte tot zijne groote smart, hoe ik bij vele gelegenheden met het vreemde gift, dat ik ingezogen had, een vermetel spel dreef; hoe ik mij op de twijfelingen, waarover ik mij had behooren te schamen, nog liet voorstaan.

Ééne twijfeling was het voornamelijk, die ik destijds met alle schijngronden trachtte te verdedigen, en die zich in mij zoo diep en vast gezet had, dat er meer dan menschelijk geduld en kracht toebehoorde, om ze uit mijn hart te rukken. Dit was de twijfeling aan die erbarmende voorzorg, die niet slechts in het algemeen de wereld en al hare bijzondere wezens door hare eeuwige onveranderlijke wetten regeren laat, maar die zelfs zich, onmiddelijk, gelijk een vader het kind, dat hem daarom bidt, den nood van den enkelen aantrekt. Al hetgeen mijn vriend uit eigene ondervinding, als ook in de merkwaardige aaneenschakeling der lotgevallen van andere menschen, als bewijs voor het bestuur eener voorzienigheid aanvoerde, »zonder wier wil zelfs geen musch op aarde valt" en die zelfs het zuchten van den onmondige even als van den verstootene en verlatene hoort en verhoort, was niet in staat mij, die evenwel zelf zoo veel van dien aard ondervonden had, te overtuigen; ik noemde al zulke beschikkingen slechts »toeval," een woord, dat mijnen ziekelijken vriend diep beleedigde en niet zelden vertoornde.

Zoo werd ik door de beide mannen, van welke de een mij bestendig ontrooven wilde, wat de andere poogde te bevestigen, heen- en weêr getrokken, terwijl mijn stalen vlijt in het studeren en vorschen naar het nieuwe, gelijk

een lastdier, zelfs wanneer men het regts en links verontrust, den weg van zijn gewoon dagelijksch werk ging.

Eens, toen ik van mijne gewone bezigheden te huis kwam, vond ik mijnen waard zeer ernstig en in zich zelven gekeerd. Hij sprak aan tafel slechts weinige woorden en begaf zich daarna op zijne kamer. Ik dacht, dat het misschien eene verlegenheid van eenen huishoudelijken aard was, die den goeden man drukte, en in dit geval zou ik, hoe goed ik ook mijn geld gebruiken kon, gaarne bereid geweest zijn, hem met de honderd dukaten te helpen, die ik onlangs als prijs gewonnen had. Ik ging met dit doel naar hem toe, vroeg hem, wat de oorzaak zijner ongerustheid en bedroefdheid was, en zinspeelde, zoo bescheiden mogelijk, op de honderd dukaten, die immers, daar de heer van Ruiter mij van al het noodige verzorgde, door mij gemist konden worden. De goede van Leuven drukte mij de hand; hij was door mijn aanbod getroffen.

»Denk niet, mijn jonge vriend! zeide hij, dat ik ongerust en bedroefd ben; het is veeleer juist thans in mijn binnenste zeer rustig; gij moogt het als eene voortzetting van ons onlangs gehouden gesprek aannemen, dat ik u zeg, dat ik thans op een punt sta, waar ongetwijfeld de uiterlijke nood het grootst, doch daarom ook, dat weet ik zeker, Gods hulp het naaste bij zijn zal. Want menschelijke hulp kan mij niet baten; uwe honderd dukaten zouden slechts een droppel zijn tegen de zee van mijnen nood. Opdat gij mij goed moogt begrijpen, wil ik u alles vertrouwen. Ik ben, zooals gij weet, zaakwaarnemer en gedeeltelijk rentmeester bij verscheidene adelijke familiën. Bij eene van deze moest ik gedurende eene reeks van jaren de inkomsten invorderen en uitgeven en hierbij nog anders over de belegging van sommen beschikken, die mijn eigen klein vermogen, benevens het uwe, vele duizend malen te boven gingen. Ik had de rekeningen en, helaas, ook alle kwitantiën en bewijzen, in plaats van ze, zooals ik misschien had moeten doen, met mij naar

de stad in mijn huis te nemen, op het landgoed van mijn' principaal, in een anders welbewaard gewelf en ook hier in eene goed geslotene, ijzeren kist, waarin tevens eenig geld was, liggen laten. Voor eenigen tijd is het gewelf door eene dievenbende opengebroken, en de kisten, wijl men ze misschien niet schielijk genoeg wist te openen, weggenomen. Zoodra ik dit gewaar werd, ijlde ik aanstonds naar mijn' ouden principaal, een' zeer welwillend man, en verhaalde hem alles. Hij troostte mij en zeide, dat hij immers alles wist, wat ik voor hem ingebeurd en uitgegeven had; het kwam er dus niet op aan, dat ik afzonderlijke kwitantiën en bewijzen had, ik zou maar naar mijn beste weten en zoo ver mij zulks mogelijk was eene algemeene rekening en overzigt van de uitgaven opstellen, dan zou hij mij voor het geheel door zijne handteekening in veiligheid stellen. Ofschoon elk uitstel mij drukte, te meer, daar ik voor den heer reeds bij voorraad eene som ingecasseerd had, die eerst in het volgende jaar zou vervallen zijn, kon ik nogtans niet anders, dan met de vriendelijke voorwaarde genoegen nemen; ik ijlde naar huis, om zoo spoedig mogelijk den arbeid te voltooijen, toen in den laatstverloopen nacht den braven heer eene beroerte trof; hij kon niet spreken; binnen weinige uren was hij een lijk. Nu aanvaardt zijn neef de erfenis, een man, die bij de geheele wereld als zeer geldzuchtig en onbarmhartig bekend staat, en die nog bovendien mijn persoonlijke vijand is, wijl ik zijne slechte aanzoeken, waardoor hij mij eens tot bedriegelijke ontrouw jegens mijnen ouden heer verleiden wilde, met verachting van de hand wees. Hij kent zeer goed het bedrag der inkomsten van zijn' overleden bloedverwant; van de uitgaven, namelijk van de belegging des voor den tijd opgezegden kapitaals, zal hij strenge rekenschap vorderen; niet alleen mijn huis en kleine bezittingen, maar mijne eer en mijn goede naam staan op het spel. Want ik weet, dat de man mij reeds bij zijnen nu overleden neef in verdenking brengen wilde, wijl ik met mijne vele kinderen en zware huishouding,

voorzeker meer noodig had dan ik verdiende, en het daarom gevaarlijk was, mij vreemd geld toe te vertrouwen. Zie, mijn jonge vriend, dit is de zaak, die mij nu reeds den ganschen dag aanzet, niet de hulp van menschen, maar met vurig smeken het aangezigt van God te zoeken. Want zijn oog ziet in het verborgene en bestuurt den wil en de handelingen der menschen gelijk waterbeken; hij alleen kan maken, dat de papieren nog wel behouden in mijne handen komen, van welker wedervinden thans mijn geheel uiterlijk geluk afhangt. Ja, ik hoop op hem en weet zeker, dat mijne hoop niet zal beschaamd worden."

Deze vaste hoop van mijnen vriend kwam mij, wel is waar, in mijne toenmalige stemming eenigermate zonderling, ja ik zou bijna mogen zeggen, belagchelijk voor, ik verborg intusschen, om hem niet te krenken, mijne bedenkingen en twijfelingen en ging naar mijne kamer.

Ik had werkelijk van harte medelijden met den armen van Leuven. Verscheidene dagen waren er sedert ons gesprek verloopen; zijn voorkomen en zijne woorden verrieden, wel is waar, geene onrust, maar hij at en sliep zeer weinig; de bleekheid en de ernst van zijn gelaat gaven de hevige werking te kennen, die er in zijn binnenste plaats had.

»Mijn vriend", zeide ik op zekeren dag tot hem, »buiten heerscht de lente met hare balsemachtige winden; eene matige beweging in de vrije lucht zou voor het behoud uwer gezondheid voorzeker zeer noodzakelijk en weldadig zijn. Gij weet, ik bezit thans nog al eenig geld, dat mijn vrij, zelf verworven eigendom is, ik heb lust en het zou voor mij ook nuttig zijn, om een klein reisje van eenige dagen te doen. Ik neem een rijtuig dat verscheiden personen bevatten kan. Nu verzoek ik u hartelijk, doe mij het genoegen en verzel mij."

Van Leuven had niet veel lust, om aan mijn verlangen te voldoen, doch zijne vrouw en kinderen hielden zoo lang

en ernstig bij hem aan, dat hij eindelijk toegaf. Reeds den volgenden morgen zaten wij in den wagen; wij reden naar Utrecht; de warme voorjaarslucht deed den zieken man zoo goed, dat hij geheel opgeruimd werd; hij vertelde, gelijk hij reeds zoo dikwijls en gaarne gedaan had, van zijne jongelingsjaren, inzonderheid van zijne verkeering met mijnen voortreffelijken pleegvader. Wij hadden, wijl het mij pligtmatig jegens den zieke voorkwam, ons des middags, als ook bij verscheidene andere gelegenheden lang opgehouden, de koele uren van den avond begonnen te komen, wij moesten ons haasten, om nog bij tijds een geschikt nachtverblijf te krijgen; op eens versperde in de straat van een klein plaatsje, waar wij doorreden, een oploop van volk onzen weg. Dat is een fataal toeval, zeide ik. — »Gebruik van daag dat fatale woord niet," zeide mijn vriend, half schertsend en half ernstig, »met het welk gij mij zoo dikwijls gekrenkt hebt; het zou mij mijne opgeruimde stemming benevelen." Ik zweeg en wachtte geduldig, want er was niets anders te doen, wijl er aan beide zijden van de plaats geen weg door de tuinen, noch ook door de beneden den kunstig aangelegden dijk liggende weiden en moerassen liep. Terwijl wij zoo stil stonden, kwam het volk er met een oud wijf, eene diefegge, zoo als het luide geschreeuw haar noemde, aan; men wilde haar onzen wagen voorbij ter straffe voeren. Ik zag, terwijl zij toevallig aan mijnen kant digt bij den wagen kwam, het wijf in haar door ouderdom gebogen gezigt, en herkende dadelijk de mij nog welbekende trekken der Zigeunerin, met wie ik als knaap kruiden gezocht had. Halt, riep ik de lieden toe, die haar geleidden, wat heeft het wijf gestolen? — Eene gans mijnheer, zeiden de mannen. Ik geef u een dukaat voor de gans, zeide ik, laat de arme gaan. — Mijnheer, hernamen genen, dat kan niet geschieden, want regt moet regt blijven. — Dat is wel waar, zeide ik, maar hebt gij het dan zelven gezien, dat de oude de gans stal? — Neen, mijnheer, hernamen de boeren, maar de gans is weg, en wij zijn reeds meer kwijt geworden;

wie zou het anders genomen hebben, dan dit oud Zigeunerwijf, dat wij buiten in het kreupelbosch zagen rondsluipen. Ziet, zeide ik, gij kunt haar den diefstal niet eens bewijzen, en ik zou wel durven wedden, dat zij onschuldig is. Ik ken het wijf; bedenk slechts, hoe zou zoo eene oude, zwakke op hare kruk leunende moeder in staat zijn, om eene gans te vangen?

Mijnheer heeft waarlijk gelijk, zeide een der boeren, het wijf zou onschuldig kunnen zijn, en een dukaat voor eene gans is toch ook geene slechte ruiling, daarom zullen wij de oude voor deze keer laten gaan.

Gedurende deze onderhandeling had de oude haar sidderend hoofd opgebeurd en mij oplettend beschouwd. Deze soort van menschen zijn scherpzinnig in het herkennen en gissen. »Ei, Martijntje, riep zij mij toe, kent gij mij nog en bewijst gij mij die weldaad?" Ik gaf haar nog iets voor haren schrik, en noemde haar een huis op het land — want in de stad zelve liet men destijds geene Zigeuners toe — waar zij zich na eenige dagen kon aanmelden, opdat ik verder voor haar zorgen konde.

Het volk was uit elkander gegaan, de oude Zigeunerin sloop langzaam haren weg naar het kreupelbosch, ons rijtuig was weêr in den gang geraakt, toen er plotselijk eene gedachte bij mij opkwam. Ik verzocht mijn' reisgenoot, om eens even de teugels van het paard te houden, wijl ik de Zigeunerin nog iets te zeggen had; hij deed het en ik sprong uit den wagen. Mij was te binnen geschoten, dat, toen ik nog bij de Zigeuners was, er dikwijls boerenvrouwen bij hen kwamen, en zich van hunne voorgewende waarzeggerskunst bedienden, terwijl zij oplossing wilden hebben omtrent allerhande dingen, die hun ontstolen of die verloren waren. Wanneer omtrent zulke voorwerpen, die niet tot de schielijk verteerde eetwaren behoorden, de prijs, dien de boerenvrouwen op het terugkrijgen zetteden, aanzienlijk genoeg was, gaven gewoonlijk de Zigeuners, terwijl zij roet over eene diggel loopen lieten, en dan voorwendden, dat zij daarin

het verborgene lazen, eene plaats, in het woud of zelfs in de woning van den bestolene op, waar de dief de dingen verborgen had. Ik ben er, wel is waar, meermalen getuige van geweest, hoe de Zigeuners, welke de vermiste dingen zelven hadden, dezelve gedurende den tijd, dat men de boerenvrouwen met de nu eens langer dan korter durende waarzeggerijen ophield, naar de plaats bragten en ze daar verborgen, welke zij haar naderhand noemden; doch het gebeurde soms ook wel, dat de Zigeuners de dingen, waarover men hen raadpleegde, zelven niet ontvreemd hadden, dat zij evenwel — zooals zij voorgaven, door hunne waarzeggerskunst — zeer goed wisten te zeggen, waar dezelve zich bevonden; want dit overal bij nacht en dag rondloerende volk ontging zelden eene daad ook van ander ongelijk minder listig dievengespuis, en niet zelden stonden zij zelven met hetzelve in goede verstandhouding. Dit was mij te binnen geschoten en daar ik nog bovendien mij herinnerde, dat in zulke »zienerkunsten" mijne oude kruidenzoekster voor de bekwaamste gehouden werd, besloot ik haar te vragen, of zij ook iets wist van de ijzeren kist en de zich daarin bevindende papieren?

De oude bleef staan, toen zij mij aankomen zag. »Wat wilt gij, Martijntje," vroeg zij mij. Ik openbaarde haar mijne zaak; zij vertrok haar rimpelig gelaat tot eene soort van grimlach en zeide met eene half luide stem: dan kan ik u helpen, Martijntje. De Zigeuners hebben wel de kist niet, maar ik weet waar zij zich bevindt, in den kelder achter stroo en aardappelen. Het zal u een' dukaat moeten kosten, of misschien wel twee, en het geld, dat er in de kist was, krijgt gij niet weêr, de ijzeren kist ook niet, want die zal de dief, indien hij het niet reeds gedaan heeft, heden of morgen bij nacht in het water zinken laten.

Ik schrikte over de mogelijkheid van dit zinken laten even zoo zeer, als ik mij over de gegevene hoop van het terugbekomen der papieren verheugd had. Ik gaf de oude twee dukaten voor het lossen derzelve en nog een' voor

hare moeite, opdat zij zich zooveel mogelijk zoude haasten, en morgen namiddag weêr op dezelfde plaats zijn, om mij de papieren te geven.

Wij reden nu naar ons nachtverblijf; mijn hart was vrolijk over de goede boodschap, die ik morgen misschien aan mijnen vriend konde brengen; voorshands zeide ik er niets van; ik wilde hem met het geschenk verrassen. »Nu, vroeg van Leuven, toen wij des avonds rustig bij elkander zaten, noemt gij het nu ook nog bloot toeval, dat de volkshoop ons ophield? Was dit geene beschikking van eenen hoogeren aard, die u gelegenheid wilde verschaffen, eene hulpelooze arme vrouw van de waarschijnlijk niet verdiende mishandeling te redden en tevens aan denzelfden persoon nog een bewijs van uwe dankbaarheid te geven?" Ik zweeg, want ik wist nog meer van deze »beschikking" te zeggen, dan mijn vriend van Leuven; morgen, zeide ik, zal ik met u over het onderwerp spreken, van avond gevoel ik mij te vermoeid om te spreken.

Den volgenden morgen ontwaakte ik zeer vroeg; de vreugde, even als wegens een kersgeschenk, de vreugde over de verrassing, welke ik mijnen reisgezel heden dacht te verschaffen, liet mij, naar het schijnt, niet langer slapen. Mijn vriend was ook reeds wakker, ik hoorde hem aanhoudend, ofschoon zeer zacht, spreken; hij scheen te bidden. Toen wij elkander goeden morgen wenschten vond ik, dat hij er buitengewoon opgeruimd uitzag: »ik ben te moede," zeide hij, »als of ik slechts loven en danken konde, zoo vrolijk van geest was ik sedert jaren niet; de hulp, hoop ik, is nabij." Ook ik hoopte met hem, maar ik hoopte en geloofde iets, dat ik als het ware reeds zag en in handen had; hij geloofde, wat hij niet zag.

Mijn reisgezel wilde van daar, waar wij overnacht hadden, dadelijk weêr naar Leiden terugkeeren; ook ik had in het begin dit plan gehad, doch er was nu eene goede reden — de bestelling namelijk der oude heden achtermiddag op de plaats, waar wij elkander gisteren ontmoet hadden — om de

terugreis op te schorten. Met moeite overreedde ik mijn' vriend, nog een' zijweg met mij in te slaan naar een buiten, waar juist niet veel nieuws te zien was. Eindelijk scheen het mij tijd te zijn, om terug te keeren, waartoe ik zelf het voorstel deed. Op het bepaalde uur kwamen wij aan ter plaatse, waar ik gisteren het laatst met de oude gesproken had; ik verzocht mijn' reisgezel nogmaals de teugels te houden; ik klom uit den wagen en ging alleen op het stuk land. Ik stond er naauwelijks of de oude kwam uit het kreupelbosch te voorschijn; zij had eenen grooten bundel onder haren arm, tot mijne innigste vreugde bevatte hij de zoo smartelijk gewenschte papieren. »Gij hebt mij nog juist op het regte uur uitgezonden, Martijntje, zeide zij; reeds in den verloopen nacht zou de kist benevens uwe papieren in het water." Ik gaf mij naauwelijks den tijd, om de oude te danken, keerde haastig naar den wagen terug, klom in denzelven en legde mijn' gelukkigen vond in de handen van mijnen vriend.

»Is dit niet, zeide deze, toen hij uit zijne diepe ontroering weêr woorden vond, om zich naar gewoonte uit te drukken, een spel der eeuwige wijsheid en erbarming met de menschenkinderen, tot wie zij zich, als het ware met de handen tastbaar, vernederde. Kan deze zamenloop van gebeurtenissen en de gevolgen van dien zamenloop ook nog toeval bij u heeten, mijn vriend?" — »Neen, zeide ik, dit was geen toeval, maar eene zigtbaar gewordene leiding van de onzigtbare hand Gods." Ik had toen werkelijk een' blik in de huishouding dier eeuwige liefde gedaan, in welke, zoo als de spreuk zegt, alle haren op ons hoofd geteld zijn, en had iets van de wijze des nabij zijnden omgangs met de menschenkinderen ondervonden; maar ik had dien blik noch regt met eigen oogen gedaan, noch de ondervinding geheel met mijn eigen hart waargenomen, daarom stond beide nog niet zoo diep en vast bij mij als het behoorde. Inderdaad het lezen, het hooren, ja het zien zelfs der heerlijkste leidingen Gods, laten ons, schoon zij ons ook diep troffen,

altijd slechts nog als vreemdelingen of ten hoogste nog als gasten tot den haard van den innerlijken, vasten vrede naderen, terwijl ons eerst eene eigene, diepdringende ervaring tot kinderen en erfgenamen van het huis maakte.

Ik was gedurende den zomer verscheidene malen weêr naar Loenenbosch op het buitengoed van mijnen weldoener geweest; ik vond hier altijd hetzelfde, vriendelijke onthaal, ja ik mag zeggen, ik was er als kind van huis. Desniettemin kwam mij de schoone tuin en het huis eenzaam en woest voor, want Marij was er niet meer. Zonder dat ik met woorden naar haar vroeg, — misschien deden mijne blikken het des te meer — gaf Mevrouw van Ruiter mij telkens berigt van den welstand »mijner voormalige beschermelinge," hare dochter, ja zij deelde mij eenige malen brieven van haar mede, en in ieder derzelve vond ik vragen naar mijnen welstand en het verzoek, om mij te groeten. Wanneer ik deze bladen door hare hand beschreven in mijne hand nam, dan doordrong het mij zoo warm en verheugd, alsof zij er zelve was, maar wanneer ik dan weêr naar buiten trad onder de boomen en rozenbosschen, dan was het mij alsof de vogels zongen: »wij hebben haar niet gezien;" en de golven van den vijver ruischten: »zij is er niet."

Ik had den heer van Ruiter dadelijk bij mijn eerste bezoek na de straks beschrevene voorjaarsreis met van Leuven, alles verteld, wat mij toen bejegend was, en hem inzonderheid ook aan zijn gezegde herinnerd, dat wij dikwijls onverwacht gelegenheid krijgen, waardoor men in staat gesteld wordt, een' pligt der dankbaarheid te vervullen. Hij was over den zorgvollen en daarop zoo gelukkig veranderden toestand van mijn' huiswaard van Leuven, dien hij vroeger niet gekend had, getroffen en verheugd; toen ik hem echter ook verhaalde, wat ik voor de verzorging der oude Zigeunerin in hare laatste levensdagen dacht te doen, verzocht hij mij, dat ik hem maar in de eerste plaats de uitvoering van mijn goed voornemen mogt overlaten, wijl ook hij hiermede den pligt van eene soort van dankbaarheid vervulde. Hij

heeft werkelijk ook kort daarna de oude eene verzorging in een klein huisje, bij een zijner landgoederen, aangeboden, en zij heeft er een' korten tijd gewoond; doch zij was het vrije leven in woud en bosch, het rondzwerven met hare horde door veld en heide zoo gewoon, dat zij de rust van haren nieuwen toestand niet verdragen kon; zij maakte zich op zekeren nacht eensklaps uit de voeten; zelfs de nieuwe kleederen, die men haar geschonken had, liet zij achter, want de oude Zigeunerdragt was haar gewoner en gemakkelijker, slechts het geld, dat men haar gegeven en de levensmiddelen, die zij voor de volgende dagen gekregen had, nam zij mede; wij konden naderhand niets meer van haar gewaar worden, en moesten blijde zijn, dat wij niet slechts in onze gedachten het plan gevormd hadden, om haar goeds te bewijzen, maar het ook met der daad getoond hadden.

Hoe meer ik de familie van mijn' weldoener zag, des te meer leerde ik ze kennen, des te hartelijker vereerde en beminde ik dezelve. De beide ouders, en inzonderheid de eene zoon, Hugo van Ruiter, droegen de kostbaarste parel van het eenvoudig christelijk geloof in zich, zonder er uiterlijk mede te pronken; zij waren veel meer, dan zij misschien schenen te zijn; wie in de stille huisselijke orde dezer familie blikte, wie in het geheim harer weldadigheid jegens armen en verlatenen drong, die wist eerst regt, wat hij aan deze kennis had; velen der zoogenaamde strengen beoordeelden haar valsch, wijl zij meenden, dat slechts daar een Godshuis konde zijn, waar een regt hard klokgelui klinkt en kerkmuzijk er bij.

Ik noemde zoo even den edelen Hugo van Ruiter. Deze werd mij niet slechts zoo ongemeen dierbaar en waard, wijl hij de broeder van Marij en in zijn wezen aan haar gelijk was, maar wijl een trek der andere, innerlijke verwantschap mij tot hem trok. Hij was ouder dan ik, en in elk opzigt ervarener en beter onderlegd; hij was meer voor mij dan een vriend; hij was een voorbeeld van getrouwen, reinen wandel voor God en menschen.

In de laatste jaren mijner academiestudiën had ik het geluk met een' der uitmuntendste en in jaren oudste leeraars der hoogeschool nader bekend te worden. Hij was een geest van diepe kennis en verstand; bij den grijzen schedel woonde een nog jeugdig warm hart vol liefde jegens God en zijne broeders. Deze liefde bewees hij dan ook mij in de volste maat en ik had juist destijds meer dan ooit behoefte aan zulk een' leidsman. Want de privaatgeleerde, van wien ik vroeger verhaalde, dat hij mij door zijne twijfelzucht gemakkelijk tot verderf had kunnen strekken, werd mij thans op eene andere wijze gevaarlijk. Het is eene oude, wel bevestigde ervaring, dat het bijgeloof zich dikwijls met het ongeloof paart. Ook met den man, van wien ik zoo even sprak, was dit het geval. Hij, die aan de waarheid niet geloofde, was voor bedrog genaakbaar; hij hield zich met allerhande magische kunsten op, welke hij magnetische noemde; kunsten, waarbij inderdaad soms hoogst zonderlinge en in het oog vallende verschijnselen voor den dag kwamen. Deze dwaallichten trokken mij in den hoogsten graad aan; zij hadden mij bijna van den regten weg van het rustig, wetenschappelijk vorschen gelokt, toen ik eens mijnen ouden, eerwaardigen leeraar over de zaak sprak. Hij schudde het hoofd en zeide: »wanneer men zich op eene donkere plaats het haar kamt, dan komen er vonken uit en het is alsof het haar in vuur staat; er zijn menschen bij wie een phosphorisch licht zigtbaar wordt, wanneer men hen slechts over de huid strijkt. Wanneer eens het ligchaam dood is en tot verrotting overgaat, dan breekt de lang teruggehoudene vlam der koolstof (phosphorus-zwavel) ongehinderd te voorschijn; dan glimt het verrotte vleesch of vermolmde hout zoo duidelijk, dat de heele wereld het ziet. Wat is mij deze glans der verrotting, die, wel is waar, de nieuwsgierigheid van alle voorbijgangers bij nacht aantrekt, terwijl ik de heldere kaars of zelfs het daglicht heb? Hij kan slechts zulke vogels lokken, die niet in het licht der ware kennis, maar in de duisternis wandelen, en wanneer ook werkelijk mijn ligchaam of het

ligchaam van een' mijner bekenden de eigenschap had, het phosphorische wezen bij elke aanraking uit te stralen, zoo zou ik mij met geene lange beschouwing van hetzelve ophouden; dat moge eens de doodgraver doen; ik weet wat ik er van denken moet, en dat het gezonde leven, zoolang het deze uitwaseming der verrotting niet laat ontstaan, beter is dan de dood. Ja, mijn jonge vriend! reeds de wijsheid der ouden spreekt zeer beteekenisvol en juist: slechts de kennis, die elken naar waarheid verlangenden menschengeest genaakbaar is, is de zekere en ware; hetgeen slechts voor weinigen, is onzeker, wat voor éénen, wordt van valschheid verdacht. In de wetenschap zoowel als in het leven is de eenvoudigste, minst gedruisch makende weg de beste, gelijk onder alle wonderen het alledaagsche tevens het grootste, wel is waar, daarbij ook voor het uiterlijke oog het verborgenste is."

Ik beschouwde sedert dien tijd de magische kunsten van mijnen goudmaker, van welke ik eigenlijk reeds vele dergelijke dingen bij de Zigeuners gezien had, met wantrouwen en eindelijk met onverschilligheid. Dit maakte den gewaanden heksenmeester zoo boos op mij, dat ik geheel uit zijne gunst raakte, ja dat hij mij eindelijk den toegang niet alleen tot zijne bibliotheek, maar zelfs tot zijn huis verbood. Ik verdroeg deze ontbering gemakkelijk; ik had andere, beter ziende en getrouwe leidslieden op den weg der wetenschap gevonden.

Toen ik gedurende de zomervacantie mijnen lieven pleegvader, den predikant Goedheer, een bezoek gaf, overhandigde deze mij een deel van mijn klein ouderlijk vermogen en tevens als het laatste geschenk mijner overledene moeder eenen langen brief van haar aan mijnen vader, welken zij eenigen tijd te voren geschreven had, dat de scheepskapitein haar het berigt bragt, dat hij vermoedelijk op zee verongelukt was. De brief was niet voltooid, zij had op eene zekere gelegenheid om hem te verzenden willen wachten. Zijn inhoud deed mij een' diepen blik in het trouwe moederhart werpen; hetgeen zij daarin over mij schreef,

was de uitdrukking eener meer dan gewone — eener niet vergankelijke — liefde. Ik stak den brief als een dierbaar kleinood bij mij, daarenbovon verzelde mij ook nog altijd het kleine psalmboek van mijnen vader, dat ik van de bemorsing, die het onder de Zigeuners ondergaan had, weêr had laten herstellen.

De tijd der academiestudiën was nu ten einde; God had mij gedurende denzelven op den weg der gevaren, die voor mijne ligtzinnigheid en mijne zeer levendige geneigdheid tot zinnelijke lusten verderfelijk konden worden, door twee goede engelen gelukkig doorleiden en beschermen laten: de een derzelve was mijne natuurlijke neiging tot wetenschap en mijne vroege gewoonte tot vlijtig werken; de andere was de liefde tot Marij.

Ik ontving nu den graad van Doctor in de medicijnen, mijn oude leermeester vroeg mij meermalen, of ik mij niet voor een professoraat aan de academie wilde voorbereiden? mijne neiging voerde mij echter of tot reizen in de wijde wereld (hoe spoedig was er voor mij zulk eene reis tegen mijn' wil op handen), of tot het uitoefenen der geneeskunde. Ik koos voorhands het laatste en besloot, op raad van den heer van Ruiter, mij te Amsterdam als praktizerend arts neder te zetten. Het gewone lot der nieuw beginnende artsen, dat allerhande zieken, die aan verouderde, den geneesmiddelen weêrstand biedende, kwalen lijden, bij hun nieuw licht hulp zoeken, viel ook mij te deel, te meer, daar er een bijzonder gunstig gerucht van mij uitgegaan was. Mijn huis was bestendig door armen en rijken, welke hulp zochten, belegerd, en toen ik dadelijk in de eerste maanden mijner praktijk het geluk had, de vrouw van een' der voornaamste lieden in de stad, die door hare artsen geheel verkeerd behandeld en reeds als hopeloos opgegeven was, te redden en te herstellen; daar mij zelfs de genezing van een' man gelukte, wien de Prins van Oranje hoofdzakelijk met zijn vertrouwen verwaardigde, scheen ik op den regten weg te zijn tot een schitterend uiterlijk geluk

Men had mij te verstaan gegeven, dat eene plaats als jongere lijfarts van onzen edelen Prins, mij vroeg of laat vast niet ontgaan kon. Daarbij schenen er nog andere, lievere stralen van hoop in mijn hart: Marij werd eindelijk binnen weinige weken terug verwacht; hare moeder deed thans alles, om de terugkeering van hare eenige dochter te bespoedigen, want zij had zulk eene troost noodig, wijl haar zoon Hugo reeds sedert lang eene gevaarvolle beroepsreis naar Java ondernomen had.

Ik hoorde destijds nog wel altijd en van vele kanten het gerucht, dat de dochter van den heer van Ruiter dra na hare terugkomst zoude trouwen met een jongen aanverwant van hare moeder: met denzelfden rijken jongen heer, dien ik eens op den geboortedag van Marij zoo veel werk van haar had zien maken, ook kwam het mij voor, dat hare moeder zelve op deze aanstaande wending van het lot harer dochter, in hare gesprekken, toespelingen maakte; doch ik rekende, als ik mij vervolgens weêr aan mijne zoete verwachtingen en droomen overgaf, nog op de uitspraak van eene andere neiging, dan die der moeder; op die van Marij. Zoo gevoelde ik mij in mijn hart nog even zoo gelukkig, als ik mij toescheen uitwendig te zijn.

Op zekeren dag, toen ik midden in den drang mijner bezigheden was, ontving ik eenen brief van de vrouw van mijnen vriend van Leuven. Zij verzocht mij dringend, om zoo spoedig mogelijk te Leiden te komen, ten einde haren doodelijk zieken man geneeskundige hulp of althans vriendelijke aanspraak toe te brengen: hij verlangde grootelijks mij te zien. Ik maakte het werkelijk mogelijk; ijlde met den post naar Leiden, maar vond mijn' vriend door eene hevige bloedspuwing doodelijk zwak, en volgens geneeskundig oordeel niet meer te redden. Misschien dat mijn blik dit ook verried; in plaats van hem door valsche hoop te misleiden, kon ik slechts mijne smartelijke deelneming te kennen geven. Hij zeide tot mij: »midden onder de droefheid om de mijnen, troostte mij heden reeds

dikwijls de spreuk: hun, welke God lief hebben, moeten alle dingen ten beste dienen. — Neem gij dezelve, ging hij na eene pauze voort, tot aandenken aan mij, tot aandenken aan eenen stervenden vriend, in uw jong hart op, deze schoone spreuk. — Ik sterf gerust en gaarne, voor mijne achtergeblevenen zal God als vader zorgen."

Ik zag wel, dat menschelijke hulp hier niets meer doen kon; diep geroerd nam ik afscheid van mijnen vriend en van zijne smartelijk bedroefde familie, en ijlde terug naar Amsterdam; nog denzelfden nacht stierf de edele van Leuven.

Het vertrouwen van den stervende had zich niet bedrogen. Nog geheel geroerd door hetgeen ik bij het evengenoemd sterfbed gezien en ondervonden had, verhaalde ik dadelijk na mijne terugkomst in de hoofdstad aan den voornamen man, wiens echtgenoote ik, zoo als ik vroeger zeide, uit doodsgevaar gered had, een en ander van de levensomstandigheden van van Leuven en den hulpeloozen toestand, waarin zijne familie zich thans bevond. Dit eenvoudig verhaal had eene onverwacht goede uitwerking; de familie van den overledene kreeg een rijkelijk pensioen uit eene publieke voor weduwen en wezen bestemde kas, en ontving bovendien ook nog zoo vele ondersteuningen uit welgestelde handen, dat zij na den dood van haren vader en verzorger, er naar het uiterlijk bijna beter aan toe was, dan bij zijn leven. Op het oogenblik, dat ik dit verhaal, zijn alle kinderen van mijn' overleden vriend wel verzorgd; hunne moeder stierf in vrede.

Kort daarna ontving ik eene dringende uitnoodiging, om bij eene zieke, die een' gewigtigen post bij onze vloot bekleedde, te Medenblik te komen. Met ongemeen grooten tegenzin voldeed ik aan dit verzoek; ik had mijne goede reden voor dezen tegenzin; nog op denzelfden dag werd in het huis van van Ruiter de komst van hunne dochter uit Parijs verwacht. Ach, zeide ik misnoegd tot mij zelven, waarom moet dit verzoek mij juist heden gedaan worden,

nu ik zoo vele belangrijke zieken in de stad onder behandeling heb? en — het andere sprak ik noch geheel noch half overluid uit, maar dacht het in de diepte van mijn hart. Ik gaf, daar ik reeds vroeg in den morgen aan gene zijde der overvaart aan land was, het paard zoo sterk de sporen, dat de postknecht, die mij verzelde, met zijn minder snel paard mij naauwelijks kon bijblijven. In mijne hevige misnoegdheid viel mij de spreuk in, die mijn stervende vriend mij als aandenken had achtergelaten. Ei, dacht ik, tot welk best zou mij toch deze ongelegene, wederwaardige reis dienen?

Te Medenblik aangekomen, bezorgde ik, zoo goed ik kon, mijne bezigheid, want ik heb mijn ongeduld, zelfs al waren de wegen van mijn beroep soms ook nog zoo moeijelijk en lastig, nimmer mede naar het bed der lijders genomen, wijl ik uit neiging en met geheel mijne ziel mijn beroep uitoefen. Ik had den zieken heer, die mij heden met zoo veel vertrouwen had laten roepen, een middel gegeven, dat zijn lijden, hetwelk noch gevaarlijk was noch zeer veel beteekende, heel spoedig verzachtte; ik schreef hem voor het vervolg nog andere middelen voor, en ik kon gerust weêr vertrekken.

Toen ik des namiddags het huis uitging, om weêr te paard te stijgen, werd ik gewaar, dat er zoo even een oostindiënvaarder in de haven voor anker gekomen was; ik deed er naauwkeuriger onderzoek naar en hoorde den naam van het schip: het was een van die, welke de heer van Ruiter grootendeels bevrachtte. Oogenblikkelijk liet ik mij naar het schip brengen; den kapitein had ik vroeger reeds eenmaal gezien; ik vroeg hem of hij brieven voor den heer van Ruiter, van zijn' zoon uit Java had? Deze had hij inderdaad, en wel, in verhouding tot de verre reis, die nog niet zeer oud waren, want de vaart van het schip was door bijzonder goeden wind begunstigd geworden. De kapitein wilde deze brieven, zoodra hij het schip kon verlaten, zelf overbrengen, daar hij mij echter als een' vriend van den heer van Ruiter kende, en ik hem zoo dringend daarom

verzocht, en tevens beloofde, dat ik nog heden, al was het ook laat in den avond, de brieven zou bezorgen, vertrouwde hij mij dezelve gaarne toe.

Een rijke schat van edelgesteenten, goud en paarlen had mij niet zoo aangenaam kunnen zijn, als de brief, dien ik thans in handen had. Ik erkende aan het adres de hand van mijnen vriend Hugo; hoe kon ik aan zijne moeder grootere vreugde verschaffen, dan wanneer ik haar nog heden berigt van haren zoon bragt, en — bij deze gelegenheid mogt ik immers gewis Marij zien en groeten. Ik kon niet spoedig genoeg te paard komen, en het arme dier had vast in lang niet zoo dikwerf en sterk de sporen van eenen ijlenden ruiter gevoeld, als heden. »Dus heeft dan toch de spreuk gelijk," zeide ik op mijne terugreis meer dan eens tot mij zelven, »ook deze aanvankelijk voor mij zoo onaangename reis moest tot mijn best, tot mijne vreugde uitvallen." Dan dit vertrouwen op de waarheid van mijne spreuk zou maar al te spoedig op eene verdere, langdurigere proef gesteld worden; de beproeving was reeds zeer nabij, en zij was door mijn ongeduld zelf bewerkt.

Reeds op de heenreis was mijn oude postknecht met zijne naar evenredigheid even zoo oude paarden veel te langzaam geweest, ik was hem altijd vooruit en kwam ook aanmerkelijk vroeger te Medenblik aan, dan hij. Ook op de terugreis, met den brief in den zak, welks vermoedelijke inhoud mij de vleugelen van den stormwind gaf, had ik juist alleen gewacht, tot dat de oude mijn paard, niet tot dat hij het zijne ter bestijging klaar gemaakt had; zonder naar hem om te zien, was ik in den draf, ja in galop vooruitgesneld; ik hoorde hem in het begin wel eenige malen klappen met de zweep, maar ik gaf er weinig acht op, en ik was hem spoedig zoo ver vooruit, dat ik in het geheel niets meer van hem hoorde. Intusschen werd het avond; de hemel was bewolkt en nevelig, geen maan- of sterrelicht verhelderde den nacht. Eindelijk bemerkte ik, dat ik van den regten

weg was afgeraakt; ik hoorde de zee zeer nabij bruisen, in plaats van den vasten dijk, waarop ik vroeger reed, trad mijn paard in het weeke zand. Ik zag een licht en reed op hetzelve aan; het kwam uit de vensters van een afzonderlijk staand huis, uit hetwelk mij een geschreeuw als van dronkene, hevig twistende mannen te gemoet klonk. Hier moest ik vragen en zoo mogelijk eenen wegwijzer nemen, die mij met eene lantaarn op den weg bragt, welken ik verloren had. Ik riep en twee kerels kwamen het huis uit en beschouwden mij benevens mijn paard, ik klaagde hun mijnen nood en verlangde op het spoedigst een' gids. Zij gingen weêr in huis; na eene poos, die mijn ongeduld eene tijdruimte van jaren voorkwam, kwam er een ander buiten en zeide: mijnheer, indien gij een' gids hebben wilt, moet gij afstijgen en zelf binnen komen, met deze lieden is anders niets aan te vangen. Tegelijk greep hij mijn paard bij den teugel, alsof hij het vasthouden wilde, terwijl zich nog eenige anderen van nabij vertoonden. Mijne drift, mijn ongeduld moeten mij in dit oogenblik blind gemaakt hebben — ik kan het mij anders niet voorstellen; ik steeg werkelijk af, en dat wel zoo spoedig, dat ik bijna op den grond gevallen ware, en trad het met kwalm en brandewijnlucht gevulde vertrek binnen. Hier werd ik spoedig gewaar, in welke handen ik gevallen was; het grootste gedeelte der aanwezigen bestond uit gewapenden, wier spraak verried, dat zij Franschen waren; de anderen behoorden tot den vreesselijksten en gruwzaamsten stand onzer kustbewoners: tot dien der zielverkoopers.

Ik had naauwelijks bemerkt, onder welke lieden ik mij bevond, of ik sprong haastig de kamer uit, om mij met de vlugt te redden; want ik was geheel ongewapend, en al had ik ook geweer bij mij gehad, wat zou ik alleen tegen deze moorddadige schaar gewapenden hebben kunnen uitvoeren. Men liet er mij, zonder mij tegen te houden, uitspringen op den grond van het voorhuis, want hier wachtte mij eene andere onoverkomelijke belemmering; de gewaande vaste grond was eene valdeur, die onder mijne voeten haren

wijden mond opende en mij liet nederglijden in eene aanmerkelijke diepte, echter zonder nadeel, want ik viel op stroo. De valdeur werd weêr toegetrokken en ik lag in het donker, — in het vreesselijkste donker, dat ooit mijn leven omgaf; het was eene duisternis niet van het ligchaam alleen, maar ook van de met vertwijfeling worstelende ziel. Zoo even nog zoo bovenmate zalig in de hoop, en nu zoo onzalig in de werkelijkheid. Eene duizeling, als die van den leidekker, op het oogenblik dat hij van den toren nedervalt, beving mij; mijne bewustheid verging mij. Maar het reikhalzen, het vurig verlangen der ziel, om derwaarts te spoeden, werwaarts de liefde mij dreef, deed mij weêr ontwaken; ik vleide mij met de hoop, dat ik deze onmenschen misschien door eene groote som losgeld tot inschikkelijkheid zou bewegen; ik riep met alle inspanning mijner stem, niemand antwoordde mij; ik wilde naar boven en de valdeur met geweld openbreken; maar er was geen trap. Uit een' hoek van den onderaardschen kerker riep mij eindelijk in het duitsch eene stem toe: het roepen helpt hier niets en naar boven kan men ook niet. Ik lig hier, naar ik gis, want daglicht ziet men hier niet, vast bijna twee dagen en men heeft mij niets te eten gegeven; mijn' kameraad hebben zij doodgeschoten wijl hij zich te weêr stelde.

Eene koortsachtige koude van wanhoop deed mij rillen; het oogenblik van den baarlijken dood kan niet zoo zeer doen, als dat oogenblik, in hetwelk het leven der ziel: de hoop verdwijnt. »Alles is verloren, zeide ik; o, ligtgeloovigheid mijns harten, die zich wilde wijsmaken, dat deze reis naar Medenblik tot mijn best had gediend; mijn tegenzin van heden morgen was een juist voorgevoel van hetgeen mij dreigde."

Eenige uren daarna werd het boven stil; de soldaten schenen te slapen. Doch deze rust was van korten duur, dra kwam er weêr alarm, de valdeur opende zich en er werd een ladder neêrgelaten, langs welken verscheidene gewapen-

den nederstegen in den kerker. Men deed mij boeijen aan, in de onmagt mijner verdooving liet ik alles met mij doen. Men trok en sleepte mij naar boven en dadelijk na mij ook den duitschen handwerksgezel (want dat was hij, zooals ik later gewaar werd), die met mij het strooleger gedeeld had. Boven zette men ons spijs en drank voor; ik versmaadde het, mijn ongeluksgenoot nam het begeerig tot zich. Tot hiertoe waren wij slechts door fransche soldaten omringd geweest; hierop traden er eenige zielverkoopers binnen. Tegen deze begon ik weldra te dreigen, vervolgens te verzoeken en beloften te doen. Ik noemde hun mijnen naam — doch zij kenden dezen naam eens gelukkigen nieuwelings in Amsterdam niet; ik noemde hun mijne voorname vrienden en begunstigers, beschreef hun, welke gevolgen mijn plotselijk verdwijnen voor hen konde hebben; de namen dezer veel vermogende mannen kenden zij, maar zij wilden misschien schaars gelooven, dat ik zoo hoog bij hen in achting stond. Ik bood hun eene zeer aanzienlijke som als losgeld aan, hetgeen ik van het inkomen, dat ik toen reeds met mijne geneeskundige praktijk verdiende, en hetwelk de toekomst mij beloofde gemakkelijk doen kon, doch zij antwoorden koel: »het geld, dat gij niet voor ons uittelt, is voor ons even zoo goed als geen geld; waar zullen wij uw losgeld van daan halen, misschien uit den kerker, waarin men ons werpt, of van de galg waaraan men ons hangt?" Hierop beroofden de onmenschen mij van mijne kleederen, mijn horologie, mijn' ring en het weinige geld, dat ik bij mij had. Laat mij slechts dat boekje houden, riep ik half in vertwijfeling uit: het was het meer gemelde boekje van mijnen vader, in hetwelk ik, achter in, den brief van mijne moeder had laten binden. Het stak toevallig in mijne reiskleederen, die ik des morgens vroeg had aangetrokken. De zielverkoopers bekeken het en wierpen het met verachting weg. In plaats van mijn' rok gaven zij mij vervolgens matrozenkleederen en sleepten mij naar de zee, in eene boot, aan boord van welke men mij dadelijk met ketenen vastsloot.

Het was nog duistere nacht, toen wij van land staken, en de zee ging hoog; God vergeve mij mijne kleimoedigheid, in het donker, dat mijne ziel omgaf, wenschte ik, dat de golven mij mogten verzwelgen.

Het fransche schip, dat dezen ontzettenden menschenroof veroorzaakte, lag op een' aanmerkelijken afstand van de kust voor anker. Het was onder eene valsche (neutrale) vlag genaderd; nogtans scheen deszelfs manschap het misschien thans noodig te achten, de volle zee te zoeken; toen onze boot, die slechts twee met geweld geworvene menschen bevatte, en eene andere, die omstreeks tien derzelver bevatte, ontlast was, ligtte men het anker en spande de zeilen; een sterke noordewind begunstigde het plan der boosheid; binnen weinige uren waren wij reeds ver van het land in volle zee.

Er is een toestand der hoogste, innigste vreugde, waarin wij te moede zijn en vervolgens te moede zullen zijn, als de droomenden; er is echter ook een graad van innerlijke smart, die ons in een' droom, als van verdooving, doet verzinken. Ik wist naauwelijks wat ik deed, toen ik werktuigelijk het matrozenwerk mede aanvatte, dat men mij beval te doen; ik kan het mij niet meer voorstellen, want ik gaf geen acht op de afwisseling van morgen of avond, hoe vele dagen of weken er verliepen, tot dat wij in de haven van Bordeaux aankwamen. Middelerwijl, dat ons schip eenige dagen hier voor anker lag, gelukte het mij, onbemerkt eenige regels met potlood, dat ik tegelijk met het papier van den scheepstimmerman leende, aan den heer van Ruiter te Amsterdam te schrijven, dien ik mijn ongeluk meldde, en er tevens den brief van zijnen zoon bijvoegde. Ik begon reeds te gelooven, dat de brief te vergeefs geschreven was, en dat ik hem met mij naar zee zou moeten nemen, want ik zag reeds klarigheid maken tot de afreis, toen het geval wilde, dat in gezelschap van een' koopman, die ons levensmiddelen leverde, een jonge hollander aan boord kwam. Ik herkende

hem als zoodanig aan zijne uitspraak van het fransch; terwijl de anderen handelden, en niemand acht op mij sloeg, verhaalde ik hem, wat mij wedervaren was, en bad hem om Gods wil, want ik had immers niets meer om zijne gedienstigheid te beloonen, mijne regelen te bezorgen, hetgeen de brave man ook, zoo als ik vervolgens verhalen zal, getrouwelijk gedaan heeft.

Wij waren nu weêr in zee en ik werd gewaar, dat ons schip naar Oostindië bestemd was. Het voerde veertig stukken geschut en was met al het noodige voor de zeereis wel voorzien; slechts aan een ding ontbrak het, en dat was een kundige arts. De persoon, dien men tot dit vak, ik weet niet meer aan welk oord in Vlaanderen opgenomen had, zou in vele onzer beste apotheken naauwelijks tot stamper bruikbaar geweest zijn, hier zou hij apotheker en arts te gelijk zijn. De scheepschirurgijn, een jong man van mijne jaren, was verstandiger en bekwamer; tot dezen zeide ik eens, toen ik in mijne matrozenbezigheid bij de kleine keuken, die ten dienste der apotheek bestemd was en in welken juist een slikpot voor den zieken kapitein bereid werd, welks tegenstrijdige zamenstelling ik zelfs, zonder ze te zien, rook, wat ik er van dacht; ik gaf ook bij eene andere gelegenheid mijn bedunken jegens hem te kennen over de handelwijze, die zijn doctor in de behandeling van eenen aan de koorts lijdenden matroos gevolgd was; hierdoor was het op het schip ruchtbaar geworden, dat ik een arts was. Wij leden destijds juist aan eene langdurige windstilte; onze watervoorraad begon tot verderf over te gaan; de scheurbuik, benevens andere ziekten vertoonden zich bij voornamen zoowel als bij geringen; onze doctor had voor al deze kwalen slechts één middel, dat hij zelf kookte, — want hij verbeeldde zich nog bovendien, dat hij een goudmaker was, die, zoo niet den steen der wijzen zelven, dan toch een neefje van denzelven bezat — een middel, dat ongetwijfeld, in zijne onschuldige werking, boven het wagensmeer en scheepsteer waren te verkiezen. Het bedenke-

lijkst was de ziekte van den kapitein, die zijne vrouw en twee kinderen bij zich aan boord had, welke onze ooren den ganschen dag met hunne weeklagten om vader en man lastig vielen.

Ik weet niet, wie aan deze goede lieden mijn geneeskundig beroep verraden had; op zekeren morgen, toen de dag nog naauwelijks aanbrak, werd ik gewekt en verzocht, om toch spoedig bij den kapitein te komen. Ik voldeed aan het dringend verzoek, en ging naar den zieke in de kajuit. Hij zag mij angstig aan. Zijt gij een bestudeerde arts? vroeg hij mij. Dat ben ik mijnheer, antwoordde ik hem. — Denkt gij, dat gij mij kunt genezen? vroeg hij verder. Dat geloof ik wel, zeide ik, nadat ik zijn' toestand eenigzins onderzocht had, wanneer gij de kwakzalverij, die uw doctor u voorschreef, over boord wilt werpen, slechts mijne voorschriften volgen en de geschikte middelen uit mijne hand aannemen wilt. De kapitein was tot alles bereid, en verzocht den scheepsluitenant mij naar de apotheek te verzellen, opdat men mij daar naar goedvinden liet begaan. De doctor pruttelde er wel tegen, dat ik, een arme matroos, hem in zijn handwerk tastte; aan de grepen echter, welke ik deed, aan de aanmerkingen, welke ik op zijn universaal-slikpot maakte, bemerkte hij wel, dat ik geen gemeen kwakzalver was, en liet het mompelen staan.

De kapitein kreeg weldra een zeer bijzonder vertrouwen op mij en mijne geneeskunde; misschien dat hij reeds uit de werking der middelen kon voelen, dat hij nu in andere handen was, dan in die van zijnen onkundigen doctor. Zijn toestand werd gedurig beter; na verloop van eenige weken kon hij weêr op het dek zijn, en al zijne bezigheden waarnemen. Evenwel kreeg ik reeds voor dat dit plaats had, ja dadelijk van den eersten dag af aan, dat de kapitein mij tot zijnen arts gekozen had, van alle kanten aanzoek, om bij de zieken van het schip te komen; niet eens de matrozen, wanneer hen iets deerde, wilden voortaan iets van

den scheepsarts aannemen, maar allen wilden slechts door mij behandeld worden en vonden geene reden, om over deze keus berouw te gevoelen. De doctor bragt in den beginne daartegen wel bezwaren in, maar zijne klagten vonden geen gehoor; hij moest zelfs het opzigt over de apotheek aan mij overgeven, en daar hij hierbij niets verloor, want zijn inkomen voor deze geheele zeereis was hem verzekerd, liet hij bij zijn groot, natuurlijk phlegma, zich ten laatste alles welgevallen.

Zoo was ik op eens, wel niet in naam, maar wel met der daad, van een' matroos een scheepsarts geworden, die de achting der geheele manschap genoot; mijne vorige, ongewone en daarom zeer bezwaarlijke dienst werd mij afgenomen en daarvoor eene beter overeenkomstige toegedeeld, ook had men mij met eene met mijn' stand overeenkomende kleeding verzorgd. Doch dit alles kon mijn verlangen, om weêr te Amsterdam te zijn niet stillen. Ik klaagde mijn lot aan den scheepsluitenant, die zich steeds als vriend jegens mij gedroeg; hij beklaagde mij van harte en betuigde zijn' afschuw van dezen menschenroof, dien zijne landslieden wel niet gepleegd, evenwel toch begunstigd hadden. Wat kon hij mij nogtans anders raden, dan geduld te oefenen, tot dat de reis volbragt was; want hier in het midden van den oceaan was er immers geene mogelijkheid tot terugkeering; zoodra wij weêr in Frankrijk kwamen, of misschien reeds vroeger, bij eene voor mij gunstige gelegenheid, zou ik dadelijk van mijne vrijheid gebruik maken.

Na eene, over het geheel genomen, gunstige vaart van eenige maanden kwamen wij in de nabijheid van Madagaskar. De behoefte aan versch water en gezondere levensmiddelen, die intusschen ten top gestegen was, noodzaakte ons, om dit eiland aan te doen. Onze kapitein, gelijk de meesten zijner onderhoorigen, waren hier nog nimmer aan land geweest; de bogt welke wij inliepen, had geene zeer gunstige ankerplaats, het schip moest op een' aanmerkelijken afstand van land voor anker gaan, slechts door middel onzer boten konden wij met de kust in aanraking komen. Wij hadden

reeds begonnen, een gedeelte onzer vaten met versch water te vullen, ook vruchten, gevogelte en eenig klein slagtvee van de zwarte bewoners dezer kust ingekocht; het verlangen, na eene zoo lange zeereis, om eens weêr den vasten grond te betreden, had velen van ons zelfs den kapitein en den scheepsluitenant aan land gelokt. Wij gaven ons hier aan het volle gevoel van veiligheid over, want hoe zouden wij dit niet op een eiland hebben moeten gevoelen, op welks kusten de Franschen destijds reeds verscheidene volkplantingen bezaten, ofschoon er zich geene derzelve in de nabijheid van onze landingplaats bevond. Mij inzonderheid bekoorde de aanblik der heerlijke boomen en planten, wier soorten ik vroeger nog nimmer gezien had, ik wandelde langs den oever van eene vischrijke beek in het kreupelbosch van het geurig uitwasemende woud, toen mij plotselijk verscheidene schoten en een luid geschreeuw uit mijne gerustheid opwekte; het getier kwam van onze landingplaats. Ik ijlde er heen; toen ik den kant van het woud naderde, zag ik een moorddadig gevecht tusschen de onzen en eene meer dan tienmaal zoo groote schaar inboorlingen. Reeds lag er een groot gedeelte onzer matrozen en soldaten uitgestrekt in hun bloed op den grond, anderen, die zich overgaven, waren reeds of werden gebonden en weggesleept. Zoo als ik later van den kapitein hoorde, hadden eenigen onzer ruwste soldaten en matrozen den strijd zelven veroorzaakt, doordien zij het eerst door eene barbaarsche gewelddadigheid den toorn der arme bewoners van Madagaskar gaande gemaakt en vervolgens, toen dezen nog altijd meer afwerend, dan aanvallenderwijze te werk gingen, een oud opperhoofd hadden doodgeschoten, die bij de zwarten in groot aanzien scheen te staan. Slechts een gering aantal van ons volk had wapenen, daarom moesten zij zoo schielijk vóor de woede der te regt verbitterde vijanden onderdoen.

Ik zag wel, dat er hier voor mij geene andere keus was dan gevangenschap of de vlugt, en ik koos het laatste; ik ijlde door het kreupelbosch heen naar eene plaats aan het

strand, op een' aanmerkelijken afstand van de plaats, waar het gevecht plaats had. Hier vond ik reeds den kapitein, die bezig was, een vaartuig der inboorlingen, dat daar vastgebonden lag, los te maken en met hetzelve van wal te steken, want onze eigene boot was reeds door de inboorlingen bemagtigd. Ik sprong bij hem in het vaartuig en hielp hem hetzelve losmaken; met den langen stok, welke in het scheepje lag, stieten wij hetzelve spoedig van land af, want reeds kwamen de zwarten, met bijlen en zelfs met geweren, die zij den onzen ontnomen hadden, gewapend uit het bosch te voorschijn naar het strand. Waren de door hen veroverde geweren nog geladen geweest, of waren zij in staat geweest, om ze weêr te laden, dan ware het ons waarschijnlijk slecht afgegaan; op deze wijze ontkwamen wij hun gelukkig en zochten zoo spoedig mogelijk ons schip te bereiken. Doch onze bemoeijing scheen vruchteloos; wij hadden slechts een' enkelen riem in ons vaartuig gevonden, die zoo slecht en gebrekkig was, dat wij ons spoedig alleen konden bezig houden met denzelven te verbeteren, ja eindelijk er aan moesten denken, om deszelfs plaats te doen vervangen door een stuk bamboesriet, dat de plaats van eene zitbank bekleedde. Een bijl, die in de boot lag, benevens onze messen bewezen ons hierbij, wel is waar, eenige dienst, doch de arbeid ging zoo langzaam voort, dat ik thans nog niet begrijpen kan, waarom de inboorlingen ons niet met een hunner boten nazetten.

Wij waren hun ongetwijfeld al te schielijk uit het gezigt geraakt, want terwijl wij met onze bearbeiding van het stuk bamboesriet bezig waren, hadden stroom en wind, die beiden van het land kwamen, ons ver van hetzelve afgedreven, nogtans niet in eene zuidelijke rigting waar ons schip lag, maar in eene juist tegenovergestelde noordelijke. Eindelijk konden wij onzen weg naar willekeur voortzetten; doch nu viel de nacht in; er bleef ons niets anders over, dan wegens de menigvuldige klippen, wier nabijheid ons het bruisen der branding verried, op eene eenigzins rustiger plaats heen en weêr te kruisen. Toen evenwel nu de morgen aanbrak,

zocht ons oog vergeefs naar het schip; het lag niet meer op de plaats waar het gisteren voor anker gelegen had. De opgaande zon verlichtte thans wijd en zijd de zee, wij zagen rondom ons, en wie beschrijft onzen schrik, het schip vertoonde zich aan ons op eenen grooten afstand, terwijl het met volle zeilen zijn' koers naar het noordoosten — naar Oostindië voortzette. Wat de manschap tot dit laffe, en voor ons zoowel als voor hen zelven zoo nadeelig besluit, hunne gewonde en gevangene broeders zonder hulp achter te laten, bewogen heeft, kon ik nimmer gewaar worden, want, hetgeen merkwaardig is, men heeft van het lot van dit schip nimmer iets weêr gehoord; het zal waarschijnlijk verongelukt zijn en ik ware alzoo mede verongelukt, zoo niet het voorval, dat mij in dit oogenblik een ongeluk toescheen, mij daarvoor bewaard had. Waarschijnlijk had het verlies van den kapitein en van den scheepsluitenant, die onder de in het gevecht geblevenen of zwaar gekwetsten was, de uitbarsting eener muiterij begunstigd, waarvan zich de beginselen reeds sedert een' geruimen tijd onder de scheepssoldaten had begonnen te vertoonen. Wij beiden, in onze ellendige boot, hadden nu de treurige troost van het schip te kunnen nazien, en weldra was ook dit niet meer mogelijk, wijl het schip uit ons gezigt verdwenen was.

Oneindig meer dan ik, leed de kapitein hieronder. Hij jammerde luid, en rukte zich in vertwijfeling de haren uit het hoofd, toen hij het schip zoo zag voortsnellen; alles wat hij buitendien nog bezat, dreef thans tegelijk met de zijnen voort. Hij wilde van geen roeijen meer weten; het is immers, zeide hij, alles verloren. Eindelijk overreedde ik hem toch zoo ver, dat hij ten minste weêr de hand aan het werk sloeg, tot voortzetting onzer reis; want, zeide ik, de eenige hoop, om de uwen weder te vinden, berust er immers op, dat wij, zoo goed wij kunnen, den weg naar Oostindië voortzetten; wie weet of het geluk ons niet zoo gunstig is, dat wij een europisch schip ontmoeten, dat ons opneemt. In allen gevalle komt het sterven ons nog altijd vroeg genoeg.

Bij het tegenwoordig ongeluk onzer vaart kwam weldra nog eene nieuwe ramp: wij waren zonder levensmiddelen. Gedurende eenen dag had de geringe voorraad van scheepsbeschuit, die ik tot ons geluk in den zak had, benevens eene kleine veldflesch vol wijn, ons de noodige versterking verschaft, weldra hadden wij niets meer, om de door bestendigen, zwaren arbeid verlamde krachten weêr op te frisschen. De afmatting steeg eindelijk bij ons alle beiden zoo hoog, dat wij niet meer in staat waren eene hand te verroeren; wij legden ons plat, de een met het hoofd naar deze, de andere naar gene rigting, op den bodem van het vaartuig neder. De zware dood der versmachting zou nu misschien binnen weinige dagen ons lot geworden zijn, wanneer er juist eene windstilte plaats gehad, of een tegenwind ons verder zeewaarts in gedreven had. God echter zond ons juist ter regter uur een' reddenden engel in eenen storm, die vlak uit het zuiden kwam en onze boot naar de groep van kleine eilanden dreef, welke onder den naam van de Admiraals-eilanden bekend is. Had de storm ons vaartuig hier in deze klippenrijke streek tegen eene rots geslingerd, dan ware onze ondergang onvermijdelijk geweest; wij verwachtten denzelven ook ieder oogenblik; doch het ongeloof werd beschaamd; onze boot stond op eens onbewegelijk stil, zoodat de golven onstuimig over dezelve heensloegen; wij beurden onze matte hoofden op en zagen dat wij op eene slijkige zandbank zaten, die onmiddellijk met het strand van een klein eiland verbonden was. Deze aanblik gaf ons beiden nieuwe krachten; wij klommen er uit en kwamen gelukkig, midden door de stuivende golven aan het strand, waar wij op nieuw nederzonken. De dorst en de honger waren nogtans magtiger, dan de vermoeidheid, wij stonden schielijk op, en loerden in het kreupelbosch rond; daar bevond zich een kuil met water, dat, wel is waar, van eenen slechten smaak, maar toch drinkbaar was, niet ver van daar, slechts zeer weinig in het zand verborgen, lagen schildpaddeneijeren in menigte; ik nam, na het lange, strenge vasten, van deze kostelijke

spijs aanvankelijk zeer weinig en ried ook mijnen ongeluksgenoot hetzelve te doen, doch bij hem was de begeerte grooter, dan alle gronden van het verstand; hij at tot dat het heerlijke voedsel hem tot gift werd, en hij kermend om mijne hulp smeekte.

Nu nog bij al den anderen nood eene zieke, en geen middel om te helpen; ik ging, hoe afgemat ik ook was, op nieuw aan het zoeken; mijne oefening, waardoor ik in staat was, de geneeskracht der planten somtijds zelfs uit derzelver reuk en smaak te raden, kwam mij, midden onder dit voor mijn oog vreemd plantenrijk te stade; ik verschafte den armen kapitein ten minste verzachting van zijn lijden.

Mijne eigene krachten waren weldra weêr zoo ver hersteld, dat ik ons eiland van het eene einde tot het andere kon doorwandelen. Hiertoe werd, wel is waar, niet veel vereischt, want het was in de lengte naauwelijks een uur gaans lang; de breedte was nog veel geringer. Ik kon nergens een spoor van menschen of van groote zoogdieren ontdekken, daarentegen zag ik schildpadden van eene reusachtige grootte; de fregatvogels en andere watervogels nestelden bij heele scharen tusschen de rotsen en in het kreupelbosch; kokosboomen van buitengemeene hoogte beschaduwden een groot gedeelte des eilands; onder dezelve vertoonde zich menigvuldig die soort, welke de zoogenaamde zeekokosnoot draagt: vruchten, die van hun onderste einde als het ware in tweeën gespleten zijn, en eigenlijk eene dubbele noot vormen, welke als eene bijzondere zeldzaamheid in onze europesche museums vertoond wordt. Deze vruchten waren gedeeltelijk in eenen rijpen, gedeeltelijk in dien minder rijpen toestand, in welken zij door hare melk den zieken zoowel als den gezonden eene zoo aangename verfrissching en voedsel verschaffen. Ik bragt aanstonds van mijne eerste wandeling mijnen zieke eene nog in de melk staande kokosnoot mede en verkwikte hem hierdoor aanmerkelijk. Overigens werd de toestand van den armen man thans met elken dag bedenkelijker. Wel is waar, zijne magteloosheid en zelfs de gevolgen van het overladen zijner

maag waren verdwenen; hij kon weêr rondloopen; maar een ander nog bedroevender lijden scheen voor hem op handen te zijn, hij was, misschien ten gevolge zijner hevige droefheid en tevens van den doorgestanen angst en nood, door diepe zwaarmoedigheid aangetast, in welke hij mij op al mijne gezegden en vragen of geheel geene, of hoogst verwarde en verkeerde antwoorden gaf: ik merkte wel, dat hij op weg was, om krankzinnig te worden. Welk een uitzigt voor mij armen verlatene, alleen met eenen krankzinnige op een van alle menschelijke hulp verwijderd eiland te wonen!

Ik trachtte de uitbarsting van het dreigend kwaad op alle wijze voor te komen; op den weg zijner valsche voorstellingen kwam ik hem met schijnbaar toegevende maar zacht afleidende tegenvoorstellingen te gemoet; ik zocht — de keus was hier niet groot — hem inzonderheid tot het gebruiken der kokosnoten te brengen, en hem van dat der voedzame schildpadden- en vogeleneijeren af te houden, wijl ik van deze dierlijke voedingsmiddelen slechts eene versterking van den ziekelijken aanleg vreesde. Ik had thans zelfs des nachts geen rust, want de zieke sliep bijna nooit, maar sloop of sprong zelfs somtijds in hevige opgewektheid tusschen de klippen en in de nabijheid van mijn leger rond; de bezorgdheid voor zijn leven, die mij aanvankelijk verontrust had, werd weldra door de bezorgdheid voor mijn eigen leven bijna nog overwogen, want ik bemerkte maar al te duidelijk, dat de ongelukkige moorddadige oogmerken jegens mij koesterde. Juist de teedere voorzorg voor hem, die mij aanzette, hem zoo veel mogelijk van het overmatig gebruik van schildpaddeneijeren af te houden, had bij hem een vast denkbeeld veroorzaakt, dat hem bijna mijn moordenaar had doen worden. Hij hield mij voor een' vijand, die zijne vrouw en kinderen gevangen genomen had en nu het plan had, om hem zelven te laten verhongeren.

Eens op een' nacht, toen ik na langen strijd met de vermoeidheid eindelijk ingesluimerd was, werd ik door een gedruisch wakker. Ik keek op en zag, door den maneschijn

verlicht, het bleeke gelaat van den krankzinnige, dat zich over mij heen boog; hij was op het punt, mij het groote mes, dat ik zoo goed meende verborgen te hebben, hetwelk zijne list echter nog ontdekt had, in de borst te stooten. Eene schielijke wending mijns ligchaams redde mij; zijn stoot trof in den grond, ik stiet uit alle magt met de voeten tegen de zijnen, zoodat hij nederzonk. Vergeefs beproefde ik hem het mes uit de handen te rukken; hij hield het heft met een kracht, zooals de woede ze geeft, tusschen zijne vingers vast; ik moest vlugten, om, voor dat hij opstond, zijnen vernieuwden aanval te ontgaan.

Van toen af moest ik zonder ophouden tegen dezen moordgeest op mijn hoede zijn; de krankzinnige liep altijd met het lange, scherpe mes in de hand rond, in zijnen ziekelijken overspannen toestand verbond zich buitengewone sterkte met kruipende list, want wanneer ik somtijds meende, dat hij ver van mij af aan de kust was, waar ik hem kort te voren nog gezien had, en wanneer ik op eene kleine hoogte of verstoken in het kreupelbosch mijne afgematte ledematen eenige rust gunnen wilde, dan sprong hij op eens, geheel in de nabijheid, met luid gebrul, somtijds ook zonder eenig geluid van zich te geven, op mij toe. Ik moest het bij zulke gelegenheden als een zeer bijzonder geluk voor mij beschouwen, dat de zieke als zeeman de spieren zijner voeten slechts zoo weinig geoefend, en dat hij bovendien reeds in zijn' mannelijken leeftijd door een' val uit het want op het dek eener kajuit het linker heupbeen uit het gewricht gevallen had, welks hoofd door slechte chirurgische behandeling slechts onvolkomen in de gewrichtsholte teruggebragt was, zoodat zelfs de woede aan zijne bewegingen geene zoodanige snelheid konde geven, als de bloote vrees aan mijne gezonde voeten. Desniettemin zou ik zulk een leven niet lang uitgehouden hebben; ik zou door vermoeidheid bezweken zijn of door krankzinnigheid, wier beelden, gelijk het mij toescheen, mijne door slapeloosheid verhitte hersenen, dikwijls met opene oogen, nog meer echter, wanneer deze in de sluimering

zich sloten, begoochelde. De krankzinnige had immers nimmer rust en liet ook mij niet rusten. Waarvan hij leefde, weet ik naauwelijks te zeggen; eenmaal zag ik hem aan de kust walgelijk gewormte, van het geslacht der kwabben verslinden; om kokosnoten te gebruiken gunde hij zich geen' tijd, de schildpaddeneijeren scheen hij, vermits zij eenigermate in het zand verborgen waren, niet meer te bemerken. Indien hij werkelijk nog een gevoel van honger had, dan heeft dit misschien wel zijn gevestigd denkbeeld, dat ik de spijzen voor hem verborg en hem wilde laten verhongeren, en derhalve zijne woede tegen mij nog grootelijks versterkt. De verkwikking van den slaap genoot hij even zoo min als de meeste krankzinnigen van dezen graad. Somtijds scheen hij inderdaad te sluimeren en ik geloofde hem zelfs te hooren snorken, doch wanneer ik hem dan zacht wilde naderen en hem ten minste het scherpe mes wilde ontrukken, dan rigtte hij zich met bliksemsnelheid op en brulde van woede tegen zijnen gewaanden pijniger.

Ik zocht hulp bij mijne geneeskunde. Ik had een gewas op het eiland ontdekt, waarvan ik mij overtuigd konde houden, dat deszelfs sap, zelfs bij geringe giften, den slaap bevorderde. Slechts eenmaal zou mijn arme zieke, tot zijn eigen best een' nacht of een' dag door slapen en ook mij den slaap vergunnen, wie weet, wat er dan verder gunstigs voor hem en mij konde plaats hebben. Ik gebruikte eene list; ik wist hoe hij vroeger aan het genot der geestrijke dranken gewoon was; hoe begeerig hij dikwijls mijne reeds lang geledigde veldflesch beschouwd had en, voordat zijn lijden dezen graad bereikt had, dezelve aan den mond gezet had, om er misschien nog een' druppel van het lang begeerde vocht in te vinden. Sedert eenen geruimen tijd droeg ik deze veldflesch bij mij, om ook dan, wanneer ik eenen tijdlang voor mijnen moordenaar vlugten moest, een' dronk water bij mij te hebben. Nu vulde ik dezelve met een mengsel van narkotisch plantensap en water en legde ze op eene plaats, waar zij den krankzinnige, op den weg zijner jagt op

mij, in het oog moest vallen. Hij bemerkte haar werkelijk aanstonds, raapte ze op en dronk ze met zigtbaar genoegen uit. Het middel werkte echter niet op zijne voor gezonden gewone, maar op die wijze, gelijk ik het ook op andere keeren bij krankzinnigen waarnam: de zieke werd ongemeen opgeruimd, ja vrolijk, men hoorde zingende toonen en eene soort van wild lagchen van hem; ik dacht, dat zijn vast denkbeeld, ten minste voor eenigen tijd, hem had verlaten, ik naderde hem voorzigtig; doch hij kwam, zoodra hij mij bemerkte, ook lagchend, met het mes op mij aan.

Arme menschennatuur, gij zuster der dierlijkheid, wat waart gij zonder den regelenden geest uit God; den geest des vredes en der liefde!

Ik peinsde al gedurig op middelen, hoe ik nog maar een enkel uur slaaps uit de hand mijns moordenaars zou kunnen stelen, mijn brein was verwoest, de spranken van het denkvermogen konden in deze rigting niet eens uitbreken. Ik had op het strand de schaal van eene reeds lang vergane reuzenschilpad ontdekt. Ik maakte met den bijl, die ik tot nog toe bewaard had, het sterke rugschild los; het was zoo groot, dat ik, indien ik een weinig te zamen kromp, het als een dek voor mijn geheel ligchaam gebruiken kon. Bovendien ging ik bestendig in een dik harnas uit boomschors, dat ik om borst, onderlijf en rug gebonden had. Ik sleepte het schildpaddenschild op eenen kleinen heuvel, op welks top maar naauwelijks voor één' liggenden mensch ruimte, en die alleen aan zijne steilste zijde voor heel gezonde beenen en voeten met moeite te beklimmen; naar de andere zijde echter door brokkelige steenklompen omgeven was, die bij elken stap weggleden. De krankzinnige was, toen ik deze voorzorgen bewerkstelligde, tamelijk ver van mij af op het strand, van waar hij zijn brullend geroep ver over zee klinken liet, en daarbij met de hand wenkte, alsof hij zijn verloren schip bevelen wilde, om weêr tot hem te komen. Toen de nacht inviel — het was donker, de maan scheen niet — beklom ik, zoo onmerkbaar moge-

lijk, mijnen heuvel en verborg mij onder mijn schild, aan welks randen ik hier en daar voor het indringen der lucht openingen gelaten had. Het gevoel der gewaande veiligheid wiegde mij weldra in slaap; ik bemerkte eerst dat mijn schild zich bewoog, toen deszelfs scherpe rand reeds onzacht mijn gezigt aanraakte. Doch op hetzelfde oogenblik hoorde ik ook een gedruisch, als van een' nederstortenden last, en daarop het welbekende gebrul van den krankzinnige, dat thans verschrikkelijker dan ooit klonk. Hij was in het nederstorten in zijn eigen moordwapen gevallen; het mes was hem onder het middelrif in het lijf gedrongen en had zich, door de hevigheid van den val, diep in de ingewanden der borstholte geboord. Hij was zoo zwaar gewond, dat hij niet meer van den grond konde opstaan.

Toen de morgen schemerde zag ik hem daar liggen in zijn bloed. Hij brulde niet meer, het uit de wonde getrokkene mes was hem uit de hand gevallen, toen hij mij zag, verzocht hij mij, in zeer verstandige bewoording, om eenen dronk waters ter verkwikking. Ik ging dadelijk heen, om aan zijn' wensch te voldoen; hij zag mij, toen hij de lafenis genuttigd had, dankbaar aan, en drukte mij de hand. »Hoe ben ik hier gekomen, mijn lieve doctor?" zeide hij; »maar ik weet het wel vervolgde hij, ik herinner het mij als een' zwaren droom, dat ik u gisteren heb willen ombrengen, ofschoon gij mij nimmer eenig leed gedaan hebt; vergeef het eenen armen zieken man."

Ik was diep geroerd; mijne tranen zeiden mij, hoezeer ik het was, en dat er geen gevoel van haat of verontwaardiging in mijn hart opkwam. Toen ik zijne wonde onderzochte bleek het mij weldra, dat alle geneeskundige hulp hier vergeefsch was; de beken des bloeds hadden haren inhoud bijna reeds geheel uitgestort; de ledematen werden koud en stijf. »Met mij en alle menschen hebt gij vrede gesloten," zeide ik tot hem," tracht nu ook uit al uwe magt u met God te verzoenen, want uw einde is nabij." Hij nikte mij toestemmend toe; op zijn gelaat vertoonde zich het voorbijzweven

eener gedachte van meer dan vergankelijken aard; de gedachte was voorbijgezweefd en het innerlijk weefsel des levens volgde hem na: mijn arme lijdensgenoot had zich van mij gewend; zijn koud, stijf ligchaam lag voor mij.

Hoe vreesselijk de man ook in zijne laatste dagen voor mij geweest was, zoo gevoelde ik desniettegenstaande zijn verlies, het verlies van den eenigen mensch, die met mij, misschien voor geheel mijn leven, dit woeste eiland bewoond had. Ik krabde, zoo goed ik kon, in het mulle zand der kust een graf, waarin ik zijn ligchaam leide. Deze inspanning, hoe gering ook voor eenen gezonde, had mijn door lange slapeloosheid verlamd ligchaam bijna geheel uitgeput; ik ging op eene groene plaats, in de schaduw der kokospalmen, liggen, en sliep er het geheele overig gedeelte van den dag, benevens den ganschen daarop volgenden nacht, tot dat het helder licht dag was.

De lange slaap had mij als het ware een nieuw leven geschonken; ik kon mij nu voor de lang gestoorde verzorging des ligchaams zelfs bij dag ook weêr tijd gunnen; weldra bevond ik mij op nieuw weêr in het volle bezit mijner jeugdige krachten.

Maar de eenzaamheid — wie dezelve nog niet in de woesternij, of op een onbewoond eiland ondervond, die weet niet, wat het is. De vogels kwamen en vlogen weder weg; zij zagen mij aan met blikken, die ik anders nimmer in de dierenwereld bemerkt of begrepen had; het was, alsof ik door deze bewegingen des levens in eene geestachtige diepte zag, die mij bij het nederzien duizelen deed. Ik begon soms van vrees overluid te spreken of te zingen; ik zweeg dra weêr stil en eene siddering beving mij. Ik merkte eindelijk, dat het eene vrees voor mij zelven was, die mij zoo schokte. De mensch, met zich zelven geheel alleen gelaten, gevoelt en bemerkt zijne eeuwigheid, tegenover het vat der vergankelijkheid, waardoor hij gevoelt. Gelijk het oor, wanneer de hand een hol ligchaam tegen deszelfs opening drukt, de beweging der kleine bloedstroomen in zijne aderen en des aethers

in de zenuwen van zijn binnenste als een luid bruisen hoort; zoo wordt de geest, tegenover de stilte der graven het ruischen dier stroomen gewaar, aan wier overzijde de eeuwigheid met hare verschrikkingen, maar ook met al hare vreugde en vrede woont.

Van dezen vrede ondervond ik niet zelden ook iets, wanneer ik het kleine zoo afgesletene en afgebruikte psalmboek mijns vaders uit mijn' zak haalde en er in las. Hoe blijde was ik, hoe dankbaar voor de beschikking, waardoor dit lieve boekje des morgens van den dag, die mij in de handen der zielverkoopers bragt, zich nog in den zak van mijnen reisrok moest bevinden; hoe blijde was ik, dat de barbaren mij hetzelve, ook niet even als mijne kleederen, hadden afgenomen.

Ik had mij allengs meer aan dien diepen ernst der eenzaamheid gewend, die slechts gedachten opkomen laat, welke met dezelve verwant zijn; thans kreeg het verlangen naar het ligchamelijke vaderland en deszelfs genoegens weêr zijne volle magt over mijn hart. Bij dag zoowel als bij nacht droomde ik van Amsterdam, inzonderheid van het huis van den heer van Ruiter en het geen zich in hetzelve bevond; even als reizigers, die midden in de woestijn hevigen dorst lijden, eindelijk bijna aan niets meer denken kunnen en van niets anders droomen, dan van bronnen, putten en beken.

Ik zag wel in, dat hier bij mijn klein eiland nimmer een groot schip, ja niet eens in zijne nabijheid konde voorbijkomen; ik moest het als een groot wonder der redding beschouwen, dat ons klein, smal, slechts zeer vlak op het water liggend vaartuig, geen tienmaal was verpletterd geworden, voor dat het hier kwam. De gedachte echter, dat ik al mijn leven op dit kleine eiland blijven, hier sterven, ja niet eens door menschenhand begraven worden zoude, was mij geheel onverdragelijk. »Immers de brievenduif vindt den nimmer aanschouwden weg over land en zee, wanneer de liefde haar tot de haren drijft, waarom zou ook ik niet onder Gods genadige bescherming den weg uit deze rotzeneilanden

naar een oord der bevrijding en redding vinden. De mensch toch heeft zijn verstand ontvangen, opdat hij het tot zijn heil zou gebruiken, en wat kon er heilzamer voor mij zijn, dan dat ik weêr onder menschen, onder Christenen kwam, tot wier nut en dienst ik mijne krachten konde aanwenden. Wat beteekent hier het denkbeeld van gevaar, waar de pligt roept; de pligt van zelfbehoud voor ziel en ligchaam, de pligt der liefde tot de naasten."

Het is waar, ik gevoelde diep in den grond mijner ziel zeer wel, wat mij het meest en het sterkst van mijn eenzaam eiland voortdreef en werwaarts het mij voornamelijk trok, ik dacht hier echter niet dieper over na; mijn besluit stond vast, nog heden wilde ik uit al mijne magt de voorbereidselen tot mijn vertrek beginnen.

Mijn eerste gang was naar het vaartuig, dat mij en mijn' overleden reisgenoot van Madagaskar herwaarts gebragt had. Tot mijne groote blijdschap bemerkte ik, dat dit ligt, daarbij echter stevig gebouwd scheepje door den storm niet verbrijzeld, maar door de golven, die door de ondiepe, zandig slijkachtige bogt rolden, slechts opgevuld en hierdoor gezonken was. Het was juist ebbe, en de zee was bedaard; ik kon zonder diep in het slijk te zinken, het vaartuig bereiken, welks bovenste rand nog overal boven het zand uitstak. Ik ging zonder verzuim aan het werk, om het inwendige van het vaartuig van zand en slijk te ledigen en te reinigen. Toen de vloed in zijn' rustigen loop, zonder met zijne golven den slijkachtigen grond der bogt op te woelen, terugkeerde, kon ik reeds diep in de gereinigde boot nederzien; bijna de helft van den arbeid was verrigt; ik trad er vrolijk uit op het drooge, om hier uit te rusten en met mijn' gewonen, voedzamen kost: schildpadeijeren, kokosnoten en andere welsmakende vruchten mij te verkwikken.

De ijver, met welken ik mijn' arbeid verrigtte, was zoo groot, dat ik zelfs nog bij avondschemering in het zwakke licht der maansikkel, wanneer de eb terugkeerde, denzelven

hervatte. Ook in de daarop volgende dagen was ik, gedurende den tijd der eb, gewoonlijk met de reiniging van het vaartuig bezig, terwijl ik gedurende den vloed, voor zoo ver de behoefte aan rust en het opzoeken en gebruiken der levensmiddelen het mij veroorloofden, mij met het vervaardigen der noodige gereedschappen voor mijne aanstaande vaart bezig hield. Van welk eene groote waarde was thans voor mij het groote mes, dat mij in de hand des krankzinnigen kapiteins zoo dikwijls den dood gedreigd had; en hoe kwam mij thans niet de wel is waar reeds vrij stompe bijl van de inboorlingen van Madagaskar te stade. Een mast, en een roer, dat er wel plomp uitzag, maar toch bruikbaar was en nog meer andere dingen van dien aard waren, uit voorzorg, klaar; tot eene soort van zeil had een gedeelte mijner eigene kleedingstukken alsmede van die des overleden kapiteins de noodige stof verschaft; de stof tot garen en touwen ontleende ik van de wortels en bastvezelen der palmboomen; kokosnoten en schildpadeijeren lagen tot aanstaand scheepsproviand reeds in menigte opgehoopt; de plaats van vaten, die den watervoorraad zouden voeren, vervingen verscheidene dikke leden bamboesriet, dat op een punt van het eiland in overvloed groeide.

Nadat ik het slijkachtig zand, waarin het vaartuig vastzat, van rondom losgemaakt had, begon het ligte vaartuig, wanneer de vloed opkwam, zich allengs van den grond op te beuren en boven het water te verheffen, nogtans was eerst de springvloed met de volle maan in staat, om het volkomen los te rukken. Het dreef en zweefde thans vrij, gelijk eene zwaan op de golven; het zeil, dat ik aan den reeds sedert gisteren bevestigde mast had uitgespannen, zwol door den gunstigen wind en mijn hart was aan hetzelve gelijk door vrolijke verwachtingen; waarom zou ik talmen: nog heden, nadat ik het vaartuig op eene beter gelegene plaats aan land gebragt, vast gemaakt en vervolgens beladen had, klom ik er in en voer de klippenrijke bogt uit naar de ruime zee; vaarwel, zeide ik, gij groenend gedenkteeken mijner bewaring en redding, midden in de golven van het doodsgevaar, den angst en de zorgen!

Het kleine eiland, op hetwelk ik bijna twee maanden doorgebragt had, ligt niet eenzaam in zee, maar het heeft vele broêrtjes, het eene grooter het andere kleinder rondom zich liggen; rijen van klippen, die van het een tot het ander loopen of in ongeregelde verstrooijing met de branding der zee spelen, halen den band dezer verbroedering nog naauwer toe: een goed zwemmer zou op vele punten dezer groepen eilanden in eenen enkelen dag verscheiden dezer eilanden kunnen bezoeken, wijl hij in verscheidene rigtingen dikwijls rustpunten vinden zoude; de scharen der veelkleurige papegaaijen maken van dit geheele rijk der eilanden met het boschgewas zijner kokospalmen als van een eenig zamenverbonden woud, in het welk zich slechts hier en daar langs den oever der beken groene beemden en grasperken uitstrekken, gebruik; zij fladderen luid schertsend en juichend van het eene einde dezer groep eilanden naar het andere.

»Ja, dacht ik, als ik ze zoo over mij en mijn klein scheepje heen fladderen zag, kon ik het zoo als gij, of kon ik het zoo als de snelle fregatvogel, hoe schielijk zou ik daar zijn, waar mijne ziel verlangt te zijn."

Doch ook de langzame voortgang is altijd voortgang; de zuidewind hielp mij; ik behoefde bijna niet te roeijen, binnen weinige uren was mijn klein eiland zoo ver achter mij, dat ik het naauwelijks meer van zijne groenende naburen onderscheiden kon. Doch nu kwam de avond, en het oog en oor verrieden mij door de branding, dat ik mij nog steeds tusschen klippen bevond. Het licht der volle maan toonde mij nog juist eene landingplaats op een der eilanden, ik maakte mijn vaartuig aan den stronk eens in de nabijheid staanden palmbooms vast en genoot met de overige levende schepselen de rust van den nacht.

Het gewoon genot, dat de slaap verschaft, werd ditmaal verdubbeld; terwijl het ligchaam uitgestrekt op den gedeeltelijk groenenden bodem eener kleine zandbank, zich tot zijne oude moeder, de aarde, gewend had, had ook de ziel

den weg naar het vaderland ingeslagen: een droom, zoo levendig als ik mij naauwelijks een' kan herinneren, voerde mij in het ouderlijk huis; het lustprieel van jasmijnen bloeide heerlijker en geuriger, de beemden prijkten groenender dan zij ooit in de werkelijkheid gedaan hadden; mijne overledene moeder met Marij aan de hand, kwam bij mij en hare blikken spraken nog beteekenisvoller dan de woorden; een beeld, dat in het gewone, wakende leven, voor mij reeds lang was uitgewischt: het beeld van mijnen reeds bijna twintig jaren afwezigen vader, was in zijne voormalige frischheid weêr opgeleefd; de droom bragt mij met hem in gesprek, welks inhoud ik, bij het ontwaken niet meer wist, want dit ontwaken geschiedde plotselijk, door eene bovenmagtige, innerlijke beweging van verrukking, toen Marij in den droom mij de hand reikte.

Ik rigtte mij van mijne legerstede op; de afstand tusschen het gevoel, dat zulk een gelukkig te huis zijn bij de ouders en bij de geliefde verschaft, en dat, hetwelk de verbanning op een afgelegen eiland der indische zee verwekt, was te groot; terwijl de herinnering aan de zoo even genotene vreugde van den droom gejuich veroorzaakte, ontlokte mij de gedachte aan het werkelijk heden een' weemoedigen traan. Ik zag rondom mij; liever wilde ik mij met al de draden van mijn denken en peinzen aan de wakende werkelijkheid, met hare verwachtingen en zorgen vasthouden, dan mij door den droom in een aardsch paradijs voeren laten, van hetwelk het afscheid telkens zoo moeijelijk is. Het was nog lang geen morgen; de volle maan, die reeds in het westen stond, verlichtte de klippen en de wit schuimende branding.

Térwijl ik half gedachteloos, wijl de droom mijn denkvermogen nog steeds in beslag hield, naar het noordoosten zag, bemerkte ik ten duidelijkste op een ander niet zeer ver van mijne landingplaats verwijderd eiland een flikkerend vuur; dat kon geen uitwerksel der natuur, dat moest het werk eener menschenhand zijn. Mijne geheele, ingespannene

oplettendheid rigtte zich op dit verschijnsel. Moest ik het niet veeleer met vrees, dan met vreugde en hoop beschouwen? Welke andere bewoners of voorbijtrekkende gasten mogt ik hier veronderstellen dan Maleijers, van wier listen en bloeddorstige gruwzaamheid de Europeër veeleer den plotselijken dood dan hulp te verwachten heeft, en al waren het ook Negers van de oostkust des zuidelijken Afrika's, die den vreemdeling minder ongenegen en vijandig zijn, wat konden deze, bij mijn plan, om verder naar Oost-indiën, naar de volkplantingen der Europeërs, te geraken, mij van nut zijn? Op zijn hoogst eene zachte gevangenschap, in dienst van een gegoed negerhoofd, was het geluk, dat mij kon te wachten staan.

Bij al deze bedenkelijkheden woog nogtans het zwaarste de in mij heerschende gedachte aan de vraag: hoe zal ik te huis komen? Dat het zonder vreemde hulp zoo goed als onmogelijk was, met mijne kleine Madagaskarsche boot, over den wijden, vrijen oceaan te komen, dat kon ik niet ontkennen; daar wachtten mij die moeite en doodsgevaren in eene soort van zekerheid, die mij, wanneer ik hier bij menschen kwam, slechts als waarschijnlijk voorkwamen; hoe langer ik nadacht, des te vaster werd mijn besluit, om de plaats, waar ik het vuur zag, voorzigtig te naderen. Ten einde ik, ook bij dag, zonder het teeken des vuurs, dezelve zeker zou kunnen wedervinden, hield ik gedurende de nog overige uren van den nacht hetzelve, en toen het bij het aanbreken van den dag scheen uit te gaan, ten minste deszelfs plaats vast in het oog. Ik beklom, terwijl ik steeds na eenige weinige schreden weêr omkeerde en mij op nieuw orienteerde, eene hoogte, die met de plaats van mijn nachtleger en die, waar ik het vuur gezien had, bijna in eene regte lijn lag; van hier kon ik den ganschen weg, dien ik tusschen klippen door naar het andere eiland nemen moest, overzien. Het merkteeken, dat de nabuurschap der nachtelijke vuurplaats door de omtrekken van eene zwartachtige rots in hare nabijheid en dóor eene aan den voet dezer rots staande groep

hooge palmboomen aan het oog verschafte, prentte ik mij diep en vast in het geheugen, en niet minder de gedaante en wederzijdsche ligging der groote rotsklompen, welke ik moest voorbijvaren; nog op dezen oogenblik zou ik uit mijn geheugen eene kleine zeekaart van die destijds voor mij zoo gewigtige zeestreek kunnen ontwerpen.

Dat mijn weg tusschen de grootere rotsen en tusschen de tallooze kleinere klippen door, niet gemakkelijk, maar integendeel buitengemeen moeijelijk zijn zou, had mij deszelfs overzigt reeds uit de verte geleerd; evenwel vond ik, toen ik eerst werkelijk aan de vaart was, de moeijelijkheden nog veel grooter, dan ik mij had voorgesteld. De springvloed, welks zeer hooge stand op dat tijdstip, dra na de volle maan, door een' stevigen wind uit het zuiden nog verhoogd werd, had mij in de uren van mijne vaart over klippen en koraalriffen heengeholpen, over welke ik op geen ander tijdstip of zelfs toen niet met een minder ligt vaartuig ware heengekomen, echter was ik tegelijk, somtijds roeijend, doch vaker nog tegen mijn' wil, door den maalstroom voortgesleurd en raakte in een' doolhof van klippen, uit welke ik geen' uitgang ontdekken kon. Mijn weg was allengs onder de vaart, gedrongen door de noodzakelijkheid, geheel anders geworden, dan ik mij dien bij mijn overzigt van uit mijn nachtleger had voorgesteld; nu moest ik oostelijk, dan westelijk, dan noordelijk, dan zelfs weêr zuidelijk in de rigting welke ik gekomen was, sturen of mij door den stroom laten voortslepen; toen ik nu zag, dat ik in de verschrikkelijkste waterkom gevangen was, die ik mij nog als eenen uitgebluschten, door zeewater gevulden, vuurspuwenden krater voorstel, wist ik volstrekt niet meer te bepalen, naar welke streek het doel of zelfs het uitgangspunt mijner tegenwoordige reis lag. De afstand mijns nachtverblijfs van de plaats, waar ik het vuur gezien had, kon in eene regte lijn geen uur bedragen en echter was ik reeds langer dan vier uren onderweg. Gaarne zou ik gewenscht hebben, dat ik het klippendoolhof weêr uit was in de opene zee, maar de vloed,

die mij in mijn ligt scheepje met de kracht van eenen kleinen waterval of van de nederstorting eener lawine, in den klippenketel overgespoeld had, was nu gevallen; naar alle rigtingen zag ik uitgestrekte riffen, die tot aan de oppervlakte der zee of boven dezelve uitstaken. Gelijk een visch in eene fuik was ik, bijna zonder hoop op redding, gevangen.

De stralen der middagzon brandden gloeijend heet op mij neder; hoe meer de eb de overhand nam, des te minder hevig werd de branding op de randen van den waterketel; ik kon ten laatste zonder gevaar mijne boot in de schaduw van eene hooge rots trekken en haar op eene drooge plaats loopen laten, op welke zij bij de volle eb vast zitten bleef. Afgemat door ligchamelijke inspanning zoo wel als door innerlijke zorg, strekte ik mij op den grond eener natuurlijke grot uit, die zich daar in de rots opende; van haar dak en wanden druppelde het water zoo helder als kristal in groote droppels neder, en vulde hier en daar eenige kleine kuilen aan; ik dronk met volle teugen; sedert mijne overhaaste vlugt uit Madagaskar had ik zulk zuiver, verfrisschend water niet geproefd; mijn ligchaam was krachtig verkwikt. Dankbaar dacht ik: die mij hier midden op den zilten, onherbergzamen vloed tot de frissche waterbron leidt, die kan en zal mij ook verder voeren en dragen tot het goede doel, dat hij voor mij bestemde.

De verkoeling der in- en uitwendige rust tevens hadden mij gedurende de heetste uren van den dag doen inslapen, zoodat ik eerst, bij den nu weder opkomenden vloed, door het gedruisch der branding ontwaakte. Ik rigtte mij van mijn koel leger op, en kroop eerst op handen en voeten de rots op, om te zien of er zich misschien ergens in den waterketel een uitweg bevond, naar welke rigting ik sturen moest, om of, want beide was thans van evenveel belang, de plaats van mijn laatste nachtverblijf, of het oord der nachtelijke vuurplaats te bereiken. Het vooruitzigt was verschrikkelijk; het scheen mij niets dan den plotselijken dood

in de golven of den langzamen hongerdood te dreigen. Want er stortte ook thans bij het sterk wassen van den door den zuidewind gedreven vloed een stroom van water, gelijk een kleine waterval in den stilleren waterketel neder, maar tegen dezen stroom op te werken, dat was onmogelijk, en naar de andere zijden van den rand zag ik niets dan den maalstroom der hevigste branding, die op de rotsen brak en hare verbrijzelde golven torenshoogte omhoog spatte. Ik keek verder in het rond; toen kwam het mij voor, dat ik aan gindsche zijde van den nevel der branding, op een' afstand van naauwelijks een geweerschot, ofschoon in eene andere rigting, dezelfde rots zag, aan welker voet den vorigen nacht het vuur flikkerde. De donkere kleur, met de diepe kloven der wanden, en de hier wel is waar het meest, nevens de vooruitspingende kust, bedekte groep van hooge palmboomen, verried mij, dat ik mij daar in de onverwachte nabijheid van het punt bevond, werwaarts thans mijn togt gerigt was; maar wat hielp mij de nabijheid; trouwens het scheen even zoo onmogelijk, de afscheidende tusschenruimte van naauwelijks duizend schreden af te leggen, als den gevaarvolsten weg door woestenijen of uitgestrekte zeeën. Ik stond en peinsde op uitwegen; ik blikte zoo scherp en zoo lang in het door de avondzon bestraalde witte schuim van den vloed, dat het mij voor de oogen begon te schemeren.

Éénе mogelijkheid om uit den zeeketel te geraken, scheen er mij nog te zijn; om ze mij ten nutte te maken, was er een kort besluit en snelle uitvoering noodig. Juist daar, waar thans mijne boot door den wassenden vloed weêr omhoog geheven werd, liep tusschen de rotsen eene enge sleuf door, wier bodem slechts hier en daar met rotsbrokken bestrooid, maar overigens tamelijk effen, en op sommige plaatsen bijna droog, op anderen echter met water gevuld was. De sleuf voerde wel niet regtstreeks naar die plaats toe, welke het doel van mijnen weg was, maar zij kwam naar allen schijn niet ver van daar, ter zijde van dezelve in de opene zee

uit. Kon ik besluiten, mijn vaartuig, dat buitendien ligt was, nog daardoor te verligten, dat ik allen medegenomen voorraad er uitwierp, dan was het misschien mogelijk, hetzelve over den bijna overal eenigzins slibberigen bodem heen te trekken en dan over de enkele met water gevulde plaatsen heen te roeijen, tot dat ik aan den vermoedelijken uitgang van de rotskom kwam. Ik overleide de zaak niet lang; spoedig liet ik mij bij de rots neêrglijden, gebruikte in de haast nog eenigen der medegenomene vruchten en bragt toen allen voorraad in het hol, wierp den ballast van steenen, benevens alles wat het vaartuig zwaarder maakte, er uit; slechts de ruwe maar toch vrij sterke touwen, die ik met moeite zelf vervaardigd had, liet ik in de boot, en zoo begon ik, met inspanning eens vertwijfelden, den togt, op welken het voortslepen der boot met het voortroeijen derzelve bestendig afwisselde. De sleuf was nu eens zoo diep in de loodregt steile rotsen, dat er slechts een schemerende schijn van het daglicht inviel, dan eens zoo eng, dat ik slechts door de enge, scheeve stelling, die ik aan het half op zijde gelegde scheepje gaf, hetzelve er door kon slepen; somtijds versperden rotsbrokken mij den naauwen doorgang, over welke ik met onbeschrijfelijke moeite het vaartuig heentrekken moest. Eindelijk scheen zich de poort der rotsen verder te openen, doch hier vond ik den uitweg zoodanig gesloten, alsof de hand des menschen de afwerende magt der natuur nog versterkt scheen te hebben. Spitse steenen waren nevens de bazaltzuilen op elkander gestapeld; de branding bruischte tegen de scherpe rotsbanken; er zou naauwelijks een zwemmende zeevogel, laat staan een zwemmende mensch, doorgekomen zijn, want wat het gevaar nog mij spotte, waren die spitsen, welke aan gene zijde der banken, op het eenig mogelijk doorgangspunt, van tijd tot tijd door de terugtredende branding verlaten en zigtbaar werden. Zij geleken op de ijzeren punten van dubbele ankers, en, zoo als ik later gewaar werd, waren zij dit ook.

Een ding was hier, wilde ik voorwaarts komen, noodzake-

lijk; even als vroeger den voorraad, zoo moest ik ook nog de boot achterlaten; misschien alleen mijn eigen ligchaam kon het koene waagstuk bestaan. Ik besloot de proef te doen; met moeite beklom ik eene vooruitspringende rots en van daar bezag ik den uitweg. De op zich zelven eenvoudigste en gemakkelijkste, van uit de rotsdeur over den smallen arm der zee, was, zooals ik reeds beschreven heb, door onoverkomelijke hinderpalen gesloten, misschien was er nogtans van de hoogte der hier nevens mij oprijzende rots nog een overtogt naar het reeds zoo nabij zijnde eiland mogelijk. Ik wilde het uiterste wagen; ik nam het zamengerolde touw op mijne schouders en klauterde de geborstene lavarots op, wier zwarte, glasachtige brokken dikwijls onder mijne voeten braken en even zoo dikwijls mij de handen en door de ligt scheurende kleederen ook de andere deelen des ligchaams zoo diep kerfden, dat ik over mijn geheel ligchaam bebloed was. Thans had ik een vooruitstekend punt bereikt; het brak gedeeltelijk onder mijne voeten af en er bleef slechts een rand over, zoo smal, dat ik er naauwelijks op staan kon, terwijl ik met mijn' regter schouder onder een klein vooruitstekend punt der rotsmuur mij met alle magt tegen hetzelve aandrukte, om mijne schreden eenige vastigheid te geven. Hier scheen het met mij gedaan te zijn; ik was te ver gegaan; ik kon niet verder naar boven, en wanneer ik naar beneden zag, naar de loodregte muur, greep mij eene verdoovende duizeling aan. Ofschoon namelijk de weg, langs welken ik naar boven gekomen was, met mijn bloed geteekend was, zoo kon ik nogtans, wanneer ik weêr wilde nederstijgen, geen' stap doen, zonder dat de zwaarte van mijn eigen ligchaam en van het touw, waarvan ik mij in mijnen tegenwoordigen toestand niet ontdoen kon, het overwigt zouden gekregen en mij naar beneden hebben doen tuimelen op de rots, wier vooruitspringende scherpten mij zouden verscheurd hebben, voor nog de val op den bodem mij verpletterde. Mijn toestand was verschrikkelijk, mijne krachten begonnen mij te begeven, en binnen weinige minuten ware ik magteloos nedergezonken; nogtans

gaf de vrees voor den nabijzijnden dood mijnen zintuigen even als mijner spieren nog eenmaal eene buitengewone spanning en kracht. Regts nevens en een weinig beneden mij op een' afstand van eenige voeten, stak een kromme, half verminkte boom uit de rots, uit wier spleet hij zijn voedsel trok; wanneer ik mijn' schouder onder het steunpunt wegtrok en mij dan met hand en voet voortstiet en zoodoende eene beweging verschafte, als tot eenen koenen sprong, vervolgens met beide armen den boomstam pakte, dan kon ik mij ten minste met het touw vastbinden, tot dat ik mij uitgerust had en daarna mij misschien weêr nederlaten op den bodem, vanwaar ik gekomen was. Bijna zoo snel als de gedachte bij mij opkwam was ook de daad uitgevoerd; mijn reeds onder de Zigeuners in het koene klauteren en springen geoefend ligchaam gelukte deze gevaarlijke wending; ik hing werkelijk eerst met den regter, dan met den linker arm aan den boom en had mij thans met mijn geheel ligchaam op hetzelve geslingerd, toen zijne wortels begonnen los te laten; hij boog zich, alsof hij met mij in den afgrond wilde nedervallen; eene menigte van het losse steengruis viel uit de rotsspleet en rolde gedeeltelijk nevens mij, gedeeltelijk over mij heen naar beneden. Ik hield mij nog steeds met beide handen vast, en toen nu de eerste schrik voorbij was en ook het nederstorten van het steengruis eenigzins ophield, bemerkte ik dat een zijner wortels nog niet losgerukt was, maar den wankelenden boom vasthield, en, wat voor mij van veel meer belang was, de rotsspleet was door het wegvallen der massa, waarmede zij opgevuld was geweest, dermate verwijderd, dat er des noods iemand vast in staan kon. Ik klauterde vervolgens, mij half aan den boomstam half aan zijnen wortel vasthoudende, naar boven, en had ten minste toch een punt gevonden, waar ik kon uitrusten. Met hetzelve echter nog meer; ik kon als een schoorsteenveger in de enge kloof naar boven klauteren, en toen ik omstreeks dertig voet hooger gekomen was, vond ik eene rotsgrot, langs welke ik zonder groote moeite en gevaar geheel naar boven op den

top kon klimmen. Deze was nu wel bestegen, dan er deden zich tevens in het vooruitzigt andere gevaren op, die niet minder waren, dan die, welke ik zoo even doorgestaan had. Want de andere zijde der rots was bijna even zoo loodregt steil, en uit even zulke brokkelige en daarbij scherpkantige steenbrokken, met gruis vermengd, zamengesteld, als deze zijde; aan derzelver voet vertoonde zich eene smalle zeeëngte, waarin eene sterke bron haar overvloedig water plassend uitstortte. Maar, hetgeen mij aanstonds in het oog viel, was een wit glinsterend vat, dat bij de bron stond, het heugelijk teeken, dat er menschen in de nabijheid waren.

»Zoo nabij het gewenschte, door alle moeite en doodsgevaren van den huidigen dag, verworven doel, en nu nog geene mogelijkheid, om het volkomen te bereiken," zeide ik in de diepste smart tot mij zelven. De zon ging juist onder, toen ik nog niet ver van mij af, eenen vooruitstekenden, vasteren rotstak bemerkte. »Wanneer gij hier uw touw vast maaktet en u liet nederglijden; daar een weinig dieper is eene breede, met eenig groen bedekte helling, van daar zoudt gij misschien geheel naar beneden kunnen komen." Ik onderzocht de vastheid der klip; zij was sterk genoeg, om mij te houden; doch toen ik reeds aan het einde van het touw gekomen was, bemerkte ik tot mijn schrik, dat hetzelve te kort was; ik liet mij vallen, hoopte in den val de helling te bereiken, maar stortte naar beneden in het water. Gods hand bewaarde mij; ik had mij niet van belang bezeerd; de bedwelming van den val was spoedig voorbij, zonder moeite waadde ik door de drooge zeeëngte heen naar de bron, waar het vat stond. Ik zag rond; nergens was een uitgang, overal rotsen. En evenwel, dus besloot ik, moet hier een uitgang zijn, hoe zou anders het vat en degene, die het droeg, hier gekomen zijn. Eindelijk bemerkte ik onder het overhangend varenkruid den ingang tot een hol, dat zooals gemakkelijk te herkennen was, door eene naar buiten ruwe en kunsteloos uitziende, naar binnen glad gehouwene rots-

plaat gesloten konde worden, maar nu open stond. Ik tastte, door het gevoel mijner handen mij voorthelpende, in het dikke duister voort, weldra schemerde mij het zwakke daglicht van de andere zijde des dals toe; ik bereikte den uitgang en wierp mij, bijna doodelijk vermoeid, achter een naburig kreupelbosch op den grond.

Ik had nog niet lang uitgerust, toen ik menschelijke voetstappen hoorde. Niettegenstaande de avond reeds begon te donkeren, herkende ik duidelijk eenen ouden man, die niet ver van mij af mij voorbijging, naar de opening van het hol, waar ik zoo even uitgekomen was. Hij droeg een licht van brandende stukjes hout en rijzen in de hand, die hem bij den doorgang door den rotsgang diende; ik hoorde duidelijk de buitenste kunstige rotsplaat tegen hare opening slaan en hiermede zich sluiten, binnen weinige oogenblikken was hij, met het vroeger door mij opgemerkte vat, dat hij, met het water der bron gevuld, in zijne hand droeg, weêr aan den dezerzijdschen uitgang. Ook dezen sloot hij hierop en nam zijnen weg naar het palmenbosch.

De aanblik van den oude had mij veel meêr hoop en vertrouwen dan vrees ingeboezemd. Dat hij geen Maleijer was, had mij, in zoo ver zijne houtfakkel mij zulks veroorloofde, zijne gelaatskleur en zelfs zijne kleeding getoond, want gene had meer een europeesch voorkomen, en de snede van zijn ongetwijfeld zonderling zamengelapt gewaad moest veeleer frankisch dan oostersch genoemd worden. Een lange, grijze baard reikte tot aan het midden zijner borst; zijn schedel was met eene zeldzame, uit het vel van een' zeevogel vervaardigde muts bedekt.

»Indien deze de eenige bewoner van het eiland is," zeide ik bij mij zelven, dan kan hij mij geenszins gevaarlijk noch afgunstig zijn; want ik ben jonger en vlugger dan hij, de grond en de zee zou ons beiden overvloedig voedsel verschaffen, ik kon, indien het wezen moest, de steun zijns ouderdoms, en indien hij, zooals het schijnt, een Europeër is, mij met hem onderhouden."

Iemand die gelijk ik, zoo even aan zulke groote gevaren ontsnapt was, is niet ligt aan de vrees voor zulke geringe gevaren blootgesteld, ook deed de buitengemeene vermoeidheid het hare tot mijne geruststelling; mijne oogen vielen toe, voordat ik dezelve nog, zooals mijn voornemen geweest was, tot verder nachtelijk rondzien op het kleine eiland gebruikt had; een vaste slaap hield mij geboeid, totdat den volgenden morgen de reeds vrij hoog gestegene zon door het struikgewas heen drong.

Ik sloop zoo zacht mogelijk door het struikgewas heen naar het palmenplantsoen, waar den vorigen avond de oude heengegaan was. Eene soort van hut uit houtwerk, van boven met palmbladen bedekt, stond daar; zoo laag, dat slechts een zittende of liggende er huisvesting vond. Buiten voor de hut zag ik den grijsaard, terwijl hij knielend en met ontblooten hoofde bad. Dit baarde mij genoegen. »Een mensch, die bidt, en dit met aandacht doet, zooals ik het van dezen eenzaam levenden grijsaard verwachten mag, bezit voorzeker even zoo wel liefde tot zijne broeders, als tot God. Ik wil hem, dacht ik, zonder bedenken naderen, zoodra hij zijn morgengebed verrigt heeft.

Terwijl ik zoo sta te denken, hoor ik zeer duidelijk, alsof de stem van boven uit de lucht kwam, mijnen naam roepen. Martijn Reizer, riep het, en zweeg dan stil, en dra daarop, zoo als het mij voorkwam veel digter bij, riep het weêr, Martijn Reizer. Ik schrikte, zag rondom en boven mij, maar boven in de twijgen bemerkte ik slechts vogels; wie kon toch hier in deze wildernis mijn naam weten en noemen! Thans riepen nog eens niet eene maar verscheidene stemmen, uit dit voor mij slechts hoorbare, niet zigtbare luchtrijk, mijnen naam. »Speelt dan de krankzinnigheid, die de overleden kapitein op mij overerfde, met mijne ziel?" dacht ik en stond, terwijl ik rondom mij zag, verbaasd en getroffen.

De grijsaard had zijn gebed geëindigd; hij bedekte het hoofd met zijne gevederde muts en stond op. Hij had zich

naar de plaats gewend, waar ik, ongewapend en op hem wachtende, mij heen begeven had; op mijn gezigt gaf hij klaarblijkelijke teekenen van schrik; naar het mij voorkwam was hij besluiteloos of hij vlugten, dan of hij blijven zou. Ik legde mijne handen, terwijl ik hem demoedig groette, op de borst en sprak hem in de portugeesche taal aan, die ik in deze oorden der wereld onder Europeanen en zelfs Maleijers voor de meest algemeen verstaanbare hield. Ik stelde mij aan hem voor als eenen armen hulpeloozen, die zijn schip verloren had en hem om zijne bescherming en gunst verzocht. De oude antwoordde mij in diezelfde taal, echter zoo gebroken en moeijelijk, dat ik spoedig begreep, dat het portugeesch zijne moedertaal niet was. Hij verklaarde zich bereid, mij naar zijn vermogen in mijnen nood bij te staan, zoo als zulks (dit woord klonk mij aangenaam in de ooren) de pligt »eens Christens" was.

Reeds de aanblik, nog meer de woorden van den oude hadden bij mij zelfs het laatste spoor van vrees, ja van bedenkelijkheid doen verdwijnen; dit scheen echter van zijne zijde het geval niet te zijn. Hij kroop zijne lage hut binnen en trad eenige minuten daarna gewapend te voorschijn met twee pistolen en een' soldatensabel in zijnen gordel en eene soort van verroesten hellebaard in de regterhand. Ik kon den goeden oude zijne voorzorg niet euvel duiden, daar mijn uiterlijk op dat oogenblik misschien zoo walgelijk als verschrikkelijk was. Want mijne handen even als mijn gelaat, dat ik dikwijls met dezelve had aangeraakt, waren stijf van geronnen bloed, waarmede ook het verscheurde gewaad en de uit de door de lompen niet verborgen huid bedekt was; ik zag er uit als iemand, die zelf een' bloedigen moord begaan had, of onder moordenaars was vervallen geweest.

Deze toestand, dien ik in de opgewektheid van gisteren en de daar op volgende ontspanning niet bemerkt had, stond mij het meest tegen; ik verzocht mijn' gastvriend om verlof, mij in de naburige zeebogt te mogen reinigen; terwijl ik dit deed, had hij overal, waar nog een toegang tot zijn

welbewaard eiland mogelijk was, nagezien, of misschien nog kameraden van mij denzelfden weg gevonden hadden? Hij had het touw, dat aan de rots gebonden was en gisteren avond zijnen blikken ontsnapt was, heden dadelijk bemerkt; het was nog met het bloed mijner gewonde handen geteekend; wie zoo, gelijk de grijsaard, met de moeijelijkheden van mijnen weg over de lavarotsen bekend was, die kon gemakkelijk gissen, dat niet verscheiden of velen, maar slechts een enkele, gedreven door den hoogsten nood, en bewaard door Gods bijzondere bescherming midden in den nog door geen' mensch overwonnene gevaren, hier heen geraakt kon zijn.

Ik had thans zoo goed ik kon mij zelven en mijne kleederen gereinigd en naderde op nieuw eerbiedig den heerscher des eilands, die bezig was, het vleesch van eenen grooten schildpad voor zich en mij, zijnen gast, aan het vuur te braden. Ik kon aan hem merken, hoe gaarne hij mij over menig ding gevraagd zoude hebben, — want in zulk eene veeljarige afgescheidenheid van de wereld en van het gezelschap der menschen klimt de nieuws- en weetgierigheid in hooge mate — daar ik hem echter in eene taal aangesproken had, waarvan hij slechts weinige uitdrukkingen verstond, hield hij het voor onmogelijk, zich door woorden met mij te onderhouden, daarom wenkte hij mij slechts toen het ontbijt gereed was, dat ik naast hem zou plaats nemen en met hem eten. Mij kwam het voor, dat mij, na zulk eene lange ontbering van een welbereid maal, nog nooit iets zoo kostelijk gesmaakt had als dit schildpadgebraad met de versch gerooste, meelachtige yamswortels en hierbij de teug krachtige palmwijn.

Wij stonden op; mijn oude gastvriend wilde de borden en potten wasschen, waarvan wij ons bij het ontbijt bediend hadden, en die tot mijne grootste verwondering, uit het schoonste sineesch porselein bestonden; ik nam hem dezen arbeid af en verrigtte denzelven zoo zorgvuldig mogelijk, was hem vervolgens ook in zijne bezigheid van het hout vellen behulpzaam en liet niet toe, dat hij zich met den last

bezwaarde, maar droeg dien op mijne schouders naar de hut. Zoo waren wij reeds eenigermate met elkander in kennis geraakt; de oude verried inzonderheid zijn meerder vertrouwen op mij ook daardoor, dat hij zijne wapenen weder aflegde en in de hut bragt; als oude bekenden gingen wij naast elkander op den gemakkelijken zetel van zeegras zitten uitrusten.

Terwijl wij hier in den schaduw der boomen zaten, kwamen eenige bontgekleurde papegaaijen uit de twijgen naar beneden, en zoo digt bij ons, dat ik wel bemerkte, dat zij zeer goede bekenden van mijnen gastvriend waren. Slechts mijne tegenwoordigheid scheen hunne vertrouwelijkheid eenigzins te hinderen, doch dit duurde ook slechts weinige minuten, vervolgens gingen zij onbeschroomd op de schouders en kniën van den oude zitten. Bij deze gelegenheid hoorde ik dezen, zoo als men jegens tamme dieren en kinderen wel meer doet, in het duitsch liefkozende woorden jegens zijne dierlijke speelgenooten uiten, terwijl hij te gelijk hunne bontgekleurde vederen streek en stukjes geroost yamswortel tot voedsel voor hen strooide. Ik vertrouwde naauwelijks mijne ooren, toen ik hier op een eenzaam eiland de taal mijner kindschheid hoorde; met levendige vreugde riep ik uit: gij spreekt immers duitsch, mijnheer, en de grijsaard bevestigde het, naar het mij toescheen, even zoo verheugd als ik.

Zijne eerste vraag was, of ik uit Duitschland van daan en hoe ik hier gekomen was? Ik verhaalde hem met korte woorden, dat ik een Duitscher van geboorte, en sedert verscheidene jaren mij in Holland opgehouden had; ik verhaalde hem, dat ik in Amsterdam reeds arts geweest, vervolgens door zielverkoopers op een fransch schip gebragt was, en wat ik op hetzelve, alsook sedert mijne vlugt uit Madagaskar ondervonden en uitgestaan had. De oude hoorde mij met deelneming aan en reikte mij vertrouwelijk de hand, terwijl hij mij als medechristen en landsman begroette. Hij gaf

even zoo veel verwondering als vreugde te kennen, dat ik den weg naar zijn eiland gevonden en gelukkig afgelegd had, dat hij voor ieder ongevleugeld wezen voor ontoegankelijk gehouden had. Ook dat gij den toegang tot het rotshol open vondt, vervolgde hij, was een bijzonder gelukkig toeval, want ofschoon in de geheele reeks van jaren, welke ik, aanvankelijk in gezelschap van eenige lotgenooten, vervolgens alleen op dit eiland doorbragt, nog geen mensch hetzelve genaderd is, plagt ik toch anders gewoonlijk, noch, zoo als gisteren toevallig plaats had, een vat bij de bron staan, noch den ingang open te laten; niet alsof het mij ooit in de gedachten gekomen ware, dat een mensch over de onbeklimbare rotsen, maar wel, dat er een van het water naar de rotskloof komen konde.

Toen ik met het berigt van mijn eigen lot ten einde was, moest ik mijn' ouden gastheer zeer veel verhalen van hetgeen er sedert eene reeks van jaren op het groote wereldtooneel van Europa voorgevallen was. Alles wat ik zeide, was voor hem nieuw en onverwacht: Frankrijks overmagtig ingrijpen in den tegenwoordigen toestand der europische volkeren en landen; de nieuwere betrekkingen van Duitschland en de Nederlanden; bloedige twisten der menschen om ligchamelijke voordeelen en geestelijke dwalingen.

Na dit landgenootschappelijk onderhoud noodigde mijn gastvriend mij, hem te verzellen. Op eene kleine hoogte, bijna in het midden des eilands, toonde hij mij zijn gansche, door de kliprijke zee omgrensde, gebied. Het eiland, dat overal groen bewassen en door scharen van vogels bewoond wordt, was misschien viermaal zoo groot in omtrek, als het eiland, dat mij en den kapitein een verblijf verschafte; in de nabijheid der hoogte, wier uitzigt wij zoo even genoten, had mijn gastvriend een steenen huis, midden in den schaduw van het woud staan; het geleek van buiten op onze armste visschershutten, alleen ontbrak aan hetzelve de witte of bontkleurige pleisterkalk der muren, en in plaats van met stroo of biezen was het met een digt vlechtwerk van palmbladen

gedekt. Meer dan dit uiterlijk voorkomen beloofde, vond men binnen het huisje. Hier zag men al de noodwendigste gereedschappen der europesche huishouding en onder dezelve vele voorwerpen, die men misschien anders slechts in de paleizen der rijken en grooten aantreft. De oude wees er glimlagchend op en zeide: menig ander in Europa zou over deze vreemde erfenis meer vreugde gevoeld hebben dan ik.

Het geen ons beiden, zoo als ik thans gewaar werd, hier naar toe gevoerd had, was een onderaardsche voorraadkamer, waarin vaten met palmwijn en menigerlei levensmiddelen stonden. De goede oude wilde zijnen gast eens bijzonder goed onthalen; hij gaf mij allerlei dingen, die ik naar onze legerplaats aan het strand moest brengen, onder anderen ook uit het bovenste gedeelte van het huis eene matras om op te liggen en eenige matrozenhemden tot kleeding voor mij. Toen wij deze dingen uit de kamer van het huis weg namen, maakte ik, zonder het te weten, eene verdenking in mijnen ouden landsman gaande, die onze zoo schoon begonnen, vertrouwelijke betrekking gedurende eenige uren vergalde. Ik beschouwde met eene soort van belangstelling verscheiden zilveren gereedschappen en woog het gewigt van eene, toevallig daarbij liggende, met spaansch merk voorziene, goudstaaf op mijne hand, en gaf mijne verwondering te kennen over deze kostbare dingen in de hut van een' eenzamen eilander. »Hoe kunt gij," zeide de oude, »toch pleizier aan zulke beuzelarij hebben," sloot hierop de hut zorgvuldig toe, sprak op onzen terugtogt slechts weinig met mij, en scheen mij zelfs, van dat oogenblik af, met eene soort van wantrouwen te beschouwen. Zoo als hij mij later verhaalde, had hij in mijne onbedachtzame en onbescheidene handelwijze eene opwekking van begeerte of goudgierigheid meenen te ontwaren; eene zonde, die bij hem misschien door de langdurige afzondering van het menschelijk verkeer tot de grootste en onbegrijpelijkste zwakheden der menschelijke natuur behoorde. Hij had thans bijna berouw over het onbewimpeld

vertrouwen, dat hij mij in de overmaat zijner blijdschap, betoond had, en zou gaarne gewenscht hebben, dat ik nimmer een oog in zijn pakhuis geworpen had, »want," zeide hij later, »de hebzucht was tot alle mogelijke slechtheid in staat."

Deze ontstemming van den goeden grijsaard duurde intusschen maar weinige uren; zij loste zich op eene onverwachte wijze op. Toen wij aan ons middagmaal zaten, waarbij mijn gastvrije waard het mij aan niets liet ontbreken, maar mij op het beste onthaalde, wat zijne huishouding opleverde, hoorde ik mij op eens weêr, even als des morgens, bij mijnen naam roepen. Op nieuw door verbazing getroffen zag ik rondom mij; ik zag en hoorde thans duidelijk, want zij kwamen naar ons toevliegen, dat niet eene maar verscheidene papegaaijen die woorden spraken. De oude, die mijne verwondering bemerkte, vroeg mij, of ik dan nog nimmer papegaaijen gehoord had, die men enkele woorden of zijn' eigen' naam leerde uitspreken, wijl ik mij over dat snappen zoo zeer verwonderde? Dat niet, zeide ik, dat deze dieren eenige aangeleerde woorden spreken, verwondert mij niet, maar dat juist deze woorden mijn voor- en toenaam zijn.

De oude werd opmerkzaam. Hoe, zeide hij, heet gij Martijn Reizer? in welk oord van Duitschland zijt gij geboren? Ik noemde hem mijne geboorteplaats; hij was klaarblijkelijk zeer geroerd; bij mij kwam een voorgevoel op, dat de man, die hier bij mij zat, misschien mijn vader was. Kunt gij mij, zeide ik, gelegenheid verschaffen, om op eene gemakkelijker manier, dan waarop ik gisteren hier gekomen ben, op de niet zeer ver van hier verwijderde plaats te komen, waar ik mijn vaartuig en in hetzelve eenige dingen, die voor mij van groote waarde zijn, achterliet, dan zal ik u iets toonen, dat u misschien over mijne afkomst stellige zekerheid zal verschaffen.

Na een kort overleg zeide de grijsaard: aan dezen wensch kan en zal ik voldoen; hij liet hierop eene lange, uit een'

palmstam vervaardigde, aan ketenen hangende, achter de twijgen van het varenkruid verstoken ophaalbrug van de hoogte eener op het eiland gelegene rots, naar die van eene andere, door de zee ombruischte rots nedervallen; hier bevonden zich in eene kloof der klip, verborgene stangen tot het aanleggen eener tweede wantachtige brug, aan welke men zich kon nederlaten, eerst op de eene lagere, dan op eene verder afgelegene, nog lagere klip en van deze in de naauwe rotsbogt, in welke mijn scheepje lag. In hetzelve had ik, om mij het klauteren zoo gemakkelijk mogelijk te maken, benevens eenige weinige andere dingen, ook het psalmboekje van mijn' vader laten liggen, dat mij sedert zoo vele jaren zoo dikwijls verzeld, en welks inhoud mij inzonderheid op mijn vorig, eenzaam eiland nog zoo veel troost verschaft had. Ik nam het op en zeide: zie, dit boekje behoorde mijnen vader, die, even als ik, Martijn Reizer heette. Als arts in hollandsche dienst, moest hij voor omstreeks twintig jaren zijn vaderland en met hetzelve mijne moeder, zijne trouwe Christine en mij, zijnen eenigen zoon, verlaten; hier achter in het boekje ingenaaid, ziet gij den laatsten brief, dien mijne overledene moeder kort te voren aan mijn' vader schreef, dat zij door een' zeekapitein uit onze nabuurschap het berigt van het vergaan van zijn schip en van zijn' vermoedelijken dood vernam.

Met sidderende hand nam de grijsaard het boekje uit mijne hand; haastig en met beklemde borst deed hij mij nog eenige vragen, die ik ter naauwernood verstond en wier antwoord hij naauwelijks hoorde, want toen hij den brief mijner moeder zag, gaf hij geen acht meer, op hetgeen om hem voorviel; zijne tranen lieten hem ook spoedig niet verder lezen; hij wierp zich neder op zijne kniën en dankte God, die hem nog voor zijn einde meer vergund had, dan hij immer had durven bidden; slechts naar den aanblik eens Christens en de vriendelijke toespraak van dezen, had hij hartelijk verlangd, en nu voerde God hem dengenen toe, die hem onder alle op aarde levende wezens de naaste, de liefste, de troostelijkste was.

Ik was zijn voorbeeld gevolgd; had ik niet even zoo vele redenen tot vrolijke dankbaarheid, als mijn oude vader? Hij stond nu op; wij sloten elkander in de armen, in deze wilde woestenij der rotsmuren waren misschien nog nimmer toonen van vreugde of van smart uit eene menschelijke borst gehoord geworden; die afgebrokene woorden, welke in dit oogenblik twee in liefde zalige menschen spraken, zouden evenwel ook voor de opgewektste, nieuwsgierigste menschen naauwelijks verstaanbaar geweest zijn, want hetgeen ons beiden hier gebeurde, was meer een schouwspel voor onzigtbare, dan voor zigtbare oogen.

Wij keerden hierop hand aan hand naar het eiland terug. Want mijn vader liet zelfs op den touwladder en de ophaalbrug mijne hand niet los; alsof hij vreesde, dat hij mij weêr verliezen zou, hield hij mij, toen wij weêr bij de hut waren, bij den arm vast. Slechts voor eenige oogenblikken verliet hij mij, en keerde weldra met zijn kostbaarste gewaad, met zijne, door hem uit de schipbreuk geredde kleeding terug. Ik moest, daar hielp geen tegenpraten, dezelve aantrekken, nadat hij vooraf al mijne wonden, die de glasachtige lava mij toegebragt had, bezien en met genezende plantensap bestreken had. Den dood mijner overledene moeder, alsook dien zijner schoonouders, had ik hem, op zijne vragen, reeds in de eerste oogenblikken van onze herkenning berigt; thans moest ik hem alles, wat ik nog van de laatste jaren zijner overledene Christine wist, heel uitvoerig en meer dan eens vertellen. In plaats van met woorden antwoordde hij mij met zijne tranen. »De trouwe ziel, zeide hij, zij heeft geloof en liefde vast gehouden tot aan het einde. Hoe schaam ik mij over mijn ongeloof. Want toen ik bijna tien jaren op dit eiland geleefd had, zonder dat ik de mogelijkheid zag, om uit mijne eenzaamheid te geraken, en toen er zich nu werkelijk zoodanige mogelijkheid opdeed, benam de gedachte, dat ik bij mijne te huiskomst mijne Christine als de echtgenoote van eenen ander zou weder vinden, mij den vereischten moed tot een rasch besluit.

Zij was meer dan achttien jaren jonger dan ik, en voor mijn afscheid had ik haar zelf den raad gegeven, zich in geval ik jaren mogt weg blijven en ik dus waarschijnlijk niet meer leefde, weêr in het huwelijk te begeven. De doodelijke smart van zulk een wederzien wilde ik echter haar en mij besparen."

In de eerste beide dagen van het zamenzijn met mijnen lieven vader spraken wij over niets anders, dan over zulke dingen, op welke mijn vader door zijne vragen het gesprek bragt; na verder verloop van tijd vernam ik ook, wat hem sedert zijn vertrek uit het vaderland wedervaren was.

Het hollandsche schip, dat hem en een aanzienlijk aantal soldaten naar Java brengen zou, was werkelijk hier tusschen de gevaarlijkste klippen der admiraalseilanden in het grootste gevaar geraakt. Een vreesselijke storm slingerde het tusschen de rotsen; het had een groot lek gekregen en zat met zijn voorste deel op een koraalrif vast; indien de storm nog langer aanhield, moesten de golven het ten eenemaal verbrijzelen. Toen maakten de soldaten zich van de beide booten meester, en noodigden ook de matrozen en den kapitein om hen te verzellen; alles, wat gezond was, nam de vlugt uit het schip. Wat zou er echter van de zieken worden, die niet eens van hun bed konden komen, en die men thans onverschillig aan het doodsgevaar overliet? Onder deze zieken was ook de oude stuurman, een veeljarige kennis van mijn' vader, die in zijn gezelschap reeds verscheiden groote zeereizen gedaan had. »Vriend, riep de zieke mijn' vader toe, verlaat uwe zieken niet, voor welke gij aan God en menschen verantwoording schuldig zijt. Gij zijt ons armen stervenden niet alleen een ligchamelijke, maar door uwe welwillende toespraak tevens een geestelijk trooster en helper. God zal het u vergelden, wanneer gij uwen pligt getrouw blijft, zoo niet op aarde, dan toch in den hemel. Want ik kan u met zekerheid zeggen, en gij als oud zeeman ziet het van zelven in, dat de anderen in hunne veel te zwaar beladene booten, den ondergang bijna zekerder te gemoet gaan, dan wij hier in

ons gestrand schip. Indien zij ook al over de zandbanken en door hare brandingen heen komen, moeten zij binnen kort of in de golven verzinken, of den langzamen hongerdood sterven, want de meêgenomene voorraad is voor zoo vele menschen niet voor vijf dagen toereikend."

Mijn vader zag de waarheid van hetgeen de stuurman zeide zeer wel in; toen de soldaten hem, hunnen arts, noodigden, om mede in eene der booten te klimmen, verklaarde hij op een' vasten toon, dat het de pligt van den arts was bij zijne zieken te blijven, en aan dezen pligt dacht hij te gehoorzamen. Een zeer erg zieke officier gaf, doordien men hem achterlaten moest, daaraan nog een' gunstigen uitslag; de booten voeren af, en spoedig daarna kwamen eenige gezonde matrozen benevens de scheepstimmerman, die zich in het ruim verstoken hadden, wijl zij over het ophanden zijnde lot der te zwaar beladene booten even zoo oordeelden als de oude stuurman, op het dek te voorschijn. En hetgeen deze lieden voorzegd hadden, werd maar al te naauwkeurig vervuld, want eene der booten zag mijn vader, die ze met den verrekijker nazag, nog voor zijne oogen vergaan, en het lot der andere zal misschien niet gelukkiger geweest zijn.

Eenigen tijd daarna was de storm bedaard; de scheepstimmerman en de matrozen begaven zich, met alle magt en alle middelen, die hen ten dienste stonden, aan het werk, om het lek te stoppen; men had hoop, het schip weder vlot te maken, en dit gelukte hun na eene inspanning van verscheidene dagen ook werkelijk. Doch het vaartuig had te veel geleden; eerst toen men weêr in zee kwam, bemerkte men, hoezeer het schip ontredderd was; de handen der weinige gezonden waren niet toereikend, om het steeds op nieuw binnendringende water er uit te pompen. De zieke stuurman liet zich zelven op het dek dragen, en gaf den raad, dat men zoo spoedig mogelijk op een der naburige eilanden eene geschikte landingplaats zoude zoeken. Het was hoog tijd geweest, om dezen raad op te volgen; het water steeg elken oogenblik hooger; het schip was op het punt van te zinken,

toen men het, begunstigd door den wind, die de zeilen deed zwellen, nog even vroeg genoeg op eene zandbank zette, die ten minste voor den eersten dringendsten nood een rustpunt verschafte, want aan de eene zijde stak zij zoo hoog boven de oppervlakte der zee uit, dat zelfs de springvloeden dezer streek, wanneer niet een al te hevige storm ze versterkte, niet zoo hoog werden. De in het schip achtergeblevene zeelieden hadden elkander beloofd, dat zij, gezonden zoo wel als zieken, elkander getrouw blijven en met elkander leven en sterven wilden. Hun eerste werk was, de zieken uit het vaartuig aan land te dragen en hen onder tenten, die zij uit de zeilen vervaardigden te huisvesten. Het vleesch der schildpadden en zeevogels, die er op deze eilanden, zoodra zij maar eenen eenigzins vlakken zandigen grond hebben, in menigte zijn, verschafte den lijders het krachtigste en gezondste voedsel. Het schip werd na een naauwkeurig onderzoek door den scheepstimmerman voor onherstelbaar verklaard; op raad van den ouden stuurman gingen de gezonden aan het bouwen van eene boot, uit het materiaal, dat het schip hun in rijke mate aanbood. Twee zieken, onder welke ook de officier, waren, terwijl men aan de boot arbeidde, gestorven, en werden door de overlevenden op de zandbank begraven; nog een andere zieke, een matroos, moest het bed houden; doch de oude stuurman was weêr zoover hersteld, dat hij kon rondwandelen en ten minste door zijn' raad bij het werk behulpzaam konde zijn. Eindelijk was het werk voleind, men bragt alles, wat voor eene kleine volkplanting en voor eene verdere reis in het vervolg van nut zijn kon en men in het nieuwe vaartuig behoorlijk konde bergen, in hetzelve over, en de kleine manschap — met den herstelden stuurman en een nog zieken matroos bestond zij uit zes koppen — waagde het de reis te aanvaarden.

De voornaamste zorg was nu, dat men den noodigen voorraad van levensmiddelen voor den verderen togt medenam. Het eiland, waarop mijn vader sedert geleefd had, bood

hiertoe de gunstigste gelegenheid aan. Diezelfde kleine bogt, die sedert door kunst versperd was, verschafte eene geschikte landingplaats. Aan voorraad voor den verderen togt ontbrak het op dit eiland niet; terwijl het eene gedeelte van het kleine reisgezelschap met inzamelen en inzouten daarvan bezig was, voer het andere bij gunstig weêr verscheidene malen naar het wrak van het schip, om nog menig bruikbaar ijzer- en houtwerk aan te halen, tot dat een storm de rest van het wrak verbrijzelde, en hetzelve met zijne kanonnen in zee deed zinken.

De zucht der menschenkinderen tot onderlinge verdeeldheid, zoo wel ten goede als ten kwade, zal zich steeds openbaren, zoowel daar waar zij in geheele volken en rijken, als daar waar zij als afzonderlijke personen tegen elkander overstaan. De stuurman, die de reis naar Indië reeds acht maal gedaan had en met de natuur en de periodieke afwisseling van het weêr zeer wel bekend was, drong er te regt op aan, dat men het vertrek ten minste nog vier maanden moest uitstellen, indien men met zulk eene kleine boot en eene zoo geringe menschenkracht het ver verwijderde doel (Java) bereiken wilde. Want dan kon men, als de regentijd geheel voorbij was, op eene van stormen vrije zee en gunstige winden rekenen, terwijl men, indien na toereikend verzamelden voorraad de reis reeds na verloop van eenige weken ondernomen werd, nog midden in de vaart voor het ongunstige, stormachtige jaargetijde zou moeten bezwijken. Hoe wel echter ook deze beschouwing van den ouden zeeman op ervaring rustte, terwijl zij ook mij duidelijk was, wilden nogtans de beide matrozen en de scheepstimmerman ze niet laten gelden; deze drongen bestendig op de bespoediging der afvaart aan, en lieten meermalen morrend het vermoeden luid worden, dat de stuurman alleen daarom op vertraging bedacht was, wijl hij bij zijne nog altijd weifelende gezondheid zich nog niet op zee durfde wagen; door de zwakheden van eenen enkele, die slechts voor zich zelven bezorgd was, konden evenwel de anderen zich niet laten terughouden. Inzonder-

heid voerde de scheepstimmerman deze weêrspannige taal, en de arme man had hierin zoo veel schuld niet, want hij vreesde, wanneer de kapitein in de eene boot, wier lot ons onbekend was, werkelijk gelukkig te Java aangekomen was, wegens zijn heimelijk achterblijven op het schip niet slechts het verlies van het hem voor de reis toegezegde loon, maar ook bestraffing, en hij was de vader en verzorger van eene talrijke, in Holland wonende familie.

Het wederzijdsche misverstand werd allengs merkbaarder; op zekeren dag, toen mijn vader met de geneeskundige verzorging van den zieken matroos bezig was, wiens kwaal aan den voet sedert eenigen tijd aanmerkelijk beterde, en zijn oude vriend, de stuurman, aan het andere eind des eilands zijn vischnet uitspande, staken de beide gezonde matrozen met den scheepstimmerman van land; zij hadden de boot heimelijk tot de afreis gereed gemaakt en den voorraad er in gebragt; toen mijn vader buiten kwam aan het strand, zag hij de vlugtelingen reeds met volle zeilen in volle zee stevenen.

De drie nog overige bewoners des eilands, onder welke mijn vader destijds de gezondste en sterkste was, bleef niets anders over, dan gelaten te berusten in hetgeen niet te veranderen was. Hoe moeijelijk hem zulks, bij het denken aan zijne geliefde vrouw en zijn kind, inzonderheid in de eerste jaren viel, dat kon mijn arme vader mij naauwelijks met woorden beschrijven. Wel is waar, ook de zieke matroos was eenige maanden later niet alleen door de geneeskundige hulp, maar meer nog door de gezonde lucht en het voedsel, dat zich op het eiland bevond, zoo ver weêr hersteld, dat hij aan alle werkzaamheden der kleine huishouding deel nemen kon, doch dit verschafte slechts weinig verligting van den hopeloozen toestand, want het vaartuig, zelfs met al de handwerksgereedschappen van den scheepstimmerman, was weg; hoe zou men een nieuw vaartuig, ten minste zoodanig een, dat tot eene verre reis in staat was, klaar krijgen, hoe een middel vinden, om de reis naar het vader-

land of de vereeniging met europesche schepen mogelijk te maken? Wanneer de beide anderen, die zulk een knagend brandend verlangen naar het vaderland niet gevoelden, wijl te huis geen vrouw en kind op hen wachteden, zich met het een of ander bezig hielden, zat mijn vader in diepe zwaarmoedigheid verzonken aan het strand, en dacht aan de zijnen.

Eens zag men, dat er een vaartuig op het eiland toestevende, welks manschap geheel uit roof- en moordzuchtig gespuis van Maleijers bestond. Onze drie eilanders moesten, hoezeer ook mijn' vader bij den lang ontbeerden aanblik van menschen en van een vaartuig het hart klopte, het nogtans als een geluk aanmerken, dat die, den Franken ongunstige, menschen hen niet ontdekten. Sedert dien tijd begon men aan eene kunstige afsluiting van de eenige gunstige landingplaats, die het eiland verschafte, te denken, en bij deze bezigheid was de herstelde matroos het meest werkzaam, zoodat de ijver, waarmede hij bijna onophoudelijk dezen zwaren arbeid verrigtte, mijn' vader onbegrijpelijk voorkwam. In het algemeen had er sedert eenigen tijd bij dezen man veel plaats, dat met zijne vroegere handelwijze in eene onverklaarbare tegenspraak stond. Zijn anders bescheiden en dienstvaardig gedrag jegens zijne beide lotgenooten, was geheel verloren; hij was koel, onvriendelijk, deed niets meer, wanneer hem iets bevolen werd, maar alleen datgene wat hem goed dacht en inviel, daarbij was hij zoo wonderlijk hoogmoedig, alsof hij een voornaam heer was, die te gebieden had, en de andere beiden zijne arme bedienden waren. Eens, toen hij het mijn' vader wat al te erg maakte, herinnerde deze hem aan zijne dankbaarheid, die hij hem reeds als zijn' getrouwen arts schuldig was; gene zeide op eenen hoogen toon: dezen pligt zal ik u wel eenmaal betalen; gij zult tienmaal zoo veel in goud daarvoor hebben, als uwe zalfdozen, ijzeren spadels, linnen lappen en pluksel te zamen wegen. Mijn vader moest om den zotten inval lagchen, dreef met zijne inbeeldingen den

spot, maar hij bleef er bij, en wanneer hij zich soms nog met zijne beide lotgenooten in gesprek inliet, liep hetzelve nooit anders dan over geld en goed, en bestond in een opsommen van al die voordeelen en genietingen, die men zich voor geld koopen en aanschaffen konde. Een ding was er, dat de beide anderen in hunnen lotgenoot vooral in het oog viel: terwijl hij vroeger aan de dagelijksche godsdienstige verrigtingen, gelijk ook aan de gemeenschappelijke stichtingen op zon- en feestdagen ijverig deel scheen te nemen, toonde hij zich nu koud en ongevoelig, ja zelfs vijandig jegens dezelve, want hij verwijderde zich niet alleen, wanneer zijne voormalige vrienden zich door het gemeenschappelijk gebed wilden sterken, maar hij zocht hen ook moedwillig door allerlei alarm en gedruisch, dat hij in hunne nabijheid maakte, te storen.

»Gij wordt door een' boozen geest bezeten, zeide eens de stuurman tot den betreurenswaardigen man; zie wel toe, dat hij u niet naar ligchaam en ziel bederft." Mijn vader merkte weldra, welk een booze geest het was, die den matroos zoo geheel veranderd had: het was de mammon, het was de hebzucht, die immers door zijne magt alle hooger en beter gevoel der menschelijke ziel uitdooft. De rampzalige man had, zoo als mijn vader zich uitdrukte, »dien boel, dat blinkend slijk" ontdekt, van hetwelk ik dadelijk den eersten dag van mijn verblijf hier in het pakhuis het een en ander te zien kreeg; het was de nalatenschap van een misschien voor langen tijd hier gestrand, naar allen schijn portugeesch schip, destijds slechts nog bewaakt door het op den grond liggend geraamte van zijnen voormaligen bezitter of redder uit den vloed. "

De matroos pronkte bij verscheidene gelegenheden nu eens met ringen, aan welke kostbare edelgesteenten prijkten; dan eens liet hij goudstaven of groote spaansche goudstukken zien, en vroeg mijn' vader en den stuurman, hoe veel deze dingen wel waard waren. Reeds sedert eenen geruimen tijd ging hij niet zonder wapenen; in zijn' gordel stak hij een

paar geladen pistolen, die men uit het gestrande schip had meêgenomen, daarbij een scherp geslepen dolk, met een kostbaar gevest, waarvan de wijze van verovering aan de beide anderen onbekend was. Deze wapening scheen des te onnoodiger en belagchelijker, vermits op het gansche eiland behalve de zeevogels zelfs geen spoor van groote landdieren of van eene vergiftige slang te vinden was, en de zonderlinge mensch van zijne beide lotgenooten zelven geene vijandelijke oogmerken te vreezen had.

De oude stuurman en mijn vader konden voorzeker gemakkelijk gissen, dat hun makker ergens eenen vond op het eiland gedaan had, doch beiden waren omtrent zulk een' voor hen nutteloozen schat zoo onverschillig, dat zij er niet eens naar vroegen. Het gebeurde derhalve geheel toevallig, niet met opzet, dat mijn vader eens aan de, destijds door digt stekelig kreupelbosch omgevene plaats kwam, waar de matroos juist, tusschen de muren eener oude, vervallene hut bij zijnen schat zat.

Toen hij mijn' vader gewaar werd, sprong hij als een razende op, legde eene pistool op hem aan, doch bedacht zich weêr en zeide: als mijn' arts en toekomstigen reisgezel verschoon ik u ditmaal; wie van u beiden het echter nog eens waagt, hier een' voet op mijn regtsgebied te zetten, die is een kind des doods. Zijne van woede fonkelende oogen bewezen, dat het hem met zijne bedreiging ernst was; mijn vader verwijderde zich, en verhaalde den ouden stuurman, wat hem wedervaren was.

Deze beide vrienden hadden thans allezins reden, om voor hunnen makker te vreezen. Op zekeren dag, toen zij beiden op eene afgelegene plaats van het strand met visschen bezig waren, had hij alle schietgeweren, sabels en messen weggenomen, welke zich in de vroeger gemeenschappelijk bewoonde hut bevonden. Toen zij des avonds terugkeerden en den diefstal bemerkten, zeide de oude, vrome stuurman: laat hem de ligchamelijke beschermings- en verdedigingswapenen wegnemen, de geestelijke bescherming en troost, die ons leven

en het uit- en ingaan onzes adems bewaart, moet hij ons toch wel laten houden. Wij zullen zien, welke bescherming des levens sterker is en langer duurt, die, welke hij zich zamenraapte, of die wij hebben en die ons noch dieven noch roest kunnen ontnemen.

De matroos kwam thans slechts uit zijne verhakking, die hij als eene kleine vesting inrigtte, te voorschijn, als hij, gewapenderhand, zonder den anderen slechts een goed woord daarom te gunnen, van hunne verzamelde levensmiddelen haalde, wat hem aanstond. Dikwijls nam hij hun het reeds gekookte of gebradene vleesch der schildpadden en visschen uit den schotel, wanneer zij na den arbeid hunnen honger daarmede stillen wilden; of hij beval hun gebiedend dit of dat, waar hij zin aan had, voor hem klaar te maken en het op een' steen te plaatsen, dien hij als de niet over te schrijden grens van zijn gebied aanduidde. Gewoonlijk vonden zij daar reeds een' schotel van kostbaar porselein tot opneming van de afgedwongen belasting gereed staan. »Gij zijt, zeide hij, mijne slaven, en, wanneer gij mij in het vervolg een vaartuig zult gebouwd hebben, mijne roeiknechten; brengt gij mij gelukkig naar Java of de kaapstad, dan zult gij rijkelijk beloond worden; thans echter hebt gij, zonder eenig tegenpraten slechts te doen, wat ik u beveel."

Wanneer mijnen vader, die zich nimmer veel had behoeven te laten bevelen, deze handelwijze van den ellendigen matroos onverdragelijk voorkwam, of den toorn bij hem deed opwellen, dan stelde zijn oude vriend hem gerust. Gij zult zien, zeide hij, dat zulk een hoogmoed spoedig voor den val komt; zulk eene domme boosheid en woede graaft zich zelve een graf en komt meestal daarin om.

Op eene zonderlinge wijze werd deze voorzegging in den echt woordelijken zin vervuld. De regentijd was gekomen; de planken hut, die de scheepstimmerman nog gebouwd had, hield het binnenstroomende water slechts onvolkomen terug; eene vooruitstekende rots in de nabijheid strekte den vuurhaard

als ook den beiden vrienden, die naast denzelven hun bed plaatsen, tot hun gewoon verblijf; zij hadden het alleen aan de voorzorg van den stuurman te danken, dat zij het gezouten vleesch der schildpadden en vogels, benevens eijeren en vruchten in zulk eene menigte verzameld en bewaard vonden, dat zij zelfs gedurende de ergste regendagen geen gebrek behoefden te lijden. In de eerste dagen nadat het natte weder een' aanvang genomen had, had de matroos zich nog bij de beide anderen laten zien; hij had de laatste maal nog zoo veel voorraad medegenomen, dat hij er wel eenige dagen genoeg aan had. Er verliepen echter van toen af niet slechts verscheidene dagen, maar weken, zonder dat hij zich zien liet; »waarschijnlijk," zeide de stuurman, »heeft onze eilandtiran, in uren, dat zijn mammon hem eens uit zijne banden ontsloeg, zich zelf voorraad verschaft; ons gezouten vleesch scheen hem buitendien ook niet zeer te behagen en de versche eijeren, die wij hier in de rotskloof bewaard hebben, zijn zijn' bespiedenden blik ontgaan; laat ons de zeldzame rust zoo goed mogelijk genieten en gebruiken."

En dit deden de beide reizigers dan ook naar hun vermogen. In den koffer mijns vaders, die benevens verscheidene anderen van gelijken inhoud uit het schip gered waren, bevonden zich verscheidene goede boeken; zulke, die tot opgeruimdheid en aankweeking der godsdienstigheid, als ook tot wijsbegeerte dienstig waren; zij lazen, spraken, teekenden en schreven; want mijn arme vader toonde mij later eene menigte geschriften, die hij tot tijdkorting op het eiland vervaardigd had. De groote voorraad van papier, dien hij uit de kajuit van den kapitein alsmede van den scheepskommandant en deszelfs schrijvers medegenomen had, waren ten laatste bijna geheel door hem verbruikt geworden.

De regentijd was nu voorbij; men kon weêr naar alle kanten heen op het bloeijend en groenend eiland rondloopen; den beiden vrienden kwam het nu toch bedenkelijk voor, dat de matroos zich nergens zien liet; zij begonnen te vreezen, dat hem eene ziekte of eenig ander ongeluk overgekomen

was. Zij naderden zijne ombeining, riepen hem onderscheidene malen met luide stem; hij gaf geen antwoord. Eenmaal echter meende mijn vader toch, dat hij, na zulk een luid geroep, van binnen een zwak geluid hoorde; »het is christen- en menschenpligt, zeide hij, in dezen oogenblik niet aan de bedreigingen van den dwingeland, maar aan de mogelijkheid van zijnen nood te denken," en zij drongen beide op eene van stekelige struiken bevrijde plaats het kreupelbosch binnen. »Wij komen niet als uwe vijanden, Antoon," riep mijn vader, toen hij het muurwerk der hut zag, »maar om te zien, of gij onze hulp noodig hebt;" maar geen Antoon gaf antwoord. Toen zij digter bij de woning van den »heer des eilands" kwamen, merkten zij spoedig, wat denzelven tot zwijgen gebragt had; een gedeelte, niet alleen van de uitwendige verschansing, maar ook een nieuwe aanbouw aan den ouden, vasteren muur was, doorweekt van den regen, ingestort; nadat men het puin weggeruimd had, vond men het reeds tot verrotting overgegane lijk van den ongelukkigen, dien zijne eigene hebzucht tot een' valstrik des doods geworden was. In plaats van het vaartuig, wiens bouw hij ons toegedacht had, konden wij (zoo sprak mijn vader) hem thans slechts een graf bereiden; de gouden kasteelen, die hij in zijne droomerijen bouwde, waren tot een' hoop aarde geworden.

De oude bewoners van het schathuis, tegen hetwelk de nieuwe, zooals de stuurman bemerkte, zeer ligtzinnig opgemetselde aanbouw leunde, hadden vaster gebouwd, dan de ongelukkige Antoon; hier stond nog het gansche gewelf, opgevuld met de schatten, op wier bezit de veronglukte zich zoo veel ingebeeld had; in een zijvertrek vond men het geraamte van eenen voormaligen vermoedelijken bezitter, dat Antoon, zonder zich nog de moeite te geven, om het te begraven, met oude lompen en splinters der door de wormen doorknaagde voormalige houten gereedschappen toegedekt had. Wij begroeven ook deze menschelijke overblijfsels, en

die pligt werd ons gemakkelijk gemaakt; wij ontdekten niet ver van het oude huis een open graf, welks kuil wel is waar, reeds met groenend varenkruid opgevuld en bewassen was; dat het nogtans werkelijk tot een graf had zullen dienen, bewezen eenige andere heuvels in de nabijheid, wier op zilverplaat door eene weinig geoefende hand gegraveerde opschriften, portugesche namen van begravenen noemden. Aan een' derzelven was de titel van prins toegevoegd. Dat deze voormalige bewoners van het eiland reeds voor zeer vele jaren hier geleefd hebben en gestorven zijn, liet zich uit den door ouderdom verrotten toestand der anders goed, in ijzeren kisten bewaarde kleederen en linnen goederen, alsmede uit de vermolming van het houten gereedschap en zelfs uit het, wel is waar zeer onduidelijk, jaartal op eene der platen besluiten.

Mijn vader leefde na dat voorval nog acht jaren in eendragt en vrede met zijn' ouden vriend, die eindelijk zijn geheel verlangen, dat hem naar zijn geliefd vaderland trok, op een geestelijk vaderland gevestigd had, waar hij zeer blijmoedig henen ging. Nog gedurende het leven van den stuurman, die tot in zijne laatste dagen aan geene andere ongemakken leed, dan aan den last der jaren, had mijn vader eens door een toeval dien verborgen', schijnbaar door een stuk rots gesloten' uitgang naar den hollen weg ontdekt, in welken ik mij met levensgevaar nedergelaten had. Deze ontdekking was belangrijk, wijl hij hun het frissche, voortreffelijke bronwater konde verschaffen, dat in deugd verre weg het andere, dat men tot dus ver op het eiland gevonden had, overtrof. Omstreeks een jaar na den dood van zijn' ouden vriend, bemerkte mijn vader eens, toen hij op eene vooruitspringende rots aan het strand stond, een schip, dat klaarblijkelijk van europesche afkomst was. Hij had sedert bij verscheidene gelegenheden kleinere en grootere vaartuigen der Europeanen gezien en vermoedde daarom, dat deze op een der admiraliteitseilanden eene volkplanting gevestigd hadden: »maar wat baatte mij," dus besloot hij zijne berigten, deze ontdekking, daar

ik deels te besluiteloos was, om door het ontsteken van signaalvuren de opmerkzaamheid der zeelieden tot mij te trekken, deels echter, door het ontberen van ieder ook nog zoo klein vaartuig verhinderd ben, om de misschien niet zeer ver verwijderde plaats der europesche volkplanting te bereiken. Reeds het wegruimen der kunstmatige versperring, die de overledene Antoon, waarschijnlijk uit vrees voor Maleijers, die hem zijne schatten ontnemen konden, met eene razende inspanning aan het eiland aangebragt heeft, zou de krachten van eenen enkelen ouden man te boven gegaan zijn, en alleen op deze plaats kan ons eene boot naderen, elders is het eiland overal door koraalriffen en ondiepten ontoegankelijk gemaakt."

Zoo gingen er voor mij en mijnen vader onder het weêrkeerig verhalen onzer lotgevallen verscheidene weken voorbij, en ik gevoelde slechts zelden, dat er nevens het verlangen, om mijn' vader tot aan zijn einde bij mij te houden, een ander bij mij opkwam. Doch dit andere was veel te levendig en sterk, dan dat het niet ook bij de gewaarwordingen der kinderlijke liefde, zich weêr lucht zoude gemaakt hebben en gaande geworden zijn. Mijn vader bemerkte, dat ik in stil nadenken en zwaarmoedig droomen verzonken was; hij vroeg mij naar de oorzaak; ik ontdekte hem geheel mijn hart, en ik durf wel zeggen, ik werd bij deze uitboezemingen eener kinderlijke vertrouwelijkheid mij zelven veel duidelijker en verstaanbaarder dan voorheen.

Indien ik ook tot u zeide, mijn zoon, zeide mijn vader: ga heen, werwaarts uw hart u voert, want ik wil nu, sedert mijne oogen u gezien hebben, gaarne sterven op mijn eenzaam eiland, hoe wildet gij van hier komen; hoe zoudt gij een oord bereiken, van waar gij uwe reis naar Holland kondet voortzetten?

»Hoor mij aan, lieve vader, zeide ik, van u scheiden zal ik nimmer, zoolang God u het leven schenkt, al zou het ook mijn lot zijn, zonder het vaderland weder te zien, hier

op dit eenzaam eiland te sterven en begraven te worden. Maar heeft God niet zelf ons de middelen in de handen gegeven, om aan de veeljarige gevangenschap in eenen groenenden kerker een einde te maken en weêr onder Christenen, ja zelfs in het lieve vaderland te komen? Immers ligt naauwelijks eenige honderd schreden van ons eiland verwijderd, mijne kleine, ligte boot, laat ons slechts op middelen denken, om die uit de enge rotskloof in zee brengen; zij is voor ons beiden ruim genoeg; eene europesche volkplanting kan, volgens uw eigen zeggen, ook niet ver van hier zijn, en God zal, vertrouw ik, zijn' zegen schenken aan een waagstuk, dat een lievende zoon tot bevrijding van zijn' ouden vader en tot het hervatten zijner werkzaamheden onderneemt, waartoe God zelf hem geroepen heeft."

Mijn vader glimlachte en zeide: ik heb wel meer gehoord, dat de ouders in en met hunne kinderen weêr jong werden, thans ondervind ik het zelf. Gij hebt ook mij lust en moed ingeboezemd tot uw waagstuk, laat ons beproeven, hoe ver het mogelijk is.

Ik ging onverwijld aan het werk, om den toegang tot de bogt van alle vreemdsoortige dingen waardoor hij gesloten was, te zuiveren; na eene vergeefsche inspanning van ettelijke dagen moest ik echter dit plan, als onuitvoerbaar opgeven. De palen waren als het ware versteend; de steenmassa's door kiezelachtige aanslibbing van het water met den bodem tot dezelfde massa zamengegroeid. Treurig nadenkend liep ik uren lang op het strand rond, eindelijk viel mij in, eene andere poging in het werk te stellen. Naar die smalle engte, die nog alleen tusschen de koraalbanken den toegang tot ons eiland mogelijk maakte, en dit wel ook slechts op eene enkele plaats, kon misschien nog een zijtak van de rotsbogt, in welke mijn vaartuig lag, eenen uitgang verschaffen, maar deze zijkloof, die in den lavaberg opliep, was juist aan haar einde door eene rotsmassa gesloten. Sedert mijn vader mij den weg over zijne klapbruggen en strikladders had leeren kennen, kon men gemakkelijk tot aan het punt komen,

waar de moeijelijkheid begon. Na naauwkeurige bezigtiging bleek het, dat de rots, die den uitgang sloot, geenszins eene zamenhangende, digte massa vormde, maar dat zij overal sterk geborsten en gespleten was. Nu viel mij een middel, dat ik meermalen bij mijne Zigeuners in toepassing had zien brengen, in, om ze te doen springen; het is datzelfde middel, waarvan zich de oude Egyptenaren tot het losrijten zelfs der sterkste steenmassa's van de plaats harer natuurlijke bevestiging, bedienden. Met behulp van mijne bijl hieuw ik van eene houtsoort, van welke ik zag, dat zij door bevochtiging met water inzonderheid zeer sterk uitzette, palen van verschillende dikte af; ik stak eerst in die spleet der rots, welke het digst aan zee was, zulke, die juist in dezelve pasten, vulde de tusschenruimten tusschen de palen met zacht zeegras en mos, en droeg vervolgens, wel is waar, met onbeschrijfelijke inspanning, water uit de bron derwaarts, dat ik op de palen goot. Werkelijk hoorde ik na eene vijfdaagsche moeite eens in den nacht het luide donderen en plassen der in zee nederstortende rotsen, hetwelk mij het gelukken van mijnen arbeid aankondigde. Ik kon naauwelijks den morgen afwachten, om den uitslag van mijnen arbeid te bezien; hij had mij werkelijk meer nut aangebragt, dan ik had kunnen voorzien; een groot stuk ook van den naar de regterzijde toestaanden wand was los geraakt en in de zee gevallen; de uitgang was hier zoo breed, dat een vaartuig, dat tienmaal zoo breed was als het mijne, er met gemak door kon. Maar juist tusschen dezen uitgang en dat gedeelte der bijkloof, dat naar mijn vaartuig voerde, stond nog eene vrij dikke rotsmassa. Het splijten derzelve en het uit den weg ruimen der ten deele in de kloof zelve nedervallende steenbrokken was veel moeijelijker en langduriger dan mijn eerste arbeid; er verliepen bijna vier weken, voor dat ik hiermede klaar raakte.

Mijn oude vader betoonde aan mijnen arbeid, en aan het, schoon ook langzaam, eindelijk toch heugelijk gelukken deszelven, eene ongemeene, waarlijk jeugdige deelneming. Hoe

moeijelijk ook het op- en afklimmen zijner ophaalbruggen en strikladders voor den goeden grijsaard zijn moest, bezocht hij mij nogtans dagelijks verscheidene malen bij mijnen arbeid; den besten palmwijn in het kostbaarste vau zijn porseleinen vaatwerk, moest ik tot mijne verkwikking aannemen; wanneer ik des middags of des avonds op het eiland kwam, vond ik altijd spijzen, waaraan hij al zijne kookkunst had ten koste gelegd en die door goede bereiding en voedzaamheid uitmunteden; het was voor mij een sedert den dood mijner moeder nimmer weêr genoten geluk, mij zoo als geliefd kind in huis te gevoelen. Ook voor voorraad op reis, alsmede voor een beter zeil zorgde mijn vader; hij zelf zag met ongeduld den dag der afreis te gemoet.

Wanneer ik nog heden, na zoo menig jaar, dat ik sedert in lief én leed heb doorgebragt, aan den woonzetel des vredes, aan de vaderlijke hut, daar in de indische zee denk, dan bekruipt mij dikwijls het verlangen, om nog eens in mijn leven, aan de zijde dergenen, die mij op aarde het dierbaarst zijn, daar onder de palmen te staan en te wandelen. Ons nadenken, over hetgeen toekomstig en aan gindsche zijde is, verliest zich dikwijls in droomerijen, die hetzelve de heerlijkheden van een paradijs voorstellen, in hetwelk alles, wat het van vreugde dronkene oog ziet, het oor hoort en de andere zintuigen gewaar worden, onvergelijkelijk veel schooner, levenskrachtiger, van opgewektheid door liefde meer doordrongen is, wijl het moederlijk element, waaruit het voortsproot, niet meer het sterfelijk aardsche, maar het onvergankelijk hemelsche is. Van een paradijs, in hetwelk de Sabbath ook de andere dagen der week met den levensadem zijner eerbiedwekkende stilte en verheffing naar boven aanblaast; in hetwelk de menschelijke natuur het gewaad der vrees en der verschrikking afgelegd heeft, dat anders de overige schepsels van hetzelve verbant. Het is waar, de graven, welke zich in de lommer der palmen vertoonden, herinnerden ons reeds, dat ons eiland nog midden in het rijk der sterfelijkheid en vergankelijkheid lag, maar een' voorsmaak van

geschapen te zijn voor eene hoogere, wereld verschafte het allezins. Het gevogelte des wouds: de bonte papegaaijen, duiven en zangers van de zuidelijke luchtstreek waren, want hun geschiedde nimmer eenig leed van de menschen, zoo tam, dat zij binnen weinige dagen ook mij, even als mijnen vader op schouders en handen zitten gingen; als wij onzen maaltijd hielden, wachtten zij naast ons op de kruimeltjes, die wij hun gaven, en de zwartkoppige lijster liet ons tegelijk haar welluidend lied hooren; zelfs de zeevogels, die ons met den overvloed hunner eijeren en ten deele met het vleesch hunner jongen verzorgden, doken en zwommen zonder schroom voor onze oogen in zee rond en vingen begeerig de stukken gerookte yams op; de schildpadden, de hoofdzakelijke rijkdom dezer eilanden, lieten zich zonder moeite vangen, en het verlies van ééne oude werd dra door zoo vele jongen vervangen, dat wij met dit kostelijke vleesch de bewoners bijna van eene geheele stad zouden hebben kunnen verzorgen.

Eéne plaats aan de uit zee ontoegankelijke oostzijde van het eiland was er inzonderheid, waar ik het liefst vertoefde. Mijn vader had daar een' kring van boomen en balsemstruiken geplant, die slechts naar het oosten eene opening gelijk eene deur openliet, door welke de zon bij haar opkomen heen op een klein, steenen metselwerk scheen, dat mijn vader zijne altaartafel en den geheelen kring van boomen zijn' tempel noemde. Bloezems en bloemen van alle kleuren, het meest echter witten en blaauwen, slechts naar het portaal toe inzonderheid gloeijend rooden vormden ranken of regen zich aan de boomen en het struikgewas; de wierook der aangeme geuren steeg onophoudelijk uit hare bonte offerschalen op. Hier plagt mijn vader zijne zondagen te vieren, en ik nam, zoolang ik bij hem was, gaarne aan deze plegtigheid deel. Ik vroeg hem meermalen, of de aanhoudende eenzaamheid, het langdurig ontberen van den omgang met menschen zijne godsdienstige stemming niet verzwakt had, wijl immers zelfs de kool in vereeniging met andere kolen haar vuur tot een gloed doet stijgen, doch door hare afzondering schielijk uitdooft,

en zoo ook de mensch tot versterking en volmaking in ieder ligchamelijk zoowel als geestelijk werk de medewerking van andere menschen noodig heeft. »Ongetwijfeld," zeide mijn vader, »heb ik dikwijls met brandend verlangen naar het zamenzijn met andere zielen, het zij nog hier beneden, het zij aan gindsche zijde gehaakt; maar ook de eenzaamheid, het alleen zijn met Hem, die overaltegenwoordig, iedere bijzondere levensbehoefte vervult, heeft mijne ziel gesterkt en opgevoed voor de eeuwigheid; ik heb veel van de genoegens, maar ook veel van het lijden dier eenzamen in de woestijn genoten, wier leven midden onder het luide gedruisch der toenmaligen nood en strijd een verborgen leven met God was. Hier, in mijne onschuldige afgezonderdheid, ben ik nogtans nimmer alleen, maar altijd door eenen ander gevoerd, bewaard en verzeld geweest; mijne godsdienstige stemming in mijnen groenenden tempel was meestal vuriger en krachtiger, dan ik ze ooit elders in onze kerken ondervonden heb."

De voorbereidselen tot onze afreis waren gereed; het jaargetijde was voor ons plan nog gunstig, met den aanvang eener nieuwe week, nadat wij des zondags uitgerust en nieuwe krachten verzameld hadden, begonnen wij alles, wat wij dachten mede te nemen in het vaartuig, dat reeds gereed lag, bijeen te brengen. Van het meeste belang waren voorzeker voor ons de levensmiddelen en de eigenlijke scheepsgereedschappen; wij hadden echter niet verzuimd, uit het schathuis in het bosch, het erfdeel dat de Portugezen ons nagelaten hadden, verscheiden der kostbaarste dingen mede te nemen. »Deze paarlen," zeide mijn vader, terwijl hij mij eene niet onaanzienlijke doos, gevuld met de schoonste paarlen, toonde, »zijn mijn eerlijk verworven eigendom: ik heb in vroegere jaren, toen ik nog sterker was en de hoop op terugkeering in mijn vaderland nog niet opgegeven had, zelf met eigene hand de mosselen, in welke deze kostbare »tranen der zee" besloten waren, op een koraalrif verzameld, op hetwelk de stormen ze waarschijnlijk reeds lang te voren aangespoeld hadden. Zij alleen zouden ons, wanneer wij ge-

lukkig met dezelve in het vaderland komen, daar tot vermogende mannen maken. Behalve deze behoort mij deze beurs met goudstukken toe, want zij bevat deels mijne eerlijk verworvene belooning, deels echter datgene, wat mijn overleden vriend, de stuurman, mij, als zijn' eenigen erfgenaam, plegtig vermaakt heeft. Dit goud zou misschien kunnen strekken en toereikend zijn tot betaling van de reis naar het vaderland op ieder europeesch schip, en in geval van nood mogten wij immers ook van den boel, die de Portugezen hadden achter gelaten, ten behoeve onzer terugkeering naar het vaderland het noodige ontleenen. Nogtans blijven deze diamanten en andere edelgesteenten, als ook de vele goudstaven, altijd de eigendom van een' ander, voor welke wij, indien God ons de terugkeering in het vaderland wel gelukken laat, de regte erfgenamen moeten opsporen; hetgeen ons hierbij van dienst kan zijn: de namen van de grafschriften, heb ik zorgvuldig bewaard. Het zijn kostbaarheden, zooals zij in een vorstenhuis, niet in het huis van een' burgerman passen.

Bij deze gelegenheid kreeg ik dan ook alle de door mijnen naauwgezetten vader bewaarde kleinooden te zien; er was een diamant onder zoo groot en schitterend, als ik er nog nimmer gezien had; de oude stuurman, die eenige kennis van zulke dingen bezat, had, zooals mijn vader mij zeide, deszelfs waarde op verscheiden millioenen guldens geschat. Wij pakten al deze vreemde goederen, inzonderheid die eene hooge waarde hadden, in eene, met gouden versierselen voorziene, ijzeren kist, in welke wij tevens twee der kleine op zilveren platen gegraveerde grafschriften leiden; onze paarlen plaatsten wij afgezonderd; het porselein lieten wij op zijne plaats staan, slechts eenige vazen daarvan vulden wij met palmwijn en water, alsmede met het ingezouten vleesch der jonge schildpadden.

Nadat mijn vader nog eens zijn eiland rondgegaan was, van het graf zijns ouden vriends, dat in de nabijheid van zijnen boomentempel lag, en van iedere andere geliefde plaats

afscheid genomen had, klommen wij voor de laatste maal over de kunstelooze bruggen, gingen in Gods naam in de boot en ik begon te roeijen. Het lof- en danklied, dat wij aanhieven, zongen wij ongetwijfeld met dezelfde blijmoedige godsdienstige stemming, echter rolden mijn' vader de tranen over de wangen, waarvan misschien ook wel eene soort van weemoed de oorzaak was. Twee zijner tamste papegaaijen wilden volstrekt niet van ons wijken, zij vlogen ons na in de boot, verlieten ons vervolgens wel gedurende eenige uren, maar kwamen op nieuw op het vaartuig, dat geene snelle vaart had, terug, en weken nu niet meer van de plaats; zij bleven ons op de geheele zeereis verzellen, en de een dezer lang levende vogels bevindt zich nog heden in den besten welstand in mijn huis.

In den laten namiddag kwam er een gunstige wind op. Wij zetten het zeil bij en rustten van het roeijen uit. Wij waren door de koraalriffen en zandbanken heen gekomen en vonden overal voor en om ons eene opene zee; de moeijelijkheden onzer zeereis waren, indien geen storm ze vernieuwde, verminderd; ook lagen tevens de eilanden, voor zoo ver wij daarover konden oordeelen, ongelijk veel verder van elkander verwijderd, dan in dat gedeelte der eilandengroep, welke wij tot hiertoe hadden leeren kennen. Dan hoe verder wij, naar het ons toescheen, in de vrije, opene zee kwamen, des te angstiger keken onze oogen rond, of wij geen europeesch schip of een of ander teeken konden waarnemen, dat ons tot de vermoedelijke volkplanting voeren konde; want wij wisten zeer goed, welke gevaren ons nogtans, met zulk een klein vaartuig, in de wijde zee wachtten.

De zon was reeds na aan het ondergaan, toen wij op eene der klippen, uit wier gevaarlijke nabuurschap ik nog voor den aannaderende nacht uit al mijne magt poogde weg te zeilen, het op- en nederbewegen van een groot, wit ligchaam bemerkte. Het had wel het voorkomen, dat het een zeil of iets van dien aard was, dat daar de plaats van een sein of vlag vervulde.

»Aan eene europesche volkplanting op zulk eene woeste klip valt ongetwijfeld niet te denken,” zeide mijn vader, »maar misschien is het het noodsein van iemand, die hulp behoeft, die ons toewenkt en tot zich roept, laat ons toch zoo mogelijk naar de rots sturen.”

Ik had veel tegen dit voorstel in te brengen; zij was inderdaad thans, bij de invallende avondschemering, niet zeer gemakkelijk; dan het hart van mijn’ vader was door zijne eigene veeljarige beproevingsschool medelijdiger en weeker geworden, dan het mijne; hij herhaalde zijnen wensch en ik voldeed aan denzelven.

Toen het donkerder begon te worden, zagen wij op eene plaats der rots een helder vuur ontvlammen, dat ons tot sein diende en ons werkelijk in eene kleine natuurlijke haven voerde, in welke onze boot voor wind en golven zeer goed beveiligd lag. De man, die ons eerst door zijne linnen vlag, vervolgens door het vuur herwaarts geroepen had, kwam thans van de rots naar beneden bij ons aan zee; hij was een matroos, van geboorte een Deen, die op een fransch koopvaardijschip gediend had. De man zag er zeer ellendig en noodlijdend uit, hij had sedert verscheidene weken op zijne dorre, steile klip niets te eten gehad, dan eenige schaaldieren en kreeften, of een’ den meeuwen ontjaagden en door deze reeds half verteerden visch; zijn eenige drank was het brakke water geweest; dat nog van den regentijd af in de rotskloven was staan gebleven. Wij verkwikten hem door een’ gedeelte van onzen medegenomen voorraad, doch zagen weldra, dat een gast met zulk een’ eetlust ons op den duur zeer lastig zou kunnen worden. En desniettemin wilde de knaap zoo gaarne onze gast en reismakker zijn. Toen hij genoeg gegeten en gedronken had, wierp hij zich voor mijn’ vader op de kniën en smeekte hem in een mengsel van duitsch en deensch om Gods wil, dat hij hem toch niet aan den hongerdood overlaten, maar hem medenemen zou. »Man,” zeide mijn vader, »dit vereischt rijp beraad; ons vaartuig heeft naauwelijks de noodige ruimte, laat staan den levensvoorraad

voor drie personen; misschien niet een, maar wij alle drie zullen binnen kort, wanneer wij u medenemen, tot den hongerdood vervallen, daarenboven ken ik u niet, ik weet niet eens of gij door uwe eigene schuld of door die van een' ander of door een ongelukkig toeval hier gekomen zijt; het is bedenkelijk, zulk een' onbekende in eene zoo naauwe verbinding op te nemen, als het zamenleven in ons scheepje medebrengt."

»De man begon te schreijen; hij bekende openlijk, en zoo als het scheen met waar berouw, dat hij in dronkenschap op eene zeer weêrspannige wijze zich tegen den, wel is waar, zeer strengen kapitein vergrepen had en daarom tot straf aan deze klip gezet was; »had ik," dus vervolgde hij, »met den kapitein en zijn volk maar vlug genoeg fransch weten te spreken, zij zouden ongetwijfeld zich mijner erbarmd en mij op eene andere, niet zoo harde manier gestraft hebben; want te huis wacht mij eene oude moeder en eene bruid, die dadelijk na mijne te huis komst, mijne vrouw zoude worden."

»Waar kwam uw schip van daan en waar zeilde het heen," vroeg mijn vader.

»Ons schip," antwoordde de jonge zeeman, »was in de Oostindiën geweest, had vervolgens op een eiland, waar eene fransche kolonie gevestigd is en die geen tachtig mijlen van hier verwijderd kan zijn, versch water en levensmiddelen, alsmede onderscheidene koloniale waren ingenomen, en is nu op de terugreis naar Frankrijk."

»Zoudt gij," vroeg mijn vader, »den weg kunnen vinden naar het eiland, waar, volgens uw zeggen, de volkplanting is?"

»Dat kan ik," antwoordde de zeeman, »want ik ben gedurende de gansche vaart, de helper van den stuurman geweest en heb wegens eene geringe onpasselijkheid deszelven, namelijk van de haven dier kolonie tot hiertoe, bijna altijd alleen aan het roer gestaan; daarenboven heb ik in mijn vaderland als loods gediend en reeds menig schip gelukkig

door de gevaarlijkste zandbanken gevoerd. Ja, indien ik het zeggen mag, mijne bekwaamheid of liever mijne inbeelding te dien opzigte gaf eindelijk de eerste aanleiding tot mijn ongeluk, terwijl ik den kapitein bij een bevel, dat mij gevaarlijk voor het schip scheen, op eene ongepaste wijze tegensprak en weêrstreefde."

Wij spraken nog over vele dingen meer met den matroos en begonnen meer en meer vertrouwen in hem te stellen. Zoo ver het menschelijk medegevoel oordeelen konde, moesten wij hem voor eenen wel ruwen, maar toch eerlijken, goedhartigen mensch houden. Zoo besloten wij dan, hem met gevaar van ons zelven mede te nemen; misschien dat hij, dien wij thans hulp verschaften, ook onze helper en redder konde worden.

Zoodra de dag begon aan te breken, maakten wij ons weder gereed, om onze reis te vervolgen; onze nieuwe gast, ofschoon hij ons klein vaartuig door het gewigt van zijn ligchaam verzwaarde, had het ook heden in den vroegen morgen reeds weêr verligt, door den bewonderenswaardigen eetlust, waarmede hij onzen medegenomen voorraad aansprak. De knaap verdiende intusschen werkelijk zijn brood goed; daar hij een fiksch en geoefend zeeman was, bespoedigde hij, nu door het zeil, dan met de riemen, onze vaart. Wij bemerkten tusschen den voortgang der reis van heden en dien van gisteren een geweldig groot onderscheid en moesten thans erkennen, dat de opneming van den ongelukkigen aan land gezetten man in onze boot een voordeel voor ons geweest was. Wel is waar belemmerde eene meermalen terugkeerende windstilte onze vaart en mijn beangste vader vroeg den jongen zeeman onderscheidene malen, of hij wel zeker was, dat wij de juiste rigting namen, kreeg echter telkens zulk een verzekerd toestemmend antwoord, dat wij zelven zekerheid kregen. Eindelijk, op den derden dag na ons vertrek van de klip, verhief er zich een wel niet sterke, maar voor ons volkomen gunstige wind; nog voor het invallen van den nacht, wees onze reisgezel ons een naauwelijks merkbaar

blaauw punt aan den horizon, dat naar zijne verzekering een berg van het eiland moest zijn, waar wij naar toe wilden. Ook des nachts hielden wij gunstigen wind; onze loods sliep geen oogenblik, maar was even zoo ijverig aan het roer als in het verteeren der eetwaren, die hij naast zich gelegd had en in het allengs ledigen van eene groote kruik met palmwijn. Toen de morgen aanbrak, wekte hij ons en zeide: nu kunt gij God danken, want ziet, daar in het noorden bij den groenbewassen berg, is de haven, die wij, als God wil, binnen weinige uren bereiken zullen, doch daar in het zuiden komen wolken op, die ons, wanneer wij langer op zee blijven moesten, eene leelijke poets spelen konden.

De eerlijke zeeman had juist voorspeld; wij waren, in weêrwil van al zijne inspanningen, nog niet eens bij den ingang van de haven gekomen, toen zich de voorboden van eenen vreesselijken storm aankondigden; er werd een zoo geoefende en beradene loods als de onze toe vereischt, om ons scheepje en ons door de gevaarlijke nabijheid der klippen en de sterke branding te sturen; meer dan eens spatten de golven zoo veel water over ons heen, dat mijn vader en ik met onze porseleinen vazen onophoudelijk scheppen moesten, om de boot boven water te houden. Nog eene koene wending door de klippen moest er gedaan worden; zij gelukte onzen zeeman, en wij liepen met ons onbeduidend klein vaartuig midden tusschen de groote schepen door, waarvan er hier verscheiden voor anker lagen.

Welk een aanblik waren voor ons deze schepen en de aan hunne masten fladderende vlaggen van europesche natiën; welk een aanblik der aan de haven staande naar europesche wijze gebouwde huizen. Mijn vader kon van diepe ontroering niet spreken; hij hief zijne hand en zijne dankbare blikken naar boven; ook ik was als een zalig droomende, ik kon van blijdschap naauwelijks mijne oogen gelooven.

Zelfs kanonnen stonden er op de havendijken geplaatst, ons klein, armzalig vaartuig liet men evenwel zonder bedenking binnen varen.

»Zijt gij daar al weêr, Mittelstedt," riep een matroos van een schip met eene hollandsche vlag onzen reismakker toe; »zoo gij misschien weêr van uwen franschen kapitein af zijt, kom dan bij ons; wij kunnen u op de reis naar Java en van daar weêr naar Holland goed gebruiken."

Het was alsof mijn bloed van louter vreugde door de aderen stroomde en ieder ademtogt eene stille juichtoon geworden was, toen ik deze woorden hoorde, ofschoon zij niet mij, maar mijnen reismakker golden. Immers als aangename begroeting beloofden zij mij eene vervulling van al mijne vurigste wenschen. Ook mijn vader, die het schip opmerkzaam beschouwde, zeide: dat zou geene slechte gelegenheid voor ons zijn, om naar het vaderland terug te keeren.

Onze eerlijke zeeman had, zooals ik zoo even zeide, aanstonds bij zijne aankomst in de haven oude bekenden en landslieden aangetroffen. Wij gingen aan wal en wilden in een der huizen aan de haven een logement voor ons zoeken, toen er een man haastig op mij toekwam loopen, mij omarmde en vol vreugde uitriep: »Nu God dank, gij leeft dan nog, beste doctor en wij hebben u weêr; hoe diep hebben al uwe vrienden en bekenden uw ongeluk betreurd, dat de zielverkoopers u berokkend hebben, en met welke bange zorg heeft men overal naar het fransche schip en u onderzoek gedaan."

Met aangename verrassing beschouwde ik den man, die mij hier in een vreemd werelddeel zoo liefderijk begroette, ik herkende eindelijk in hem een' mijner zieken, dien ik in de laatste weken voor mijne geweldaadige ontvoering met gelukkig gevolg als arts behandeld en hersteld had: een' jongen koopman uit Amsterdam, dien de herkregene gezondheid een zoo voordeelig veranderd voorkomen geschonken had, dat ik ter naauwernood mijnen voormaligen patient herkende. Men kan gemakkelijk gissen, welke vragen ik, na de eerste wederzijdsche begroeting, aan hem rigtte; ik vernam van hem, dat de dochter van den heer van Ruiter nog niet getrouwd was, en dat de familie van mijnen wel-

doener, zoo ver hij wist, zich wel bevond. Daarop bood hij mij en mijnen vader, dien ik aan hem voorstelde, eene woning in het huis aan, dat hij gedurende den tijd van zijn verblijf alhier gehuurd had, en wij maakten volgaarne van dit aanbod gebruik. Nog aangenamer evenwel was het mij, dat ik op het hollandsche schip, dat wij reeds bij onze aankomst in de haven gezien, door tusschenkomst van den jongen Amsterdamschen koopman, nog een goed, geschikt verblijf in de kajuit vond; dat mij niet zoo zeer om mijnent- als wel om mijns ouden vaders wil zoo gewenscht voorkwam. Dit schip, naar Java bestemd, was door allerlei wederwaardigheden genoodzaakt deze admiraalseilanden aan te doen; datgene echter, wat voor de manschap eene ongunstige gebeurtenis scheen te zijn, was voor ons juist hoogst aangenaam en gelukkig geweest, wijl wij anders waarschijnlijk lang op eene gelegenheid, om naar het vaderland terug te keeren, hadden moeten wachten.

Weinige dagen na onze aankomst was ons schip gereed, om uit te zeilen. De reis naar Java was zeer gelukkig en van buitengewoon korten duur. Toen wij te Batavia aankwamen was mijne eerste vraag naar mijnen vriend, den jongen van Ruiter. Tot mijnen grooten schrik vernam ik, dat hij reeds sedert verscheiden weken zoo gevaarlijk ziek was, dat de artsen reeds de hoop op zijne herstelling hadden opgegeven. Ik liet mij onverwijld naar zijne woning brengen. Mijn ongelukkige vriend kende mij, toen ik aan zijn bed kwam, niet meer; en ook ik vond zijnen toestand in den hoogsten graad gevaarlijk. Ik week niet van zijn bed, ik dacht niet aan de vermoeijenissen, die ik op zee had uitgestaan, ik drukte zijne hand, wier pols ik naauwelijks kon bemerken, met deelneming aan mijne borst. Welk eene kracht is het, die de ziel zelfs dan nog tot opmerkzaamheid en tot eene terugwerking op de buitenwereld opwekt en gaande maakt, wanneer het oor van het reeds stervend ligchaam niet meer hoort, het oog niet meer ziet, is het niet de onmiddellijke werking

van de eene ziel op de andere, die geen ligchamelijk orgaan behoeft, noch om zich te openbaren, noch om gewaarwordingen te ondervinden? Even als bij eenen slapende, die gaarne uit eenen pijnlijken zwaren droom zou willen ontwaken en zulks een' tijd lang niet vermag, vertrokken bij mijnen vriend de spieren van zijn gelaat, trachtten zijne gevoelloos starende oogen zich weêr voor iets zigtbaars te openen. Eindelijk had hij werkelijk gezien, wat zijn oog zocht; mijn lieve Hugo herkende mij; »zijt gij tot mij gekomen, mijn vriend?" zeide hij met eene zwakke stem. Eene sterke, krampachtige stuiptrekking vertoonde zich op zijn gelaat; zij scheen de laatste inspanning van de krachten der natuur tot den strijd des doods te zijn; dan, welke arts mag de hoop op herstel van eenen zieke opgeven, zoo lang de adem nog uit- en ingaat? ik ging zelf naar de apotheek; onder mijne oogen, ja grootendeels door mijne handen werden de middelen, waarop ik nog eenig vertrouwen stelde, gereed gemaakt: vooreerst inwrijvingen, dan een bad, benevens het inwendig gebruik der artsenij, welke de bijna verlamde slokdarm zonder medewerking naar beneden liet. De weldadige crisis, die zich in plaats van den dood vertoonde, was nogtans misschien even zoo zeer het gevolg eener gemoedsbeweging als van het geneesmiddel; eene gemoedsbeweging, die in de meeste gevallen even zoo plotselijk doodelijk had kunnen werken als zij in dit geval heilzaam werd. Ik maakte mij nu, terwijl ik den ganschen voorraad mijner geneeskundige kennis en inzigten, al mijne oplettendheid en overleg zamenraapte, ieder toegangspunt, dat mij de loop der crisis tot de levenskrachten van mijnen lijder aan de hand gaf, ten nutte; ik lette op elken ademtogt; mijne inspanning was nog grooter dan die, waarmede ik, bij elke beweging den dood voor oogen ziende, nabij het eiland mijns vaders over de gespletene lavarotsen klauterde; nogtans was ik zelf ten hoogste verrast toen ik, kort na middernacht, den lijder in eenen gerusten slaap

vallen zag. Het rogchelen der borst had opgehouden; de adem ging bedaard uit en in; de pols keerde tot zijn geregelden slag en gematigde snelheid terug; de handen werden wederom warm, en in plaats van het koude doodzweet kwam eene natuurlijke werking der huid. Terwijl ik zoo de werking van de geruststellende sluimering op het bleeke gelaat van mijnen vriend beschouwde, bekroop mij zelven de slaap; ik zonk in de leuningstoel achterover en ontwaakte eerst, toen reeds de heldere dag door het venster scheen.

Het moet eene sympathie geweest zijn als tusschen eene moeder en haar ziek kind, die mij thans deed ontwaken; op hetzelfde oogenblik, dat ik mijne oogen opsloeg, bewoog ook mijn vriend zich, en kort daarna sloeg hij zijne oogen op en zag mij.

»Dus zijt gij er werkelijk, mijn lieve Martijn" zeide hij eindelijk glimlagchend; ik heb dan niet slechts van u gedroomd? — Sedert ik u zie krijg ik weder hoop en lust tot leven; ik was na aan den dood, zeer na. — Blijf nu ook bij mij, mijn beste Martijn, en verlaat mij niet weêr, God zal het u vergelden, het zij dat ik sterven moet of weder genees. — Ik was hier geheel verlaten, zoo geheel onder vreemden, voor dat gij kwaamt, en ik geloof, dat misschien wel het heimwee naar mijne vrienden de oorzaak van mijne ziekte was. — Niet waar, lieve Martijn, ik zal niet sterven, ik zal weêr opkomen en dra naar Holland reizen kunnen?"

Met de volste overtuiging gaf ik hem hoop op eene spoedige genezing, maar verbood hem streng om veel te spreken. Ik zocht in zijne ziel naar de beelden der aangenaamste herinneringen, vertelde hem wat er na zijn vertrek in het huis zijner ouders zoo wel in het kleine als in het groote had plaats gehad, verlevendigde het aandenken aan ons zamenzijn op het landgoed van zijnen vader, vertelde hem, terwijl ik alle gevaren en moeijelijkheden die ik doorgestaan had, met stilzwijgen voorbijging, hoe ik op eens na eene twintigjarige scheiding mijn' ouden vader had wedergevonden, en

toen ik merkte, dat niettegenstaande al de matiging, waarmede ik deze wederontmoeting verhaalde, evenwel de geschiedenis hem al te zeer trof, ging ik tot eene schildering van een of ander komiek voorval uit mijn en Marij's Zigeunerleven over: tusschen beiden las ik hem, wijl zulks hem het meest gerust stelde, eenige psalmen en andere plaatsen uit Gods woord voor.

De herstelling van mijnen vriend ging in het ongunstig klimaat, in het welk wij ons toen bevonden, wel langzaam, maar toch zeker; ik zorgde voor hem en voor alles, wat hij bij de allengs weder ontwakende behoefte gebruikte, met eene naauwgezette zorgvuldigheid, en wanneer de vermoeidheid des ligchaams mij somtijds rust gebood, dan vervulde mijn vader mijne plaats, dien mijn vriend zich dadelijk in de eerste dagen na het terugkeeren van zijn bewustzijn, had doen voorstellen.

»Dat is immers de man," zeide mijn vriend, »die mijn' vader het leven gered heeft, en nu heeft zijn zoon ook mij het leven gered; gij zijt beiden engelen voor ons, en door God gezonden."

Reeds kon mijn zieke van tijd tot tijd het bed verlaten, reeds mogt ik hem, op zekere uren van den dag, het genot der vrije lucht veroorloven, die van den zeekant over de digte boomgroepen van den tuin waaide. Toen op zekeren dag, mijn vriend en ik onder ons beiden, op het balkon van het huis zaten, verschafte deze mij eene verkwikking van eenen zeer eigendommelijken, bijzonder krachtigen aard; om dezelve echter regt te kunnen beschrijven, moet ik vooraf melding maken, van hetgeen hij mij uit de schriftelijke berigten uit Amsterdam reeds vroeger medegedeeld had.

Toen ik op den dag, waarop een ziekenbezoek mij naar Medenblik geroepen had, niet meer aan het huis van van Ruiter kwam, waar men mij toch vrij zeker verwacht had, weet men zulks daaraan, dat ik laat te huis gekomen was. Toen echter den volgenden morgen de scheepskapitein, die

mij de brieven uit Java toevertrouwd had, reeds bij tijds den heer van Ruiter bezocht en zich op de vermoedelijk nog gisteren afgegevene brieven beriep; toen de bediende, dien mijn weldoener naar mijn huis zond, om de brieven te halen, met het berigt terugkwam, dat ik gisteren en ook nog heden niet weêr teruggekomen was; toen de postknecht zonder mij teruggekomen en dacht dat ik reeds lang te huis was, wijl ik hem haastig vooruitgetreden was, toen kwam den heer van Ruiter de zaak bedenkelijk voor en zond dadelijk eenige rijdende boden uit om mij te zoeken. In het eerst had men aan de mogelijkheid geloofd, dat ik in zee verongelukt was, doch men was spoedig op het regte spoor gekomen, toen een medemakker der zielverkoopers mijne kleederen en mijn horologie, dat een geschenk van den heer van Ruiter was, in eene der voorsteden verkoopen wilde, en de naauwkeurige beschrijving dezer voorwerpen, die mijn weldoener overal, benevens de toezegging eener groote belooning voor den ontdekker, bekend gemaakt had, de opmerkzaamheid van den kooper tot zich trok. De onderhandelaar van den zielverkooper werd vastgehouden; door hem werd men de geheele toedragt mijner gewelddadige ontvoering gewaar. Maar wat hielp het nu, dat de daders gestraft werden, wat hielp het, dat de edele van Ruiter dadelijk door zijne correspondenten in alle havens der westkusten van Europa en elders last gaf, op elk fransch schip dat er mogt binnen komen, onderzoek naar mij te doen en aanstonds, het mogt kosten wat het wilde, te doen loskoopen; zijne lastgevingen kwamen te laat; ons schip was reeds lang uitgezeild, toen de correspondenten te Bordeaux het berigt ontvingen; mijne met potlood geschrevene regels, benevens de daarbij gevoegde brieven uit Java bragten het eerste zekere berigt van mij en mijn lot. De voorzorg van mijnen grootmoedigen weldoener voor mij strekte zich nu nog verder uit, in de zuidelijke en oostaziatische zeeën; ook hier werden in alle havens onderzoekingen naar het schip gedaan, dat mij medesleepte en welks naam en vlag men nu eerst naauwkeuriger kende;

tegelijk echter werden met de nasporingen overal de noodige middelen ter mijner bevrijding in het werk gesteld. Zelfs aan het opperste bestuur der fransche marine wendde zich de veel vermogende Kornelius van Ruiter. Doch toen nu al deze bemoeijingen niets anders ten gevolge hadden, toen, bijna een jaar daarna de tijding en eenigen tijd later de bevestiging daarvan inkwam, dat het schip, op hetwelk ik mij bevonden had, niet in Oostindië aangekomen en ook nergens elders gezien was, toen treurde men in van Ruiters huis om mij, als om een' eigen zoon.

»En weet gij wel," zeide mijn vriend, terwijl wij zoo alleen met elkander op het balkon zaten, en hij nu ook over deze deelneming zijner verwanten aan mijn lot sprak, »wie het meest van allen om u getreurd heeft? Gij weet het; maar desniettemin wil ik het u zeggen, want gij hoort het toch gaarne: mijne zuster Marij heeft om u getreurd, als om den dierbaarsten vriend hares levens, ja, gelijk men om een' geliefde, om eenen bruidegom treurt, en zij doet dit nog aanhoudend even zeer en met dezelfde getrouwheid. Gij hebt mij nu, gedurende mijne ziekte menige laving, menig geneesmiddel gereikt; het is eene geringe vergelding daarvoor, wanneer ik u ook eene laving voor uw hart aanbied, want uwe hartelijke genegenheid voor mijne zuster is mij reeds lang niet meer onbekend."

Mijn vriend overhandigde mij den laatsten brief, dien hij kort voor zijn ziek worden van zijne zuster gekregen had; zij schreef daarin aan den liefsten en vertrouwdsten harer broeders, wat haar hart haar ingaf, en ik heb de plaats uit den brief, die op mij betrekking had zoo dikwijls en met zulk eene warme belangstelling gelezen, dat ik ze van buiten ken; zij luidt als volgt:

»Gij kent immers, lieve broeder, den wensch van onze lieve dierbare moeder, dien zij sedert jaren gekoesterd heeft; den wensch, dat ik haren neef, den zoon harer zuster, den jongen van Kerkem mijne hand schenken zal. Ik had vroeger voor dezen regtschapen man wel is waar nimmer de

minste genegenheid, echter ook geen' tegenzin in hem gevoeld; ik wist niet anders, dan dat het nu eenmaal voor mij bestemd was, de vrouw van van Kerkem te worden, alleen dit verzocht ik mijne lieve ouders en zij stonden mij ook mijn verzoek toe: dat ik ten minste nog eenige jaren ongetrouwd en in hun huis blijven mogt. Sedert ik reeds te Parijs zoo dikwijls en gaarne aan den vriend mijner kindschheid, die immers ook uw vriend is, aan Martijn dacht, met zoo groot verlangen naar zijn wederzien herwaarts reisde en sedert ik het ongeluk vernam, dat mijn' lieven Martijn (tegen u durf ik hem immers wel zoo noemen) overgekomen is, heeft zich iets in mijn hart geopenbaard, dat ik vroeger nimmer zoo kende. Ik ben immers ook geen kind meer, maar een meisje van over de twintig jaren, daarom begin ik mij zelve te begrijpen en zooals ik mij begrijp, beschrijf ik mij u. De genegenheid, die ik voor mijnen lieven Martijn gevoelde, is eene standvastige, innige, trouwe liefde; gematigd, doch tevens ook gesterkt door vertrouwen op God en stille berusting in Gods raad en leiding. Ik koester het vast vertrouwen, dat Martijn nog leeft en weêr bij ons komt; o hoe gelukkig zou ik met hem zijn en leven. Niet waar, lieve broeder, gij weet ook, hoe vroom, hoe opofferend goed, hoe getrouw en bekwaam Martijn is; hij is wel arm, maar was onze lieve vader dat ook niet, voordat hij moeder huwde, en is niet Martijn's groote bekwaamheid een zekerder kapitaal dan al de sommen en waren van ons handelhuis? Ik belijd u openhartig, ik zou denheer van Kerkem niet alléén geen half, maar zelfs geen gering deel van mijn hart mede voor het trouwaltaar brengen, en ware dit niet mij bezondigen aan den braven man? Mijne geheele bruidsliefde, als ik het zoo noemen mag, behoort aan Martijn, daarom dunkt mij, zou het voor mij best zijn, indien ik hem niet trouwen zal en mag, liever geheel ongetrouwd te blijven. Ik heb dit ook reeds dikwijls aan moeder gezegd, wel is waar, zonder daarbij van Martijn te spreken, maar zij antwoordt dan, dat dit maar grillen zijn, die nog wel uit het

hoofd zullen gaan, en ik geloof, dat zij er reeds veel sterker bij mij op zou hebben aangedrongen, om van Kerkem, wiens gezelschap, ja, wiens aanblik ik sedert eenigen tijd op eene bijna kinderachtige wijze vlied, mijn jawoord te geven, zoo niet mijn vader op eene mij onbegrijpelijke wijze, altijd mijne partij koos en de liefderijke aandrang mijner moeder onder allerhande voorwendsels van mij afweerde. Hij begunstigt zelfs, zoo dikwijls hij zulks gevoegelijk doen kan, mijne vlugt voor van Kerkem."

»Nu, lieve broeder, heb ik dan geheel mijn hart voor u opengelegd, zoo vrij en natuurlijk als een Zigeunermeisje. — Het zonderlinge hart; nu eens doet het mij schreijen, uit bezorgdheid, om den nog steeds niet gevonden Martijn, dan weder innerlijk juichen, over de zekere, ja waarlijk zekere hoop, dat ik hem weêr zal zien; want Martijn zoo wel als ik, wij zijn van onze kindschheid af zeer bijzondere voedsterlingen der voorzienigheid en ik geloof vast, dat wij voor elkander bestemd zijn. Maak toch, lieve broeder, dat gij eindelijk ook eens weêr bij ons te huis komt. Gij zijt de lieveling onzer moeder; gij vermoogt veel, ja alles op haar. En zoo gij eindelijk voor uwe arme zuster kondet bewerken, dat zij ongetrouwd en als meisje in het huis harer ouders en vervolgens in het uwe blijven mogt, zou zij u daarvoor eeuwig dankbaar zijn. Ik ben voor eenige dagen eens regt verstandig geweest. Ik heb op herhaald verzoek van onze lieve moeder de toezegging gekregen, dat zij mij niet tot een beslissend woord jegens van Kerkem zou bewegen, voor dat gij te huis gekomen waart. Want ik weet wel, gij komt niet slechts als een gewoon raadgever, maar als een trooster en redder; als de beschermer eener hartelijke neiging, voor welke de kiem niet door menschen maar door Gods wondervolle beschikking in mijn hart gelegd en daarin zoo vastgegroeid is, dat ook geene menschen, maar alleen Gods hand ze er uit kunnen roeijen."

Zoo ver de woorden mijner lieve Marij over mij en hare liefde tot mij. Dat deze woorden voor mijn hart een even

zoo krachtige balsem en genezende drank waren, als allen, welke ik ooit eenen zieke toegediend had, zal wel ieder, die eens zoo bemind heeft als ik, van zelf begrijpen. Ik werd onder het lezen van den brief beurtelings bleek en rood; mijn vriend nam glimlagchend mijne gebaren en al mijne bewegingen waar; toen ik met lezen gedaan had, reikte hij mij de hand: neem deze intusschen als onderpand voor de hand van Marij; het is thans niet meer slechts doctor Reizer, die ook anders gaarne gezien wordt, welke in het huis mijner moeder komt, maar de redder van het leven haars zoons, de weldoener harer familie, en — voor het overige laat God, laat de trouwe, standvastige liefde van Marij, alsmede — dat durf ik gerust vertrouwen — de hoogst gunstige toestemming van mijnen vader zorgen.

Het was niet alleen mijn verlangen naar het vaderland, het was ook de geneeskundige zorg voor mijn herstelden vriend, wien de terugkeering tot de vaderlandsche lucht de krachtigste versterking beloofde, wat mij aanzette, om met allen ijver naar eene scheepsgelegenheid voor Europa om te zien. Het hollandsche schip, dat mij en mijnen vader van de volkplanting op de Admiraliteitseilanden herwaarts gevoerd had, kon nog in geene maanden vertrekken, doch er was nog een ander, dat reeds bezig was, zich zeilree te maken. Mijn vriend had weder in zoo ver zijne krachten verkregen, dat de zeereis met de haar terstond verzellende luchtsverandering hem slechts voordeelig zijn, niet schaden konde; wat zou ons beletten, thans in het voor zoodanige zeereis gunstige jaargetijde, de gelegenheid waar te nemen. Onze goede loots, de Deen Mittelstett, werd door mijnen vader en mij rijkelijk begiftigd; wij moesten den eerlijken man onze gave opdringen, want zulks was, zeide hij, immers de verkeerde wereld; hij had het behoud van zijn leven aan ons te danken, en kon ons, indien hij een rijk man was, met al zijne goederen onze weldaad niet beloonen, en nu wilden wij hem nog beloonen.

In plaats der menigvuldige ongemakken, die ik op mijne

heenreis van Europa naar Oostindië ondervonden had, had ik op de terugreis louter geluk en vreugde. Reeds na vier maanden liep ons schip de haven van Rotterdam binnen. Wij hadden, op eene zeldzame wijze door weêr en wind begunstigd, zoo spoedig gereisd, dat er geen brief uit Oostindië, die onze komst meldde, had kunnen aankomen; het laatste berigt, dat de heer van Ruiter van zijnen zoon ontvangen had, was zeer bedroevend geweest; de brief kwam van een' correspondent op Java, en was geschreven op een' tijd, dat de jonge van Ruiter in de boosaardige koorts zwaar ziek lag, zonder dat echter het gevaar nog den hoogsten graad bereikt had. De correspondent benam den ouders wel in geenen deele de hoop op redding van den zieke, maar trachtte hen evenwel ook tevens op het ergste geval voor te bereiden. Sedert dien tijd had Mevrouw van Ruiter menigen slapeloozen nacht gehad, en de gedurige bezorgdheid zou misschien nog nadeeliger op hare gezondheid gewerkt hebben, indien de onzekerheid langer geduurd had; nu echter had ons schip het andere, dat den zorgwekkenden brief overbragt en aan de kaapstad iets langer had moeten vertoeven, bijna ingehaald; het berigt van de bedenkelijke ziekte des zoons kwam slechts tien dagen vroeger in van Ruiters huis, dan de eigenhandige brief van den zoon zelven, die van Rotterdam gedateerd en door een' bode afgezonden werd. Mijn vriend beschreef in dezen brief al het gevaar, dat zijn leven bedreigd had; »een jonge arts," voegde hij er bij, zonder te doen vermoeden, dat ik het was, »had hem met eigen levensgevaar, met eene dag en nacht voortgezette inspanning, het leven gered; dezen weldoener, aan wien alleen de ouders het behoud van hunnen zoon te danken hadden, bragt hij mede en verzocht bij voorraad, dat men hem als een' eigen geliefden zoon zou ontvangen."

Na eene rust van weinige uren, die mijn vriend noodig had, vertrokken ook wij van Rotterdam. Toen wij te Leijden het huis voorbij kwamen, waar mijn oude, vrome hospes

gewoond had en overleden was, zag ik omhoog naar de vensters; »ja," zeide ik, »gij hadt toch gelijk mijn zalige vriend; uwe spreuk, die gij mij tot een aandenken naliet, is en blijft waarheid: hun, die God lief hebben, moeten alle dingen ten beste dienen. Hoe weinig geloof hechtte ik aan deze spreuk, toen de zielverkoopers mij voortsleepten, eenen weg, dien ik niet wilde gaan, maar toch gaan moest, want ik heb op dezen weg mijnen lieven vader, de gelegenheid om mijnen vriend het leven te redden, en, ik zeg het in aangename verwachting, de hand van Marij gevonden."

Mijn dierbare vader was nog eenigzins vermoeid van de reis, daarbij geheel onbekend in het prachtige huis van den heer van Ruiter; op zijn verzoek lieten wij hem eerst te Leijden achter; hij wilde ons den anderen dag nakomen. Wij voorzagen ons van paarden, want wij hadden in het logement te Leijden vernomen, dat de familie op het landgoed te Loenenburg was; wij kozen den naasten weg, waaraan zich menige aangename herinnering voor mij verbond. De heer van Ruiter en zijne gemalin, benevens zijn eene zoon, waren ons op den grooten weg te gemoet gereden en hadden ons gemist, alleen Marij was te huis gebleven. Toen wij door geen' der bedienden bemerkt bij het landhuis afstegen, zeide ik tot mijnen vriend: »gij hebt mij op eene schelmsche wijze als een' vreemdeling aangekondigd, sta toe dat ik mij ook als een vreemde gedrage. Ik wil u en de uwen in de eerste oogenblikken des wederziens niet storen. Ga gij regtstreeks naar het tuinhuis, ik wil een' omweg door den doolhof nemen, in welken ik als jongeling Marij het eerst wederzag."

Alles scheen mij buitendien toch aan het oogenblik te willen herinneren, dat zoo diep in mijn hart gegrift was. De rozen bloeiden juist weêr, de vogels zongen even als toen; doch ik liep thans niet, maar ging langzaam en nadenkend, want ik dacht met de diepste ontroering mijns harten aan de waarheid van mijne geërfde spreuk. Ik wilde juist om eenen rozenhoek draaijen, het was misschien dezelfde, bij welken ik

voor zes jaren Marij ontmoette, daar stond zij werkelijk in levenden lijve voor mij. Zij zag mij met verheugde verbazing aan; »zoo heeft mijn hart mij dan toch de waarheid gezegd, gij zijt de jonge arts, die mijn' broeder het leven redde?" Ik bevestigde het, en Marij reikte mij in verrukking hare hand en zeide: dan wees mij duizendmaal welkom, mijn lieve Martijn, mijn bruidegom."

»Hoe," zeide ik, »uw bruidegom?" — »Ja," hernam het meisje, »want ik weet immers, dat gij mij lief hebt, en hoor slechts hoe het toeging. Toen heden voormiddag de brief mijns broeders kwam, waarin hij ons eerst het groote gevaar beschreef en vervolgens dat hij door een' jongen arts gered was, dien hij beloofde te zullen medebrengen en verzocht denzelven als kind in huis op te nemen, toen was ons gansche huis uitgelaten van vreugde. Ik giste dadelijk, dat gij de jonge arts zoudt zijn, en in vervoering van mijne vreugde ontviel mij het woord, dat ik bij andere gelegenheden wel voor mij zelve zou gehouden hebben: »Vader, indien nu de redder van mijnen broeder de goede Martijn ware, en indien die mijne hand mogt willen hebben, mogt ik ze hem dan geven?" Top meisje, zeide mijn vader, terwijl hij mij in de hand sloeg, »gij moogt ze hem schenken." Ik zag mijne moeder vragend aan, zij was verrast en verlegen. »Nu wat mij betreft," zeide zij, na zich een weinig bedacht te hebben," indien werkelijk Martijn de redder van mijnen zoon ware, dan zou ik er niets tegen hebben, als gij hem naamt, want ik weet toch hoe sterk uw hart aan hem gehecht is." Zoo zijn nu mijne ouders u te gemoet gereden; ik ben, geheel zalig in mijne hoop, doch tevens ook gekweld door de zorg: indien hij het echter nu eens niet ware? hier heen gegaan, en nu vind ik u werkelijk mijn lieve, lieve Martijn."

Hoe lang wij beide gelukkige menschen daar met elkander gekeuveld hebben, weet ik niet. Marij had mij met weinige woorden mijne lotgevallen afgevraagd en ik ze haar met weinig woorden verteld, want zij ried meer dan ik haar

behoefde te zeggen en het belangrijkste van al mijne berigten was voor haar toch, hoe dierbaar zij mij was, en hoe de gedachte aan haar mij steeds over land en zee verzeld had.

Wij traden hand in hand het tuinhuis binnen, bij hare geliefde ouders, die reeds lang teruggekeerd en onbeschrijfelijk gelukkig waren, dat zij haren lieven zoon weder hadden. Mijn lieve vriend had intusschen, zonder te weten, wat Marij, in de bedwelming harer vreugde, zelve reeds gedaan had, ook op zoodanige wijze ten gunste mijner neiging gesproken, dat dit misschien reeds alleen in staat zou geweest zijn, om het besluit der ouders te bepalen. Toen wij zoo, met een door vreugde bestraald gelaat binnen kwamen, zeide Mevrouw van Ruiter in zulk eene schertsende luim, als ik anders nog nimmer aan haar bemerkt had: »Zie daar ons Zigeunerpaar!" en beide de ouders omarmden mij als hunnen lieven zoon, de broeders als hunnen broeder.

En dat werd ik nu ook weldra, in den volsten zin. De heer van Kerkem had er niet veel tegen, dat Marij hare hand aan een' ander gaf. Deze had voorzeker nimmer door een' blik noch door een woord zijne genegenheid opgewekt of gevoed, daarom was misschien deze genegenheid, indien hij zoo iets voor Marij mogt koesteren, niet bijzonder sterk geweest; hij betoonde zich zoo onverschillig toen hij het berigt van onze verloving ontving, dat Mevrouw van Ruiter er zeer over geërgerd was. »Wel, ik meende, dat mijn neef eene zeer sterke liefde voor u koesterde," zeide zij tot Marij, »en nu komt het mij voor, als of het hem meer om uw geld, dan om u te doen geweest is." Daarentegen kon ik wel bemerken, dat de goede moeder zich er allengs meer en meer in verheugde, dat hare eenige dochter het hoogste geluk op aarde, het geluk door en in eene liefde gevonden had, die haren besten wortel in de liefde tot God heeft en juist daarom een' voorsmaak der hemelsche vreugde verschaft, wijl zij zelve van hemelsche afkomst is.

Mijn oude vader werd aanstonds den volgenden morgen in den fraaijen wagen van den heer van Ruiter uit Leijden afgehaald en zoo waren er thans, behalve het gelukkige paar geliefden, in het huis van mijnen weldoener ook twee paren regte hartevrienden: de beide vaders en de beide zonen, namelijk mijn trouwe Hugo van Ruiter en ik.

Ik had spoedig na mijne terugkomst met gelukkig gevolg mijne geneeskundige praktijk weêr begonnen; mijn vader had zijne paarlen voor eene zeer aanzienlijke som verkocht; op de van het eiland medegebragte schatten maakte, op de onmiddellijk te Lissabon gedane nasporingen van den heer van Ruiter, de regering zelve als erfgenaam aanspraak; volgens de gebruikelijke wetten des lands kwam mijnen vader als den vinder van dezen schat een aanzienlijk aandeel toe, en ofschoon er van dat aandeel nog veel afging, kwam er toch nog zooveel van in onze handen, dat men in Amsterdam de familie Reizer onder de rijke huizen begon te tellen. Het pensioen, dat mijn vader zelfs voor de jaren zijner onschuldige afwezendheid als achterstallig werd uitbetaald, schonk hij aan een weeshuis, en hetgeen hij voor zijne nog overige levensjaren ontving, behield hij, zooals hij zich uitdrukte, als zijn eerlijk handwerksbrood; doch mij gaf hij tot aankoop en stoffering van een huis voor mij en Marij het grootste gedeelte van zijn overig vermogen van den paarlenverkoop en van de portugesche erfenis.

Ik wachtte niet tot dat het nieuw gekochte huis volkomen ingerigt was, maar reeds in de derde maand na mijne terugkomst sloot ik, met toestemming der wederzijdsche ouders, het verbond der trouw met mijne geliefde Marij. De predikant, die onze verbindtenis inzegende, een zeer eerwaardige grijsaard, aan wien ik veel van mijne lotgevallen verhaald had, sprak voor de inzegening van ons huwelijk zeer schoon over de spreuk, waarvan ik zelf de waarheid in zoo ruime mate ondervonden had: dat diegenen, welke God lief hebben alle dingen ten beste dienen moeten. Ik ben nu reeds meer dan vijftien jaren de gelukkige echtgenoot van mijne hartelijk

geliefde Marij, omringd door acht goede, en door God naar ziel en ligchaam wel gevormde kinderen, met welke onze echt gezegend is. Wij hebben in den tijd van ons huwelijk wel is waar ook menig huiskruis, namelijk door ziekten en door de smart over den dood onzer beide vaders gehad, echter leeft nog mijn geliefde schoonmoeder, Mevrouw van Ruiter, in eenen gelukkigen rustigen ouderdom, afwisselend bij hare kinderen, doch het meest bij Marij en mij. Mijn' ouden pleegvader, den predikant Goedheer vond ik bij mijne terugkomst ook nog in leven, en God heeft mij de vreugde verschaft, dat ik den edelen grijsaard nog menige dankbaarheid konde betoonen.

Omstandigheden, die ten deele in de tegenwoordige tijden van oorlog gelegen waren, hebben mijnen geliefden zwager, Hugo van Ruiter, bewogen, het handelhuis overtenemen, dat mijn overleden schoonvader te Keulen bezat. Toen de beide vaders gestorven waren, bekroop mij ook het heimwee naar mijn goed duitsch vaderland, en daar het mij altijd voorkwam, als of mijner lieve Marij de zware lucht in de streken der zeekusten bij hare somtijds zeer weifelende gezondheid nadeeliger was, dan die in een verder van zee afgelegen landschap, heb ik mij ook te Keulen een huis gekocht en leef daar meest in het mij door God gegeven beroep, als praktizerend arts. Thans ben ik op reis naar Zwitserland om overeenkomstig mijn' pligt als zorgdragende vader met eigen oogen een opvoedingsgesticht te zien en te onderzoeken, naar hetwelk ik, zoo God wil, in het aanstaande voorjaar mijne beide oudste zonen zenden wil.

Dit is nu mijne geschiedenis, die, zooals ik bemerk, reeds al te lang geduurd heeft, zoodat wij misschien thans veel digter bij den morgen dan bij den avond zijn. — Even als de jongeren van hunnen Meester zeiden, hij heeft alles wel gemaakt, zoo moet ook ik, wanneer ik mijne afgelegde levensbaan nadenk, van den Meester, die al mijne lotgevallen zoo heerlijk bestuurd en beschikt heeft, zeggen: Hij heeft alles

wel gemaakt, en ik zou, zoo ik duizend tongen had, ze alle gebruiken, om hem te loven. —

»Uwe geschiedenis, mijn dierbare, waarde doctor Reizer," zeide Ridder Koenraad, verwekte in ons midden onder hare goddelijke panoramabeelden menig goeden tekst en menige goede melodij op; doch het slot, dat gij zoo even maaktet, geeft de woorden en de wijze van een lied aan, dat wij nog wel, voor dat wij slapen gaan, als avond- of zoo gij wilt als morgenlied met elkander zingen kunnen. Bij deze woorden ging de blinde ridder naar zijn klein huisorgel, speelde en zong het lied: »O dat ik duizend tongen hadde," en al de aanwezende gasten en vrienden, ook diegenen, welke het lied in het geheel niet of ten minste niet van buiten kenden, stemden met den tekst, dien de armenvriend hun in de hand gaf en met de eenvoudige schoone melodij van harte en met luider stem in.

De vier gasten hadden zich bij het nog aanhoudend slechte weder door den Ridder laten overhalen, om nog den volgenden dag bij hem te blijven; zij bevonden zich nu in de vrije herberg reeds zoo wel en zoo behagelijk alsof het hun eigen huis was. Al de anderen hadden de lotgevallen van hun leven verhaald, slechts de oudste van hen, de reeds boven vermelde vierde gast, wiens grijs hoofd alleen reeds den jongeren eene zekere achting gebood, had nog weinig gesproken. Toen men des avond weêr bij elkander zat, rigtte Ridder Koenraad het gesprek tot hem en zeide: ik weet, wel is waar, mijnen vierden lieven gast nog niet bij zijnen naam te noemen, maar uit vele zijner uitdrukkingen heb ik wel opgemerkt, dat wij overigen in ons hart niet alleen met hem bekend, maar ook verwant zijn. Ik doe daarom ook jegens hem het oud gebruik van mijn huis gelden, en verzoek hem uit mijn' en uit mijner overigen dischgenooten naam, ons als krachtig nageregt eenige trekken uit de geschiedenis zijner in- en uitwendige ondervindingen mede te deelen.

De geschiedenis van Jakob Werner.

Hoe kan ik anders dan mij gaarne en gewillig naar uwe wenschen te schikken. Mijne medegasten hebben ons en zich zelven gisteren avond, zooals Ridder Koenraad zeide, den tekst tot menig loflied in het hart gegeven; want zij hebben ons met hunne levensgeschiedenissen eenen regt aangenamen blik in de diepte van Gods barmhartigheden laten werpen; daarom is het voor mij een dubbele pligt van dankbaarheid jegens God, die immers ook aan mij en mijn leven al zijne genade en trouw bewezen heeft, en jegens de vriendelijke vertellers, dat ik, zoo goed ik kan, hun voorbeeld volg. Wel is waar moet mijne geschiedenis, bij die wij gisteren gehoord hebben slechts zeer onbeduidend schijnen; want ofschoon ik naar allen schijn onder de hier aanwezigen de oudste ben, en daarom reeds den langsten weg op de levensbaan heb afgelegd, was mijn lange weg, ten minste in mijne rijpere levensjaren, nogtans zoo eenvormig, dat er zeer weinig over te zeggen valt. Het ging mij zeer dikwijls als iemand, die over de wijde zee vaart, waar men niets dan lucht en water ziet, onder en nevens mij waren ongetwijfeld vele baren van nood en angst, echter vertoonden zich ook steeds de starren, naar welke ik den koers rigten kon en nog gedurig rigten zal, tot dat de haven der rust zal bereikt zijn.

Mijn naam is Jakob Werner; ik ben thans niet ver meer van mijn zeventigste levensjaar, want in het begin van de twintig jaren dezer eeuw, toen reeds de vlammen van den dertigjarigen oorlog zich tot eenen algemeenen brand verhieven, die naderhand over geheel ons duitsche vaderland zich uitbreidde, ben ik geboren. Mijne geboorteplaats was een dorp, dat zijwaarts van den weg van Stendal naar Oosterburg in de nabijheid van de Elve lag; de verwoestingen van den oorlog hebben het geheele dorp, gelijk zijne meeste be-

woners van den grijsaard tot aan den zuigeling van de aarde verdelgd, slechts van de kerk en den toren staan nog de onderste muren; toen ik voor eenige jaren nog eens door de plaats kwam, kon ik onder distelen en doornen, die er sedert opgeschoten zijn, naauwelijks nog de plaatsen ontdekken, waar de huizen van mijne ouders en van mijn' ouden grootvader gestaan hadden.

Mijne ouders hadden eene boerderij, waarop zij vlijtig en eerlijk de kost wonnen; mijn grootvader van moeders zijde was schoolmeester van de plaats, en bij hem ben ik in mijne kindsche jaren het meest geweest, want ik had hem zoo lief, dat ik, met toestemming mijner ouders, bijna den ganschen dag bij hem doorbragt en ook des nachts dikwijls in zijn huis sliep. Hij was geboortig van Ballenstädt en had zijnen landsman, den overleden Johann Arnd, zeer goed gekend; ook las hij, naast Gods woord, de schriften van Arnd het vlijtigst en liefst.

Mijn grootvader, zoo ver ik mij hem kan herinneren, was bijna altijd ziek; hij leed aan een zeer pijnlijk graveel, waarbij nog in zijne laatste dagen de waterzucht in de borst kwam, die hem groote benaauwdheden veroorzaakten. Wanneer hij echter met mij op zijne kniën bad, of wanneer hij met de schoolkinderen bad en deze van Christus, den Heer, vertelde, dan kon men geene ziekte of angst aan hem merken; hij was dan zoo vergenoegd en welgemoed. Hij woonde, als ik hem geen gezelschap hield en zijn gast niet was, geheel alleen in zijn huisje; want mijne grootmoeder, even als al zijne kinderen, behalve mijne moeder, waren overleden; doch mijne moeder en zuster bezorgden zijne kleine huishouding.

Toen in het jaar 1627 Wallenstein met zijn groot leger in onze streken kwam, staken de Kroaten en andere woeste vrijbuiters in onze nabuurschap de dorpen in brand, voerden het vee weg en bragten vele menschen om. Ons dorpje, dat vrij ver van den weg af en in het woud verholen lag, was nog verschoond gebleven; doch de boeren uit het

oord, als ook mijne ouders achtten het noodzakelijk, zoo spoedig mogelijk op redding van hunne roerende goederen en hun leven bedacht te zijn. Daarom poogde mijn vader, in gezelschap van eenige naburen, zijn vee en zijne beste goederen in eene woudstreek aan de Elve te verbergen, werwaarts, wegens de vele moerassen, niet gemakkelijk een ander, dan die met het oord bekend was, den weg vinden kon; mijn' ouden grootvader, die destijds reeds zijn einde nabij was, legden zij, in eene half zittende houding, in een bed op een wagentje en mijne moeder bragt hem zelve bij nacht over de heide, naar een digt dennebosch in eene afgelegene kolenbrandershut. Ik als het jongste harer kinderen en mijne zuster als het oudste en daarom tot ondersteuning van mijnen grootvader het bruikbaarste, verzelden mijne moeder; mijne broeders waren bij mijnen vader. Toen wij op weg naar het bosch waren, bemerkten wij naar verschillende kanten aan den hemel den vuurgloed van brandende dorpen; wij hoorden ook schieten, doch God bewaarde ons voor de handen der vijanden. Mijn grootvader was door het stooten en hutselen van den wagen, die over stok en steen, bijna altijd langs ongebaande wegen, getrokken worden moest, zoo aangetast, dat hij door groote afgematheid bijna geen lid verroeren kon; mijne moeder en zuster droegen hem, bijna reeds als een' doode, in de hut en wij zagen ieder oogenblik zijn einde te gemoet. Toen echter de heldere dag door de opene deur op zijn leger scheen, kwam hij weêr geheel tot zich zelven en zag ons allen dankbaar glimlagchend aan.

Mijne moeder weende uit groote bezorgdheid om haren man, hare kinderen en haren doodzieken vader; doch mijn grootvader troostte haar en zeide: »het smart mij waarlijk innigljjk, dat ik u, mijn eenig kind, te midden van zulken grooten rampspoed als de tegenwoordige moet achterlaten, want het komt mij voor, alsof niet alleen uw have en goed, maar ook uw leven met groot gevaar bedreigd werd, doch houd u slechts vast aan het woord van dat

gegronde geloof: dat deze tijd van lijden niet opweegt tegen de heerlijkheid, die ons zal geopenbaard worden, en dat ons immers niets, geen rampspoed, noch benaauwheid, noch zwaard, geen dood noch leven, noch het tegenwoordige noch het toekomstige scheiden kan van de liefde Gods, die in Christus Jezus is, onzen Heer. Daarom, mijne dochter, draag uwe ziel in uwe hand en zie op, midden in nood en benaauwdheid, tot hem den oorsprong en voleinder van ons geloof. Weldra zullen wij zijne medeërfgenamen zijn, nadat wij vooraf nog een' kleinen tijd met Hem en in het geloof aan Hem zullen geleden hebben."

Gedurende dezen dag sprak, zoo dikwijls zijne krachten het hem veroorloofden, mijn grootvader nog menig troostelijk woord met mijne moeder; zij hoorde hem met tranen eener stille onderwerping aan. Toen de avond kwam en zij nu weêr met haar wagentje naar ons dorp wilde gaan, waar zij berigten omtrent de haren in te winnen, en eenige levensmiddelen te halen dacht, gaf mijn oude grootvader haar eerst nog den zegen; zijn zegen luidde echter, zoo als ik mij wel herinner, meer als zulk een, die men over een' stervende uitspreekt, welke in de eeuwigheid overstapt, dan over een' levende, die eene kleine nachtelijke reis naar zijn dorp voorheeft. De doodzieke grijsaard ontving bij deze gelegenheid zooveel kracht, dat hij regtop zitten en met eene luide verstaanbare stem spreken kon. Mijne moeder weende zeer bij het afscheid van haren vader; zij kuste mij en mijne zuster onder het storten van duizend tranen en wij hebben haar sedert nimmer weêrgezien.

Ik was destijds bijna zes, mijne zuster echter dertien jaren oud. Toen mijne moeder vertrokken was, hield mijn grootvader nog een gebed met ons, waarvan ik de woorden wel niet meer weet, maar welker indruk ik nimmer vergeten zal. Het was mij, alsof door de kracht van dit gebed de hemel zich boven »ons arme, verlatene weezen" opende en goede, magtige engelen tot ons nederdaalden, die zich

als wachters om onze hut, als beschermers om ons bed plaatsten.

Op het zachte mos, dat mijne goede moeder en mijne zuster gedurende den dag in de hut gebragt hadden, viel ik, aan de zijde van mijnen grootvader in eenen gerusten slaap, ook mijne zuster wist den volgende morgen niet-, of grootvader geslapen of gewaakt had, wijl zij zelve geslapen had. Moeder was er nog niet weêr, toen wij ontwaakten, ofschoon zij ons gezegd had, dat zij met het aanbreken van den dag weêr bij ons zou zijn.

Ik was bekommerd over mijne moeder en misschien ook wel wegens het ontbijt, dat zij mij anders gewoonlijk bragt; toen zag ik mijn' grootvader aan. Hij was wakker en zag er zoo vrolijk, ja, zooals ik het thans zou noemen, zoo zalig uit, als ik nog nimmer iemand heb aangetroffen. Hij verzocht ons om een weinig water, en ik liet het mij niet uit de handen nemen, want ik had hem immers ook, als ik bij hem in zijn huis was, zoo bediend: ik sprong met het kruikje naar buiten naar de bron, die tusschen de elzenstruiken uit het aardrijk te voorschijn drong, en bragt mijn' grootvader den frisschen drank. Hij scheen er blijkbaar zeer door gelaafd te worden, zag mij vervolgens aan en zeide: mijn lieve Jakob! ik zal nu weldra daar zijn, waar het ligchaam geen' dorst meer heeft, zooals reeds mijne ziel het water des levens geproefd heeft, dat voor altijd de smart stilt. Hij leunde achterover, en scheen een' tijd lang in zeer aangename droomen te sluimeren, want zijn gelaat zag er daarbij zeer vrolijk uit. Daarop riep hij mijne zuster Magdalena en mij tot zich en zeide: knielt hier naast mij neder, lieve kinderen, want uw grootvader wil nog voor de laatste maal met u bidden. Daarop plaatste hij zich met behulp van mijne zuster op zijne knieën, en bad ten naasten bij deze woorden:

»Loof den Heer mijne ziel. Ja, goede God, die mij mijne zonden vergeven en mijne gebreken genezen hebt; gij, die mij in mijn gansche, lange leven rijkelijk verzorgd onderhouden en als op adelaarsvleugelen gedragen, mij gered hebt

uit alle gevaren des ligchaams en der ziel, zoodat ik nu vrolijk uwe trouw kan roemen, heb dank voor alles; dank voor alle vreugde en voor alle lijden. Ik was reeds zeer zalig door uwe liefde op aarde en zal het nu eeuwig bij u zijn in den hemel. En neem nu ook eindelijk deze arme weesjes, die ik in uwe lieve trouwe hand overgeef, in genade van mij aan. Bewaar ze en voed ze op tot het eeuwige leven, opdat geen hunner verloren ga; red ze, indien het met uwen heiligen wil bestaanbaar is, uit het tegenwoordige ligchaamlijke gevaar; leid ze vriendelijk naar uwen raad en neem ze eindelijk roemrijk aan. En nu, Heere Jezus, ontvang mijnen geest."

Toen hij dit gezegd had, ging hij op zijn leger nederliggen en na eenige oogenblikken had hij zacht den geest gegeven.

Wij beide kinderen schreiden bitter, want nu hadden wij volstrekt niemand meer tot onze bescherming en troost. Moeder was niet teruggekomen: waar onze vader en beide broeders waren, wisten wij volstrekt niet. Mijne zuster inzonderheid weende zeer luid èn was ontroostbaar. Ik zeide tot haar in mijn' kinderlijken zin: »lieve zuster, schrei toch niet zoo luid, opdat gij grootvader niet stoort in zijne rust. Moeder en vader zullen immers weêrkomen en wanneer zij ook nimmer weêrkomen, dan weet ik zeker, dat thans de Heere Jezus ons grootvader zijn zal en vader, moeder en broeder."

Wij kwamen hierop gedurende een paar dagen niet weinig in nood. Moeder had wel eenige zakjes met gort meêgenomen, maar wij konden ze niet koken, omdat wij geen vuur maken konden. Brood hadden wij maar eenige kleine, harde stukjes; want de menschen in het dorp hadden sedert verscheiden dagen niet durven bakken, opdat niet de van den bakoven opstijgende rook ons plaatsje aan de vijanden mogt verraden, daarenboven zouden zij bezwaarlijk tijd tot zulk eene bezigheid gevonden hebben, want ook bij mijne moeder stond het deeg reeds daags te voren,

dat wij naar het woud gingen, in den trog en kon niet gebakken worden. Wij weekten daarom den eersten dag de stukjes brood benevens eenige gort in koud water en gebruikten het zoo. Ik wilde in het begin volstrekt niet van mijn' grootvader af, want ofschoon hij nu dood en koud was, was ik toch niet bang voor hem, maar bleef als een getrouw hondje, dat zijnen heer zelfs in het graf niet verlaten kan, bij zijn bed zitten en keek zelfs, wanneer ik at, naar hem om, of hij zich ook verroerde.

Toen het tegen den avond ging zeide mijne zuster tot mij: och kom toch Jakob, laat ons moeder een weinig te gemoet gaan, ik ben zoo vreesachtig bij het lijk van grootvader.

Wij deden de deur van de hut toe en gingen een eindweegs door het woud naar den kant, waar ons dorpje lag. Toen wij aan de opene heide kwamen, zagen wij den rook, en toen het een weinig donker werd, ook den vuurgloed van het dorp opstijgen, en wij hoorden ook schieten. Wij zagen er met betraande oogen heen, maar vertrouwden ons niet, verder te gaan. Ik vroeg mijne zuster slechts, of vader en moeder dan ook in het vuur verbrand waren? deze wist echter noch antwoord noch raad voor ons; wij hoorden een schot op de heide vallen en een schuwe stier kwam op het woud toerennen, toen gingen wij ook weêr in het kreupelbosch op. Wij wilden naar onze hut, maar in het donker hadden wij den weg gemist; eindelijk konden wij niet verder, maar legden ons tusschen het jonge varenkruid op den zandigen grond neder.

Toen het den anderen dag geheel licht geworden was, gingen wij weder op weg, om onze kolenbrandershut te zoeken. Wij wisten nu echter in 't geheel niet meer, of wij regts of links, voor- of achterwaarts moesten gaan. Eten hadden wij ook niets bij ons en waren toch zeer hongerig. Gelukkig voor ons waren juist de heidebessen rijp, en deze verschaften ons laving; wij vonden ook een' struik met vele rijpe frambozen; mijne zuster beproefde het, om de kleine gele paddestoelen te eten, die zij anders wel voor onzen

grootvader gezocht had. Mij smaakten zij niet en mijner zuster bekwamen ze ook niet goed.

Toen de middag reeds voorbij was, kwamen wij op eene plaats, waar het bosch ten einde liep. Wij zagen rond, het was echter voor ons eene geheel onbekende streek; ook zagen wij geen dorp, want de dorpen waren allen afgebrand. Terwijl wij zoo stonden. zagen wij in de verte ruiters aankomen; wij verstaken ons in het kreupelbosch, de ruiters kwamen digter naar ons toe; het waren menschen van een woest voorkomen, met roode rokken, lange baarden en vreemde mutsen, zij hadden eene lange, scherpe spies in de hand. Daarbij kwam nog iets, dat verschrikkelijk was om te zien: zij hadden menschen, vrouwen zoowel als mannen, met de handen aan hunne zadelknoppen gebonden, die op deze wijze mede voortgesleept werden, of even zoo snel als de paarden nevens dezelve moesten loopen; zij hadden maar weinig kleederen aan, maar naar deze kleederen te oordeelen moesten het boeren of burgers uit ons landschap zijn; het jammergeschrei dezer arme menschen klonk verschrikkelijk. De ruiters hadden ook groote honden bij zich, die op het kreupelbosch, waarin wij ons verstoken hadden, toesprongen en zoo tegen ons blaften, als de honden gewoonlijk doen, wanneer zij het wild in zijn leger ontdekt hebben. Daar echter hunne meesters, waarschijnlijk wegens het jammergeschrei der gebondene menschen, het blaffen niet hoorden en er geen acht op sloegen, maar steeds voortreden op het vlakke veld, lieten de dieren eindelijk van ons af en volgden de ruiters.

Zoodra wij bemerkten dat wij vrij waren, kropen wij uit het kreupelbosch te voorschijn en spoedden weêr in het woud op. Ik was echter door den eersten schrik en door benaauwdheid zoo vermoeid geworden, dat mijne zuster mij bij de hand leiden moest. Het werd donker en wij troffen geen menschen aan, die ons raad en hulp zouden hebben kunnen verschaffen, en onze hut konden wij ook niet weêrvinden. Wij gingen onder een' ouden boom zitten en schreiden; ik bad al de kleine spreuken en verzen, die ik

kende, want mijn overleden grootvader had gezegd: als de kinderen aandachtig bidden, dan is onze lieve Heer en zijne heilige engelen in hunne nabijheid, en ik bad immers zeer aandachtig in mijn' nood, toen ik dus eindelijk nog het avondgebedje opgezegd had, hetwelk luidt: »beveel uwen engel, dat hij kome en ons, uw eigendom, bewake," viel ik weldra in een' gerusten slaap en mijne zuster sliep ook. Deze wekte mij echter nog voordat het geheel dag was, en zeide: Jakob, hoort gij niet, hoe de honden in de verte blaffen? Ik luisterde ook en werd bang, want ik dacht aan de kwade honden, die de ruiters bij zich hadden; toen het echter lichter werd en wij weder moed kregen, bemerkten wij wel, dat hetgeen wij voor hondengeblaf hielden slechts het plasschen van een beekje was, welks kleine waterstralen over de steenen op het andere water nedervielen. Zoo hadden wij dan nu toch iets te drinken, dat ons zeer goed te pas kwam, want wij hadden den vorigen dag niets te drinken gehad.

Mijne zuster zeide: laat ons het beekje volgen, dan komen wij misschien wel bij eenen molen. In het vorige jaar, toen moeder en ik stroo zochten en in het bosch verdwaald raakten, volgden wij ook een beekje en kwamen spoedig bij eene weide, waar de Karsdörfer molen staat.

Wij arme kinderen wisten niet, dat indien wij ook werkelijk in de omstreek, van welke mijne zuster sprak, geweest waren, wij er toch geen' molen meer zouden gevonden hebben; want ook deze hadden de vijanden in asch gelegd. Daarbij kwam, dat wij uit onwetenheid in plaats van nederwaarts den afloop van het water te volgen, opwaarts gingen en hierdoor dieper het woud ingingen. Eindelijk, na verloop van ettelijke uren, zeide ik tot mijne zuster: zeg, lieve Leentje, is dat niet de bron, uit welke ik grootvader water gehaald heb? En dat was werkelijk het geval: wij keken rond en nu bemerkten wij weldra in de nabijheid de kolenbrandershut.

De deur staat immers open, zeide mijne zuster, zou er misschien iemand in wezen? Wij luisterden eenige minuten

in het kreupelbosch, toen wij echter niets hoorden, gingen wij er heel voorzigtig naar toe. Toen wij er in keken werden wij zeer verschrikt, want onze overleden grootvader lag ter zijde gekeerd op den grond; het beddegoed, waarop hij gelegen had, was weg, en een gedeelte van zijne kleedingstukken had men hem ook ontnomen; het lijk droeg echter reeds teekenen van bederf, zoodat het ons ijsde, nader te treden. Een poosje daarna zocht mijne zuster in de hut rond naar het zakje met gort en grutten, want wij zouden ze gaarne in het water geweekt en gegeten hebben, maar het was alles weg; er was niets meer in de hut, dan het lijk en het mos, waarop wij den eersten nacht geslapen hadden; wij wisten niets aan te vangen, dan ons in de schaduw der hut neder te zetten en te schreijen.

Mijne zuster had groot medelijden met mij. Ik was door honger en kommer zoo vermoeid, dat ik naauwlijks opstaan kon; zij zeide tot mij: blijf hier maar zitten Jakob, ik wil u eenige frambozen gaan halen. Zij ging, maar zij bleef lang weg; toen werd mijn angst zeer groot, ik stond op en zag naar alle kanten in het woud rond; maar ik kon mijne zuster niet zien, en ik durfde ook niet van de hut afgaan, want ik dacht, dat ik weêr zou verdwalen. Toen begon ik uit alle krachten mijner ziel te bidden; en ik bad niet mijne van buiten geleerde verzen en spreuken, maar ik bad van harte, met de eigene woorden, die mijn nood mij ingaf. Trouwens het was, alsof er een gedeelte van de krachten des geloofs van mijn' overleden grootvader op mijn hart was overgegaan; ik heb destijds zoo zeker en vol vertrouwen met mijnen lieven Heer gesproken, als een kind met zijnen vader spreekt, en ik gevoelde en wist ook zeker, dat hij mij hoorde, toen ik hem zoo om zijne bescherming en hulp voor mij en mijne zuster bad.

Wanneer ik aan die oogenblikken van ellende terugdenk, dan moet ik wel zeggen, dat het voor mij zeer zware heete tijden van beproeving waren; evenwel zou ik ze niet voor vele, ja voor al de genoegelijke oogenblikken mijns levens

willen verruilen. Want hoe jong ik ook was, had ik destijds toch reeds den regten ankergrond, midden in de zee des rampspoeds gevonden, waar de ziel des christens in alle gevaren van ziel en ligchaam zich redden kan. Het is waar, er kwam later een tijd voor mij, het was de droevigste mijns levens, in welken ik mij uit die veilige haven had laten lokken, en een stroom mij overviel, die mijne ziel in doodsgevaar bragt; maar ook toen ondervond ik, wat ik reeds in mijne kindschheid ervaren had: dat er eene hulp in de nabijheid was, die het ernstig noodgeschrei te gemoet komt, tot een leidend touw, dat mij tot mijn' ankergrond terugvoerde.

Ik hoorde menschenstemmen in mijne nabijheid; ik was niet bang meer, ik dacht, dat zij tot mijne hulp gezonden zouden zijn. Ik ging naar de plaats toe, vanwaar de stemmen kwamen, en zag mijne zuster met twee mannen aankomen. Mijne zuster schreide bitter. Ach Jacob, zeide zij tot mij, wij hebben nu geen' vader, geene moeder en ook geene broeders meer. Ja, zeide de eene der beide mannen, welken ik mij herinnerde somtijds bij mijnen grootvader gezien te hebben, gij arme kinderen zijt thans ook weezen geworden, zoo als de meeste andere kinderen, die de gruwzame zwaarden en spiessen nog ontkomen zijn; deze dagen hebben aan vele vaders en moeders het leven gekost.

Dit berigt, dat de beide mannen aan mijne arme zuster mededeelden, toen deze hen herkend en naar den toestand harer ouders gevraagd had, luidde zoo vreesselijk, dat mij het hart nog siddert, als ik aan den verpletterenden indruk denk, dien het op mij maakte. De Kroaten waren door eenen landman, dien zij gegrepen en door slagen tot bekentenis gedwongen hadden, naar den sluiphoek geleid, waar de boeren onzer plaats, onder welke ook mijn vader was, hun vee en hunne have verborgen hadden. De boeren wilden, toen zij eerst slechts weinig vijanden zagen, zich en hunnen eigendom verdedigen, en schoten hierbij ongelukkiglijk eenige Kroaten neder; dit maakte de woede dezer woeste krijgslieden zoo zeer gaande, dat zij zonder eenige

verschooning oud en jong ombragten; onze vader, als ook onze beide broeders waren onder de vermoorden, ook onze moeder, die de liefde tot de haren naar deze slagtbank gevoerd had, werd ellendig vermoord, en het dorpje staken de vijanden, nadat zij het uitgeplunderd hadden, in brand.

De dag, waarop wij beide kinderen van de hut afgedwaald waren, was eigenlijk voor ons een dag van groote bewaring en redding geweest. Want, zooals de beide mannen vermoedden, waren het afzonderlijk rondzwervende vijanden geweest, welke op dien dag in de hut kwamen en alles wat zij gebruiken konden, medenamen. Bij de onuitsprekelijke gruwzaamheid, welke deze menschen zelfs jegens kinderen en inzonderheid jegens het zwakke geslacht pleegden, zou het misschien onze onvermijdelijke dood geweest zijn, indien wij met hen in aanraking gekomen waren.

Onze beide redders waren zelven slechts als door een wonder uit de handen der vijanden gered geworden. Zij behoorden eigenlijk niet tot onze, maar tot eene naburige dorpgemeente, doch de woede, die de tegenstand van ons volk bij de vijanden had gaande gemaakt, had ook hunne plaats getroffen; zij waren juist in de nabijheid van eenen vijver werkzaam geweest, toen de ruiters hun dorp binnendrongen; half in het water en slijk staande, hadden zij zich in het digte riet verborgen gehouden, tot dat zij des nachts het woud bereikten, waar zij mijne zuster aantroffen. Zij hadden haar met eenige stukken zwartbrood verkwikt, dat zij bij zich hadden, en ook ik, die door honger afgemat was, kreeg spijze van hen, die ik in al mijn leed over mijne ouders met eene bewusteloos werkende begeerte verteerde.

Mijne zuster had den mannen verhaald, dat haar grootvader gestorven was en dat zijn lijk nog in de hut lag. De goede lieden hadden mijn' grootvader gekend en zeer lief gehad, want in den grooten nood van den toenmaligen tijd hield men zulke zielen vol kracht en geloof in hooge waarde. Toen zij het lijk zagen, weende een van hen. De man, zeide hij, heeft mij menig woord toegesproken, dat ik vasthouden wil

en dat mij in nood en dood troosten zal; ik zal gaarne mijne hand leenen, om zijn lijk de laatste eer en den christenpligt te bewijzen.

Het was voorzeker eene stille lijkstaatsie, toen wij onzen grootvader daar in het woud ter aarde bestelden; er werd noch geluid noch gezongen, er was ook niemand, die overluid een gebed uitsprak, wij hadden geene kist, waarin wij hem leggen, noch touwen, waaraan wij het lijk konden nederlaten in de slechts vlak uitgeholde groeve, maar het was mij, alsof er boven en rondom mij zeer vele onzigtbare getuigen waren, die zich verheugden, dat de oude Jakob, (zoo heette mijn grootvader) rust gevonden had, en de tranen van twee arme ouderlooze kinderen, welke op het graf vielen, waren in de ooren dezer onzigtbaren eene toereikend luide en om hulp smeekende weeklagt.

»Wij moeten ons nu maar op weg begeven naar Parstendorf,'' zeide een der beide mannen, »indien wij er voor het aanbreken van den dag zijn willen; de omstreken tot daar aan toe zullen dezen nacht vrij veilig zijn, want de vijanden zijn alle voorwaarts gerukt, wijl er niets meer te rooven en te branden valt.''

»Laat mij eerst nog een weinig van mijnen arbeid uitrusten, zeide de andere; de schoffel van den ouden kolenbrander, waarmede ik het graf gegraven heb, was zoo ellendig: armen en handen hebben het meeste moeten doen.''

De beide mannen rusteden en laafden zich met een' frisschen dronk uit de bron; wij kinderen zaten stil en bedroefd naast hen. »Maar wat zal er,'' dus begon de een, »van de beide arme wormen worden, wij kunnen ze hier toch niet in het bosch laten, waar zij voorzeker verhongeren of den wolven en, wat even zoo erg zoude zijn, den vijand tot buit verstrekken zullen. Ik ben werkelijk in de tegenwoordige ellende blijde, dat mijne overledene vrouw mij geene kinderen gebaard heeft, en dat ik even zoo vrij en ongehuwd in de wereld sta, als gij buurman, die nog ongetrouwd

zijt, maar wat wij ten aanzien van onze eigene kinderen niet behoeven te doen, dat moeten wij juist thans aan vreemden doen."

De ander was met het goede voornemen van zijn' buurman wel te vreden, en zoo begon reeds van dat oogenblik af het gebed van onzen overleden grootvader verhoord te worden: wij werden gered uit het destijds zoo nabij zijnde gevaar, en vriendelijk, als aan de hand eener moeder, geleid. Ik heb de namen der beide vrienden in nood, die God ons gezonden had, of nooit te voren, ofschoon een derzelve bij mijnen grootvader kwam, hooren noemen, of ik heb dezelve in de veelvuldige wisselingen der lotgevallen mijner kindscheid vergeten, weshalve ik hun niet eens op aarde mijnen dank zou hebben kunnen betuigen, echter hoop ik hen in de eeuwigheid te vinden, en zal mij dan dankbaar met hen verheugen over de groote goedheid, die zij aan twee arme verlatene weezen betoond hebben.

Het was bijna avond geworden. Komt kinderen, sprak de oudste der beide mannen, wij moeten nu verder; niet waar buurman, zeide hij tevens tot den anderen jongeren, gij neemt den kleinen jongen, als hij niet goed loopen kan, nu en dan op uwe schouders, ik wil u gaarne, zoo veel mijne krachten veroorloven, daarin behulpzaam zijn. De buurman toonde zich tot deze liefdedienst bereid, want het lijden maakt de harten der menschen week; toen hij zag, dat ik niet schielijk genoeg meer kon voortkomen, nam hij mij op zijn' rug en stapte schielijk met mij voort.

Wij kwamen in den nacht het bosch uit op het vrije veld. Alles was stil en rustig, want de vijanden waren uit de nabuurschap vertrokken, en de meeste voormalige bewoners des lands sliepen den doodslaap onder het puin hunner vernielde huizen of hier en daar verstrooid op de velden, en diegene van hen, welke den dood ontkwamen, waren of door den vijand medegesleept, of hadden zich op de heide en in de bosschen verstoken, waar velen hunner van honger omgekomen zijn. Wij arme kinderen behoefden, Gode zij

dank! niet lang te hongeren; nog voordat de morgen aanbrak kwamen wij te Parstendorf bij een groot huis aan. De menschen sliepen reeds; onze beide redders klopten aan de vensterluiken, voorzigtig keek er iemand boven uit de vensters, en toen men de mannen, van welke de een hier dikwijls kwam, herkende, deed men de deur open en liet ons binnen. Eene bejaarde vrouw opende ons de deur; zij lichtte ons met de lamp en bragt ons in de kamer.

»Gij zult ons wel niet kwalijk nemen, mejuffrouw," zeide de oudste der beide mannen, »dat wij beiden, niet alleen zelven tot u en tot mijnen neef, mijnheer den opziener, onze toevlugt nemen, maar u ook nog twee arme, half verhongerde weezen medebrengen, die wij in het bosch gevonden hebben; trouwens wij weten, dat gij u beiden gaarne verlatenen en weezen aantrekt." Hij verhaalde daarop aan de opzieners vrouw van onzen overleden grootvader en deszelfs vromen levenswandel, van het jammervol einde onzer ouders en beide broeders en hoe hij en zijn buurman ons in het bosch gevonden hadden. De vrouw wischte zich een' traan af, en vroeg mij op een' vriendelijken toon: »gij zult wel braaf honger hebben, kleinen?"

»Ja," zeide de jongste der beide mannen, »de knaap heeft het mij moeijelijk genoeg gemaakt. Hij heeft van honger en vermoeidheid niet kunnen loopen; ik heb hem bijna den ganschen weg hier naar toe op den rug moeten dragen en slepen."

De goede opzieners vrouw ging dadelijk heen en haalde een' pot met melk en brood, waarvan zij ons een' schotel vol brokkelde; ook de beide mannen kregen rijkelijk te eten.

»Ik moet het wezenlijk als een wonder aanmerken," zeide de oudste van onze geleiders, »dat men hier in het huis van mijn' neef zoo veel heeft, dat men de hongerigen spijzigen den noodlijdenden rijkelijk geven kan. In onze geheele buurt is naauwelijks een bete broods te krijgen en geen droppel melk er bij. De Wallensteinsche benden heb-

ben al het vee weggedreven of afgemaakt; het brood, als ook de gort en het meel geroofd, zelfs het ongemalen graan hebben de Kroaten in het water geworpen; de vruchtboomen met het nog ongerijpte ooft nedergehouwen en verdorven”

»Ja,” zeide de vrouw, »het is mij zelve een wonder, dat er om ons huis en kleine bezitting zulk een’ draad gespannen is, welken de onstuimigheid en gruwzaamheid der vijanden niet hebben mogen overschrijden. Gij kent mijn’ man, hoe hij niet gewoon is iemand te vleijen noch te huichelen, maar tegen vriend en vijand ronduit spreekt, wat zijne overtuiging hem zegt, dat voor God goed en regt is. Tegenover zulk een’ vijand als de tegenwoordige, zou het grijze hoofd van mijnen lieven man met zijne vrijmoedige tong niet lang op de schouders staan gebleven zijn. Toen wij dus van de gruweldaden hoorden, welke het Wallensteinsche leger overal pleegde en hetzelve nader tegen ons kwam oprukken, besloten wij ons huis en kleine erve te verlaten en naar Lubeck te vlugten, waar mijn man een’ jongeren broeder en ook nog aandeel aan zijn vaderlijk huis heeft. Dan juist in die dagen, toen wij ons tot dat einde reisvaardig maakten, kreeg ik eene zoo hevige keelontsteking, dat ik bijna moest stikken; ik had dag en nacht de grootste pijnen en benaauwdheden. Ik kon naauwelijks geluid geven, maar hetgeen ik sprak, was altijd slechts de dringende aanmaning, dat mijn lieve man toch de vlugt niet zoude opgeven, maar of alleen of zelfs met mij zich spoedig op weg begeven; ik wilde, wanneer het wezen moest, liever dadelijk in de eerste oogenblikken van ons vertrek sterven, dan met mijn’ man in de handen van den gruwzamen vijand vallen. Maar hij zeide tot mij: »waarom is uw hart zoo onrustig in u, en zijt gij zoo kleingeloovig? Is misschien de arm des Heeren verkort, en is er geen redder meer in den hemel? Heeft Hij niet zelf ons deze uwe zware ziekte toegezonden tot beproeving en bevestiging van ons geloof? Daarom wacht op den Heer; wees getroost en onversaagd; zijne hulp kan ons even zoo goed hier in ons huis aan den grooten

weg tot een' vurigen muur tegen de woede der vijanden verstrekken als in Lubeck. Laat ons hem slechts bidden, dat hij ons geloof beware en sterke; dan laat er komen, wat er komen wil, want niemand onzer leeft zich zelven; leven wij, dan leven wij den Heere, sterven wij, dan sterven wij den Heere."

»Zulk een geloof is thans ongetwijfeld zeldzaam in Israël," zeide onze oudste geleider.

»Laat dat daar," zeide de opzieners vrouw, »ik voor mij ben overtuigd, dat er in de tegenwoordige heete dagen van rampspoed menige aar op den akker des Heeren rijpen zal en dat er thans zeer vele volle garven naar den raad des Heeren gemaaid en in zijne hemelsche schuren verzameld worden, voor den dag der eeuwige vergelding en vreugde. Dan, om u verder te verhalen: het vertrouwen van mijnen lieven man werd niet beschaamd; want niemand wordt immers beschaamd, die op hem vertrouwt, den helper in allen nood. God heeft beschikt, dat dadelijk in de eerste dagen, toen het vijandelijk leger voorbijtrok, nadat men ons, wel is waar, al onze paarden en ons vee ontnomen had, de Aartshertog Leopold in ons huis kwartier nam. Deze goedhartige, zachte heer, dien de woestheid en de gruwzame daden van het Wallensteinsche leger zelven een wezenlijke gruwel zijn, was onderweg door eene koorts aangetast en moest langer dan eene week het bed en de kamer houden. Ik lag nog altijd zwaar ziek te bed, mijn man deed echter alles, wat in zijn vermogen was, om den goeden heer en zijn volk zijne dienstwilligheid en oplettendheid te betoonen. Hij heeft meermalen met den Aartshertog gesproken en deze schijnt goed vertrouwen in hem gesteld te hebben. Men heeft ons al het vee en have, dat men ons ontroofd had, teruggegeven, en mijnen man is het opzigt over de leveringen der veldmunitie en andere dingen toevertrouwd, die men niet bij de boeren vinden en rooven kan. Dit is nu, wel is waar, een slecht gewin voor ons, want zij betalen mijnen man bijna alles in zoodanige munt, die de koopman slechts tegen-

over het vijandelijk zwaard nemen mag, wijl zij uit gesmolten klokken en kanonnen geslagen is, en evenwel toch voor zilver of zelfs voor goud zal doorgaan. Mijn regtschapen man kan dit geld met geen goed geweten aan de leveranciers of aan de gedeeltelijk arme verkoopers geven; maar wij leggen er zelfs bij, zoolang wij iets hebben, en verlaten ons voor de toekomst op Gods hulp. Doch eene groote weldaad van God bleef het ons altijd, dat de goede Aartshertog in ons huis kwam, want dit is ons sedert eene sterke beschutting tegen de vijanden geweest. Wij hebben vier keizerlijke ruiters als wacht bij ons — zij slapen hier over in den stal, als het dag is zult gij hen zien. Het is waar, wij moeten de mannen en hunne paarden op onze kosten onderhouden, want van de beloofde schadevergoeding hebben wij nog niets te zien gekregen, maar het zijn brave, fatsoenlijke lieden, uit het regiment van den Aartshertog, zij vorderen niet meer van ons, dan zij tot hun onderhoud noodig hebben en beschermen ons en onze have met dappere hand. Zoo zijn wij er, God dank, nog altijd veel beter aan, dan zoo vele duizenden anderen in ons land. Want ik ben wêer gezond, en mijn lieve man is het, niettegenstaande zijn ouderdom, ook; terwijl alle velden en tuinen in andere dorpen verwoest zijn, zijn de onzen en zelfs ook die onzer buren nog grootendeels ongeschonden; wij hebben ongehinderd ons hooi binnen gehaald en zelfs reeds een gedeelte van ons graan geoogst, zoodat wij, indien God ons zijnen zegen blijft schenken, brood zullen hebben voor ons en voor vele hongerige medemenschen. Wij zijn daarom ook geheel onbekommerd: want kinderen hebben wij immers niet en wat kunnen wij beide oude lieden ten slotte verder uit dit moeijelijke leven medenemen dan de zaligheid onzer zielen.

Terwijl de vrouw van den opziener met onze begeleiders sprak, hadden wij beide kinderen gegeten zooveel wij lusten. De goede vrouw kon wel aan ons zien, dat wij zeer vermoeid waren, zij nam mij bij de hand en beval mijne

zuster ons te volgen; boven in eene kamer waren twee bedden, waarop wij mogten gaan liggen.

Het was reeds tegen het aanbreken van den dag, toen wij, na eene zoo groote vermoeijing, ons te rust begaven; het was dus niet te verwonderen, dat wij tot aan den middag sliepen. Mijne zuster was het eerst wakker, zij wekte mij ook. Zij was reeds op die jaren, dat men alles meer ter harte neemt; hare eerste gedachte was aan onze vermoorde ouders. Ach Jakob, zeide zij, wie zal ons nu tot vader en moeder verstrekken? Ik zeide naar mijn kinderlijk verstand: ik zal maar de opzieners vrouw tot mijne moeder aannemen, want zij is eene goede vrouw; ik zal haar lief hebben, als mijne moeder, en wil haar gehoorzaam wezen in alles, wat zij mij zegt.

De goede vrouw had in de zijkamer, die slechts door een dun planken schot van ons slaapvertrek gescheiden was, mijne woorden gehoord; zij trad te voorschijn en zeide glimlagchend: ja kleine Jakob, ik zal uwe moeder zijn, zoo gij een vroom kind zijt en blijven wilt. Kleedt u nu maar spoedig aan en gaat met mij naar beneden tot mijn' man.

Daar breng ik u twee pleegkinderen, twee arme weezen, zeide de opzieners vrouw tot haren man, die reeds aan tafel zat. Zij zijn de kleinkinderen van den ouden schoolmeester Jakob te Forstheide, die in zijne gezonde jaren dikwijls in ons huis kwam, en die ons eens zoo veel van zijnen landsman, den godzaligen Johan Arnd verteld heeft.

De opziener zag ons met een vriendelijk vorschend oog aan. Het was een man ten naasten bij van denzelfden ouderdom, als mijn overleden grootvader; zijn haar was sneeuwwit; het kwam mij voor, als of hij veel op mijn' grootvader geleek, zoodat ik spoedig groot vertrouwen in hem stelde. Hij wendde zich tot mij, den kleinsten, en vroeg: gij zijt dus een kleinzoon van den schoolmeester van Forstheide; wat heeft uw grootvader u dan geleerd? Ik antwoordde zeer vrijmoedig: hij heeft mij bidden geleerd en ook lezen; ik heb reeds zeer vele schoone geschiedenissen

in den bijbel gelezen. Hij vroeg mij verder, of ik mijn' grootvader dan ook zeer lief gehad had. Ik nikte stilzwijgend, maar mijne tranen antwoordden hem toch. — Nu, zeide hij, dat gij bidden geleerd hebt, is zeer goed, wanneer gij nu ook goed arbeiden en iets goeds met uwe handen verrigten leert, dan hebt gij de beide beste dingen bij elkander.

De goede oude heer liet ons mede aan zijne tafel zitten, wij moesten met hem en zijne huisvrouw eten; de beide mannen, die ons bragten, hadden ook reeds brood en huisvesting gevonden: de vrouw van den opziener had hen voor den aanstaanden veldarbeid, en, als zij blijven konden, ook voor de latere werkzaamheid van haar huis gehuurd.

Ziet gij, kinderen, zeide de opziener, dat is de zegen, dien uwe vrome ouders u hebben nagelaten; zij hebben bij hun leven hunnen armen naasten veel liefde bewezen en nu heeft God ook voor u eene deur geopend, heeft u tot vrienden van uwen overleden grootvader gevoerd; tot menschen, die God vreezen gelijk hij.

Dit woord was een waar woord. In het huis van den opziener Reichel heerschte godsvrucht en, midden onder den toenmaligen oorlog en het krijgsrumoer, een ware hemelvrede. Men kon van hem, onzen ouden pleegvader, en van zijne echtgenoote, de woorden van den Evangelist zeggen: zij waren beiden vroom voor God en wandelden in alle geboden en instellingen des Heeren onberispelijk. Inzonderheid was hunne liefde tot Christus zigtbaar door de werkende liefde, welke zij in de toenmalige tijden van groote en algemeene ellende aan alle hulpbehoevenden en noodlijdenden bewezen. Men zou dikwijls niet hebben geloofd, dat het brood, dat de velden opleverden, voor zoo vele hongerigen, met welke het gedeeld werd, toereikend konde zijn, en echter was Gods zegen nog grooter dan de milddadigheid dezer lieden, wij allen hadden altijd overvloedig, wat wij tot ligchaamsonderhoud en nooddruft behoefden.

Met dat ligchamelijke brood deelde echter ook dat vrome paar het geestelijk brood des levens aan allen, die het wilden aannemen, zeer ijverig uit, inzonderheid aan ons, hunne huisgenooten en pleegkinderen. De vrouw van den opziener had met de woorden, die zij tot onze begeleiders zeide, te regt aangemerkt; de toenmalige ellende heeft vele duizende menschen de oogen en harten geopend voor hetgene hemelsch en goddelijk is; de menschen namen zoo begeerig en zoo geroerd de woorden van troost en vermaning, de woorden des Evangelies van de vaderliefde Gods tot zijne verdwaalde kinderen aan, dat de geestelijke kost in het huis van Reichel voorzeker zeer velen kracht gegeven heeft, den weg des lijdens moedig te bewandelen en het doel te bereiken, even als daar den Profeet Elias het brood, dat de engel op den weg zijner vlugt hem reikte. Ook van mij zelven moet ik zeggen, dat het zaad des woords, dat deze beide menschen dagelijks uitstrooiden, in mijne ziel niet altijd op den weg viel, waar het vertrapt en door de vogelen opgegeten werd, maar God had door het leed en de smart, die ik reeds vroegtijdig ondervinden moest, mijn jong hart geopend als een akker, dien de scherpe ploeg doorklieft; het koren viel er in en is niet geheel verloren gegaan. Wanneer ik des avonds in de stilte in mijn bed lag, heb ik zeer dikwijls vurig gebeden en heb in dezen tijd ware hemelvreugde in mijne ziel gesmaakt. Ik begreep en erkende misschien reeds somtijds, wie ik arme mensch en wat en wie mijn Heiland en verlosser was.

Ik zou, wel is waar, naderhand menigmaal op menschelijke wijze hebben kunnen vragen, waarom wij beide arme weezen, mijne zuster en ik, dezen vrede en deze voor onze ziel en voor ons ligchaam zoo weldadige verzorging niet langer genieten mogten. Dan, Gods raad is immers altijd de beste en naar dezen raad nam ons geluk weldra een einde. Wij waren nog niet veel langer dan drie jaren bij onze pleegouders geweest, mijne zuster reeds als vlijtig dienstmeisje en helpster der huisvrouw, doch ik nog als schoolknaap, toen

de heer Reichel en bijna te gelijk met hem zijne lieve vrouw ziek werd. Zij hadden dikwijls gezegd, zoodat wij kinderen het zelfs hoorden, och of onze lieve Heer onzen wensch mogt verhooren, dat wij beiden op denzelfden dag stierven, want onze zaken zijn, voor zoo ver menschelijke kracht en inzigt reikt, zoodanig in orde, dat niemand onzer den ander behoeft te verbeteren. Deze wensch is den braven lieden op eene zeer bijzondere wijze vervuld, want zij zijn beiden, niet slechts op éénen dag, maar op hetzelfde uur gestorven. De oude opziener overleed het eerst, hij liet zijne vrouw, die in eene zijkamer lag, door mijne zuster zeggen: dat hij haar van harte dankte voor alle liefde en trouw, die zij hem gedurende zijn leven bewezen had, en zoo hij haar met of zonder zijn' wil eenig leed gedaan had, bad hij haar met berouw om vergeving, ook liet hij haar van harte Gods genade en vrede op hare zalige reis naar het vaderland wenschen. De vrouw echter, toen zij dit gehoord had, antwoordde — of in phantasiën van koorts of met het volle bewustzijn, weet ik niet — met een zeer opgeruimd glimlagchen: »dat zij haren heer liet zeggen, dat hij nog een weinig moest wachten, daar zij weldra gereed zou zijn en ook met hem tot den vader gaan." Toen mijne zuster wêer bij den ouden heer kwam en dezen de boodschap wilde overbrengen, was hij reeds overleden, en dra daarna begon ook de doodstrijd bij de vrouw onze pleegmoeder, waarna zij spoedig en zacht ontsliep.

Dit is voorzeker in de toenmalige tijden van oorlog een zeldzaam voorbeeld van een echtelijk paar, dat in zulk eenen vrede en zelfs uiterlijke bewaring geleefd heeft en gestorven is. Er zijn zoo vele duizenden bij ons van huis en hof verdreven en ellendig omgekomen, en echter waren er zoo vele waarlijk vrome christen menschen onder. Men kan hier niet zeggen: de eene was beter dan de andere, daarom ging het dezen zoo en genen anders, maar dit alleen kan men zeggen: dat Gods raad de beste is, en dat deze raad ten doel heeft, dat het allen menschenzielen welga.

Wij waren in den zomer van 1627 in het huis van den heer Reichel gekomen, toen hij en zijne vrouw stierven was het in den herfst van 1630. De goede pleegouders waren door hunnen zachten dood al den jammer ontgaan, die kort daarna ook over het tot hiertoe verschoond geblevene huis en deszelfs naburen uitbrak. De erfgenaam, de broeder van den heer Reichel, te Lubeck, had nog wel iets van zijn erfdeel gered, maar veel zal het niet geweest zijn. Want toen de koning van Zweden met zijn zegerijk leger in Pommeren rukte en de keizerlijke troepen van daar wijken moesten, kregen wij ook in ons huis zoo veel onstuimige inkwartiering, en er voegden zich zoo veel vrijbuiters bij, dat binnen kort de stallen even als de meelkisten en de kelder, bijna ledig waren, en wij met het overige huisgezin dagelijks niet meer te eten hadden, dan een weinig haverpap.

Het was kort voor kersmis, nog voordat de veldmaarschalk van Schauenburg zijne sterke legerplaats bij Garz verliet en Gustaaf Adolf er binnen rukte, toen er een woeste hoop uit het leger van Conti in onze omstreken kwam. Het waren meest Kroaten, een gespuis, dat in alle onmenschelijkheden en gruwelen vermaak vond. Eer nog het licht der brandfakkels, de gloedkolommen der door dezelve aangestokene huizen en buurtschappen ons oog bereikten, waren reeds de geruchten hunner daden ter onzer ooren gekomen; er bleef ons tegen de wreedaards niets anders over, dan de vlugt, zoo niet het eene geslacht den bijna zekeren, snelleren, het andere den langzameren, gruwelijkeren dood ontgaan wilde; want die barbaren gaven destijds, waar zij maar kwamen, alles aan hunne onbeteugelde woede prijs. Het scheen nog steeds onzeker, of die krijgsbende geheel in onze streek komen, dan of zij niet veeleer in regte lijn naar dat oord zoude trekken, waar Tillij met zijn leger stond; mijne zuster en ik waren daarom nog altijd op den raad van den pachter in het huis van den opziener gebleven en met ons eenige weinige dienstboden, de ande-

ren had de vrees voor den vijand naar verschillende rigtingen verjaagd. Op zekeren avond, het was weinige dagen voor het kersfeest, omstreeks tien uur, toen wij juist het plan hadden, om te gaan slapen, hoorden wij het geschreeuw van eenen buurman op ons heem: de vijand is nabij, redde zich, wie zich redden kan. De anderen vloden oogenblikkelijk, ik was reeds half ontkleed, en kleedde mij schielijk wêer aan; toen trad mijne zuster in mijne kamer en bad mij luid schreijend om Gods wil, dat ik haar toch niet zoude verlaten, maar spoedig met haar ontvlugten. Wij ontkwamen nog juist van pas door de deur van de hooischuur op de versch gevallene sneeuw en liepen het kreupelbosch in, om ons daar te versteken; toen echter de vijanden, nadat zij het huis ledig gevonden hadden, het vuur op het dak der schuur wierpen en de opstijgende vlam een licht verspreidde zoo helder als de dag, achtten wij ons daar niet meer veilig, maar liepen, misschien tot ons geluk, wijl hierdoor ons voetspoor in de sneeuw voor onze vervolgers onkenbaar werd, eerst een groot eind op den weg voort, en vervolgens in het woud op. De vijand was naar het noorden getrokken, en wij hadden ons, door Gods beschikking naar het zuiden gewend, in eene streek, waar niets meer af te branden en te overweldigen was, wijl zij reeds voor verscheidene jaren door den oorlog verwoest was. Deze onze vlugt was nog veel verschrikkelijker en moeijelijker, dan die voor drie jaren, ofschoon ik thans over negen, mijne zuster zestien jaren oud was, en wij dus alle beiden veel sterker waren, dan bij de eerste vlugt. Want destijds was het zomer en zelfs de nachten waren kort en warm; thans was het midden in den winter, dat het lange nachtelijke duister en de koude heerschen.

Lieve zuster, zeide ik, toen wij eenige uren geloopen hadden, ik kan niet verder; ik moet van vermoeidheid liggen blijven. Mijne zuster moedigde mij aan, om toch nog verder te gaan; toen hoorden wij menschenstemmen. Wij bleven staan, en hoorden uit hun gesprek, dat het landslieden en

geene vijanden waren. Wij vatteden op nieuw frisschen moed, spraken de menschen aan en hoorden nu, dat ook zij uit vrees voor den vijand de vlugt genomen hadden.

Behalve de ellende van den oorlog was er destijds nog eene andere plaag over ons landschap gekomen, namelijk die van eene menigte wolven. Deze dieren, aangelokt door het gevallene en gedoode vee, als ook zelfs door de lijken der vermoorde of door ellende omgekomene menschen, hadden zich in de verlatene streken, waar niemand hun weêrstand bood, zoo vermenigvuldigd, dat er geheele kudden derzelve in de wouden en op de heide rondzwierven, die dezen winter reeds verscheidene malen in de nabijheid van onze hoeve gekomen waren. In onzen eersten schrik voor den vijand hadden wij aan dit gevaar niet gedacht; thans nu de landlieden er over begonnen te spreken en het gehuil der wolven, nu eens van nabij, dan uit de verte ons oor trof, werd deze nieuwe vrees des te levendiger in ons; en wij drongen zoo digt mogelijk op de lieden.

Het was een verschrikkelijke nacht, zoo als ik er mij niet veel in mijn dikwijls van buiten verontrust leven herinneren kan, doch hij liep eindelijk ook ten einde, en het schoone morgenrood stond aan den hemel. Ons gansche gezelschap legerde zich op eene opene plaats, buiten het woud, men had van daar een zeer uitgestrekt gezigt over het vlakke veld. Er was nergens een dorp te bemerken; het was eene woestenij, zoo als de mensch in staat is ze te scheppen, wanneer de haat van den verderver en vijand der menschen zijnen geest ontsteekt. Een ieder haalde uit zijn' zak te voorschijn, wat hij aan levensmiddelen medegenomen had; ook mijne verstandige zuster had zich voor ons beiden met datgene voorzien, wat het verarmde huis ons had kunnen verschaffen. Het was niet veel, maar een medelijdende oude boer schonk ons bovendien nog een stuk van zijn brood. Hij was meermalen bij den overleden Heer Reichel geweest en kende ons. Wat zou de overleden opzigter zeggen,

zeide hij, van de ellende, die over zijn huis gekomen is, zou hij ook zeggen: »God leeft nog?"

Ja, zeide ik, hij zou nog altijd zeggen: »God leeft nog; ziel wat wordt gij toch moedeloos, wij willen gerust zijn en hopen, dan worden wij gered."

De goede oude nam mij mijn antwoord, dat voorbarig was, wijl hij eigenlijk niet met mij, maar met mijne zuster gesproken had, niet kwalijk, maar zeide: »gij kleine hebt ook wat bij den overleden opziener geleerd. Laat er u echter niet op voorstaan, maar laat het, even als hij meer door de daad dan door den mond spreken."

Het morgenrood had ons dooiweêr aangekondigd, dat ook reeds des voormiddags inviel. De warmere lucht zou ons bij onze moeijelijke wandeling welkom geweest zijn, indien er niet ook regen bij gekomen ware. In een verlaten huis, van hetwelk nog de onderste verdieping met hare zoldering bestond, hadden wij nog eens kort voor den middag uitgerust en ook een weinig geslapen, daarop begon ons gezelschap, dat uit achttien personen bestond, zich te scheiden. Een deel van hetzelve, en wel het grootste, wilde over Obisfeld naar Brunswijk, om daar een veilig heenkomen te vinden, een ander gedeelte besloot zich naar Maagdenburg te wenden. Onder deze laatsten was ook de oude boer, die ons met zijn brood verzadigd had en dien wij reeds vroeger gekend hadden. Mijne zuster en ik verzochten hem, hij mogt ons medenemen en hij nam er genoegen in. Zoo lang ik nog wat brood in mijnen reiszak heb, zeide hij, zult gij ook geen' honger lijden en in Maagdenburg zal God verder zorgen.

Wij durfden niet op den grooten weg blijven, wegens de overal rondzwervende soldaten en vrijbuiters, die zich voor soldaten uitgaven, wij moesten in den regen en dooi, dat ons het gaan op een' ongemakkelijken weg zeer moeijelijk maakte, midden door velden en wouden. Er was, wel is waar, destijds in die streek niets dan woest braakland, geene versch geploegde en bezaaide velden, doch, zoo als gezeid, het

gaan over dezelve was moeijelijk genoeg, en mij kleinen knaap knikten de kniën van vermoeidheid.

Wij waren thans noch met ons zessen; behalve mijne zuster was er nog eene andere vrouw, eene jonge boerin bij ons. Toen het avond werd, oordeelde de oude landman, dat het best was, dat wij een weinig in het bosch opgingen, wijl wij daar in de eerste plaats tegen wind en regen en, wanneer wij in een' boom klommen, zelfs tegen de wolven beveiligd waren; de anderen echter, benevens de jonge boerin, wilden liever onder de nog staan geblevene koetspoort van een vervallen huis, geheel in de nabijheid van het woud overnachten. De oude landman zeide: menschen, waarom doet gij dat? ziet gij niet, dat gij hier geene de minste bescherming tegen de wolven hebt? want zoo goed, als gij in geval van nood over steenhoopen heen naar boven op de koetspoort klauteren kunt, loopen deze dieren u achterna. Doch de anderen wilden niet, wijl zij bij het bosch slechts aan deszelfs gevaren, niet aan de tevens door hetzelve aangebodene middelen tot beveiliging dachten.

Tot ons geluk volgden mijne zuster en ik den ouden boer. Hij voerde ons niet diep in het woud, bij een' haagbeuk, op welks lage takken wij gemakkelijk naar boven klauterden. Wij klommen zoo hoog als wij konden; wij plaatsten ons ieder op een' tak, en leunden met den rug tegen den stam; de oude bond ons uit voorzigtigheid met een touw onder de armen door aan den stam vast, opdat, indien wij toevallig in slaap vielen, niet naar beneden mogten vallen. Ik kon echter, zoo moede ik ook was, niet vast in slaap raken. De regen hield op, en de maan scheen vrij helder door de ontbladerde boomen heen.

Het zal omstreeks middernacht geweest zijn, toen wij een jammerlijk geschrei hoorden, en de aanblik, dien het schijnsel der maan ons verschafte, was nog verschrikkelijker. Onze reisgenooten kwamen in vollen ren naar het woud loopen en een troep wolven achter hen aan; de oude boer schreeuwde

hen toe, dat zij schielijk bij ons in den boom zouden komen, zij kwamen ook nog zeer digt in onze nabijheid, doch toen omsingelden hen de wolven en verscheurden hen voor onze oogen, zonder dat wij hun den minsten bijstand konden bieden. Mij drong het angstgeschrei door merg en been en het zien verging mij. De boerin, ofschoon zij de zwakste persoon onder de drie was, kampte het langst met de grimmige dieren en met den doodstrijd, men hoorde haar nog schreijen en steenen, toen de wolven de beide mannen reeds hadden afgemaakt.

Dit was nu de tweede nacht van onze toenmalige vlugt; hij was nog verschrikkelijker, dan de eerste, en heeft mij zelven uit deernis met de stervenden de verschrikkingen en smarten des doods doen ondervinden; doch ook deze nacht ging voorbij. De wolven waren, toen de dag aanbrak, verzadigd met het vleesch der arme menschen, in het woud teruggeweken; toen wij van den boom afklommen, moesten wij de verscheurde lijken voorbij, van welke niets meer overig was, dan eenige bloedige beenderen en lappen kleederen.

Of wij van dezen nacht af nog een' nacht en twee dagen of twee nachten en drie dagen onderweg waren, dat is mij door de gedachten aan het gevaar, die alle anderen verdrongen, ontgaan. Dit alleen weet ik, dat onze goedhartige begeleider wegens onze vermoeidheid slechts zeer kleine dagreizen maakte, en dat wij ons eens des nachts een hoop verdord ried plukten en er ons mede dekten, om ons voor de koude te beschutten. Doch toen wij in Maagdenburg de poort binnen kwamen, was het juist kersavond en in vele winkels en in de huizen brandden lichten. Mijne zuster had nog eenige grossen geld in haren zak, die de overledene vrouw van den opziener haar bij onderscheidene gelegenheden gegegeven had. Tot hiertoe, zoolang wij door louter van menschen ontbloote streken getrokken waren, had het geld haar niet tot nut kunnen verstrekken, thans bekroop haar de lust, om voor ons beiden en voor den ouden boer eenige eetwaren te koopen. Wij gingen bij een' bakker in en kwamen er

eenigen tijd daarna etend wêer uit; wij dachten, dat wij onzen reismakker spoedig wêer konden inhalen, wij waren echter geen van beiden nog ooit in eene zoo groote stad geweest en wisten dus niet, hoe vele straten en stegen er zijn, ook hadden wij verzuimd, onzen reismakker, die ons vooruit was, iets van onzen handel te zeggen. Zoo gebeurde het dan, dat wij eerst een groot eind in eene straat, waar vele menschen heen- en wêer gingen, regtuit liepen, en vervolgens toen wij nog steeds onzen reismakker niet zagen, wêer terugkeerden. Bij deze gelegenheid waren wij in eene andere even zoo volkrijke straat geraakt en bemerkten dit eerst toen wij bij eene groote schoone kerk kwamen, die ons, indien wij dezen weg reeds gekomen waren, niet gemakkelijk zou hebben kunnen ontgaan; eindelijk werd ons rondzoeken en wandelen een dwalen zonder plan. Wat kon het ons nu baten, dat wij den naam van onzen makker wisten, want den ouden Thomas Smidt uit Theklaskirchen kende vast niemand in die stad, en mogt hem ook iemand gekend hebben, dan konden wij toch niet zeggen, waar hij gelogeerd was, zelfs niet eenmaal de straat noemen en wedervinden, in welke wij hem verloren hadden. Daarom wilde mijne zuster, die reeds veel verstandiger was dan ik, ook zelfs niet eenmaal toestaan, dat ik de menschen op de straat veel naar Thomas Smidt vroeg, maar zij was van oordeel, dat men hem alleen in de herbergen konde vinden en bevragen; zij deed daarom overal, waar vele menschen achter de verlichte vensters zaten, of zelve of door mij onderzoek, zonder dat wij echter iets konden gewaar worden, dat ons gerust stelde.

Wij hadden misschien een paar uren de stad rondgeloopen, de straten begonnen al eenigzins lediger te worden, de schoone kersboomen, die mij zoo weemoedig aan den lieven kersavond in het huis mijner overledene ouders herinnerd hadden, waren reeds hier en daar uitgegaan; wij waren door het loopen op de straatsteenen, waaraan wij in 't geheel niet gewoon waren, zoo vermoeid, dat wij er bijna neder-

vielen; mijne zuster zeide tot mij: »Jakob, laat ons nu in eene herberg gaan. Ik heb nog wel zoo veel geld, dat wij een nachtverblijf en ook avondeten betalen kunnen." Doch ik voelde een' grooten afkeer van eene herberg, in welke wij geen' enkelen bekende vonden; want toen mijne zuster mij wegens het onderzoek naar onzen reismakker in verscheidene zulke kroegen zond, stiet mij het luide geschreeuw der menschen, het slaan met de vuisten op de tafel, het klapperen der tinnen bierkannen en de kwalm, die er in de kamers was, zoo tegen de borst, dat ik liever buiten in de koude had willen overnachten, dan in zulk eene herberg, onder louter vreemde lieden; ik verzocht dus mijne zuster, dat zij nog een weinig mogt wachten voor dat wij naar binnen gingen; ik hoopte nog altijd, dat wij onzen ouden boer zouden wêervinden.

Op den weg van ons doelloos ronddwalen waren wij thans in eene kleine stille straat gekomen, waar wederom eene kerk, maar niet zoo groot als wij vroeger gezien hadden, stond. In een der huizen waren de vensterluiken nog open, wij konden in de kamer zien, waar eene heldere lamp op tafel stond te branden. De tafel was nog gedekt; aan dezelve zaten een oudachtig man, eene vrouw en een meisje, die een lied met elkander zongen. Het was het kersavondlied: »van den hoogen hemel kom ik," dat wij bij mijn' overleden grootvader en mijne moeder altijd op kersavond zongen. Toen ik het lied hoorde, werd het mij zeer warm en wel om het hart; ik dacht toen altijd, als ik menschen zag, die iets deden, wat mijn grootvader gedaan had, dat zij ook zoo goed moesten zijn, als deze was; ik zeide daarom tot mijne zuster, daar wil ik ingaan en vragen, dat zijn zeker goede menschen. Mijne zuster beloofde zich wel geen gelukkig gevolg van mijn vragen, maar zij bewilligde er toch in en trad het huis mede binnen.

Wij hadden verscheiden malen aan de kamerdeur geklopt; de menschen hoorden ons niet wijl zij zongen; toen zij nu echter met hun gezang ten einde waren en de huisvader

hierop met de zijnen een kersnachtgebed las, toen hoorden zij ons, en deden ons open.

Kunt gij ons ook zeggen, vroeg ik zeer vertrouwelijk, waar Thomas Smidt uit Theklaskirchen geherbergd is?

Smidt, zeide de oude, heet ik zelf, maar mijn voornaam is geen Thomas, en ik ben ook niet van Theklaskirchen van daan; maar wat wilt gij met Thomas Smidt en hoe komt gij hier? want ik kan wel hooren, dat gij niet uit de stad zijt.

Ik vertelde hem wat ons in de laatste dagen overgekomen was, ja ik verhaalde hem eindelijk mijne geheele kleine levensgeschiedenis en mijne zuster sprak er ook tusschen; de goede menschen hoorden ons met groot medelijden aan.

Ga, zeide de oude, en kook den armen kinderen eene warme soep, zij hebben het wel noodig, en gij, zeide hij tot ons, gaat daar op die bank zitten, uwen reismakker vindt gij van nacht toch niet meer, gij kunt van nacht bij ons blijven.

De dochter van onzen waard, den schoenmaker Smidt, was ongeveer van denzelfden ouderdom als mijne zuster; de beide meisjes werden spoedig met elkander bekend en vertrouwd, doch de oude vader die zelf van een' kinderlijken aard was, en daarom het gesnap van een kind voor lief nam, onderhield zich met mij. Toen wij onze soep, en daarna nog ieder een groot stuk wit kersbrood gegeten hadden, ging de oude man met lezen voort; hij las een gebed uit het Paradijshofje van den zaligen Johan Arnd. Het was mij wel bekend en het boek ook. Toen hij gedaan had, vertelde ik hem met de openhartige ijdelheid van mijnen toenmaligen ouderdom, dat mijn grootvader uit dezelfde plaats geboortig was als de zalige Johan Arnd en een vriend van denzelven geweest was, waarover meester Smidt zich verheugde.

Thans, zeide hij, hebt gij slaap noodig, in een goed warm bed, daarom raad ik u niet, dat gij dezen nacht met ons in de kersmis, maar slapen gaat; het meisje kan bij

mijne dochter, de knaap bij den leerjongen in het bed slapen, dat in den winkel staat.

Wij werden naar onze kamers gebragt, en hoe verkwikkelijk de rust voor de afgematte ledematen was, dat kan alleen hij zich voorstellen, die eenmaal zoo dood moede, zoo koortsachtig in- en overspannen, zoo door verscheidene winterdagen en winternachten vervroren geweest is, als wij het waren. Mij bekroop een gevoel alsof ik in het paradijs was, en toen nu de klokken der naburige kerken tot de kersmis luidden, toen het schijnsel der vele lichten tot in mijne kamer flikkerde, en hierop, nadat de naburige klokken verstomd waren, nog het brommende gelui van de domkerk dreunde, en de muzijkanten van onzen toren de melodie: »uit den hoogen hemel kom ik," bliezen, toen was het als of ik zelf de koren der engelen zingen en juichen hoorde. Ik ben nog nimmer van mijn leven met een aangenamer gevoel ingeslapen, dan in dien kersnacht na de redding uit zoo groot gevaar en ellende.

Wilt gij van daag in het geheel niet opstaan, Jakob, zeide mijne zuster, terwijl zij mij bij den arm schudde; hoort gij niet, dat de klokken reeds ter kerk luiden? Ik beurde mij op en zag, dat mijne zuster reeds op hare wijze geheel feestelijk uitgedoscht was, want de dochter van meester Smidt had haar van hare kleederen geleend. Ook voor mij had men uit de buurt, uit een huis, in hetwelk zich verscheidene knapen van mijnen ouderdom bevonden, kleederen zien te krijgen, want de onze waren nog zeer nat en bemorst.

Beneden in de kamer vonden wij onze gastvrienden weêr geheel stil bij elkander zitten. Meester Smidt had toen ter tijd geene knechten, en den leerjongen had hij verlof gegeven, om gedurende het feest te huis bij zijne ouders te slapen, daarom waren wij geheel alleen onder ons vijven. De meester had het morgengebed met de zijnen reeds verrigt; gij hebt het juist verslapen, Jakob, zeide hij tot mij, en dat was ook goed voor u, gij moet heden des te aandach-

tiger in de kerk bidden, want gij hebt er reden toe, den Heere Christus te danken, die u op zijn geboortefeest uit groot doodsgevaar op nieuw tot het leven heeft doen geboren worden.

De vriendelijke vrouw liet het ons aan geene goede verzorging ontbreken. Gij moet van daag toch ook ondervinden, dat het eerste kersdag is, zeide zij, terwijl zij ons eene zoete melkpap en vervolgens eenige groote stukken van hare kerskoek voorlegde. Waarlijk het laatste gebed van onzen vromen stervenden grootvader moet van eene zeer bijzondere kracht geweest zijn, want God had ons wederom vriendelijk geleid en tot vrome lieden gebragt, die ons zoo behandelden, alsof onze overledene ouders en onze grootvader hunne liefde tot ons op hen hadden doen overerven.

Gearbeid werd er op den eersten feestdag bij onzen meester Smidt niet, zooals hij zulks ook nimmer op zondag deed. Want hij zeide, dat deze dagen tot het uitrusten der ziel voor het aangezigt van God en tot de vreugde in Hem en zijn woord bestemd waren, en hij werkte liever vóór zon- en feestdagen tot diep in den nacht, om slechts op de schoone feestdagen en feestavonden rust te hebben. Wij gingen met elkander naar de kerk, en ik was er naar mijn vermogen regt aandachtig. De oude, vrome predikant, die over de zalige boodschap der engelen in de kersnacht predikte, en die weinige maanden daarna bij de inneming der stad door de keizerlijke troepen door een' soldaat doorstoken werd, sprak zoo, als of hij wist, dat hij heden voor de laatste maal in zijne kerk met zijne gemeente zich er in verheugen wilde, dat ons een Heiland geboren is, en ik ben zeker, dat er destijds maar weinige menschen in de kerk geweest zijn, wier hart zich niet verhief bij deze schoone godsdienst.

Na de kerk wilde mijne zuster met mij wêer uitgaan, om Thomas Smidt te zoeken, doch onze goede waard zeide: laat dat maar staan, gij vindt hem toch niet, maar ik zal hem gemakkelijk vinden. Zijne dochter bragt ons vervolgens nog naar de schoone domkerk en leidde ons de stad

rond, en toen wij tegen den middag te huis kwamen, vonden wij werkelijk onzen ouden reismakker, die ons gisteren avond eveneens vergeefs gezocht had, als wij hem, bij den meester en deszelfs vrouw zitten. Deze hadden hem ten eten genoodigd, want, zeide de meester, in den tegenwoordigen tijd weet immers niemand met zekerheid, hoe lang hij nog iets bezitten zal, om er de vreemdelingen mede te spijsigen; en of hij niet spoedig zelf als vreemdeling zal moeten ronddolen, die zijn brood uit de hand van medelijdige menschen ontvangt.

Toen aan tafel de boer veel van den overleden opziener Reichel en zijne vrouw verhaalde, en hoe veel goeds deze aan ons weezen gedaan hadden, zeide de meesters vrouw op eens tot haren man: wat dunkt u, zou dit meisje niet voor onze Mevrouw de Gravin geschikt zijn, deze zoekt een goed en eerlijk meisje in hare dienst; dit meisje heeft voorzeker onder de beste tucht bij de vrouw des opzieners eene goede opleiding tot alle huisselijke bezigheid genoten en ik geloof ook, dat zij vroom en braaf is. De meester billijkte dezen inval zijner vrouw, en de boer, die ons dikwerf in het huis van Reichel gezien had, sprak ook tot lof mijner zuster, die tevens zelve een voldoend berigt geven kon omtrent datgene, wat zij reeds in de huisselijke aangelegenheden van haren overleden grootvader en van hare moeder, alsook inzonderheid bij de vrouw van den opziener, verrigt had. Maar, voegde mijne zuster er bij, ik weet dan, als ik in vreemde dienst ga, niet, wat er van mijnen Jakob worden zal, want hem kan ik niet verlaten. De meester stelde haar hieromtrent gerust en zeide: voor uwen Jakob zal ook wel gezorgd worden; de meesteres echter trok hare zondagskleederen weder aan en begaf zich in den ijver harer goedhartigheid, die volstrekt niet wachten kan, wanneer hij het voornemen heeft, om iemand iets goeds te bewijzen, hierop naar Mevrouw de Gravin.

Deze Gravin, die op de bovenste verdieping van het huis

woonde, was reeds voor verscheidene jaren met wijlen haren gemaal uit Bohemen naar Maagdenburg vertrokken. Want haar gemaal, die protestant was, had aan de bewegingen der protestanten in Bohemen zoodanig aandeel genomen, dat hij naderhand zijne goederen verloor, en veiligheidshalve uit het land vlugten moest. Hij had te Maagdenburg drie jaren lang in alle stilte en rust geleefd, en was ook nu nog bij allen, die hem gekend hadden, in loffelijk aandenken; ook zijne weduwe, die uit een zeer aanzienlijk geslacht uit het Luiksche afkomstig was, werd door onze gastvrienden als eene vrome, deugdzame dame, en als zacht van geest en zeêr weldadig jegens de armen geroemd. Dit alles gaf dus zeer goede uitzigten voor mijne zuster.

Na eenige oogenblikken kwam onze waardin met een verheugd gelaat weêr binnen. Er was der brave vrouw eene goede daad gelukt, daarom was zij zoo vrolijk. »Gij Leentje en uw broeder Jakob zoudt beiden even met mij boven komen bij Mevrouw de Gravin," zeide zij, en wij volgden de welmeenende vriendin, die ons onder weg nog menige teregtwijzing gaf, hoe wij ons zeer aardig en diep voor Mevrouw moesten buigen en haar de hand kussen, wanneer zij dit veroorloofde. De Gravin ontving ons vriendelijk, men behoefde haar slechts aan te zien, om te bemerken, dat zij niet slechts eene adelijke, maar eene edele dame was; ik heb maar aan zeer weinige vrouwelijke aangezigten zoo duidelijk de trekken van dien adel gezien, welke de kracht des geestes en der ernstige godsvrucht op den mensch drukt. Zij gaf ons aanleiding, om over velerlei dingen te spreken, en ofschoon het voor ons beiden iets ongewoons was, met eene zoo voorname vrouw te spreken, wist zij ons toch spoedig zoo vertrouwelijk te maken, dat wij regt hartelijk met haar spraken. Zij doorzag ons weldra en leerde ons kennen; want zij kende haar eigen hart.

Mij dunkt, vrouw Smidt, zeide zij tot onze waardin, dat ik met het meisje wel zal te regt komen, en daar gij mij zegt, dat de kleine Jakob onder bij u bestendig nacht-

verblijf vinden kan, waarover ik het met uwen lieven man wel zal eens worden, neem ik ook dezen in mijne dienst; hij zal vlijtig de school bezoeken en buiten de school wil ik hem tot boodschaplooper gebruiken, ten einde het meisje meer bij mij te huis en bij haar werk blijven kan. Als de kinderen goed oppassen, zullen zij het goed bij mij hebben en ik zal hen moederlijk behandelen.

Deze ontmoeting met de vrome Gravin, in het huis van den eerzamen schoenmaker, was wederom eene vriendelijke leiding aan de hand van onzen lieven Heer, zooals onze overleden grootvader in zijne laatste oogenblikken afgesmeekt had. Wij wisten toen nog niet, welk een beschermengel deze dame spoedig daarna voor ons worden zoude, want wij vermoedden het gevaar niet, dat reeds zoo digt boven onze hoofden zweefde.

Weinige dagen daarna kon mijne zuster reeds bij de edele Gravin in dienst treden. Deze scheen zeer wel met haar te vreden, en mijne zuster zou ook bezwaarlijk elders een gelukkiger lot hebben kunnen treffen; want de Gravin behandelde haar waarlijk moederlijk, wees haar, waar het noodig was, met zachtmoedigheid te regt en leidde haar op tot alles, wat goed en nuttig was. Ook ik had het geluk, om buiten de schooluren veel bij Mevrouw de Gravin te mogen zijn; ik at met mijne zuster en wij werden beide van nieuwe kleederen voorzien, zooals zulks voor burgerlijke kinderen in de stad paste. De goede dame liet ons ook aan haar morgen- en avondgebed deel nemen, en wanneer ik uit de school kwam, ondervroeg zij mij naauwkeurig, wat goeds ik er geleerd had; toonde zich ook bij zulke gelegenheden in Gods woord en in de voorschriften des Evangelies zoo ervaren, dat ik dikwijls bemerkte, dat er bij haar nog meer te leeren was, dan in de school, die ik destijds bezocht.

Wij beide kinderen waren in ieder opzigt zeer gelukkig en te vreden in onzen nieuwen toestand en lieten er ons

misschien wel wat veel op voorstaan, dat wij nu niet meer dorps- maar stadskinderen waren en bij eene zoo voorname dame woonden. Doch dit geluk duurde maar een' zeer korten tijd. Reeds vier maanden na onze komst te Maagdenburg trok het onweêr, dat deze schoone, goede stad verwoesten zou, boven haar te zamen: Tillij's vreesselijk leger, dat eerst het omliggende land, vervolgens de plaatsen van burgerlijke vlijt en welstand zelven in eenen bloedakker veranderde.

Het is mij, alsof het eerst gisteren gebeurd is; het was op een' zondag in het begin des voorjaars; het was warm en schoon weder, dat velen naar buiten zou lokken, om de vrije natuur te genieten; de oude predikant, dezelfde, die ik op kersdag gehoord had, deed eene preek, waarin hij over het nut des lijdens van dezen tijd voor het heil der menschenzielen en van de vreugde van die eeuwige lente sprak, die aan gindsche zijde, in het ware vaderland, ons wacht. Het was, als of hij, zonder het te weten, de menschen, die hem hoorden, had moeten voorbereiden op het afscheid van de in de lente zoo schoone aarde, dat zoo velen hunner voor de deur stond. Mijne zuster en ik gingen denzelfden namiddag, met toestemming onzer Mevrouw de Gravin en in gezelschap van meester Smidt en zijne vrouw, naar buiten in het veld; meester Smidt was, volgens zijne gewoonte, zeer nadenkend en zeide bijna niets anders dan: het is hier zeer schoon onder den helderen, blaauwen aardschen hemel, hoe schoon zal het wel in den hemel der hemelen zelven zijn.

In het algemeen heeft zich ook in den toenmaligen tijd van rampspoed, welke over de groote, volkrijke, uiterlijk zoo gelukkige stad kwam, de waarheid van hetgeen die oude predikant zeide: het nut der rampspoed, in zeer rijke mate bevestigd. Toen tegen het einde van Maart en in het begin van April de eigenlijke nood der belegering begon, verlieten zich, wel is waar, de meeste bewoners van Maagdenburg meer op den koning van Zweden en zijne wapenen, dan op de

hulp van God, en hielden de verovering hunner muren voor bijna onmogelijk; nogtans leerde ook het grootste aantal meer dan ooit in hun leven »op het woord acht geven." Want de kerken waren dagelijks vol menschen, die hier gemeenschappelijk met andere biddenden troost en sterkte des harten zochten; in alle huizen werden de dagelijksche godsdienstoefeningen ijveriger verrigt, en zelfs ik leerde destijds weder uit eigene ondervinding, hoe de nood bidden leert.

Het was in Mei, de belegering had reeds zes weken geduurd, en nog was de hoop der burgers op ontzet door de Zweden niet verdwenen. Ik zal niet verhalen, wat u allen zoo goed bekend is; hoe men juist op den dag, waarop de vreesselijke slag uitbrak, in de stad zich het veiligst waande; hoe de wachters van de muren bij het aanbreken van den noodlottigen morgen zich naar hunne huizen begeven en te slapen gelegd hadden, wijl zij de voorbereidselen tot den storm in het leger van Tillij voor toerustingen tot den aftogt deszelven hielden, dien de nabijheid van koning Gustaaf bewerkte. Ik wil alleen verhalen, wat ons op dien grooten sterfdag van dertigduizend vreedzame bewoners der stad bejegend is.

De straat, in welke onze woning stond, lag zoo ver van de punten aan de krökenpoort en der hooge poort, waar de stad het eerst bestormd is, af; behoorde in het algemeen tot zulk een stil en weinig volkrijk gedeelte der stad, dat wij van alles, wat daar voorviel, eerst laat iets gewaar werden. Onze Gravin moest intusschen toch een voorgevoel gehad hebben, van hetgeen op handen was. Toen in den laatsten namiddag voor de verwoesting der stad meester Smidt bij ons kwam en haar verhaalde, dat sedert eenige uren niet slechts, zoo als wij ook zelven opgemerkt hadden, het kanongeschut van den vijand had opgehouden, maar deze zelfs zijne meeste veldstukken van hunne plaats, van waar zij Maagdenburg zoolang benaauwden, liet wegvoeren, zeide zij: »vertrouwt Tillij niet; de tijger gaat ook wel een paar

schreden achteruit, als hij zich tot een' sprong op zijn' buit gereed maakt." Zij had reeds bij den aanvang der belegering de kostbaarste dingen, die het gemakkelijkst vervoerd konden worden, doen bij een pakken, en de menigte papieren welke zij bezat, zorgvuldig doorgezien en vervolgens deels verbrand, deels in goede orde bij elkander gelegd. Sedert eenige dagen, inzonderheid sedert den voorlaatsten, waren ook deze papieren, benevens het hare goud, in eene kist gelegd en deze verzegeld, ook had de Gravin te gelijker tijd vele brieven geschreven, en bij deze bezigheid trof ik haar nog aan, toen ik op den dag der bestorming, om zes uur des morgens, haar het ontbijt van den bakker bragt.

»Nu mogen wij regt verheugd zijn, Mevrouw," zeide ik, »de vijand gaat weg, en nu zullen dan onze vrienden, de Zweden, komen. De bakker zeide, dat hij reeds toestel maakte, om meer brood te bakken, dan gewoonlijk, opdat het koninklijke leger, als het binnen rukte, ook uit zijnen winkel konde verzorgd worden; de wachters op de muren zijn naar huis gegaan, opdat zij na een' zoo langen tijd van onrust en nood eens weêr regt kunnen uitslapen."

»Waar de Heere niet de stad behoedt, daar houdt de wachter vergeefs de wacht," antwoordde mij de goede dame, en beval mij, aan mijne zuster te zeggen, dat zij hare beste kleederen, die zij op paschen gekregen had, aantrekken, en al hare andere dingen in een bundeltje zamenbinden zoude, en datzelfde beval zij ook mij te doen."

»God sta ons bij," zeide de Gravin terwijl zij met een ontsteld gelaat in de kamer trad," wat is dat voor een woest geschreeuw, dat van de muren klinkt; daar wordt immers ook geschoten. Loop schielijk omlaag naar de buren, Jakob, en hoor, wat er is."

Ik ijlde naar beneden op de straat, een oude buurman, die alleen in zijn snijderswinkel zat te werken, gaf mij een zonderling bescheid. »Waarschijnlijk," zeide hij, »zijn de Zweden gekomen en nu schreeuwt het volk van vreugde; mijne knechten zijn allen weggeloopen, om den intogt te

zien en indien mijn verlamde voet mij niet terughield, ware ik ook medegegaan.''

Onze voorzigtige Mevrouw was door dit berigt, dat ik haar bragt, niet bevredigd; zij ging zelve met ons beiden, twee verzegelde brieven in de hand houdende, omlaag naar de huisdeur en toen weinige minuten daarna ook in onze straat de vlugtelingen kwamen rennen, met een gelaat, waarop ontzetting te lezen was, en met het luide geschreeuw: »de vijand is over de muren binnen gedrongen en staat reeds in de straten,'' toen riep zij een' der sterkere mannen tot zich en zeide tot hem: »ga met dezen knaap naar de vijanden: hij heeft brieven van gewigt te bestellen, die voor u allen, welke hier in de nabuurschap wonen, van groot nut zijn kunnen; ook zal ik u buitendien voor uwe moeite beloonen.'' Mij zelven overhandigde zij twee groote, met haar wapen verzegelde brieven, van welke de een aan den veldmaarschalk Tillij, de ander aan eenen veldoverste gerigt was en beval mij, ik moest, wanneer de vijanden mij met gevaar dreigden, slechts deze brieven in de hoogte houden, en den soldaten toeroepen, een brief aan den veldheer.

Mijn geleider, hoe sterk van ligchaam ook, was niet even zoo sterk aan moed. Toen wij in den omtrek van de stad kwamen, waar reeds eene menigte vijandelijk voetvolk geschaard stond, om het op handen zijnde oogenblik af te wachten, in het welk men haar de plundering zou veroorloven; en hij zag, hoe hier en daar zwaar gewonde en gedoode burgers in hun bloed uitgestrekt lagen, draaide hij zich om en liet mij alleen. Ook ik was eenige oogenblikken onzeker, wat ik doen zou, of ik voorwaarts zou gaan of terugkeeren. Toen kwam mij de spreuk te binnen, over welke onze goede Gravin nog gisteren avond bij het gebed met ons gesproken had: »weest getroost en onversaagd,'' en ik ging verder. De vijandelijke soldaten stonden bedaard in rij en gelid, er heerschte eene vreesselijke stilte, die slechts door eenige schoten en het nedersmijten van tigchel-

steenen afgebroken werd, waarmede de verblinde bewoners der stad nog steeds den vijand zochten te beschadigen. Ik naderde tot op omtrent twintig schreden en zeide, zoo luid als het angstig kloppen van mijn hart het toeliet, dat ik brieven te bestellen had, een derzelve aan den veldmaarschalk. Een sergeant wenkte mij tot zich. Hij las de opschriften, vroeg mij naar de namen mijner meesteres, en door Gods genadige beschikking wilde het toeval, dat die overste, aan wien de eene brief gerigt was, niet ver van daar, bij zijn misschien het eerst binnen gedrongen regiment stond. Ik werd bij hem gebragt; ook hij vroeg mij het een en ander omtrent mijne meesteres, liet zich nog naauwkeuriger hare woning aanduiden en gaf vervolgens aan eenigen zijner ruiters een bevel in eene taal, die ik niet verstond. Eenige soldaten namen mij in hun midden, om mij door de digte drommen der hunnen naar buiten in het leger te brengen, bij den veldmaarschalk, voor wien de andere brief bestemd was. Toen wij nog midden in het gedrang waren, bragt een ruiter van buiten de vergunning om te plunderen. Mij verging hooren en zien bij het woest geschreeuw van den vijand en het luide weeklagen, dat uit de huizen der burgers klonk; het razen der krijgsdrommen door elkander, de onstuimigheid, waarmede de soldaten uit rij en gelid stoven en door de straten en naar de aanzienlijke huizen vlogen, was zoo vreesselijk, dat zelfs de soldaten, die mij verzellen zouden, van elkander afraakten, en in het gewoel van het andere voet- en paardevolk geraakten. Een van dezen verhief zijne lans tegen mij en wilde mij nederstooten; ik schreeuwde luid om erbarmen en liet mijnen brief zien, toen pakte een mijner beschermers, die mij in het gedrang wedergevonden had, mij met krachtigen arm aan en stiet mij voorwaarts. »Hond," zeide hij, »om uwentwil moeten wij thans den besten tijd om te plunderen verzuimen, maak dat wij er uit komen."

Onder de poort was het gedrang der binnen dringende vijanden zoo vreesselijk, dat ik er niet levend zou zijn door gekomen, zoo niet een der sterksten mijner leidslieden mij

op zijne schouders geworpen en gedragen had. Op die wijze kreeg ik ook nog, misschien door toeval, eene steek in mijn' linker arm en werd een gedeelte mijner kleederen verscheurd.

Ik ben eerst later te weten gekomen, dat onze Gravin eene bloedverwante van den veldmaarschalk Tillij zelven was, en zelfs eene niet zeer verwijderde, maar vrij na. Ook Tillij stamde uit het Luiksche; hij had zijne bloedverwante voor en ook nog na haar huwelijk persoonlijk gekend.

Het hart klopte mij geweldig van angst en ik sidderde aan al mijne ledematen, toen wij hierop buiten de poort kwamen, waar het geheel stil en geen gedrang meer was, mijn soldaat mij van zijne schouders op den grond zette en ik nu de schare van ruiters, met uitgetrokken zwaarden staan zag, die op de wenken van Tillij wachteden. De veldheer zat op zijn paard en keek onophoudelijk naar de stad. Een zijner adjudanten nam mij den brief af en overhandigde hem aan den bevelhebber. Deze, nadat hij eerst onverschillig, vervolgens opmerkzaam het zegel en het opschrift beschouwd had, opende hem, zag naar de handteekening en las vervolgens, terwijl hij tusschen beiden steeds weêr zijn oog naar de stad opsloeg, den inhoud. Hij zweeg eenige minuten en gaf vervolgens aan een' jongen officier zijne bevelen. Zestien ruiters verzelden den officier; een van hen nam mij voor zich op zijn paard; wij reden de stad binnen.

Het herdenken aan de ellende, waarvan ik hier getuige zijn moest, verscheurt mij nog op dit oogenblik het hart. Tillij had in zijn berigt aan den keizer geschreven: »dat hij geloofde, dat er sedert de verwoesting van Troje en Jeruzalem, zulk eene overwinning niet had plaats gehad.” Nu geloof ik wel, dat er in den tijd tusschen Jeruzalems en Maagdenburgs ondergang menige groote, schoone stad den beker der ellende, dien de mensch in de woede van den krijg aan andere menschen reikt, even zoo, tot op den bodem heeft moeten ledigen, ja misschien nog eene algemeenere vernieti-

ging van al hare bewoners en gebouwen ondergaan heeft, dan onze arme stad, echter heb ik naderhand altijd, wanneer ik de geschiedenis van Jeruzalem las of hoorde, met vernieuwde smart aan Maagdenburgs ondergang moeten denken. Toen wij langs en over de verminkte lijken heen kwamen naar de straat en het huis onzer Gravin, vonden wij daar reeds eene wacht van soldaten. Deze had de veldoverste, aan wien ik den eersten brief had afgegeven, daar heen gezonden, want hij was, zooals ik den anderen dag bemerkte, een waarlijk deelnemende en veeljarige vriend onzer meesteres; zooals men zeide een broeders zoon van haren overleden gemaal; hij heeft ons ook veel meer diensten van vriendschap bewezen, dan de veldmaarschalk zelf.

De Gravin stond reeds gereed; zij had slechts op de geleide gewacht, die zij tot bescherming voor zich en de haren van Tillij verzocht had. Onder deze behoorden thans zeer vele menschen; want niet alleen mijne zuster en ik en al onze huisgenooten, maar ook personen uit de nabuurschap, inzonderheid verscheidene moeders, die hare kindertjes op den arm of aan de hand met zich voerden, sloten zich aan den trein aan; hare bezittingen, even als of zij der Gravin toebehoorden, kwamen onder de bescherming der soldaten ook gelukkig mede voort.

Terwijl wij nog door eene der laatste straten, die naar de poort voerde, trokken, hoorden wij een nieuw, sterker jammergeschrei, en zagen, niet heel ver van ons af, den rook opstijgen en dra daarop de vlammen uitbreken. De ongelukkige stad moest tot hare diepe ellende ook nog ondervinden, dat op verscheidene plaatsen tegelijk het vuur uitbrak, dat zich binnen weinige uren over bijna alle straten uitbreidde. Ik zag met eigen oogen, hoe eenige mannen en vrouwen, die zich op de bovenste verdiepingen hunner huizen verstoken hadden, van de daken naar beneden op de straat sprongen, om den dood in de vlammen te ontgaan; in plaats hiervan vonden zij nogtans den even zoo schrikkelijken en schielijken, dien der verplettering. Wij werden

naar een afgelegen gedeelte van het leger, de Gravin en die haar het naast omgaven in eene welvoegelijke officierstent, de anderen op het vrije veld gebragt, waar eenige gewapende ruiters onze bewegingen gadesloegen. Toen de Gravin aan Tillij hare gelukkige aankomst in het leger en haren dank voor zijne bescherming melden liet, bragt men haar het antwoord terug, dat de veldheer haar dadelijk niet kon spreken, maar zulks echter ter gelegener tijd doen zou. Daar zaten wij nu, blikten uit den ingang der tent naar de in vlammen staande stad en beweenden het ongeluk onzer vroegere medeburgers. De plunderende vijanden hadden zelven uit de brandende straten en huizen de vlugt naar de wallen moeten nemen; velen hunner kwamen, zwaar met buit beladen, echter nog zwaarder belast met het bloed der onschuldig vermoorden, dat aan hunne handen en kleederen kleefde, buiten in het leger. De veldheer, die wij van verre op zijn ros zitten zagen, zag nog steeds onafgewend naar de brandende stad.

Men had er niet aan gedacht, om ons zelfs een' dronk water aan te bieden. Tegen den avond kwam de reeds vermelde veldoverste bij ons in de tent. Toen hij de Gravin zag, kuste hij haar eerbiedig de hand en beiden moesten bij dit wederzien weenen. Deze man bezat werkelijk een deelnemend en menschlievend hart, hij heeft zulks niet alleen jegens ons, maar ook jegens vele andere bewoners der stad bewezen; zoo heeft hij ook twee predikanten met hunne familiën uit de handen der Kroaten gered en hun door zijne manschappen vrijgeleide uit de stad laten geven; wij zagen deze geredden nog denzelfden avond.

»Ik kan u," zeide hij, »voor de tallooze weldaden, die ik door uwe goedheid en die van mijn' overleden oom in uw huis te Praag genoten heb, wel is waar, een zeer slecht onthaal aanbieden, doch wees verzekerd, dat alles, wat ik bezit en vermag, zelfs mijn bloed en leven, tot uwe dienst is."

»Ik begeer niets," zeide zij, »dan, zoodra de tijdsom-

standigheden het veroorloven, een veilig geleide tot mijne verwanten in Silesië voor mij en mijne beide pleegkinderen, en bescherming voor de eerlijke huisgenooten en buren, die zich aan ons aangesloten hebben. Ik ken immers uw hart lieve Ferdinand, gij zoudt, indien het aan u gelegen had, niet slechts eenigen, maar alle bewoners der stad bescherming en vrijgeleide gegeven hebben."

Wij kregen nu, en met ons de predikantenfamiliën, als ook onze huiswaard en waardin, en vervolgens ook de anderen, die met ons uit de stad getrokken waren, een avondmaal, dat wij den vriendelijken gever gaarne zouden hebben laten houden. Want in het gezigt der nog steeds in gloedroode vlammen staande stad en onder het aanhooren der door den vijand gepleegde gruwelen, die verscheiden later uit de stad geredden ons beschreven, wilde ons het eten volstrekt niet smaken. Inzonderheid gebruikte de deelnemende Gravin niets dan een glas water.

Eerst twee dagen na onze aankomst in het leger, ontving onze meesteres de uitnoodiging om bij den veldheer te komen. Zij vond bij denzelven, zooals zij naderhand in ons bijzijn aan den veldoverste verhaalde, een zeer hoffelijk onthaal en de belofte, dat hij haar alle mogelijke vriendelijkheid zoude bewijzen, welke zij verlangen mogt. Zij begeerde niets anders, dan vrijgeleide naar de goederen eener aanverwante in Silesië: ik was niet gaarne in de nabijheid van Tillij, die zich overigens ook niet veel om de Gravin scheen te bekommeren. Echter liet hij zijne belofte niet onvervuld; denzelfden dag, waarop hij zijn' intogt door de van lijken en puin slecht gezuiverde straten der stad, naar de eenzaam tusschen puinhoopen staande, door het vuur verschoonde domkerk hield, kwam hij ook bij onze tent aanrijden, en kondigde onze meesteres aan, dat zij morgen vertrekken kon.

Wij namen een zeer geroerd, dankbaar afscheid van onzen huiswaard en zijne vrouw, die door de Gravin nog rijkelijk begiftigd werden; zoo als wij naderhand vernamen, hebben

zij zich te Zerbst nedergezet. Onze reis door Saksen en Silesië liep zonder eenige hindernis af, wij vonden bij de vrienden onzer meesteres met dezelve een zeer vriendelijk onthaal, echter wilde onze goede Gravin niet langer bij hare verwanten verwijlen, dan noodig was, om voor zich zelve een klein huis, dat zij huurde, in te rigten. Hier heeft zij ook als eene ware weduwe in stille ingetogenheid tot aan haar einde geleefd; al haar tijd en hare krachten waren aan de dienst der armen en noodlijdenden, aan de verzorging van weduwen en weezen gewijd, en hiertoe ontving zij dagelijks nieuwe krachten; want zij bezat de kennis, om ze daar te halen en te vinden, waar ze alleen te vinden zijn, in den gedurigen omgang met God en zijn woord. Het bidden dezer vrouw was waarlijk innerlijk en echt, wijl ieder woordje van hetzelve aan haar zelve en anderen met de daad bevestigd werd.

Ik had het geluk, tot aan mijn vijftiende jaar bij deze goede meesteres en mijne zuster te mogen blijven. Na zoo veel rampspoed en lotwisselingen, die ik in mijne kindschheid reeds doorgestaan had, waren deze jaren voor mij als een sabbatsrust. Ik bezocht in den beginne de dorpschool, wier onderwijzer een zeer ijverig en bekwaam man was, vervolgens, toen men gaven in mij bemerkte, van welke mijne weldoenster geloofde, dat ze mij tot iets anders schenen te roepen, dan tot een' boer of handwerker, bewerkte zij, dat ik van den vromen en geleerden predikant van de plaats nog bijzonder onderrigt ontving. Deze mijn leermeester bereidde mij ook voor tot mijne eerste nadering tot de tafel des heeren, en was voor mij bij dezen veel beteekenenden stap mijns innerlijken levens een trouw, gezegend leidsman.

De tijd was gekomen, dat ik mijne eigene baan betreden en doorloopen zou. Tot hier was ik, als een jonge boom, door de hand des planters van het eene punt van wortel schieten tot het andere overgebragt, doch altijd zoo geplaatst, dat ik onder de beschutting en de schaduw van vaster gewortelde, volwassener boomen stond, thans zou ik naar buiten verplant worden op eene geheel opene plaats,

waar hitte en koude, storm en regen mij op mij zelven staanden met alle magt treffen en schokken konden. Misschien komt het onder duizend menschen naauwelijks een' zoo over als mij, dat hij van zijne kindschheid af tot aan het begin van zijn' jongelingsleeftijd bestendig onder zulk eene bescherming en leiding van zielen leven mag, in welke die krachtige liefde zoo zegenrijk werkt en heerscht, welke naar alle kanten heen weêr liefde tot God en broeders wekt, en echter zou het weldra in mij bewezen worden, hoe weinig deze vreemde warmte, in wier stralen ik mij koesterde en verkwikte, in mij zelven hare blijvende woning en hare bron had.

Ik had mijne neiging te kennen gegeven, dat ik mij voor den stand van onderwijzer op eene stads- of landschool wenschte te vormen; de edele Gravin, ofschoon hare geldelijke middelen betrekkelijk gering waren, bood mij hiertoe zeer welwillend hare hulp aan; ik zou, op raad van onzen predikant, naar eene eenigzins ver van ons verwijderde stad gaan, waar destijds zeer goede gelegenheid was, om de kennis op te doen en de bekwaamheid te verwerven, die een onderwijzer der jeugd noodig heeft. De predikant had daarenboven in die stad een' vriend, wien hij mij kon aanbevelen.

Het afscheid van de moederlijke weldoenster, als ook van den goeden onderwijzer en van mijne zuster, de eenige bloedverwante, die ik nog op aarde bezat, viel mij onbeschrijfelijk zwaar; ik was te zeer aan de liefde der menschen gewoon; schoon ik ook reeds dikwijls in grooten nood en nu en dan met ruwe menschen in aanraking geweest was, had ik ten minste toch altijd mijne zuster bij mij gehad, die immers, naar haar vermogen, altijd eene getrouwe verzorgster en vriendin voor mij geweest was. Thans kwam ik onder geheel vreemde menschen en moest reeds in de eerste dagen mijner reis in eenen jong mensch van mijne jaren, aan wien ik mij vertrouwelijk en met liefde aangesloten had, ondervinden, wàt bedrog en diefstal was; want niettegenstaande ik hem,

toen hij mij klaagde, dat hij arm en hongerig was, in de herberg op mijne kosten had laten eten, ontvreemde hij mij des nachts een gedeelte van mijn reisgeld, en had zich des morgens uit de voeten gemaakt. Ook zag en hoorde ik vervolgens op mijne reis zooveel, waarvan ik in den kring, waarin ik tot dien tijd toe verkeerd had, nimmer gehoord had: ruwheden en, zooals het mij toescheen, ligtzinnigheid, zoodat ik dikwijls, wanneer ik weêr genoodzaakt was, in eene herberg in te keeren, meer slechts vrees en afkeer, dan dat weldadig gevoel ondervond, hetwelk het uitrusten van groote ligchamelijke vermoeidheid of het stillen van den honger in ons verwekt. Ik troostte mij echter met de gedachte, dat ik binnen weinige dagen in de stad zoude zijn, waar het doel mijner reis was, want ik dacht, dat ik daar weêr onder zulke menschen zou komen, als mijn overleden grootvader, mijne ouders, de familie Reichel, meester Smidt en zijne vrouw, de Gravin en de predikant van het dorp waren.

Het was, toen ik deze reis deed, juist de schoonste tijd van den naderenden zomer: op weiden en in kreupelbosch, ja zelfs in grachten en vijvers bloeiden de menigvuldigste bloemen; en in de tuinen prijkte de edele witte lelie en verspreidden de onder de verpleging van den tuinman staande oranje- en citroenbloezems hare geuren. Ik had slechts velen dezer weidebloemen, al waren ze ook door het stof van den aangrenzenden weg bedekt en misvormd, in mijne hand behoeven te nemen en naauwkeurig te beschouwen, dan zou ik wel erkend hebben, dat dezelfde vinger der wijsheid en goedheid, die de leliën en oranjeboomen maakt, ook deze bloempjes met het evenbeeld zijner schoonheid gesierd heeft, en schoon er zich ook allerlei vergiftige gewassen onder dezelve bevinden, zoo zijn er toch nog veel meer anderen, die de huisheer en zijne huisgenooten niet wegwerpen, wijl zij in de huishouding nog kunnen gebruikt worden.

Ik kwam eindelijk in de stad, die nu gedurende eenen geruimen tijd mijne woonplaats zijn zou; hare ligging is zeer

schoon tusschen vruchtbare heuvels en beemden, mijn hart was vrolijk toen ik haar voor mij zag. De vriend van onzen predikant ontving mij zeer vriendelijk, doch hij zelf kon mij niet lang bij zich in zijne woning houden, hij huurde dadelijk den anderen dag een verblijf voor mij in een vreemd huis, daarbij had hij zoo veel bezigheden en was een zoo aanhoudend werkzaam man, dat ik hem slechts zeer zelden en weinig te zien kreeg. Ook de menschen, bij wie ik te huis was, waren wel zeer eerlijke lieden, maar namen op werkdagen hun burgerlijk beroep waar, en jaagden op feestdagen uitspanning en genoegens na; wilde ik met hen een gesprek aanknoopen, zooals de vrome Gravin met mij en mijne zuster, of de predikant met mij hield, dan lieten zij mij wel spreken, maar zij spraken daartusschen of dadelijk daarop met elkander zulke onverschillige, en zoo als het mij voorkwam, zulke nietige dingen over hunne huisselijke aangelegenheden en over het nieuws van de stad, dat ik wel merken kon, dat zij aan de woorden, die uit mijnen mond kwamen, weinig opmerkzaamheid schonken. Datzelfde ondervond ik dagelijks, als ik met jonge lieden van mijne jaren, of wanneer ik met verschillende menschen, met wie ik toevallig in aanraking kwam, in gesprek en onderlinge verkeering trad. Ik vond mij onder hen eenzaam en alleen.

De kiem, die zich nu in mijn hart tot eene giftplant ontwikkelde, had wel reeds lang in mij gelegen, want zij is de algemeenste, welke zich in de menschelijke natuur bevindt: ik geraakte in eenen geestelijken hoogmoed, voor welks afgrond ik sidder als ik er aan denk. Ik hield mij voor beter dan de meeste, ja misschien dan alle menschen, met wie ik destijds in naauwe verkeering stond.

Ik had in dezen toestand verscheidene malen aan mijne edele weldoenster, aan de vrome Gravin geschreven, hare reine ziel had de uitwaseming van het gift, dat in mij was, wel gemerkt, zij schreef mij op eene zeer ernstige, moederlijk te regt wijzende manier, maar ik was reeds zoo verblind, dat ik hare waarschuwingen en vermaningen naauwelijks regt be-

greep of ten minste niet ter harte nam; eerst later, toen ik hare brieven met vele tranen van berouw weder las, heb ik dat erkend, wat zij mij zeggen wilde. De edele vrouw had reeds, toen ik van haar scheidde, zeer gesukkeld; zij stierf zonder dat ik haar weêr gezien of mondelijk haren laatsten zegen ontvangen had, eenige jaren na mijn afscheid van haar, in het 64ste jaar hares ouderdoms. Zij had nog vóór haren dood voor mij en mijne zuster, als hare beide pleegkinderen, bijzonder gezorgd en in haar testament ons zoo veel vermaakt, dat ik, zonder verder vreemde hulp te behoeven, mijne jaren der voorbereiding tot het ambt van onderwijzer voleindigen kon en dat ook mijne zuster, behalve de overige dingen, die zij van de Gravin erfde, nog een klein kapitaal bezat, om er in het vervolg hare huishouding mede te beginnen.

Mijne zuster was na den dood van onze dierbare weldoenster bij bloedverwanten van dezelve in dienst getreden, doch ik had, hetgeen ik vroeger ook reeds gedaan had, met groote vlijt en zedelijke strengheid mijne loopbaan vervolgd. Juist deze groote strengheid, deze uiterlijke eerbaarheid, tegelijk met de kennis en bekwaamheid, die ik verworven had, hadden mij in de oogen der menschen, die niet in het verborgene inwendige zien, inzonderheid in die mijner leermeesters, zoo hoog geplaatst en zoo zeer aanbevolen, dat ik, naauwelijks achttien jaren oud, door mijne begunstigers voor de plaats van eenen helper bij eene der stadsscholen voorgedragen werd, en dezelve ook werkelijk kreeg. Hoe gering zulk een geluk in de oogen van velen ook schijnen moge, zoo droeg het nogtans bij, om mij in mijne verblinding, in mijne hoogmoedige ingenomenheid met mij zelven, te versterken.

Omtrent dezen tijd ontving ik een' brief van mijne zuster. Zij verzocht mij, bijna zoo dringend, als toen de vijand reeds digt in de nabijheid van het huis van Reichel was, ik mogt haar toch uit een groot gevaar redden; ik mogt haar,

hetgeen bij den toen ter tijd, wel is waar, niet zoo zeer in de nabijheid woedenden, wel echter het geheele land onveilig makenden oorlog noodig was, tot aan eene zekere plaats te gemoet reizen en haar dan medenemen in mijne huishouding, die zij getrouwelijk met mij zou waarnemen. Ik voldeed dadelijk aan haren wensch en vernam later van haar, dat zij in het huis, waar zij destijds woonde, aan gevaren was blootgesteld geweest, bij welke het ontvlugten het beste scheen. Zoo had ik dan nu toch weêr eene ziel gevonden, die mij getrouw waarschuwen en tot eenvoudigheid zou hebben kunnen terugbrengen, indien ik deze waarschuwingen met woord en daad had willen in acht nemen. Want mijne zuster was door het zamenzijn met de vrome Gravin, inzonderheid in derzelver laatste levensdagen, in het goede zeer gesterkt en toegenomen, doch had zich vooral in nederigheid staande gehouden.

Ik nam tot groote tevredenheid dergenen, die boven mij gesteld waren, mijn ambt waar, en genoot in rijke mate de liefde en het vertrouwen mijner scholieren. Toen kreeg ik kennis aan lieden, die in de wijze, waarop zij over de in- en uitwendige aangelegenheden des levens redekavelden en oordeelden, allezins met mij schenen overeen te stemmen. Volgens hunne woorden hield ik hen voor even zoo vroom als de overledene Gravin of de met haar gelijk gezinde vrienden, welke God mij vroeger toegezonden had, ja ik hield hen zelfs nog, om mijne toenmalige uitdrukking omtrent hen te gebruiken, voor »verder gevorderd" dan menig een dezer vrienden, wijl zij meer woorden gebruikten dan deze. Ik had er echter slechts beter acht op behoeven te geven, of zij, inzonderheid in hun huis, werkelijk datgene, wat zij op de tong voerden, ook met de daad betuigden; of zij ook in hunnen wandel aan de overledene familie Reichel en aan onze overledene Gravin of ook slechts aan den schoenmakersbaas Smidt en zijne huisvrouw, boven wie ik hen naar mijn oordeel destijds zoo ver de voorkeur gaf, gelijk waren; want deze allen hadden, wel is waar,

weinig over zulke hooge dingen gesproken, waarmede mijne nieuwe vrienden mij in verrukking bragten, zij hadden echter daarvoor des te hoogere werken van ware godsvrucht, liefde en nederigheid geoefend. Daaraan ontbrak het echter bij velen dezer menschen, ofschoon niet bij allen, want er waren eenige waarlijk brave zielen onder; mijne zuster zag met haren helderen, onbevooroordeelden blik door het weefsel heen, dat mij misleidde, zij zeide mij vele dingen, maar ik sloeg geen geloof aan hare woorden.

In onze stad woonde destijds een predikant, die de oplettendheid en deelneming van mij en mijne vrienden in den hoogsten graad tot zich trok; er was inderdaad iets buitengewoons in zijne redevoeringen. Dezen man was het werkelijk eenmaal regt ernst geweest met het geloof, waarvan hij sprak; het echt, levendig geloof aan God was nogtans later uit zijn hart verdwenen en een des te sterker geloof aan zich zelven als ook zijne eigene kracht was in deszelfs plaats getreden, dat nog altijd in hetzelfde gewaad zich kleedde, in dezelfde bewoordingen sprak als het verloren gegane.

Ik moet mij hierbij van een voorbeeld bedienen. Wanneer de levensadem der aardsche natuur, wanneer een zachte wind met zijne verfrisschende kracht door bosch en veld suist, dan beweegt hij de bladeren en twijgen der boomen, naar mate zijner sterkte; de voorbijgaande wandelaar wordt verkwikt door den krachtigen adem, hij hoort het ruischen in de toppen der boomen en ziet het golven der bladeren en twijgen gelijk der korenvelden; het komt hem als iets natuurlijks en gewoons voor, want hij zelf wordt door dezelfde lucht aangewaaid, welke genen beweegt. Wanneer echter eene bijzondere oorzaak, b. v. een dier, dat onder den wortel eens booms doorwoelde, dezen in geweldige beweging brengt, dan bewegen zich, wel is waar, de twijgen en bladeren ook, en golven op en neder, als door de kracht van den storm, ook worden wel de digst bijstaande boomen des wouds, wier twijgen met die van anderen in aanraking

komen, mede in geweldige beweging gebragt, doch deze blijft steeds iets onnatuurlijks. En ofschoon zij veel meer opzien baart, dan de gewone, natuurlijke beweging door de lucht; want de wandelaars blijven bij eenen op zulk eene wijze bewogen boom als bij iets zeldzaams en wonderlijks staan, zoo bewerkt zij toch nimmer eene wezenlijke verfrissching der levendige.

Wanneer de mensch tot in de diepte van zijn binnenste eens en misschien vaker door de stormkracht van eene geestelijke beweging geschokt en opgewekt geworden is, dan heeft hij, doordien hij een zelf bewegend wezen is, eene magt zijner innerlijke natuur over zijne uiterlijke verkregen, die hij vroeger niet bezat. Hij kan naar eigen wil de uiterlijke gebaarden der beweging nabootsen, die hem vroeger wegsleepte, en eene zoodanige uit den wil des menschen komende opgewektheid heeft soms zelfs een geweldiger voorkomen, ontroert nog meer, dan dat zachte, stille suizelen, dat de geest van boven veroorzaakte. Zulk een mensch, wanneer hij uit eigene kracht de gebaarden van het leven nabootst, dat hij vroeger aan zich zelven ondervonden heeft, komt weldra in verzoeking, zijne eigene kracht voor de goddelijke te houden: in het gevaar van zelfvergoding, en hoe meer deze waan in hem toeneemt, des te meer verlaat hem de hoogere kracht, welke hem leven gaf. Iets dergelijks had er bij den predikant plaats gevonden, van wien ik zoo even sprak. Zijne redevoeringen waren krachtig, zoodanig dat zelfs vele brave, waarlijk vrome zielen er door weggesleept werden; anderen, goeden zoo wel als slechten hadden er den spot mede, maar juist deze spot, deze verachting, waarin de man bij het meerendeel geraakte, maakte zijne aanhangers slechts des te vaster in hunnen waan; zij meenden, dat deze uiterlijke afkeer, dien voorzeker ook de echte waarheid dikwijls verwekt, een bevestigingsteeken was van de volkomenheid huns leeraars en van de echtheid zijner leer. Inderdaad, de afgoderij, met haren dweepachtigen tooverkelk heeft iets bedwelmends en aanstekends voor de zielen der

menschen; reeds het krachtige zelfvertrouwen, het moge nu van eenen gegronden of van eenen dwalenden aard zijn, verwerft het vertrouwen en den bijval van anderen; de zelfvergoding sleept anderen in dezelfde aanbidding mede, welke een nietig schepsel niet God maar zich zelven bewijst.

Het rijk van God komt niet met uiterlijke gebaarden, maar het is inwendig in u; dit heeft de mond der waarheid zelf gezegd, en zijn woord is zeker; ongetwijfeld kan dit zijn rijk, zoo wel nu en in het vervolg als voorheen door betuiging van wondervolle krachten en daden in het uitwendige komen; nogtans nemen deze krachten en daden hunnen weg altijd weêr naar het inwendige, waar haar eigenlijk rijk is, en worden hier tot een leven, dat den geheelen mensch vernieuwt en doordringt.

Ik heb de opmerking destijds meermalen aan mij zelven en anderen gemaakt, dat het der ziel, wanneer zij den weg der zuiverheid verlaat, in den omgang met God en de broeders even zoo gaat als zulke lakenswaardige lieden, die zich jegens menschen van een' hoogeren stand laag en kruipend gedragen en voor deze in het stof kruipen, terwijl zij tegen huns gelijken of jegens zulke, die van geringeren stand zijn dan zij zelven, zich met al de hardheid van den hoogmoed gedragen. Die predikant beleed, wel is waar, zonder ophouden met zijn' mond voor God, dat hij een zondige worm was; doch dat zijn hart van deze belijdenis niets wist, bewees hij door zijn zamenleven met zijne medemenschen; zelfs de zachtste en geringste berisping kon in hem den bittersten toorn verwekken; hij haatte in zijn hart, schoon hij zulks ook wist te verbergen, iedereen, die hem niet, of zoo als hij zeide, God niet de ware eer der vergoding bewees; jegens zijne eigene familie gedroeg hij zich met liefdelooze gestrengheid; zijne brave vrouw haatte hij, wijl deze hem te regt gewezen en doorzien had, met den bittersten haat.

God is een God der orde en des vredes. Die rampzalige man veroorloofde zich, zelfs in de uitoefening van zijn ambt buitensporigheden en ongeregeldheden gelijk een dronkaard;

de te regt wijzende wenken, welke zijne meerderen en zijne overheid hem gaven, achtte hij niet en gehoorzaamde niet aan hunne bevelen, want, zooals hij zich uitdrukte, moest men God, dit beteekende in zijnen zin eigenlijk hem zelven, wijl hij immers zich zelven voor eenen God hield, meer gehoorzamen dan de menschen; hij zette zijne buitensporigheden, althans in het verborgen, voort.

Wanneer, zooals ik mij straks zinnebeeldig uitdrukte, de beweging niet uit eene natuurlijke oorzaak komt, maar, dat zij met geweld op eene onnatuurlijke wijze bewerkt is, dan heeft zij ook tot hare verfrissching en voeding onnatuurlijke middelen noodig; zij komt niet uit den geest, die boven is, maar uit den in de diepte verzonkene: uit het vleesch, daarom heeft zij grof zinnelijke, vleeschelijke opwekkingen noodig. Het moest ons arme aanbidders van den man, die ons zich in plaats van God voorgesteld had, wel reeds gedurende onze verblinding dikwerf in het oog vallen, dat onze leidsman met ongemeene begeerte en in eene aanmerkelijke hoeveelheid, zoo dikwijls zich de gelegenheid daartoe aanbood, of wanneer hij vergat, zich in het bijzijn van anderen te matigen, geestrijke dranken gebruikte, doch wij verontschuldigden dit daarmede, dat immers deze buitengewoon (wij hadden er wel is waar ook mogen bijvoegen buitensporig) werkzame man zulke versterkingen noodig had.

Hoe kwam het toch, dat ik, die in vroegere jaren zoo menig meester van een zuiver, kinderlijk geloof en eenen waarlijk reinen, ordelijken, stillen wandel voor oogen gehad had, den vreesselijken dwaalweg niet bemerkte, waarop onze leidsman en wij zijne verleiden ons bevonden? Ik weet thans wel, vanwaar het kwam; mijn eigene inwendige hoogmoed, in welken ik mij zoo zeer boven anderen verhief, was de oorzaak mijner verblinding. Het kwam mij voor, dat de meeste andere menschen op een' dwaalweg waren, daarom moest ik er wel zelf opkomen; het gewone, eenvoudige, gezond voedende brood des levens smaakte mijn

verhemelte niet meer, ik zocht eene andere spijs, die mijn' smaak prikkelde en streelde, en ik tastte naar gift.

Mijne goede zuster dacht zoo niet. Zij had wel eenige malen met mij den predikant gehoord, was ook in zijn huis geweest, maar bezocht vervolgens zijne predikatiën niet meer, want, zeide zij, zij treffen mij wel, maar verbeteren mij niet. Zij hield zich voortaan bij de gewone stadsgemeente, en maakte mij ook bij vele gelegenheden aanmerkingen over hetgeen zij in het huis van den man had opgemerkt, die mij destijds reeds de oogen hadden behooren te openen. De goede ziel, ik heb haar later deswege met hand en mond vergeving gevraagd, zij moest voor hare welgemeende wenken van mij slechts uitdrukkingen van liefdelooze hardheid ondervinden. Ik onttrok mij eindelijk geheel aan haar en het was een bijzonder geluk voor haar, dat een regtschapene, van harte welwillende jongeling haar zijne hand reikte en in zijn huis haar wel verzorgde. Mijn nieuwe zwager behoorde niet tot onze partij, die zich al meer en meer van de groote gemeente der medechristenen afzonderde en losrukte, ik achtte hem daarom zeer gering en kwam zeer zelden met hem en mijne door zijne liefde gelukkige zuster zamen.

Ik wil in dit berigt over het treurigste en gevaarvolste gedeelte mijns levens kort zijn. Onze afgod, wijl eindelijk zijn waan hem deed gelooven, dat alles, wat hij deed en sprak van goddelijken aard, en hem als eenen God alles geoorloofd was, geraakte, aanvankelijk in den verborgenen, ten laatste in den openlijken gruwel der zonde, waarover zelfs de beste heidenen zich zouden geschaamd hebben. Hij had menigeen der door hem in het eerst geestelijk verleiden in dezen afgrond der vleeschelijke verworpenheid medegesleept; er hadden daden plaats gehad van de dolzinnigste, onbegrijpelijkste zinsverbijstering; ik zou deze wereld van gruwelen eene wereld van duivelsche wonderen mogen noemen, welke in gezonde zielen slechts ontzetting, in zieken echter eene deelneming aan de razernij verwekken; ook deze onge-

lukkige menschen geloofden gezigten en openbaringen te hebben en spraken in vele toestanden, door geestdrift vervoerd, wonderlijke dingen.

De afgrond, het graf vol vermolmend gebeente lag nu ook geopend voor de oogen aller vrienden en vijanden van den verleider; de eersten waren verpletterd van schaamte en weeklaagden, de laatsten juichten. De straffende geregtigheid der overheid kon zulke misdaden niet dulden; onze verleider werd in de enge gevangenis der gemeene misdadigers gebragt en moest bij inwendige ketenen, die hem reeds zoo lang boeiden, ook de uitwendigen dragen; diegenen, welke aan zijne daden deel genomen hadden, werden te gelijk met hem, naar de maat hunner overtreding, gestraft; mij, die zoo na aan den rand van den afgrond tuimelde, had God voor het nederstorten in denzelven bewaard, doch ik werd van mijn ambt ontslagen; mij, even als velen, die veel onschuldiger en beter waren dan ik, (want ten laatste had de verleiding zich aanmerkelijk ver uitgebreid), trof de algemeene verachting der medeburgers.

Ik was als van den donder getroffen; mij zelven niet magtig; ik kon niet schreijen noch bidden. Opgesloten in mijne kamer wilde ik mij voor de oogen aller menschen verbergen; ik zou gaarne in de diepte der aarde nedergestegen of in eene woestijn gevlugt zijn, om door geen oog gezien te worden, doch een oog zag mij evenwel aan, met een' doorborenden, regterlijken ernst: het oog, dat in het verborgene ziet. Ik weet niet, wat er van mij geworden ware, *zoo* niet die liefde, die geduldig en toegevend is en alles vergeeft, mijne goede zuster en haren voortreffelijken man bewogen had, mij in mijne ellende op te zoeken. Zij klopten aan mijne deur en riepen; eerst na een' langen strijd met mij zelven deed ik hen open.

Zijn wij u dan zoo geheel vreemd geworden, zeide mijne zuster tot mij, dat gij ons in 't geheel niet meer zien wilt? Ik wilde u slechts uw aandeel aan eene erfenis brengen, die u zoowel als mij toebehoort. Het schijnt alsof gij uw aandeel

daaraan geheel vergeten hadt; gij hebt het nogtans bij mij uwe zuster gelaten en ik heb het voor u bewaard. Het zijn de laatste woorden van onzen overleden' grootvader, waarmede hij ons arme wezen aan de lieve, trouwe hand van zijnen Heiland overgaf en dezen bad, dat hij ons bewaren en opvoeden mogt tot het leven der eeuwigheid, dat geen onzer verloren ga; ons leiden naar zijnen raad en eindelijk aannemen in eer. Die woorden van den verheerlijkten, waarin hij God bad, dat hij ons bewaren mogt in ons toemalig ligchamelijk gevaar en ons er uitredden, zijn, zooals gij vroeger dikwijls zelf gezegd en dankbaar betuigd hebt, zoo getrouw en zoo overvloedig aan ons vervuld; wij zijn zoo teederlijk en minzaam door de jaren onzer kindschheid en jeugd geleid; zoo geloof ik zal ook de geheele zegen van onzen verheerlijkten grootvader aan u vervuld worden, wanneer gij met opregt berouw, doch tevens ook met hartelijk vertrouwen, gelijk de verloren zoon, tot den vader terugkeert, dien gij op uwe laatste dwaalwegen verlaten hebt.

Ik was thans genoeg gedemoedigd en ter neer geslagen; ik kon elke tuchtiging en te regt wijzing met een gevoelig hart verdragen; ik oordeelde mij alle liefde van God en menschen onwaardig. Mijn goede zwager, in plaats van, zoo als ik verwacht en wegens mijn verachtelijk gedrag jegens hem zoo zeer verdiend had, mij te berispen en te bestraffen, sloot mij weenend in zijne armen; wij weenden beiden diep bewogen door smart en liefde. Mijn berouw was door Gods bijstand waar en opregt, ook verhief zich mijn hart uit zijne diepe verlamming weêr tot die rots, op welke het anders zijne toevlugt genomen had; het vond op nieuw den verlaten ankergrond.

Het glimmend lemmet is niet uitgebluscht, het gekreukte riet niet verbroken geworden; mijne wankelende kniën werden weder vast; mijne schreden werden weder zeker. Eenige weken bleef ik nog in het huis mijner lieve zuster; hoe heeft mij toen dat eenvoudige brood des levens, dat mij vroeger te gering scheen, weêr verkwikt en gesterkt. Ik

zocht, want ik vreesde de blikken der openlijke verachting niet meer, wijl ik diep gevoelde, hoezeer ik ze verdiend had, eenige dier opregte zielen, die tegelijk met mij verleid waren, op. De meesten dezer had, na de gloeijende hitte der dweeperij, eene alles verstijvende winterkoude bevangen, welke hen met den dood bedreigde; slechts weinigen hadden zich uit de dwaling weêr op den regten weg begeven. Ik trachtte allen van die gaven mede te deelen, die mij zelven te deel gevallen waren, en het ontbrak niet geheel en al aan dezulken, die ze gaarne aannamen.

Ondersteund door mijnen welgestelden zwager reisde ik naar Elbing, waar men voor eene der scholen een' onderwijzer zocht. Ik was nog geen tweeëntwintig jaren oud, toen ik aan deze school kwam, waar ik sedert bijna vijftig jaren gewoond heb. Ik verhaalde en beleed den edelen man, die nu mijn opzigter zou worden en die mij, toen ik bij het onderzoek een' goeden dunk van mijne kennis en bekwaamheid gegeven had, zeer vriendelijk deswege prees, met opregt berouw al mijne dwalingen, en legde de beslissing van mijn lot geheel in zijne handen. Hij stiet mij niet terug; na eene ernstige beraadslaging met verscheidene zijner ambtsbroeders en na eene nieuwe, uitvoerige regeling van deze alle, ook met mij, schonk men mij het vertrouwen, mij desniettemin in mijn ambt te bevestigen.

Ik durf zeggen, want het was immers niet mijne, maar eene andere, hoogere kracht, die mij hield, ik heb dat vertrouwen niet te leur gesteld; ik vond weldra de liefde der kinderen, wier onderwijzer ik was, als ook die van hunne ouders en de achting mijner medeburgers; de waarneming van mijn ambt heeft vele zielen tot zegen verstrekt; menige goede zaadkorrel, die ik zaaijen en begieten mogt, is reeds in hare schuren verzameld; de leerlingen mijner laatste leerjaren waren de kinderen mijner vroegere scholieren; in eene stad vol eerlijke, getrouwe burgers mag ik mij als hun medeburger verheugen, dat God ons niet te vergeefs tot elkander gebragt heeft; wij hebben eerlijk met elkander

aan het werk der gemeenschappelijke vorming van hart en geest en aan de verbetering gearbeid.

Mijn zeer diepe val heeft mij, wel is waar, voor mijn geheel overig leven geleerd, om met angstvalligheid en naauwgezetheid op mijne schreden te letten. Ik heb de bede, die in een onzer kerkgezangen uitgedrukt is, regt goed leeren verstaan, de bede namelijk:

Geef slechts dat zich ook mijn wil
Binnen zulke perken voegt,
Waar openhartigheid en ootmoed zamen beiden
En mij tot wijsheid, die van boven is, geleiden.

De lust tot het bestijgen der geestelijke hoogten is mij sedert vergaan; ik heb mij liever aan den zekeren weg van het eenvoudig letten op het aan allen gegevene woord gehouden, schoon ook deze weg in de oogen der menschelijke wijsheid gering geacht werd. Ik heb in en nevens de goddelijke zelfs de menschelijke orde meer dan ooit voorheen leeren achten en eeren, en al datgene, wat tegen deze orde zich verheft, is mij verdacht geworden. Ik vertrouwde zelfs de schijnbaar hoogste en vroomste gewaarwordingen mijner ziel niet, voordat zij in zekere mate tot daadwerkelijkheid waren overgegaan, want ik hield het ook hier met het spreekwoord, dat mijn oude overledene opziener Reichel zoo dikwijls in den mond had: bid en werk, werk en bid. Doch bij al dit uit- en inwendig werken heb ik aan mij zelven bespeurd, dat ik van jaar tot jaar in mijne eigene oogen steeds geringer geworden ben, terwijl Hij, die van mijne jeugd af mij hielp, en nog thans, nu ik grijs ben, mij niet verlaat, steeds grooter geworden is.

Wat behoefte zou toch een kind hebben, dat in het huis zijnes rijken, goeden vaders woont? Het leeft in stille bescherming en in vrede; het kan zijnen vader al zijne nooden klagen en zeggen, en deze helpt en troost ten allen tijde; het heeft steeds het regte, nuttige voedsel en het water des levens voor niet; de geringe moeite en arbeid, die de vader

hem oplegt, wordt hem tot lust, want de vader zelf helpt den last dragen.' Ik wenschte, dat ik de spreuk, die tot des menschen heil zegt »wij zullen komen en woning in u bereiden" tot aan mijn einde steeds getrouwer en overvloediger uit ondervinding begrijpen leerde en in staat was ook andere zielen iets van de zaligheid te zeggen, die een mensch reeds op aarde geniet, in wien de inhoud van die spreuk vervuld wordt: de (schuwe) vogel heeft een huis, heeft eene rustplaats gevonden, bij de altaren des Heeren, en van deze veilige plaats heeft men een goed overzigt over alles, wat anders onduidelijk en onverstaanbaar was.

Ik wil nog slechts weinige woorden van mijne uiterlijke lotgevallen zeggen en iets van datgene, wat mij herwaarts gevoerd heeft. In mijn vijfentwintigste jaar trouwde ik met eene weduwe, eene arbeidzame, eerzame vrouw uit Dantzig, eene moeder van een aantal kinderen, zij was ouder dan ik; ik had op geen uiterlijks gezien, maar stelde er mij veel aangenaams van voor, een vader en opvoeder van vaderlooze kinderen te worden. De taak was moeijelijker dan ik mij had voorgesteld; ik vond bij mijne menschelijk best gemeende bedoelingen tegenstand, waar ik hulp verwacht had. Doch God heeft mij over menig inwendigen strijd en vele groote inwendige verschillen, die er tusschen mijne vrouw en mij plaats hadden, heen geholpen; de toonen hebben zich nogtans onder de hand van onzen meester tot harmonie opgelost, want het huwelijk is immers ook daarom door God ingesteld, dat de eene mensch den andere in zijne feilen en gebreken verdragen en zich over hem erbarmen leere, opdat hij eens zelf erbarming deelachtig worde. Ook mijne stiefkinderen hebben het vaderhart, dat zij vroeger wel menigmaal verwondden, eindelijk erkend en hebben zich met hetzelve in opregte liefde tot ranken aan den gemeenschappelijken wijnstok verbonden. Maar — vergeeft den ouden vader deze tranen — mijn eigene, eenige zoon, aan wien misschien maar al te zeer mijn hart hing en nog steeds hangt, mijn

zoon, dien ik met de zoetste hoop tot jongeling zag opwassen, is voor mij verloren gegaan; hij heeft den weg, niet alleen van Godsvrucht, maar zelfs van burgerlijke braafheid en eer verlaten: hij is reeds bijna als knaap een meester in het zondigen, een openlijke bedrieger geworden. Hij heeft zich door de vlugt aan de welverdiende straf der overheid onttrokken. Het is thans bijna zesentwintig jaar, dat ik deze zware wonde in mijn hart draag.

Mijne vrouw, nadat zij reeds dikmaals de school der ziekte had doorgeloopen, is in het vorige jaar aan eene zeer smartelijke ziekte overleden. De goede wijngaardenier heeft deze vrucht nog regt rijp en voleïnd laten worden in de hitte van haar lijden, voor dat hij haar afplukte. Hoe verheug ik mij daar voor het aangezigt des Heeren op het zalig wederzien. Mijne eenige zuster, die wij gedurig van tijd tot tijd zagen, is ons reeds vroeger, voor omtrent negen jaren, voorgegaan; mijne stiefkinderen leven wel verzorgd, in goeden uiterlijken en, zoo als ik met God hoop, in vasten innerlijken vrede.

Kort na den dood mijner vrouw bevond ik mij eens in het huis van een' mijner veeljarige vrienden, wien juist een bloedverwant uit Koningsbergen een bezoek gaf. Mijn vriend en ik kwamen te spreken over mijn' armen, verloren zoon; bij die gelegenheid werden zijn naam, als ook zijn misdrijf, want het was immers openbaar genoeg, genoemd. Hierop werd de vreemdeling opmerkzaam, hij verhaalde ons, dat hij verscheidene jaren geleden te Straatsburg eenen armen, zieken, levenszatten mensch aangetroffen en in zijn' nood ondersteund had, die denzelfden naam voerde, en die zich jegens hem wegens hetzelfde jeugdige misdrijf had aangeklaagd. Dat dezelve uit de noordelijke streken, uit eene stad digt bij de Oostzee geboortig was, wist hij ook, slechts eene omstandigheid bragt hem in de war, dat die noodlijdende zeide, dat hij geene ouders meer, maar alleen nog stiefbroeders- en zusters had, die zich bezwaarlijk zijner zouden aantrekken.

Ik deed naauwkeurig onderzoek; ouderdom en al de andere trekken der beschrijving lieten mij geen twijfel over, dat de ongelukkige, dien de vreemdeling had leeren kennen, mijn eigene, eenige zoon was, ook de meening deszelven, dat zijne ouders niet meer leefden, kon ik verklaren, want zestien jaren geleden lagen mijne vrouw en ik aan eene zoo kwaadaardige koorts en zoo het scheen bijna zonder eenige hoop op herstel op het ziekbed ter neder, dat het valsche gerucht van onzen dood zelfs ter ooren van mijne zuster kwam en deze met groote smart vervulde. Ik heb daarom niet lang met vleesch en bloed geraadpleegd, maar ben slechts mijn' vaderpligt gedachtig geweest. En daar ik bij mijne hooge jaren den post van onderwijzer, dien ik tot hiertoe waarnam, niet meer zoo, als het mij noodig schijnt, naar behooren kan waarnemen, heb ik denzelven in de hand van eenen jongeren, bekwameren onderwijzer, die mij een geliefd leerling en geestelijk zoon was, nedergelegd, heb mijn huis in Elbing verkocht en mijn klein vermogen, dat ik grootendeels aan de spaarzaamheid mijner overledene vrouw te danken heb, nadat ik vooraf met derzelver kinderen een eerlijk vergelijk getroffen had, tot mij genomen, om, indien hij nog leeft, mijnen zoon op te zoeken. Eene zekere hoop in mijn binnenste zegt mij dat de verdwaalde weêr op den regten weg teruggekeerd, dat de gevallene weêr opgestaan is, en mogt dit niet zoo zijn, dan wil ik niet aflaten van hem met mijne vurige, innige liefde, tot dat ik hem weder gewonnen heb.

Hiermede eindigde de oude Jakob Werner het verhaal van zijne levensgeschiedenis. Dit verhaal was niet zoo geheel ongestoord geweest als die der anderen, ofschoon de spreker zelf, onledig met het geen hij sprak, de storing misschien het minst bemerkt had. De armenvriend, van wiens bijzondere deelneming aan den ouden Jakob Werner wij vroeger melding maakten en die heden, wijl eene dringende bezigheid hem vóór het avondeten wegriep, het verst van den verhaler verwijderd zat, had dezen dadelijk van zijne

eerste woorden af met eene onmiskenbare ontroering aangehoord; zijne zuchten waren zelfs door het ligt hoorende oor van Ridder Koenraad, zijne tranen door den Doctor, die tegen hem over zat, opgemerkt; toen de grijaard van zijn verloren zoon begon te spreken, keek de armenvriend, zonder dat de verhaler, die aan dezelfde zijde der tafel zat, het merkte, terwijl hij zich ver vooroverboog, op eene wijze naar dezen toe, alsof hij hem iets wilde toeroepen, zoodat de student, die naast den armenvriend zat, zich niet kon onthouden, om hem zacht te vragen: »Of hij misschien zelf deze verloren zoon was?" De gevraagde hoorde niet, wat zijn dischgenoot hem toelispelde, doch toen nu het verhaal geëindigd was, stond hij op, ging met wankelende schreden naar den grijaard toe, viel hem aan de borst en zeide: »mijn vader, zie hier uw verloren zoon; de hoop in uw hart heeft u niet bedrogen; de verdwaalde is weêr op den regten weg teruggekeerd, hij heeft het vaderhart vol eeuwig erbarmen, heeft bij dezen vergiffenis en genade gevonden, zooals hij nu ook u, den geliefden, zoovele jaren als dood beweenden vader wedervindt."

De afgebrokene woorden, de toonen van vreugde en van eene veeljarige smart, die men thans van den vader en zijnen zoon hoorde, zeiden de omstanders meer dan alle lange redeneringen. Het meest was de Doctor geroerd, want deze had bij de onverwachte ontmoeting met zijnen vader iets van denzelfden aard ondervonden.

Ik kon mij al aanstonds niet begrijpen, zeide eindelijk de armenvreind, waarom uw aanblik en ieder van uwe woorden, mijn lieve vader, dadelijk van de intrede in het huis af, mij zoo trof, mij zoo met eenen onbeschrijfelijken kinderlijken eerbied doordrong; nu begrijp ik dit natuurlijke gevoel.

De ouderdom heeft u, wel is waar, zoo veranderd, en de valsche veronderstelling, dat mijn lieve vader reeds lang gestorven was, heeft mijne oogen zoo gehouden, dat ik u niet zoude herkend hebben.

Ook gij, mijn lieve, lieve zoon, zeide de oude Jakob

Werner, zijt mij dadelijk van mijne aankomst af, zeer in het oog vallend voorgekomen, en de oplettendheid, die gij mij beweest, ging mij ook op eene zeer bijzondere wijze ter harte. U hebben echter niet slechts de jaren, u heeft eene omvormende, nieuwe scheppende kracht der genade zoo veranderd, dat ik in u niet meer den knaap en jongeling herkend heb, die gij eens waart.

De gasten hadden zich op verzoek van ridder Koenraad weêr geplaatst; het is nog niet te laat, mijne lieve vrienden, zeide hij, en uw vertrek kan morgen toch niet zeer vroeg plaats hebben, laat ons ons nu verheugen en vrolijk zijn met eene vreugde, die aan de blijdschap der engelen verwant is, over het wedervinden van een' verlorene. Ook het ligchaam moet aan de vreugde deel nemen; want ofschoon ik niet zoo als de vader in het Evangelie, toen zijn verloren zoon weêr tot hem kwam, u heden nog op een gemest kalf onthalen en door dansrijen vervrolijken kan, zoo willen wij toch gaarne andere dingen schenken, die het huis vermag te geven.

De blinde ridder trok aan een klokje; hij luisterde den binnenkomende bediende iets in het oor en deze bragt weldra een rijkelijk geschenk van den besten, edelsten wijn, die zich in den kelder van den Heer Koenraad bevond. Het was een gewas, dat aan een der beste wijnjaren dier eeuw en aan eene der beroemdste streken van den Rijn zijn ontstaan te danken had; de vader van den ridder had den most nog ingelegd en deszelfs verdere werking bezorgd.

Het was eene vrolijkheid van eenen niet gewonen aard, die zich van de gasten meester maakte, want zij was door de vreugde des hemels gekruid; het ligchaam nam, slechts als een getrouw dienaar, deel aan het geluk van zijnen heer, den geest.

Mijn lieve huisgenoot, zeide ridder Koenraad tot den armenvriend, het hart is ons heden allen opengegaan en ook de tong tot woorden van een lied in hooger koor losgemaakt. Gij hebt mij, wel is waar, alle hoofdtrekken uit

de geschiedenis uwer afdwalingen en van uwe terugkeering verhaald, doch mijne medegasten kennen ze nog niet, en uw goede oude vader zou misschien ook gaarne zoo schielijk mogelijk wenschen te weten, hoe het u in de reeks van jaren, sedert gij van hem af waart, gegaan is; vertel ons dus uwe geschiedenis nog.

De armenvriend was hiertoe dadelijk bereid, en verhaalde als volgt:

Geschiedenis van den armenvriend.

Mijn voornaam is Paul; ik ben thans in het drieënveertigste jaar van mijn leven.

Van mijne eerste kindschheid weet ik weinig meer te zeggen; zij ging genoegelijk voorbij in het huis mijner ouders. Mijne ongemeene levendigheid vervoerde mij reeds vroeg tot vele ligtzinnige en moedwillige streken, die mijn vader maar zelden gewaar werd, wijl mijne moeder, in hare al te groote, natuurlijke teederheid ze voor hem verborg. Ook wist ik, helaas, maar al te wel, dat ik, ook dan, wanneer een of ander kinderlijk vergrijp van mij aan den dag kwam, in mijne moeder, die in mij het evenbeeld van haren eigenen levendigen aard erkende en beminde, eene verdedigster en beschermster vond, en ik liet daarom mijnen moedwil gedurig meer vrijen loop. Nogtans moet ik het met innigen dank jegens God erkennen, dat de vermaningen van mijnen trouwen, dierbaren vader, dat zijne gebeden met en voor mij, dat zijn school- als ook zijn vlijtig huisselijk onderrigt mij in het hart drongen en dat zij daar tot zaadkorreltjes werden, die wel is waar, vele jaren lang onder het puin en slijk mijner verdorvenheid ledig gelegen, evenwel ook daar hunne kiemkracht niet verloren hebben, maar eindelijk nog onder de stralen mijner levenszon uitgebot en tot wasdom gekomen zijn.

Ik had eene zeer bijzondere neiging en misschien ook aanleg tot muzijk en teekenen; zong en maakte den ganschen dag naar den lust mijns harten muzijk en teekende en kladde alle papier vol. Mijn goede vader willigde deze mijne neiging in; hij liet mij bij de beste muzijkanten onzer stad, den stadsorganist en den zoogenoemden stadsfluitist, onderrigt geven en mij ook in het teekenen onderwijzen. Met deze beide geleerde kunsten heb ik later op mijne reizen door verscheidene landen van Europa mijn onderhoud somtijds rijkelijk, somtijds ook zeer kommerlijk verdiend; bij mijne ligtzinnigheid en onmatige verkwisting evenwel altijd meer nood dan brood gehad, en nog heden, sedert God mij in het huis van mijnen tweeden vader, den ridder Koenraad gevoerd heeft, bekleed ik bij dezen in den kleinen kring van de behoefte dezer plaats, nevens de verpleging der armen, ook den post van orkestmeester en verzamelaar van schilderijen, en opzigter der galerij.

De zoon van den stadsfluitist, in wiens huis ik, zoo als ik straks zeide, een' tijd lang bijna dagelijks onderrigt in het spelen van verscheidene instrumenten nam, was maar een weinig ouder dan ik; hij overtrof mij echter zeer ver in moedwil en alle booze oefeningen der kinderlijke ligtzinnigheid. Deze was voor mij een vriend naar mijn' zin, en ofschoon mijn vader, die dien knaap uit de school kende, mijn' omgang met hem zocht af te breken en te verhinderen, en voor het vervolg den onderwijzer aan zijn huis komen liet, wist ik toch zoo vele middelen en wegen te vinden, om met mijnen loozen speelmakker heimelijk zamen te komen, dat ik alle trouwe voorzorg verijdelde. Het meest en gemakkelijkst gelukte mij zulks, toen ik in mijn veertiende jaar de school verliet, en nu, overeenkomstig mijnen wensch bij een' orgel- en instrumentmaker in de leer kwam, om eerst deze mij welgevallige kunst te leeren, echter daarbij, zoo mogelijk, mij zelven voor het vervolg tot het ambt van organist te vormen. Want mijn vader werd door de

werkzaamheid zijner school verhinderd, om mij behoorlijk in het oog te houden; mijn leermeester was de zwager van mijne moeder, had derzelver zuster tot vrouw, en deze, mijne tante zoowel als mijne door hare genegenheid voor mij eenigzins verblinde moeder, wisten ook den meester orgelmaker zoo te mijnen gunste te stemmen, dat mijn goede, eerlijke vader niets gewaar werd, van hetgeen hem, ongetwijfeld tot mijn grootste heil, zou bedroefd hebben.

Mijn ligtzinnige speelgenoot was bijna op hetzelfde tijdstip, dat ik bij den zwager mijner moeder in de leer trad, als leerling in een der aanzienlijkste handelhuizen onzer stad gekomen. Zijn principaal was tevens zijn peet en zorgde reeds van het begin af zeer vriendelijk voor hem. Doch deze vriendelijkheid vond in een zoo gevoelloos hart geene dankbare vergelding; de knaap bedreef reeds in de eerste dagen na zijne intrede in het huis van zijn' peet zoo vele kleine dieverijen, wel is waar, in de eerste plaats slechts aan eetbare dingen, dat de stap tot grootere boosheden zeer gemakkelijk voor hem was.

Dezelfde koopman, bij wien mijn kameraad in dienst was, was eenigzins zwak, ja soms bijna onnoozel van verstand, zoodat de zoon het gewigtigste gedeelte van de zaken verrigtte, bij afwezigheid van denzelven een reeds bejaarde handelsbediende de correspondentie voerde, en de voornaamste rekeningen onder zijn bestuur had; de oude heer had behalve den verkoop van sommige waren slechts de rekeningen van eenige schippers uit te betalen. Tot ons ongeluk, vermits het aan onze boosheid ruimer spel gaf, moest de zoon des huizes een groot gedeelte van het jaar te Dantzig zijn, van waar hij ook wel den hoofdzakelijken gang van den handel bestuurde, maar zich met de bijzonderheden daarvan niet kon ophouden. Zoo als zulks gewoonlijk gaat, van den diefstal van eetwaren ging mijn looze kameraad al schielijk tot het stelen van geld over, aanvankelijk slechts in het kleine, doch weldra dreef hij het ook

in het groote. Hij zeide mij in het begin niet, hoe hij aan het geld kwam, maar liet mij slechts aan zijne verkwistingen en ligtzinnige geneugten deel nemen; zelfs bij nacht wisten wij ongemerkt uit het huis onzer meesters te komen en gaven ons dan in de wijnhuizen en kroegen der voorstad aan onze moedwillige streken en meestal kinderachtige genoegens over. Hierbij had ik, doordien de een den ander met zijne schelmstukken te hulp kwam, den inval, dien ik ook met het geld van mijnen makker ten uitvoer bragt, ons kleederen zoowel van poolsche Joden, als van visschersknapen aan te schaffen; al nadat het ons lustte gingen wij dan nu eens in de ons geheel onkenbaar makende kleeding van de eerste soort met zwartgemaakte wenkbraauwen en valsche baarden zelfs in de wijnhuizen der stad, of als visschers verkleed, naar buiten in de herbergen der zeelieden.

Zulke vermaken waren zonder het aanwenden van kosten niet mogelijk. Ik had gedurig reeds vermoed, dat de makker mijner ligtzinnigheid niet op eene eerlijke wijze aan zijn geld konde komen, ofschoon hij mij zeide, dat het een geschenk van zijnen peet was; eens, bij eene onzer nachtelijke pleizierpartijen, bekende hij mij uit eigene beweging, dat hij het gestolen had, en roemde op de list en behendigheid, waarmede hij deze schurkerij gewoonlijk pleegde. In den eersten oogenblik huiverde ik op dit berigt; ik waarschuwde hem opregt, dat hij het niet weêr mogt doen, en nam mij ook in mijn hart voor, om niets meer met den slechten knaap te doen te hebben, dan mijn goed voornemen hield helaas maar weinige dagen stand; mijn lust tot vermaken was reeds tot eene mij beheerschende zonde geworden; ik gaf dra aan het lokaas der verleiding weêr gehoor.

Ik heb mij reeds dikwijls in mijn leven en nog gisteren weder, bij de levensgeschiedenis van onzen goeden meester Paehler, afgevraagd, hoe het toch mogelijk geweest zij, dat de zoon van zulk een' vader, dat een jongeling, die eene zoo vrome opvoeding genoten heeft, zoo diep vallen konde. Onze vriend Paehler was misschien in denzelfden

ouderdom, in welken ik reeds misdadiger werd, in de kennis van datgene, wat goed en kwaad, schoon en edel, of onwelvoegelijk en onedel is, aanmerkelijk bij mij ten achteren; hij had eene eenvoudig christelijke opvoeding van zijne brave moeder, doch geenszins eene zoo zorgvuldige, geenszins een zoo grondig onderrigt in de christelijke geloofswaarheden genoten, als ik; reeds als knaap kende ik den inhoud van bijna de gansche schrift, wist al de beste, gewigtigste spreuken, de krachtigste, schoonste gezangen van buiten; en nogtans was het hierbij in mijn binnenste zoo boos gesteld.

Ongelukkig is mijn voorbeeld niet het eenige, ja het kan zelfs niet eens als zeldzaam worden aangemerkt; het geschiedt maar al te dikwijls, dat juist de zonen der vroomste ouders tot de grootste ontaarding vervallen; zoodat de godzaligheid de goddeloosheid tot erfgename heeft. Ik geloof echter, uit eigene ondervinding, dat men dit op deze wijze moet verklaren: in zulke eenvoudig, kinderlijk vrome zielen, als die, hij vergunne mij het in zijne tegenwoordigheid te zeggen, van onzen lieven vriend Paehler, spreekt de stem van het geweten, als met eene sprake van teekenen en daden, in de eerste plaats tot het hart: bij anderen, wien de opgaande zon des levens sterker op het hoofd dan op de borst geschenen heeft, zoodat de kennis het doen in de ontwikkeling vooruitging, spreekt die stem in eene taal meer van woorden dan van daden, tot den nadenkenden geest. Deze, de geest, heeft de vrijheid, datgene, wat tot zijn gebied behoort, aan te nemen of te verwerpen; het gevoel van het hart moet zich, even als de bloem, zonder tegenweêr voor de zonnestraal openen. Wanneer bij zulke zielen, die rijker aan kennis zijn, de woordentaal zwijgt, of wanneer zich veeleer het oor van hare stem heeft afgewend, zoodat het dezelve niet meer hoort, dan is zulk een tot zulke rijke bezitting geborene en opgevoede mensch geheel verlaten, want de natuurlijke taal van het eenvoudig gevoel heeft hij niet geoefend en ze in zijnen stand ook niet noodig gehad. Ja, hoe hooger de vallende stond, des te verschrikkelijker verplettert hem de val; het

oog van dengene, die onmiddellijk uit het genot van het heldere daglicht zich in het donker begeeft, is voor de voeten een leidsman, die hen ligt aan gevaar blootstelt, want het bemerkt de afgronden aan beide zijden niet: hij echter, die binnen, bij het schemerende daglicht arbeidde en nog niet in het heldere licht kwam, ziet de gevaren; dus, hoe hooger gij staat, hoe helderder de zon u beschijnt, hoe opmerkzamer gij op uwen schreden behoort te zijn; hoe meer de zuivere lucht der Alpen uwe borst met het gevoel eener uitbundige vrolijkheid vervult, hoe meer zorg, ja hoe meer vrees gij moet hebben, dat gij neder zult storten.

Op zekeren dag legde mijn kameraad, als uit scherts, eenige handschriften voor mij neder. »Gij kunt zoo voortreffelijk teekenen," zeide hij, »dat gij daarin vast voor niemand in de stad, misschien niet eens voor uwen leermeester behoeft onder te doen; zeg mij toch, zou zulk een teekenaar, als gij, ook het schrift van eene vreemde hand, bij voorbeeld, van dezen brief niet kunnen namaken? Ik toonde hem de mogelijkheid, terwijl ik in moedwillige ligtzinnigheid de vreemde hand nateekende, want dit gelukte mij op eene misleidende wijze.

»Gij weet," zeide mijn verleider, »dat ik tot hiertoe al het geld, dat wij tot onze vermaken noodig hadden, heb moeten verschaffen en verdienen; het is niet meer dan billijk, dat gij nu ook iets doet. Mijnheer peet heeft meer geld, dan hij en zijne kinderen en kindskinderen in hun gansche leven gebruiken zullen, hij behoorde mij, zijn petekind, en u, zijn petekinds vriend, van regtswege vrij te houden, wanneer wij, na onzen dagelijkschen arbeid, nu en dan wat pleizier maken. Hij en al zijne handelsbedienden hebben pleizier genoeg; zij rossen en rijden dat het een' aard heeft; ik weet, dat mijnheer nog onlangs voor zijn' factoor, en wel met weten van zijn' zoon, eene rekening betaald heeft voor eene badreis naar Töplitz. Maar de arme leerling, juist wijl hij leerling is, mag niets hebben. Dit schijnt mij onverstandig, en ik zal mij wel regt en billijkheid verschaffen. Ik kan mijnheer den peet de rekeningen voor onze

kleine verteeringen niet wel in den vorm geven, als de waard ze ons geeft; ik kan het wel doen in eenen anderen vorm, doe mij dus het pleizier en maak mij, met dit schrift en deze handteekening, eene kleine schippersrekening van vijf daalders Lubek's courant.

Ik weigerde met hevigheid en verachting, dit te doen. »Hebt gij dan misschien contanten, om onze tegenwoordige rekening te betalen?" vroeg de looze gast, »want ik heb er geen geld voor, en weet ook geen ander middel om het te krijgen, en de waard geeft op zijn langst aan morgen crediet, overmorgen kan hij naar uwen vader gaan en het daar halen."

Met eenen onbeschrijfelijken en evenwel, toen het op de daad aankwam, magteloozen tegenzin verzette ik mij tegen deze vordering, maar gaf ten laatste toch toe, en schreef de valsche rekening.

Wanneer het oor zich eens tegen den luiden donder verhard en gesloten heeft, hoe zal het dan nog den toon eener harp of fluit hooren? mijn hart werd sedert deze daad meer en meer niet alleen tegen de stem van God in mijn geweten, maar zelfs tegen de stem van het gevoel der eerbaarheid, der betamelijkheid en van alle regt verstokt. De oude koopman, de peet van mijnen verleider, had het bedrog niet bemerkt; toen de slechte knaap hem de schippersrekening, die in de oogen van den rijken man zeer onbeduidend was, alsof het op last van den schipper geschiedde, overhandigde, betaalde hij dezelve zonder bedenken, en toen hij daarop, van mijne namakende hand dezelfde rekening gekwiteerd terugkreeg, kwam er zelfs geen de minste gedachte van bedrog bij hem op.

Wanneer de zonde eens met al hare zwaarte den val naar den afgrond begonnen heeft, versnelt en versterkt zij zich in eene vreesselijk snel toenemende mate, steeds meer in dezen val. Van de bedriegelijke rekening van vijf daalders, gingen wij schielijk tot het namaken van die van tien, vervolgens van vijftig, ja van honderd daalder over, en lachten om het gelukken van onze list.

Onder voorwendsel, dat ik het zeer druk had, kwam ik maar zelden in het huis mijner ouders, en gewoonlijk koos ik tot deze bezoeken zulke uren, waarin ik wist, dat mijn vader in de school zijn moest. Ik kon zelfs den blik van mijne waarlijk brave, eerbare moeder niet verdragen, die niet droomde, dat haar lieveling voor zulke misdaden, aan welke ik mij schuldig maakte, vatbaar konde zijn. Het gebeurde dikwijls, wanneer ik mij niet op mijne vroegere, vrolijke openhartige wijze jegens haar gedroeg, dat zij mij vroeg, of mij misschien iets ontbrak? en ik antwoordde haar dan gewoonlijk, dat ik pijn in het hoofd had, eene kwaal, die ik mij werkelijk dikwijls door mijne nachtelijke drinkgelagen en brasserijen op den hals haalde. De goede vrouw ging dan menigmaal naar mijnen patroon, haren zwager, en verzocht hem, dat hij mij toch niet al te streng bij het werk mogt houden, maar mij nu en dan eens vrijheid mogt geven, om buiten de poort te gaan wandelen.

Bragt reeds de aanblik en het bijzijn mijner goede, brave moeder mij in verlegenheid, hoe diep ontroerde mij, inzonderheid toen ik nog in den eersten aanvang van mijne zondige loopbaan was, de aanblik van mijnen vader, die mij dikwijls in mijne werkplaats bezocht en bij mijnen meester onderzoek naar mij deed. Op mijne vlijt en bekwaamheid voor het beroep viel, wel is waar, niets aan te merken, want schoon ik ook een gedeelte van den nacht gerinkelrooid had, zorgde ik toch dat ik den volgenden dag alles deed, wat men van mij verlangde. Hoe beter hij zich ook wist te verbergen, des te sterker knaagde evenwel de alles vernietigende worm in mijn binnenste. Gelijk een zieke, die aan eene groote ligchamelijke smart lijdt, zich uit vertwijfeling aan het gebruik van een verdoovend middel overgeeft, zoo liet ik mij door een geestverhittend middel tot dooding van mijne inwendige smart bemagtigen: door trots, door bijna spottende verachting van de betere stem; mijn voorhoofd werd stout, het hart ongevoelig als ijzer.

Ik weet niet, waar mijn deelgenoot in de zonde al het

geld liet, dat wij door onze bedriegerijen verkregen. Hij gaf er mij ook wel een klein gedeelte van, dat ik op eene bijna kinderachtige manier verkwistte, en een ander eenigzins grooter gedeelte namen onze gemeenschappelijke snoeperijen en slempmalen weg; evenwel bleef verre weg het meeste in zijne handen, en desniettemin had hij bijna altijd geldgebrek. Het komt mij maar al te waarschijnlijk voor, dat deze jongeling, die zoo vroeg een meester in het zondigen werd, behalve zijne overige mij bekend gewordene zonden, zich ook nog aan anderen schuldig maakte; dat hij hierdoor in de magt van eenige geldzuchtige, ondeugende vrouwen kwam, waarvan er eene in onze stad zoowel wegens hare zoogenaamde schoonheid beroemd, als wegens hare ijdele, onzinnige verkwistingen berucht was. Wanneer deze somtijds in hare koets, als eene vorstin gekleed, ons voorbijreed, en het toeval wilde dat wij haar ontmoeteden, dan zag ik meermaals, dat zij met mijnen makker wenken en groeten eener vertrouwelijke kennis wisselde; eens liet zij, toen wij haar buiten de stad ontmoetten eenen brief klaarblijkelijk met opzet uit den wagen vallen, dien mijn makker schielijk opraapte en las. Waardoor zou toch iemand, die naauwelijks den knapenleeftijd ontwassen was, anders in de gunst van zulk een' zelfzuchtigen persoon komen en blijven, dan door buitengewone opoffering van geld?

Dikwijls, wanneer mij deze vermoedens bekropen, vielen mij de zwaar drukkende plaatsen uit de Spreuken van Salomo te binnen, die op zondaren en dwazen van dezen aard en op hun schandelijk einde betrekking hebben, en niet zelden kwam het denkbeeld bij mij op, om mij uit de gevaarlijke strikken van dien mensch los te rukken; doch, zoo als men zegt, hij had mij als 't ware betooverd; ik kon en mogt niet van hem afblijven.

Ik kan mij wel voorstellen, wat juist in mijn toenmalig geval een groot gedeelte van die betoovering uitmaakte. Een aanklager en regter in mijn binnenste: het woord der hoogere kennis, dat ik van mijne kindschheid af door leer en ver-

meening verkregen had, strafte en pijnigde mij nogtans, hoe verhard mijn hart ook reeds ware, dikwijls; zoodra ik mij echter in het ligtzinnig vermetel gezwets van mijn' kameraad en in den woesten roes onzer slemperijen bevond, werd de stem van den inwendigen regter, als door een luid gedruisch, voor mij onhoorbaar. De omgang van den jongen mensch werkte op mij, als het doopen van een door vuur gekwetst ligchaamsdeel in koud water: voor het oogenblik verzachtend of pijnstillend. Echter is er in de zucht van den zondaar tot zonde en hare werktuigen, zoodra hij zich eens in hare magt gaf, ook nog eene andere, vreesselijk betooverende kracht, welke door het verzadigen der begeerten niet zwakker, maar steeds sterker wordt.

Mijn meester de orgelmaker moest toch, hoe kon zulks anders, indien hij niet blind was, iets van mijne buitensporigheden bemerkt hebben; hij nam mij eenige malen ernstig in het verhoor, maar zijne waarschuwingen en bedreigingen kwamen te laat; ik was reeds te vast in mijne zondige gewoonten verstrikt; ik werd slechts nog voorzigtiger en geveinsder, dan vroeger; de omstandigheid, dat mijne slaapkamer geheel eenzaam in een zijgebouw lag, dat met eene deur, voor welke ik mij heimelijk een' sleutel verschaft had, in een zijstraatje uitkwam, maakte mij het bedrog gemakkelijker.

De ligtzinnigheid, wanneer zij eenmaal tot vermetelheid aangerijpt is, graaft zich zelve haar graf; eens in den halven roes van een onzer drinkgelagen, overreedde mijn ondeugende makker mij, dat ik eens zou beproeven, of ik het handschrift van den zoon van huis, die zich, zooals reeds vermeld is, bijna altijd te Dantzig ophield, konde namaken. Ik deed zulks zeer kunstig, en schreef nu volgens opgave van mijnen verleider eenen brief aan het handelhuis, waardoor de afzending van eene aanmerkelijke som door den scheepskapitein, die, zoo als werd voorgewend, dien brief bragt, veroorzaakt werd. Dit bedrog was te grof, het werd binnen weinige dagen ontdekt en te gelijker tijd door den zoon des huizes, die aanstonds van Dantzig overkwam, een onderzoek bewerk-

steligd, waarbij bijna al onze goddelooze bedriegerijen aan den dag kwamen. Mijn medepligtige had in het huisselijk verhoor eerst alle schuld op mij geworpen; ik had mij in een brandspuithuis, waarvan wij een' valschen sleutel bezaten, in eene soort van vervallen kelder verstoken, waar onder oud gereedschap onze kleederen verborgen lagen. In den nacht kwam mijn medepligtige, die het huisarrest, in hetwelk hij zich bij voorraad bevond, door zijn breekijzer en valschen sleutel was ontsnapt; wij verkleedden ons in het gewaad van poolsche Joden en begaven ons nog denzelfden nacht ijlings op de vlugt. Onze kleeding, alsmede de omstandigheid, dat wij beiden de poolsche taal magtig waren, bragt ons op het denkbeeld, om naar Polen te vlugten. Te Marienwerder, waar wij de stoutheid hadden, in eene der grootste herbergen in te gaan, waren wij bijna ontdekt en aan het geregt overgeleverd geworden; het gerucht van onze misdaden liep, als een vuur door het verdorde gras, dat een reiziger bij zijn nachtleger ontsteekt, overal voor ons uit en om ons heen; signalementen vervolgden ons; slechts door eene bedriegelijke, walgelijke list ontkwamen wij de handen der geregtsbedienden, de afzigtelijke morsigheid aan onze kleederen, de wonde aan het been, die ik bij die gelegenheid opdeed, hadden het innig gevoel des harten voor de bevlekking onzer zielen kunnen openen, maar zij deden zulks niet. Waarom zou ik de vrienden bij eene donkere schilderij van de zwerftogten van een' armen verloren zoon ophouden. Niemand toch vertoeft gaarne lang in eenen dompigen kerker, waarin een misdadiger met ketenen gebonden, op verrot stroo ligt; mijne inwendige gevangenschap, bij al de uitwendige vrijheid, was nog verschrikkelijker, dan die van zulk een' misdadiger. Ik zal slechts weinige hoofdtrekken van mijne verdere lotgevallen verhalen.

Sedert het voorval te Marienwerder zetteden wij onze reis voorzigtiger, meestal onder bescherming van den nacht en door weinig bewoonde streken voort. Wij kwamen in Polen. Ons geld, dat wij van het vreemde, gestolene goed medege-

nomen hadden, was ten einde; op de bruiloft van eenen rijken boer verdiende ik met muzijk en zang zoo veel, dat wij voor verscheidene dagen genoeg hadden, en zoo gelukte het mij ook verder door mijne kunst zooveel te verwerven, dat ik mij zelven eenige muzijkinstrumenten en voor ons beiden bij een' oudekleêrenkooper, andere kleêren koopen konde.

Te Warschau, waar wij dit handwerk uitoefenden, achteden wij ons met onze, door mijne eigene hand vervaardigde, valsche passen, die ons als Prager studenten opgaven, niet veilig genoeg; wij waagden het niet, den nacht daar door te brengen, maar sliepen buiten de stad in eene hooischuur, waar wij nog ander loos gespuis aantroffen, dat zich daar verborgen had. Vervolgens maakten wij op onze reis eens op een' avond, in eene groote dorpsherberg, waar de feestdag vele gasten heen gelokt had, kennis met een' jongen poolschen edelman. Deze had in mijn gezang en snarenspel, dat mijn makker, die buitendien als zoon van een' muzikant ook eenige instrumenten met de noodige vaardigheid speelde, met zijne grappen begeleidde, zooveel pleizier gevonden, dat hij ons voorsloeg, hem naar Krakau te verzellen, waar wij goed geld zouden kunnen verdienen. De jonge heer had, behalve eenige lijfeigene bedienden geen gezelschap bij zich; in zijne opene, ligte wagen, die door zes kleine, snelle paarden getrokken werd, was voor ons en onze instrumenten ruimte genoeg. Wij hadden met onzen begunstiger, zoo als men het noemt, eene zeer pleizierige reis, en kwamen, onder zijne bescherming zonder eenige stoornis en uiterlijke verzoeking te Krakau.

Het geluk van den zondaar flikkert in het algemeen even zoo schielijk op, als het weêr verdwijnt; het is even als de dwaallichten, die zich des nachts op moerassigen grond als heldere lichten verheffen, den wandelaar, die hen volgt naar diepe moerassen lokken, en, wanneer hij het licht het meest noodig had, verdwijnen. Ik zelf, doch nog meer

mijn medepligtige, werden dit weldra in onze nieuwe betrekkingen gewaar.

Onze jonge beschermer en begunstiger had ons in eenen kring van vrienden der muzijk ingeleid; mijn talent, hoe weinig het ook nog ontwikkeld en gevormd was, vond hier meer deelneming, dan het verdiende; overal in alle vrolijke gezelschappen, wilde men de beide Prager studenten hooren; ik maakte kennis, waardoor het mij gemakkelijk geweest ware, een zeker uiterlijk geluk te vestigen, indien ik mij in mijn geluk had weten te matigen. Wij waren in het begin van den herfst te Krakau gekomen, en bleven er gedurende den winter. Ik had veel geld gewonnen, en voornamelijk in den vastentijd steeg de inbeuring het hoogst. Daar ik onze verdienste als gemeenschappelijk goed beschouwde en mijn makker alles van mij krijgen kon, wat hij maar begeerde, smartte mij allezins de opmerking, die ik trouwens in mijne groote ligtzinnigheid eerst laat deed, dat hij mij heimelijk bestal; mij gedurig een aanmerkelijk gedeelte van mijn geld ontvreemdde. Eens betrapte ik hem op de daad zelve; hij had met een' valschen sleutel mijn koffer geopend en wilde juist zijne diefsche hand in mijne kas steken. Ik deed hem scherpe verwijtingen; hij bestal immers even zoo wel zich zelven als mij; zijne handelwijze was mij onbegrijpelijk. Dit had het mij niet behooren te zijn; iemand zoo als hij, dien bedrog en diefstal tot gewoonte geworden was, kan dien boozen geest, welke hem beheerscht, bij geene gelegenheid weêrstaan.

Er was bovendien nog eene andere heerschende zonde, die den rampzalige tot zijne wandaden aanzette, en hem spoedig daarna tot eenen schielijken ondergang bragt. Hij was, zoo als ik bij onderscheidene gelegenheden bemerkte, wederom, zoo als reeds vroeger te Elbing, in den strik der vrouwelijke verleidingen gevallen. Eene der voorsteden van Krakau was destijds zoo wel als de zetel van die zonde als ook tevens van ligchamelijke gevaren, inzonderheid voor vreemden, bekend; men had er reeds verscheidene moorden ontdekt en gestraft,

anderen werden slechts gegist, wijl somtijds personen, die zich daarheen begaven, plotselijk, zonder dat men iets meer van hen kon gewaar worden, verdwenen waren. Mijn makker had, toen hij in die voorstad den weg zijner zonde betrad, het lot, dat in het zevende hoofdstuk van de spreuken van Salomo beschreven staat.

Ongelukkig had ook ik te zelfder tijd, waarop mijn medepligtige zich op de slagtbank der »dwaze jongelingen" begaf, mij aan eene zonde van een' anderen aard, aan de dronkenschap overgegeven, waartoe ik reeds vroeger overhelde. Op eenen avond, waarschijnlijk denzelfden, waarop mijn makker vermoord werd, kwam ik tamelijk beschonken in onze gemeenschappelijke woning aan, niet om nu te gaan slapen, maar om geld te halen, dat ik nog denzelfden nacht, in eēn der voornaamste wijnhuizen onder lustige makkers, in den geestrijken besten hongaarschen wijn verteren wilde. Sedert het laatste voorval, toen ik mijnen makker op de versche daad van diefstal had betrapt, had ik het grootste gedeelte van het geld, dat ik inbeurde, in goud gewisseld, en dit, in eene beurs bij mij gedragen, of naar mijne meening zoo goed verborgen, dat zelfs de listigste dief het niet vinden zoude; buitendien liet ik ook nog zilvergeld in de kas achter, opdat de schelm niet verder mogt zoeken. Daar ik alleen in de kamer was, wilde ik eerst eenige goudstukken uit den verborgen zak krijgen; ik vond hem even zoo vol en zwaar als ik hem er in gelegd had; toen ik hem evenwel opende was er in plaats van goud kopergeld in. Mijn toorn kende geene palen; ware de dief tegenwoordig geweest, ik zou mij dadelijk aan hem hebben vergrepen; ik liep, mijn stok in de lucht zwaaijende, razend de kamer op en neder. Intusschen was mijne begeerte naar den lekkeren tokaijerwijn zoo groot, dat ik besloot, uit de kas, die het zilvergeld bevatte, nog iets te nemen, om mijne ergernis door eenen roes te verdrijven; ik opende de koffer, dan, ook het zilvergeld was op weinige grosschen na verdwenen. Thans kende mijne woede geene palen; zij schaadde echter alleen mij zelven;

ik liep den ganschen nacht als dol de kamer rond, ieder oogenblik verwachtende, dat de verrader, tegen wien ik mijne gal wilde uitbraken, zoude binnen treden; den volgenden morgen was ik zoo ziek, dat ik naar bed moest.

Zijt gij niet zelf schuld aan uw ongeluk," zeide ik tot mij zelven, »waarom hebt gij u met een' zoo openbaren schurk ingelaten. Het ga hoe 't ga, dacht ik verder, ik wil en kan van nu af niets meer met hem te doen hebben; blijft hij hier, dan vertrek ik, gaat hij weg, dan blijf ik hier; ten minste onder één dak wonen, uit hetzelfde glas drinken met hem, dat wil ik nooit weêr.

Ik zou bijna kunnen gelooven, dat ik dit voornemen zou ten uitvoer gebragt hebben, indien die uitvoering nog noodig geweest ware, en toch, wie kan voor de daden van eens menschen hart instaan, dat de geest der zonde als slaaf beheerscht.

Toen mijn makker den anderen en ook den derden dag nog niet terugkwam, dacht ik, dat hij uit vrees mij niet onder de oogen durfde komen en ik deed dus in het geheel geene navraag naar hem. De tijd der vastenvermaken en tevens die van mijne voornaamste verdiensten liep bijna ten einde; ik was zonder geld en moest onzen huiswaard nog betalen, ik stond dus op en nam ijverig iedere gelegenheid waar, om mijne kunst tot verkrijging van het noodzakelijke dienstbaar te maken. Het gelukte mij ook werkelijk, vooral in de dagen van den eigenlijken carnaval, nog eene aanzienlijke som te verdienen, en bij al mijne ligtzinnige verkwistingen hield ik zoo veel over, dat ik den waard te vreden stellen en vervolgens met zuinig overleg verscheidene weken van het overschot des gelds leven konde. Ik had mij in den laatsten tijd als componist, ja zelfs als dichter doen gelden; verscheidene liederen, voor welke ik zoo wel tekst als melodij geleverd had, vonden in de stad grooten bijval; voor een lied, dat ik voor de bruiloft van eenen vorst vervaardigd had, was ik vorstelijk beloond geworden; doch dit zelfde gewin had mijn trouwlooze makker mij ontvreemd. Het zou voor

mijn talent niet moeijelijk geweest zijn, eene vaste betrekking en den kost te Krakau te vinden, ware het niet, dat mijne ondeugd zulks verijdeld had; het was maar al te wel bekend, hoe zeer ik aan den drank verslaafd was; zelfs zulken, die zelven met die neiging behebt waren, oordeelden het niet raadzaam, iemand, die reeds zoo vroeg een dronkaard geworden was, een ambt te geven. Men zeide mij dit vrijmoedig; het beschaamde of trof mij niet in het minste, want mijn zin stond toch naar vreemde landen, inzonderheid naar het land der toonkunst: naar Italië.

Op zekeren dag, toen ik naar gewoonte in een wijnhuis zat, kwam mijn huiswaard mij daar opzoeken. Ga aanstonds met mij, zeide hij, gij moet als getuige dienen bij een geregtelijk onderzoek.

Toen ik te huis kwam vond ik er reeds eenige geregtspersonen. Zij groeteden mij beleefdelijk. Waarschijnlijk, zeiden zij, zullen wij u heden tot eene zeer treurige taak oproepen; wij vermoeden, ja zijn bijna zeker, dat de vermoorde, die men voor eenige dagen in eene der voorsteden, in eenen kelder ontdekt heeft, uw vriend: de andere toonkunstenaar is, die u verzelde.

Eene siddering overviel mij op dit berigt. Ik moest verklaren wanneer en hoe ik het laatst mijn' makker gezien had; ik verhaalde, met de meest mogelijke verschooning, alles, wat ik er van wist; wij reden naar buiten naar de voorstad.

Daar lag, bedekt met een wit laken, dat men nu wegnam, het lijk voor mij van hem, met wien ik zoo lang in het vertrouwelijkste verbond der zonde geleefd had. De diepe wonde, waarschijnlijk van eenen bijl, die hem den schedel gespleten had, misvormde zijn gelaat niet zoodanig, ook was, wijl het in het wintersaizoen was, de verrotting niet zoo ver gevorderd, dat ik hem niet oogenblikkelijk zou herkend hebben; om zijn' vertrokken mond was eene grijnzende smart verspreid, die mij met ontzetting vervulde. Den rok, dien de vermoorde gedragen had, was digt bij het lijk,

ter naauwernood onder den grond, gevonden, en had, door zijne roode opslagen en knoopen kennelijk, tot de ontdekking geleid.

Ik had nog nooit van mijn leven iemand gezien, die aan eenen geweldigen dood gestorven was, en was, uit eene natuurlijke vrees voor dooden, in het algemeen nog nimmer digt bij een menschelijk lijk geweest; hier lag er een voor mij, die in zulk eene naauwe betrekking met mij gestaan had, met het hoofd tot aan het voorhoofd gekloofd, met verscheidene diepe wonden in de regterzijde, met gekorvene handen, die misschien in den strijd van den doodsangst het scherpe mes der moordenaars had willen vasthouden; hooren en zien verging mij, ik was bijna in onmagt gevallen.

Een van de regters, die mij meermalen in gezelschappen gezien had en mij vrij naauwkeurig kende, trok mij ter zijde aan het venster. Ik dacht, dat hij mij troosten wilde, doch hij wees ernstig op den doode en zeide tot mij: »zie daar het einde der jeugdige losbandigheid, keer gij nu terug terwijl het nog tijd is.” Ik was diep ontroerd, de tranen liepen mij bij stroomen over de wangen; ik drukte den ernstigen man de hand, het was toen de eerste maal sedert mijne vreesselijke misstappen, dat mij gelijk een koude wind door een geopend venster, de schrik en vrees voor Gods gerigt en straf aanwaaide.

Verscheidene dagen lang ging ik niet van mijne kamer, en in verscheidene weken bezocht ik geen wijnhuis. Ernstige gedachten kwamen mij, als boden Gods, bezoeken, ik schrikte bij hare aannadering, want ik was bang voor haar, gelijk een vreesachtige voor spoken vreest. Eenige malen kwam ik op den inval, den regter, die daar bij het lijk de eerste woorden tot mij sprak, op te zoeken, opdat ik meer zulke woorden van hem mogt hooren; maar ook hem schuwde ik, gelijk iemand, die bang voor het mes is, wanneer een uitwendig ongemak bij hem zoodanige hulp vordert, den wondarts schuwt. Ik was nog te vast met de

zonde ineengegroeid; ik wilde niet mij zelven, dat is, de zonde overgeven, want mij overgeven, dat kwam mij voor als sterven en den dood kende ik slechts als den onverwonnen koning der verschrikking. Daarom stortte ik mij, ten einde mij aan het denkbeeld te ontrukken, dat ik vreesde, met alle magt in zulke werkzaamheden, die ik deels als bevorderlijk voor mijne kunst, doch deels als voorbereiding tot mijne reis naar Italië beschouwde; in ledige oogenblikken schreef ik zelfs noten af of copiëerde, zoo goed ik kon, teekeningen en schilderstukken.

Een zieke, die zijn lijden door het verstrooijend en opwekkend bezoek van een' vreemdeling voor een' korten tijd vergeet of het niet in aanmerking neemt, is daarom nog niet gebeterd, maar als de opwekking voorbij is, valt hij des te smartelijker in zijne vorige ellende terug. Even als zulk eenen lijder ging het destijds mijne ziel. Verscheidene weken waren, sedert het voorval, dat mij met zoo veel schrik bevangen had, in eenen dragelijken toestand voor mij verloopen, thans echter, nu de indruk zijne eerste kracht verloren had, stond mijne oude slechte gewoonte, stond mijne begeerte naar zinnelijke lusten weêr buiten voor de deur van haar huis en wachtte slechts op de uitnoodiging van den eersten voorbijganger, om geheel en al naar buiten in het vrije te gaan. Deze uitnoodiging tot de oude lievelingszonde kwam maar al te spoedig, en ik volgde haar dadelijk.

»Gij zult toch heden avond weêr eens bij ons in het wijnhuis komen,” dus sprak een oude bekende mij aan, toen ik op zekeren dag buiten de poort wandelen ging, »de vriend uit Koppenhagen, met wien gij u zoo gaarne over zijne reis naar Italië onderhield, komt er heden avond voor de laatste maal, want hij heeft plan om morgen op reis te gaan. Wij eerbiedigen allen uwe billijke smart over uwen vermoorden vriend, doch gij hebt nu genoeg getreurd en u van de geheele wereld onttrokken; het is tijd, dat gij om uwe gezondheid begint te denken en u eenige verrolijking gunt.”

De man heeft gelijk, dacht ik; zulk eene uitnoodiging niet te volgen ware meer dan onbeleefd; ik beloofde het hem.

Met nog slechts een zwak overblijfsel van mijne goede voornemens kwam ik des avonds in het gezelschap van mijne oude, lustige bekenden; het armoedig overblijfsel was weldra vervlogen en vergeten. In het begin beklaagde men mij wegens het ongeluk, dat mij door den geweldigen dood van mijnen makker getroffen had; men wist niet, wat deze makker eigenlijk voor mij geweest was en in welke betrekkingen ik, inzonderheid in den laatsten tijd, tot hem gestaan had. Men prees mijne deelneming, mijne droefheid; deze loftuiting vleide mij en ik nam ze gaarne aan. Doch weldra kreeg het gesprek eene andere wending, men begreep dat het noodig was, mij te vervrolijken; men dronk mij toe, en mijne zinnelijkheid, even als een wild dier, wanneer het, lang opgesloten, op eens weêr uit de kooi losgebroken is, kende thans maat noch perken meer. De vroeger aangenomen houding van ernst en droefheid was in gebaren en uitdrukkingen der moedwilligste vrolijkheid veranderd; onder al degenen, die dronken waren, was ik schielijk het dronkenst.

Toen ik den volgenden morgen op een' stoel van het wijnhuis uit de bedwelming mijner dronkenschap weêr tot mij zelven kwam, schaamde ik mij wel, doch, helaas, niet voor God, maar wel voor de wereld; ik sloop in deze stemming naar mijne woning. Hier was mij nog een roes verdrijvend middel van eenen anderen aard toegedacht.

Het is goed, dat gij komt, zeide mijn huiswaard, die mij aanstonds te gemoet kwam; een jong heer uit den raad der stad heeft u reeds gisteren avond gezocht en wacht ook dezen morgen reeds sedert een uur op u.

Toen ik mijne kamer binnentrad, vond ik er een' jongen man, die mij zeer wel bekend was. Hij behoorde tot de ijverigste vrienden der muzijk in Krakau en ik geloof niet,

dat ik in de gansche stad een enthusiatischer bewonderaar van mijne geringe bekwaamheden en talenten gevonden had dan hem. Hij hield zich zelf ook met de toonkunst op en ik had kort geleden zijne warmste dankbaarheid verworven, doordien ik hem een lied dichtte en componeerde, hetwelk hij aan zijne rijke, schoone beminde, zoo het heette, als zijn eigen werk, vereerde.

Mijnheer, zeide hij, ik wenschte u gaarne de overtuiging te geven, dat men een zoo buitengemeen talent, als hetgeen zich met uwen nog zoo jeugdigen ouderdom vereenigt, in het muzijklievend Krakau te eeren en te schatten weet, daarom koom ik u iets onder vier oogen te vragen, wat u misschien onder een volledtiger geregtelijk verhoor onaangenamer te beantwoorden ware. Na de ontdekking van den moord aan uwen vriend gepleegd, waarvan de daders, de handlangers van een verleidelijk hupsch maar zeer slecht vrouwmensch, reeds opgepakt zijn, heeft men moeite gedaan, den verafwonenden bloedverwanten van den vermoorde van deszelfs overlijden kennis te geven. De pas van uwen vriend luidt uit Praag; men heeft zich derwaarts gewend, doch het antwoord, dat wij ontvangen hebben, doet ons vermoeden, dat wij door de voorgewende pas misleid waren. Ook gij zijt ons als uit Praag komende opgegeven; indien dit werkelijk het geval is en gij ons omtrent de vroegere woonplaats van uwen vriend zekerheid kunt verschaffen, dan kunt gij gerustelijk de geregtelijke dagvaarding afwachten, die gij misschien van daag nog zult ontvangen. Mogt gij echter redenen hebben, uwe werkelijke herkomst, als ook die van uwen vriend in het donker te laten, dan kan wel de vriend en bewonderaar uwer talenten deze redenen eerbiedigen, doch niet het openbare geregt. Dit geheele onderzoek behoort niet tot den kring van mijn ambt en mijne pligten, daarom kon ik u, hetgeen ik door toeval vernomen heb, nog mededeelen.

Ik betuigde den welmeenenden berigtgever mijnen hartelijken dank. »Het was buitendien mijn plan,” zeide ik,

»binnen kort, ja zoo mogelijk nog heden, mijne reis naar Italië te aanvaarden; een geregtelijk onderzoek zou mij, op zijn minst, een hoogst onwelkom oponthoud veroorzaken. Ik denk dus onverwijld toebereidselen te maken tot mijn vertrek.”

Mijn kunstgenoot en vriend billijkte mijn besluit; hij doorzag misschien reeds, na zijne korteling gemaakte ontdekkingen, een gedeelte van het weefsel dier billijke bekommeringen, die mij verstrikten, schoon zijn blik ook niet in de geheele vreesselijke diepte van het weefsel doordrong. Wij namen vriendelijk afscheid; ik betaalde mijn' huiswaard en gaf in zijne, voor zoo ver ik oordeelen kon, waarlijk eerlijke handen, ook de gelden over ter betaling van eenige kleine schulden, die men in de stad nog van mij te vorderen had; bestelde nog in hetzelfde uur een' wagen en ging in de eerste plaats naar Hongarije op reis. Toen ik door de straten der stad en vervolgens door de voorstad reed, die voor mijnen makker zoo noodlottig geweest was, hielden mij gewaarwordingen van zeer verschillenden aard bezig; de magtigste en die mij het meest kwelde was echter die, welke mijn kwaad geweten mij veroorzaakte.

Mijn reisgeld was niet zoo aanzienlijk, dat ik altijd konde rijden; aan den voet van het karpatengebergte begon ik mijne reis te voet voort te zetten. Het was kort voor paschen toen ik, met mijn' bundel op den rug, eene hoogte van het gebergte bereikte, van waar ik de rijke, zuidwaarts gelegene vlakte konde overzien. Het alleen zijn op mijne voetreis had mij nogtans, hoe kort zij ook geweest was, reeds zeer goed gedaan. Even als een aan de koorts lijdende zieke, die een' tijd lang zijne kwaal door het aanhoudend gebruik van prikkelende middelen vermeerderde, verzachting voelt, wanneer de nood hem tot het gebruik van brood en water bepaalde, zoo gevoelde ik, ik weet zelf niet hoe, verligting, sedert de booze makker mij ontnomen was, die mijne eigene inwendige neiging tot zonde, door zijne aanprikkeling zoo magtig te hulp gekomen was. Ik gevoelde wel is waar eene ledigheid;

ik was helaas maar al te zeer aan zijn' gedurigen omgang gewend, nogtans kon ik het voor mij zelven niet loochenen, dat deze ledigheid voor mij weldadiger was dan de vroegere verzadiging.

Het was juist paaschfeest, toen ik geheel vermoeid te Presburg aankwam. Ik belijd het met diepe smart, ik had destijds vergeten, welke verkwikkingen er voor geest, ziel en ligchaam in het regt, geestelijk genot van zulk een feest gelegen zijn; ik dompelde mij met dierlijke begeerte slechts in het ligchamelijk feestgenot, dat mij werd aangeboden: ik vergenoegde mij met het genot van een' dronkaard door de rest van mijn reisgeld te verteeren, in de zekere hoop, dat ik weldra, door mijne kunst, weêr zooveel verdienen zoude, als ik tot mijne verdere reis noodig had. Of het nu een gevolg van mijne inspanningen op de voetreis, verbonden met de werking van het natte weder, bij zeer slechte nachtlegers, dan of het een gevolg van mijn onmatig genot van den vurigen wijn en der ongewone, vette spijzen was; ik werd reeds den derden dag na mijne aankomst door eene koorts aangetast, die mij aan den rand van het graf bragt. Ik lag bewusteloos ter neder; de schrik des doods, die mij dreigde, ondervond ik niet; hij zou mij weggeraapt hebben als een redeloos dier, dat door de pijl van den jager getroffen wordt. De waard, bij wien ik ziek lag, had misschien bemerkt, hoe slecht het met mijne kas gesteld was; hij vorderde, toen ik weêr bij mijne kennis kwam, voor zijne verschotten en verzorging, den kostbaren ring, dien ik te Krakau van eenen rijken muzijkvriend ten geschenke bekomen had; en bovendien nog mijne kleederen en linnengoed. Hij had teekeningen, verwen en penselen onder mijn gereedschap gezien. Indien ik, zeide hij, een schilder was, en zijne vrouw, benevens hem en zijne dochter afschilderen wilde, dan zou mij al mijne schuld kwijtgescholden zijn. Ik had nog nooit aan het portretteren gedaan; ik ondernam het evenwel, en hetgeen deze goede lieden van mijne kunst vorderden was zoo gering, dat zij op de kleurige, getrouwe

afbeelding hunner bonte zondagskleederen bijna meer letteden, dan op de getrouwe afbeelding hunner gelaatstrekken. Eene menigte der gasten, welke er dagelijks kwamen, der buren en vrienden van mijnen waard bewonderden deze, misschien allezins wonderlijke kunststukken; ik kreeg in den kring dezer lieden zoo vele aanzoeken tot het maken van familieportretten, dat ik zelfs bij het zeer matige loon, dat mij voor mijnen arbeid betaald werd, eene zeer goede inbeuring had.

Zoo was ik op eens, niet slechts een muzijkant, maar zelfs een schilder geworden; want behalve deze laatste kunst oefende ik ook de muzijk uit, en oogstte ook hiermede eene meer dan billijke goedkeuring in.

Reeds voor het einde van den zomer had ik zoo veel met mijne, niet zoo zeer kunst als kunstenarij, verworven, dat ik mij in staat zag, mijne reis naar Italië, over Grätz en Laybach verder voort te zetten. Met eene vrij groote verbeelding van mijn talent en mijn geluk betrad ik dit land der kunst; ik dacht, dat het mij hier, waar de kunst de hoogste waardering geniet, het minst aan de erkenning mijner gaven en de belooning derzelve konde ontbreken.

Ik kwam eerst te Venetië, waar zich destijds, bij de groote toebereidselen tegen het Oosten, die zich nog in den vorm van bloote verdediging vertoonden, zulke groote krachten bewogen. Het opwekkend element, dat hieruit te voorschijn kwam, doordrong alle standen, elk bedrijf en beroep zelfs van het burgerlijk leven; ofschoon er geen Titiaan meer bestond, zoo leefde desniettemin in alle Venetiaansche kunstkenners de zin, welke dien meester bij zijn kennen en opvatten van het schoone geleid had. Ik toonde, dra na mijne aankomst, aan eenige kunstvrienden in de stad, schilderstukken van mijne hand, deed ook, eerst om niet, eenige proeven in het portretteren; men glimlachte en trok de schouders op over mijn werk; niemand verlangde van mij geportretteerd te worden, zelfs de waardin weigerde voor mij te zitten, toen ik haar zonder belooning wilde afteekenen. Mijne duitsche en poolsche lie-

deren; gelijk ook het spelen op mijne instrumenten, vonden, inzonderheid het laatste, wel is waar wat meer oplettendheid, echter was het een zoo wel als het ander niet regt naar den smaak der inwoners van de groote stad; wanneer ik beproefde, mij op publieke plaatsen te laten hooren, schonk misschien een of ander in het voorbijgaan mij eene oogenblikkelijke oplettendheid, doch vervolgens ging men onverschillig tot luide gesprekken over, als of ik met al mijn muzijk en gezang er in het geheel niet geweest ware.

Toen ik zag, dat ik met mijne gewaande kunst zoo weinig uitrigten kon, greep ik als zekeren staf het handwerk, dat ik tot mijn geluk geleerd had, aan; ik zocht een' instrumentmaker op, die mij zeer gaarne in het werk nam en binnen kort met mijne duitsche vlijt, en nâderhand ook met mijne handigheid en bekwaamheid zoo te vreden was, dat hij mij het hoogst schatte onder al zijne knechten.

Ik was destijds, zoo al niet inwendig veel verbeterd, ten minste toch uiterlijk veel gematigder dan vroeger. Ofschoon ik in minder dan een jaar het Italiaansch als mijne moedertaal sprak, en deswege in den gezelligen omgang geene zwarigheid vond, ging ik nogtans niet zoo dikwijls naar vrolijke gezelschappen, waar ik anders mijn aangenaamste onderhoud vond. De oorzaak van deze schijnbaar voordeelige verandering was niet zeer diep in mijn binnenste gegrond, maar was vrij uiterlijk. zij was gelegen in de genegenheid, welke ik voor de dochter van mijnen meester had opgevat; eene genegenheid, die misschien niet onbeantwoord zou gebleven zijn en eene nadere verbinding zou ten gevolge gehad hebben, zoo niet het verschil van godsdienstige belijdenis zulks verhinderd had.

»Wat is het jammer van u," zeide soms mijn patroon, »dat gij niet katholiek zijt; gij zoudt dan gemakkelijk bij ons uw gewenscht geluk kunnen maken." Zijne dochter zag mij eens bij deze woorden van haren vader blozend aan; ik meende den blik te verstaan, en nogtans zweeg ik. Het was niet de vaste overtuiging des geloofs, of een nog onop-

geloste twijfel, die uit zoodanigen grond kwam, die mij de tong bond en zelfs mijne neiging boeide, want, helaas, zulken grond had ik, schoon ook niet met mijn verstand, dan toch daadwerkelijk, met het hart, verlaten; maar het was slechts de magt der mij van der jeugd af ingeprente vooroordeelen, welke het eene christen kerkgenootschap tegen het andere koestert. De vooroordeelen alleen toch zijn het, die der ziel gedachten van koelheid, van bitterheid en gehaatheid ingeven, terwijl het geloof slechts met zijn' milden ernst haar gebiedt: »hou vast wat gij hebt."

Ik bleef vijf volle jaren te Venetië, in het huis en de werkplaats van mijnen meester, die mij ten laatste het bestuur van zijn geheel bedrijf toevertrouwde. Ik kwam nimmer in verzoeking, hem, gelijk in het algemeen sedert het zamenleven met mijnen verleider iemand ter wereld zelfs maar het minste te ontvreemden; de bedriegelijke handelingen, die ik te Elbing begaan had, waren bewegingen niet van mijne eigene natuur, maar van die van een' ander geweest, die mij, even als iemand die op den schommel zit, medegedeeld waren; ik was allezins met andere, niet zulke erge ketenen aan de zonde gekluisterd, als mijn makker, doch desniettegenstaande niet minder dan deze een slaaf derzelve, dien de beheerscheres alles opleggen en gebieden kon, wat zij maar wilde.

Wanneer ik soms op den dijk der Lagunen stond en mijne blikken naar de oevers van het eigenlijke vaste land wendde, dat ik gedurende de vijf jaren van mijn verblijf te Venetië zelfs niet een enkel maal betreden had, dan kwam ik mij zelven voor als iemand, die van de betrekkingen van zijn vroeger leven voor altijd gescheiden en dezelve afgestorven is. Er kwam wel soms eene soort van zucht, van verlangen naar mijn vaderland en mijne ouders in mij op, ja naar alles wat ik in mijne kindschheid geweest was en het mijne genoemd had, maar hiermede werden tegelijk andere denkbeelden in mij levendig, die ik voorbedachtelijk van mij afweerde, wijl

het mij toescheen, als of zij mij sedert mijne groote afdwalingen niet meer aangingen of toebehoorden.

Behalve mijn handwerk, in de werkplaats van mijnen meester, had ik ook te Venetië het uitoefenen mijner lievelingskunst, de toonkunst, niet verzuimd. Het had mij geene moeite gekost, mijn muzikaal oor aan de geliefdste wijzen der Italianen te gewennen en mij naar dezelve te vormen; toen ik de landtaal magtig genoeg geworden was, beproefde ik zelfs liederen in dezelve te dichten, die ik zelf op muzijk bragt. De vlugheid mijner vingers en van mijne stem hadden de Italianen van den beginne af geregtigheid laten wedervaren, hoe weinig zin en smaak zij destijds ook voor mijne duitsche gezangen toonden, doch toen nu mijne kunst in hunne taal en melodie met hen sprak, veranderde hunne onverschilligheid in deelneming, die met ieder jaar toenam. Juist dit, dat ik nu ook aan de duitsche inborst en melodie, in het gewaad der italiaansche haar behoorlijk regt schonk, bragt voor mijne toehoorders eene prikkeling van nieuwheid in de gezangen, die zij van mij hoorden; zoodat ik, in dezen ondergeschikten tak der toonkunst, destijds voor de voornaamste meester in geheel Venetië gehouden werd.

In dienzelfden tijd van mijn' hooggestegen roem als liederendichter en liederenzanger, gebeurde er iets, dat mij het verblijf te Venetië vergalde. Mijn meester, de instrumentmaker, gaf zijne schoone dochter, voor wie ik nog steeds eene heimelijke genegenheid koesterde, aan eenen jongen, gegoeden burger der stad ten huwelijk. Ik bezong, wel is waar, deze bruiloft met een mijner best gelukte liederen en mijne betrekking tot den mij waarlijk welwillenden vader van het meisje bleef nog even zoo vriendschappelijk als zij altijd geweest was, doch het wilde mij in zijn huis, toen het meisje er uit was, niet meer bevallen; het kwam er mij ondragelijk ledig voor. Ik begon de wijnhuizen weêr menigvuldiger te bezoeken; ik had nog slechts weinige schreden te doen, om in de vorige verslaafdheid aan de zonde der dronkenschap te vervallen, en het was alleen om de menschen,

dat ik mij van het doen dezer schreden terughield: een zeker eergevoel, dat mij onder de ernstige republikeinen, die mij zoo veel hoogachting toedroegen, bemagtigd had. Want onder den middelstand der Venetianen, met welken ik den meesten omgang had, werd de dronkenschap voor eene der verachtelijkste zonden gehouden.

Op een' schoonen zomeravond, toen ik, in de nabijheid van het arsenaal, buiten voor een der wijnhuizen zat, en een groot gezelschap gasten en toehoorders door mijn gezang en snarenspel vervrolijkt had, ging er een man uit Milaan naast mij zitten. »Gij zijt nog zoo jong," zeide hij tot mij, »en daarbij zoo rijk aan talenten, zoudt gij niet genegen zijn, uw geluk elders in Italië en wel inzonderheid bij ons te Milaan te beproeven. Voor een goed verdienst en een gunstig onthaal in mijne vaderstad durf ik u instaan; gij zult Venetië dra in het schoone, vrolijke Milaan vergeten."

Ik was toen nog geen drieëntwintig jaren oud; te Venetië blijven en daar mijne dagen slijten, daarvan was ik reeds sedert eenigen tijd teruggekomen; de inval van den man kwam mij zeer juist van pas; openhartig en ondernemend, zooals de wijn en het gezang de harten gewoonlijk maakt, maakte ik met den Milanees afspraak, in de volgende week met hem naar zijne vaderstad te gaan, om daar mijn geluk te beproeven.

Mijn meester liet mij ongaarne gaan; hij had in mij en in mijne deelneming aan zijn beroep zeer veel behagen gevonden, doch wilde mijne bevordering niet hinderlijk zijn. Ik had, terwijl ik bij hem gewoond had, iets opgespaard en verworven; de toonkunst had ik te Venetië wel nimmer gewinshalve uitgeoefend, maar hierbij slechts op toevallig vermaak, wel is waar ook op den bijval mijner toehoorders gezien, desniettemin had ik, wanneer men mij soms op groote partijen en familiefeesten, zelfs van hoogen adel, noodigde, ook geschenken daarvoor ontvangen, die van geene geringe waarde waren; ik verliet de goede stad met een dankbaar hart als een welgestelde jongeling.

De inwendige regter, die mij aan mijne vroegere slechte daden herinnerde, tegen wiens stem ik mijn oor zoo verstopte, bleef mij nogtans altijd op zij; van tijd tot tijd liet hij, wanneer mijn hart de zachtere woorden niet hooren wilde, den luiden donder zijner stem in mijne uitwendige zintuigen klinken. Toen ik in gezelschap van mijnen Milaner vriend, die een bekwaam bouwmeester was, te Verona kwam, bemerkten wij daar, door de vensters van ons logement, een' oploop van volk. Er werd een jong mensch met ketenen gebonden, met een bleek en ontsteld gelaat, voorbij geleid. Wat beduidt dat? vroeg mijn medgezel aan onze waardin. »Men brengt dezen jongeling," zeide zij, »naar de kaak, waar hij eerst gegeeseld en dan te pronk gesteld zal worden. Het is zeer onzeker, voegde zij er bij, of de ongelukkige wel het leven zal behouden; volgens onze stadsregten moet hij sterven." — »Wat heeft hij misdaan?" vroeg de architekt. — »Hij heeft zijn' heer door menigerlei list en bedrog veel-geld ontvreemd," antwoordde de vrouw.

»En met zulk een' schurk, zulk een' jongen booswicht," zeide de architekt met verontwaardiging, »kunt gij nog medelijden hebben? Is het niet best voor hem en voor de wereld, dat hij aan de galg komt?"

»Daar zou nog veel over kunnen gezegd worden," antwoordde de vrouw. »De knaap heeft eene zuster, bij wie hij opgevoed is en wier grootste ongeluk, bij hare vele kinderen, niet in hare armoede, maar daarin gelegen is, dat zij een' zeer ligtzinnigen doorbrenger van een' man heeft. Deze heeft, zooals de gansche stad zegt en gelooft, zijnen jongen zwager tot deze bedriegerijen aanleiding gegeven en verleid, en heeft zelf een groot gedeelte van het ontvreemde geld met hem verbrast. De arme jongen is, bij al het ongeluk, dat hem thans overkomt, nog altijd zoo aan zijne verwanten gehecht, dat hij volstrekt niets bekennen wil, wat hen zou kunnen benadeelen, ofschoon de slechte zwager door zijn ontvlugten de sterkste verdenking op zich geladen heeft.

Aan tafel in het logement, aan welke verscheiden lieden uit de stad zaten, werd van niets anders gesproken, dan van den jongen booswicht, die nog zoo jong reeds zoo veel handigheid in het bedriegen verkregen had. Zijne ondankbaarheid, wijl zijn heer als vaderlijke weldoener zich zijner in zijne armoede aangetrokken had, werd hem met regt als de zwaarste misdaad toegerekend, alle aanwezenden en ten laatste zelfs ook de waardin, stemden daarin overeen, dat hij de strengste straf verdiend had.

Mij vlijmden deze gesprekken door het hart. De herinnering aan de misdaden, die ik begaan had, was bij mij op den achtergrond getreden, althans ik had in de verblinding van mijne ligtzinnigheid sedert verscheidene jaren niet meer aan de grootte en zwaarte mijner schuld gedacht, thans werd zij mij op eens voor het gezigt gescheurd en als een zware last op mijn hart geworpen. Ik voelde, dat eene brandende roodheid mijn gelaat bedekte, de hand beefde mij; een der aanwezende gasten scheen mij zoo veel gelijkheid met een' burger uit Elbing te hebben en zag mij van tijd tot tijd met een' zoo beduidenden blik aan, dat ik geloofde herkend en ontdekt te zijn. Het kwam mij voor, dat de gesprekken der gasten opzettelijk met betrekking tot mij gevoerd werden, wijl, dacht ik, de Elbinger burger hun gezegd had, dat ik een nog veel erger en grooter misdadiger was, dan de jongeling over wien het gesprek liep; mijne ontroering werd gedurig merkbaarder, toen de tegen mij over zittende man, dien ik voor een' landman gehouden had, mij in het Italiaansch aansprak: »mijnheer is niet wel, naar het mij voorkomt, zoo gij te volbloedig zijt, moest gij u eens doen aderlaten."

Alle gasten zagen mij aan en spraken over mij met deelneming; doch ik ademde nu iets vrijer, want ik had uit de verdere wending van het gesprek bemerkt, dat de gewaande Elbinger, wiens blikken mij zoo bevreesd maakten, een wondarts uit de stad, een geboren Veronees was, die de grenzen van Duitschland nimmer betreden had. De man had mij

slechts met den blik van de kunst beschouwd, om echter alle vermoeden van den waren grond van mijne gemoedsgesteldheid, dat ik in de vrees van het kwaad geweten nog altijd voor mogelijk hield, weg te nemen, gaf ik werkelijk aan de dringende verzoeken van den wondarts en van de gasten toe en liet mij eene ader openen.

»Hoe geheel anders ziet mijnheer er nu uit, dan straks, zeide de waardin, toen ik weêr in de kamer kwam; hoe ligt had hij bij zijne volbloedigheid eene beroerte hebben kunnen krijgen." Ongetwijfeld had mij eene beroerte, eene beroerte aan het hart getroffen, doch dit geleek in zijne inwendigen onverwonnen, ja bodemlooze ligtzinnigheid op een kurk, die op het water drijft, het werd een weinig naar beneden gedrukt, maar weinige oogenblikken daarna kwam het op eene andere plaats weêr boven. Toen ik mij nu overtuigd hield, dat geen der aanwezenden mij en mijne misdaden kende, werd ik weêr geheel bedaard en bedacht niet, dat er een ander aanwezig was, wiens oog mij en mijne handelingen als vuurvlammen doordrong en doorzag.

De milanesche architekt, die zich buitendien te Verona konde bezig houden, bleef te mijnen pleiziere nog een' geheelen dag in de stad; toen wij uitreden naar Peschiera, bragt men ook de jongen dief en bedrieger buiten de stad, om de doodstraf te ondergaan; ik voelde mij op nieuw aangedaan, doch niet meer in die mate als vroeger; ik had mijn hart tegen den eersten, sterksten indruk verhard, de werking van den tweede wist ik voor mij zelven en voor anderen te verloochenen; ik had geleerd jegens mij zelven te veinzen. Nogtans bleef mij het beeld van den jongen, bleeken misdadiger, zoowel wakend als droomend gedurig bij.

Te Milaan ging het mij, wat het uiterlijke aanbelangt, uitmuntend wel. Ik behoefde hier niet van den handenarbeid van het instrument- en orgelmaken te leven, ik kreeg eene plaats als zanger en muzijkant bij den schouwburg en later bij de hofkapel en had hiervan een zeer ruim bestaan.

Bij deze en ook bij andere gelegenheden heb ik onder-

vonden, welke heilzame krachten er voor eenen mensch van mijnen toemaligen gemoedsaard, in de oefening van een handwerk liggen. De arbeid, en wel de vermoeijende handenarbeid, waaraan ik mij te Venetië onderworpen had, de vlijt der handen was voor mij toch, nevens de andere reeds vermelde beweeggronden een zeer voornaam middel geweest, dat mij tegen mijne geneigdheid tot zonde beschermd en bewaard had; de bezigheden welke ik nu had, waren op zich zelve niet zoo moeijelijk, noch zoo vermoeijend voor het ligchaam, en zij kwamen mij, inzonderheid na de lange gewoonte aan de inspanning der ledematen, als eene vrolijke partij op eenen feestdag of als uitspanning voor. Daarbij kwam nog, dat ik in den kring mijner nieuwe milaansche kennissen slechts weinige of geheel geene vond, die mij met den burgerlijken ernst der Venetianen achting geboden, ik gaf mij dus weldra onbeschroomd aan mijne lievelingsneiging en de tot gewoonte gewordene zonde, aan de dronkenschap over, zoodat ik bij velen die mij kenden, de vrolijke muzijkant of ook wel de wijnglaszanger heette. Intusschen deed mij dit aan de genegenheid en bijval, die mijne kunst en mijne stem bij de menigte mij verworven had, geene afbreuk: want er waren helaas in dien tijd te Milaan zeer vele menschen, die met mij hetzelfde bandelooze leven leidden en evenwel in hoog, openbaar aanzien stonden.

Bijna nog meer dan over mijne zonde schaamde ik mij over een mij door de geboorte verleend regt, dat ik thans echter als een bijzonder geluk, als een groot voorregt beschouw: ik schaamde mij, dat ik een Duitscher was. In Venetië was ik voor een' Pool doorgegaan; te Milaan wist men niet anders of ik was een geboren Italiaan; ik voerde zelfs (zoo als reeds te Krakau in mijnen valschen pas) den lieven eerlijken naam mijner vaderen niet meer, maar was slechts als Signor Henrico bekend. Dat ik zulk eenen tegennatuurlijken afkeer had, om mijne ware afkomst te openbaren, daaraan zal misschien mijn kwaad geweten de hoofdzakelijke schuld gehad hebben. Ik had zoo gaarne elke herinnering

aan mijne vroegere wandaden uit mij zelven en van de aarde verdelgd; mijn naam en mijn vaderland riepen echter deze herinnering terug, en zij konden dit, zooals ik vreesde, ook eens in anderen doen. Daarbij kwam nog de omstandigheid, dat de Duitschers destijds te Milaan en in de meeste streken van Italië in eene zekere verachting stonden. Inzonderheid was hunne geneigdheid tot den drank, die men zot genoeg voor een algemeen gebrek van ons volk hield, een voorwerp van bespotting, en zonderling genoeg schaamde ik mij over een gebrek, waarvan men dikwijls mijne landslieden beschuldigde, waaraan ik mij zelven onbeschroomd en zonder schaamte overgaf. Het toevallig schertsend woord van een' mijner bekenden: dat ik drinken kon als een Duitscher, bragt mij, die anders zoo moeilijk driftig kon gemaakt worden, bij eene zekere gelegenheid in eenen zoo hevigen toorn, dat ik met het mes op hem wilde losgaan.

Eens, gedurende mijn bijna achtjarig verblijf te Milaan, gebeurde het, dat er een duitsche reiziger, een koopman, uit dezelfde stad, in welke mijne tante, mijn vaders eenige zuster, woonde, te Milaan kwam. Ik trof hem in het logement aan, waar ik dagelijks plag te eten. De man was het italiaansch zoo weinig magtig, dat hij niet zelden in groote verlegenheid kwam en meermalen vroeg, of er dan niemand onder de gasten was, die een weinig duitsch verstond. Ik wachtte mij wel, te laten blijken dat ik een Duitscher was; niemand had in Milaan nog een enkel woord in mijne moedertaal van mij gehoord. Zonder dat ik mij in het minst met mijnen landsman ingelaten had, vernam ik toch wie en waar hij van daan was. Toen ontwaakte er in mij een onweêrstaanbaar verlangen om iets van de mijnen te vernemen. Ik maakte, ik weet niet meer onder welk voorwendsel, kennis met den reiziger, begon een gesprek met hem, waarbij ik met geduld zijn gebroken italiaansch aanhoorde, en trok mij nu bij elke gelegenheid den man en zijne zaken aan, zonder hem ooit te laten merken, dat ik zijne moedertaal verstond. Hij kwam mij nu dikwijls opzoeken, want zijne bezigheden

hielden hem verscheidene maanden te Milaan op; als bij toeval noemde ik eens den naam van den echtgenoot mijner tante en vroeg den man, of er eene familie van dezen naam in zijne plaats woonde? Hij bevestigde dit en voegde er bij, dat zij zich wel bevond. Ik heb, zeide ik, eenen ongelukkigen jongeling gekend, die nu reeds lang dood is, deze was een bloedverwant dezer familie; zijn vader, met name Jakob Werner, woonde te Elbing, en deze man heeft mij, volgens hetgeen zijn zoon mij van hem verhaalde, veel belangstelling ingeboezemd; ik verzoek u, wanneer gij naar uw vaderland schrijft, bij de bloedverwante des overledenen te laten vernemen, hoe het haren broeder en deszelfs vrouw te Elbing gaat, echter verzoek ik u tevens de aanleiding tot deze uwe vraag aan niemand te openbaren, wijl ik anders in de onaangename noodzakelijkheid zou kunnen gebragt worden, der familie van den ongelukkige het hartverscheurende berigt van zijn jammervol einde te moeten mededeelen, hetwelk ik wensch, dat hun altijd moge verborgen blijven.

Eenige weken daarna kwam mijn landsman, toen ik het logement binnentrad, mij met een' brief in de hand te gemoet, uit welke hij mij de plaats in het italiaansch vertaalde, waarin zijn correspondent hem meldde, dat volgens ingewonnen berigten, Jakob Werner en zijne vrouw te Elbing beide gestorven waren.

Hoogst waarschijnlijk had mijne goede tante anderen door hetzelfde valsche berigt omtrent den dood mijner ouders misleid, door hetwelk zij zelve misleid was. Want naar hetgeen mijn vader vroeger hieromtrent gezegd heeft, komt de tijd, waarop ik te Milaan dit berigt ontving, met dien overeen, waarop mijne beide ouders zoo zwaar ziek lagen, dat men hen in hunne stad en elders reeds overleden waande.

Ik trachtte mijne gemoedsaandoening, bij de mededeeling welke de vreemdeling mij deed, zoo goed mogelijk te ver-

bergen; jegens de bekenden, die mijne neêrslagtigheid bemerkten, en mij daarover vroegen, wendde ik eene ligchamelijke ongesteldheid voor; ik begaf mij spoedig naar mijne woning en schreide daar eenige tranen, die maar al te schielijk opdroogden, wijl zij uit geene diepe bron kwamen.

In het laatste jaar van mijn verblijf te Milaan kwam er in deze stad eene zangeres uit Napels, die door haar schoon uiterlijk en door hare levendigheid en haar vernuft een' ongemeen diepen indruk op mij maakte. Ik kon dezen indruk niet verbergen; dezelve had zich geheel van mij meester gemaakt; ik zocht zoo veel mogelijk elke gelegenheid op, om haar te zien en te spreken; ik was de overdrevenste bewonderaar van hare talenten en van haar gezang, ofschoon dit laatste eigenlijk van zeer weinig beteekenis was; zij daarentegen prees en bewonderde mijne muzijkale talenten, en nog nimmer had mij de lof zoo wel gedaan, mij zoo zeer verrukt, als uit haren mond. Ik deed haar de rijkste, kostbaarste geschenken; zij werden met blikken van dankbaarheid en, zooals ik meende, van toegenegenheid aangenomen.

»Wacht u voor deze napelsche zangeres," zeide eens de directeur der hofkapel tot mij, die bij al mijne zedelijke gebreken mijn vriend was; »maak u met alle geweld en kracht eens mans van deze neiging los, die u in de diepste ellende storten zou; maak nog heden met mij een uitstapje naar mijn landhuis aan het Comermeer, misschien dat u daar in de schoone natuur de betoovering eener booze kunst vergaat."

Ik gevoelde, dat de man de waarheid sprak; ik gaf aan zijne uitnoodiging gehoor, en wij vertrokken nog denzelfden avond.

Dan, hoe zal ik mijnen toestand gedurende deze kleine reis en het kortstondig verblijf op het land beschrijven? Ik deed bij mijnen vriend en in den kring zijner familie alles wat mogelijk was, om in het gesprek opgeruimd en vrolijk te schijnen; gelijk iemand, die droomt, hield ik midden in het gesprek stil; wij zouden muzijk maken en zingen, ik

kwam uit de maat en beging misslagen, waarvoor een eerst beginnende zich zou hebben moeten schamen; ik was als iemand, die dronken is van slaap, die wel zich zelven en anderen dikwijls tot waken aanzet, maar echter midden in zijne woorden weêr steken blijft en insluimert.

»Uw toestand is zeer gevaarlijk, mijn arme vriend," zeide de directeur tot mij, »gij hebt een krachtiger tegengift tegen het ingezogen gift noodig, dan ik u geven kan; mogt gij toch een ander vinden dan dat, hetwelk in een lang ongeneesbaar berouw ligt."

Ik dankte mijn' vriend voor zijne opregtheid, en toen ik na eenige dagen van ons verblijf op het land bedaarder en zelfs vrolijker werd, geloofde hij misschien dat ik op weg was, om van mijn' onzaligen hartstogt genezen te worden; hij was nogtans te weinig met mijn hart bekend; mijne bedaardheid kwam van het voornemen, dat ik had opgevat, en dat met ieder uur vaster werd, om dadelijk na de terugkeering naar de stad, wat ook mijne vrienden daarvan mogten zeggen, om de hand der schoone zangeres te vragen, die mij, zulks durfde ik uit aanmerking mijner uitwendige betrekkingen veronderstellen, ongetwijfeld niet zou geweigerd worden.

Wij keerden eindelijk, na verloop van eene week, naar de stad terug; mijn eerste gang was naar de woning mijner geliefde. Doch hoe groot was mijne ontsteltenis en mijne droefheid, toen ik hoorde, dat zij reeds voor eenige dagen weêr naar Napels vertrokken was. Mijn besluit was schielijk gemaakt, en even zoo schielijk, ofschoon in de grootste stilte, maakte ik klarigheid om het ten uitvoer te brengen. Ik bragt al mijne zaken in de beste orde, schreef afscheidsbrieven aan mijne vrienden, pakte mijn geld en kostbaarste zaken bij elkander, en reeds den tweeden nacht na mijne terugkeering van het land ontvlugtte ik heimelijk en in der ijl, als iemand, die de geregtsdienaars te duchten heeft.

Slechts vlugtig zag ik voor ditmaal al de steden en streken van het heerlijk Italië, welke ik doortrok; ik had slechts

één gedachte: en dat was Napels en het voorwerp mijner hartstogt.

Eene neiging, die met zulk eene bandelooze hevigheid alle perken en wetten van orde en verstand verbreekt, als de mijne, toen ik zoo onbezonnen als ondankbaar mijne gelukkige betrekkingen te Milaan afbrak, draagt reeds hierom den stempel van hare dolzinnigheid in zich; zij kan in hare gevolgen nimmer gelukkig noch duurzaam zijn; zij is op een' grond gebouwd, uit welken onmiddellijk naast de plant der woeste liefde die der haat te voorschijn wast. Ook ik moest dezen treurigen overgang van de bedwelming der zinnen in afkeer en kommer zeer spoedig ondervinden. Ik zocht dadelijk na mijne aankomst het voorwerp mijner genegenheid op; ik verklaarde haar, dat ik uit liefde tot haar mijne schitterende betrekkingen te Milaan had opgegeven en haar naar Napels gevolgd was, om, indien zij mij niet versmaadde, haar mijne hand te reiken en als haar echtgenoot met haar te leven en te sterven. Zij gaf mij een ontwijkend antwoord; noch toestemmend noch weigerend; ik meende haar te begrijpen; nog denzelfden dag ging ik naar den directeur van den schouwburg en meldde mij aan, om als vreemdeling eene rol te mogen spelen. Mijn naam en de mare als uitmuntend zanger waren hem bekend, en daar mijne aanbieding met eene zeldzame belangeloosheid gedaan werd, nam hij dezelve met genoegen aan; nog in dezelfde week werd mij in eene nieuwe opera de hoofdrol opgedragen. Ik overtrof bij de uitvoering daarvan mij zelven, ook bij iedere andere gelegenheid, die zich aanbood, maakte ik het buitengewoon, want mijne onzalige liefde bezielde mij; mijnen wensch, om in Napels geplaatst te worden, kwam men van zelf met het aanbod hiertoe reeds te gemoet, ik kreeg in deze, meer dan iedere andere, der toonkunst genegene stad eene aanstelling, welker uiterlijke voordeelen nog veel schitterender waren, dan die ik te Milaan genoten had.

Ik zal wel niet noodig hebben veel over mijn lot in eenige der hierop volgende jaren te zeggen; de vrienden zullen het

zelven gemakkelijk raden. Alles wat mijn naar genoegen hakend hart begeren konde, werd mij in den aanvang van mijnen toenmaligen toestand te deel: uiterlijke welstand, door aanzienlijke ambtsbezolding en rijke gelegenheidsgeschenken; eene zoo vereerende, openlijke erkentelijkheid, als men ze aan mijnen stand slechts kon betoonen; omgeven door eene schaar van vereerders mijner kunst en zoogenaamde vrienden, toegenegene begunstigers en beschermers. Doch al dit uiterlijk geluk scheen mij slechts zeer gering in vergelijking van het gewaande, dat mij de verbinding met mijne schoone zangeres verschafte, die mij dadelijk na mijne aanstelling de hand gereikt had. Doch juist door deze verbinding, om welke ik mij zoo zalig achtte, had ik mij midden in mijn' ingebeelden aardschen hemel eene hel geschapen, wier lijden geen bloote inbeelding was, maar grootendeels in de werkelijkheid bestond.

Het is waar, de eerste maanden, ja het geheele eerste jaar ging in eene bedwelming van zinnen voorbij, in een' toestand van verblinding, in welken ik alles, zelfs de onzinnigste en onmatigste verkwistingen en onverzadelijke zucht tot genoegens mijner vrouw in een zachter, ja zelfs in een rooskleurig licht zag; hare eigenschappen schenen mij toe de natuurlijke uitvloeisels van een dichterlijk, boven het alledaagsche van het burgerlijk leven verheven karakter te zijn. Ik offerde aan hare invallen, hoe zot dezelve ook mogten zijn, al de sommen op, die ik verdiende en die ik te Milaan had opgespaard; zelfs de geschenken, die ik als eerbewijzen bij menige gelegenheid ontvangen had, de kostbare ringen, de gouden medailles en kettingen, en wat ik anders aan dergelijke dingen bezat, werden, zoodra het noodig scheen, te gelde gemaakt; ik had dit alles zoo gemakkelijk verdiend, daarom gaf ik het ook zoo gemakkelijk weg.

Dan, hoe verblind ik ook was, een ding kon mij toch ten laatste niet ontgaan, dat mijne vrouw dat niet kende of in acht nam, wat in Duitschland voor de noodzakelijkste en onontbeerlijkste eigenschap der vrouw gehouden wordt: eerbaar-

heid en trouw. De min beduidende voorvallen, welke mijne jaloezij gaande maakten en mij het eerst op de verdenking harer ontrouw bragten, verontschuldigde zij met de gewoonte van het land, waaraan men zich, zonder zich belagchelijk te maken, niet onttrekken kon; ik moest echter maar al te schielijk op eene onwederlegbare wijze overtuigd worden, hoezeer mijne verdenking gegrond geweest was. Dit ontwaken uit mijne droomen, deze ontdekking van mijn verblind hart trof mij op eene vreesselijke wijze. Ik klaagde mijn leed aan den eenigen vertrouwden vriend, dien ik onder mijne vele kennissen gevonden had, een' ouden venetiaanschen schilder, die reeds lang te Napels woonde; hij zeide mij deelnemend: waarom hebt gij toch niemand gevraagd, voordat gij deze onzalige verbindtenis aangingt; de geheele stad zou u dingen van uwe vrouw hebben kunnen zeggen, welke uwe neiging, indien zij geene krankzinnigheid was, hadden moeten verkoelen; toen ik u kennen leerde, was het reeds te laat, u te waarschuwen. Men zegt haar immers na, dat zij reeds op Sicilië eenmaal getrouwd is, haren man *verlaten* heeft en met een' jongen Spanjaard, in wiens gezelschap ik haar zelf gezien heb, is doorgegaan; ware het u ernst, uit deze verderfelijke handen te geraken, dan behoefdet gij slechts de sporen van dat gerucht, aan welks waarheid ik niet twijfel dieper na te vorschen, en uw huwelijk met de vrouw van een' ander, zou volgens de wet der kerk schielijk en voor altijd ontbonden zijn.

Dan, hoe welgemeend deze raad van mijnen vriend ook was, ik volgde hem niet; mijn dwaas hart hing nog altijd te zeer aan mijne verleidster; hare valsche tranen, hare geveinsde teederheid, hare liefkoozingen en verlokkende kunstgrepen verwikkelden mij gedurig vaster in hare strikken, hoe dikwijls ik dezelve ook trachtte los te maken. Door de verstrooijingen, waarmede zij mij omringde, liet zij mij *niet* tot mij zelven, ja naauwelijks tot de beschouwing van mijne ellende komen; jaloezij en verdriet verscheurden mij wel dikwijls het hart, de verdoovende middelen echter, die

men in de wonden goot, doodden elk gevoel, zelfs dat der smart; ik kwam in mijne bedwelming den val naar den afgrond steeds nader.

Om den toestand mijner huishoudelijke betrekkingen had ik mij nimmer bekommerd; ik liet mijne vrouw hiermede naar willekeur begaan; zij ontving het grootste gedeelte van mijn inkomen en bezorgde de uitgaven. Het kwam mij dikwijls voor, dat onze geldelijke omstandigheden thans minder in verval waren dan vroeger, want zoo dikwijls ik iets uit onze gemeenschappelijke kas noodig had, vond ik ze wel met goud voorzien.

In het derde jaar van mijnen ongelukkigen echt hadden de artsen mij gedurende eenige weken het gebruik der baden van Ischia aangeraden; ik bezocht dezelve in gezelschap van eenen poolschen vorst, die dikwijls aan mijn huis kwam en dien ik, naar mijn vermogen, veel vriendelijkheid bewezen had. Toen ik na het gebruik der baden naar Napels terugkeerde, vond ik slechts een' ouden bediende in mijne woning; hij kwam mij te gemoet met het berigt, dat mijne vrouw, dra na mijn vertrek ook, zoo als zij zeide, slechts voor eenige dagen naar het land gegaan was. Men had haar echter tot hiertoe vergeefs terugverwacht en moest maar al te zeer vermoeden, dat zij het huis voor altijd verlaten had. Bedwelmd van schrik opende ik de deuren van mijne en hare kamers; ik vond ze van al hare kostbaarste voorwerpen beroofd; het was alsof er dieven ingebroken waren. Tot mijne verwondering voelde ik echter, dat het kleine kistje, waarin gewoonlijk het geld bewaard werd, zeer zwaar was, even als ware het nog gevuld; ik opende het en vond het werkelijk vol goudstukken van spaansche munt. Deze onverwachte grootmoedigheid van mijne trouwelooze vrouw kwam mij onbegrijpelijk voor, echter kwam zij mij goed te stade, ik deed dadelijk van het geld verscheidene noodige uitgaven.

Mijne bemoeijingen, om de voortvlugtige op het spoor te komen, waren vruchteloos; mijne vrienden, met name de reeds vermelde Venetiaan en de voorname Pool stelden mij

gerust, terwijl zij mij te gemoet voerden, hoezeer ik mijn gewaand ongeluk als een geluk moest beschouwen, en ik liet ten laatste mijne navorschingen steken, te meer, daar het waarschijnlijk bleek te zijn, dat de moordenares van mijn geluk uit vrees voor den Siciliaan ontvlugt was, wiens huwelijksband zij voor onze kennismaking door haar trouweloos wegloopen verbroken had.

Op zekeren avond, toen ik mij juist ter rust begeven wilde, hoorde ik stappen van gewapende lieden en een hevig kloppen aan mijne deur. Ik deed open; eene sterke wacht trad binnen, die mij naauwelijks tijd liet, om mij weêr aan te kleeden, en mij daarop naar de gevangenis bragt. Men had nog in mijne tegenwoordigheid mijne kamer doorzocht; eenige personen van het geregt verzegelden in de eerste plaats mijn nog altijd rijkelijk met goud voorzien kistje, en namen het mede. Men beantwoordde mij geene mijner vragen over de reden mijner in hechtenis neming, deze bleef voor mij even zoo duister, als de dompige kerker, waarin men mij nevens andere misdadigers aan ketenen sloot.

Reeds sedert lang had men de regering bekend gemaakt; dat er valsch goudgeld, met een' misleidend nagemaakten spaanschen stempel in de stad in omloop waren. De navorschingen, welke men deswege in het werk stelde, hadden onder anderen ook op mijn huis eene verdenking geworpen, daar zij echter ook naar vele andere uitgangspunten der verspreiding voerden, had men die verdenking, als de waarschijnlijk ongegrondste, van de hand gewezen. Later bleek het, dat mijne eerlooze vrouw met den aanvoerder der valsche munters, denzelfden Spanjaard, met wien zij haren eersten echt gebroken had, nog bij voortduring in betrekking gestaan had; het goede geld, dat ik ingebeurd had, had zij voor zich zelve behouden, en het valsche daarvoor in het kistje gelegd; nog in de laatste dagen voor hare vlugt uit mijn huis had zij bij eenen eerlijken koopman, die, als onze buurman, ons beiden kende en daarom volstrekt geen wantrouwen koesterde, oostersche paarlen en andere kostbaarheden gekocht

en met het nagemaakte geld hem betaald; en toen nu sedert mijne terugkomst ook ik geen ander geld meer uitgaf, dan zulk, ja zelfs op den dag mijner in hechtenisneming eene niet onaanzienlijke som daarvan naar een' wisselaar zond, om er zilvergeld voor in te wisselen, toen kon men niet anders, dan mij, zoo niet als valschen munter zelven, dan toch als medepligtige derzelve te beschouwen. Buitendien moesten ook de onevenredig groote uitgaven van mijn huis deze verdenking versterken.

Ik werd na den ellendig, in de gevangenis wakend doorgebragten nacht voor het verhoor gebragt. Ik zeide alles, wat ik wist; het was zoo goed als niets; men geloofde mijne woorden niet; ik werd als een boosaardig liegende bedrieger op nieuw in den kerker gebragt. Zoo ging het bij onderscheidene verhooren; de verzekering mijner onschuld verbitterde mijne regters slechts, in plaats van hen voor mij in te nemen; nadat ik reeds verscheidene weken in de gevangenis gesmacht had, werd ik eindelijk op de pijnbank gebragt, om mij de bekentenis mijner zoo duidelijk schijnende schuld met geweld af te dwingen. Toen men mij de duimschruiven aanzette, zeide een der regters: wat is het jammer van deze vingers, in welke zulk eene meesterachtige vlugheid der toonen woonde, en die nu voor altijd aan de kunst ontrukt worden. Wat baten hem zijne vlugge vingers, zeide een ander, daar toch binnen weinige dagen de galg zijn lot is. »Ja, regters! zeide ik, bejammert deze handen niet om hunne vlugheid, maar daarom, dat zij onschuldig zijn. Want dat zij dat zijn, dat bezweer ik u nogmaals voor den alwetenden God."

Mijne betuiging was vergeefsch, ik werd aan de pijnigers overgegeven, en de martelingen, die zij mij aandeden, kwamen mij, nadat ik ze eenige uren lang had doorgestaan, eindelijk toch ondragelijker voor, dan de dood; ik beleed eene daad, waarvan mij niets bewust was. Verpletterd, verrekt en al mijne ledematen uit elkander gescheurd, bragt men mij naar het strooleger in mijnen kerker terug; men had de ijzeren boeijen niet meer noodig om mij vast te hou-

den, ik had niet eens de kracht meer, om regtop te zitten. Ieder uur verwachtte ik het doodvonnis; ik wachtte vergeefs, men poogde mij nog slechts in het leven te houden, en zelfs mijne mishandelde ledematen weêr te herstellen, ten einde mij nog eens naar de pijnbank te kunnen slepen en mij de aanwijzing mijner medepligtigen af te persen.

Ik raakte spoedig in eene wondkoorts, die zoo hevig werd, dat ik met mijn bewustzijn tevens het gevoel mijner pijnen verloor. In de phantasiën dezer koorts hoorde ik gedurig de laatste woorden, welke de regters en welke ik gesproken had, voordat men mijne handen en vingers aan de pijnbank prijs gaf; ik bezwoer in mijne ijle koorts al luider en luider, ten laatste met eene stem als van den donder, dat deze handen onschuldig waren, en riep daarbij God als getuige aan; zoo dikwerf ik echter zulks deed, overviel mij eene onrust en een helsche angst. Toen ik weêr tot bewustzijn kwam, herinnerde ik mij levendig deze koortsachtige gedachten, ten naasten bij als iemand, die uit eene sluimering ontwaakt, zich de woorden herinnert, welke een ander, die bij hem stond op het oogenblik dat hij ontwaakte, sprak. Hetgeen ik tot de regters gezegd had, stond als met groote letters geschreven voor mijne oogen. »Deze handen onschuldig?" zeide ik tot mij zelven, »mag ik zulks met regt en bij den alwetenden God bezweren? Is het niet dezelfde alwetende God, die de oude zware schuld mijner handen ontdekt en eindelijk, na lang geduld met den zondaar, ze zoodanig gestraft heeft als zij verdienden? Ik heb, wel is waar, die valsche goudstukken niet gemunt, en weet ook niet, wie het gedaan heeft, maar heb ik niet met deze verpletterde vingers de valsche papieren en valsche stempels van zegels gemaakt, wier inhoud en afdruksels van grooter belang waren dan de goudstukken?"

Het was de eerste maal, dat ik het geheele gewigt mijner misdaden inzag. Het weegeschrei van mijn geweten was mij lang, op al de paden mijner ligtzinnigheid, achtervolgd, thans in het gezigt van den nabijzijnden dood achterhaalde

het mij; ik moest staan blijven en het aanhooren, want wilde ik terug, dan lag reeds het geopende graf voor mijne voeten, voor mij lag het duistere eener eeuwigheid in de nabijheid, wier denkbeeld ik zoo lang vermeden had; aan mijne linkerhand het wrekend zwaard van den wereldlijken regter, ter regter de toorn van eenen God, wiens verbond en trouw ik met voeten geschopt had.

Midden in dezen afgrond van doodsangst en verschrikkingen der eeuwigheid kwam mij een lang vergeten kleinood mijner kindschheid te binnen. »Men heeft mij gezegd, er is een God, die zich zelfs den verworpensten zondaar erbarmt, wanneer hij ernstig om genade roept; eene liefde, die tot aan het kruis nedergedaald is, opdat zij het zieke geneze, het verlorene redde; eene liefde, die niemand zal verstooten, welke tot haar komt. Deze liefde roept allen tot zich, die zich arm en ellendig gevoelen, allen die lijden en treurig zijn, indien zij slechts hooren willen; wie kon armer en ellendiger, bedroefder en ter neêr geslagener zijn dan ik, wie kon begeeriger zijn en wie meer behoefte hebben aan een' Heiland, die vergeeft en van de verschrikkingen der eeuwigheid redt. Ik gaf mij onder duizend tranen aan dit denkbeeld over; ik vroeg mijn verstand niet of het het gelooven kon? ik vroeg slechts mijn verbrijzeld en verpletterd hart, en dit zeide gewillig ja.

Destijds heb ik regt ondervonden, welk een' schat voor tijd en eeuwigheid zulk eene christelijk brave opvoeding in de ziel des menschen legt, als die, welke mijn vader mij gaf. Al de krachtige woorden en spreuken der schrift, die mij in mijne kindschheid gegeven waren en aan welke ik sedert zoo vele jaren niet meer gedacht had, kwamen mij thans te hulp, zij braken als zonnestralen in den donkeren kerker van mijnen zieleangst door; zij verlichtten en verkwikten mij. Het was mij onbegrijpelijk en onverklaarbaar; hier op het strooleger met mijne gefolterde ledematen ondervond ik eene kalmte, ja een welzijn van mijn binnenste, zoo

als ik het nooit in de tijden van mijn hoogste uiterlijk geluk ondervonden had.

Gedurende mijne ziekte had men mij in eenen eenigzins minder verschrikkelijker kerker gebragt; de arts, die mij behandelde, had dit misschien even zoo zeer om zijnent- als om mijnentwil verlangd. In deze gevangenis bevonden zich met mij nog twee andere boosdoenders, die, zooals ik naderhand gewaar werd, eene schilderij gestolen en aan een' buitenlander verkocht hadden. De zwaarte van hun straf hing ten deele van de zeer onzekere omstandigheid af: of zij het gestolen goed aan zijn' eigenaar, een' koninklijken prins, uit wiens landhuis het gestolen was, terug bezorgen konden of niet. De beide kerels, welke mij als iemand, die half op sterven ligt en geen bewustheid van zich zelven meer heeft, verscheidene dagen voor oogen gehad hadden, beschouwden mij volstrekt niet als een' aanwezigen getuige; zij spraken zoo vrij en onbewimpeld alsof zij geheel alleen waren. Ik gaf weinig acht op dit slecht gesnap, een ding slechts had ik als in het voorbijgaan opgemerkt, dat de voornaamste dief een Italiaan en zijn makker een Pool was. Eens verhaalde de laatstgenoemde aan zijn' kameraad, den Italiaan, dat hij nog kort geleden een rijk man had kunnen worden, indien de zware straf hem niet had afgeschrikt; op de boschrijke hoogten van Santa Agatha was hij eens des nachts in de nabijheid van den sluiphoek geraakt, in welke de Spanjaard woonde, die de valsche goudstukken maakte; de valsche munters hadden hem spoedig ontdekt en hem mede naar binnen gesleept; hij moest, wilde hij zijn leven niet verliezen hun stilzwijgendheid zweren en met hen gemeene zaak maken. Hij had zulks werkelijk een' tijdlang gedaan; hij had ten hunnen voordeele eene aanzienlijke hoeveelheid van het valsche geld aan vreemd scheepsvolk, namelijk aan kooplieden van de afrikaansche kust uitgegeven. Men had hem voor zijne moeite voorshands nog meer met groote beloften dan met de daad beloond, en daar hij te Napels hoorde, dat men het bedrog op het spoor was, liet hij al

zijne schitterende vooruitzigten in de steek en had zich liever tot den schijnbaar minder gevaarlijken, voor het oogenblik meer winstgevenden diefstal van schilderijen geleend.

»Met dat al, voegde zijn kameraad er bij, weten wij ook nog niet, hoe ons deze handel afgaan zal. Indien wij den prins niet weêr aan zijne schilderij helpen kunnen, zullen wij wel eenige jaren den ketendans met den roeitakt op de galeijen dansen moeten. Het eenige wat ik bij het verhoor zal kunnen zeggen, is, dat onze geschilderde, schoone tuiniersvrouw den weg naar Ischia gegaan en daar door eenen vreemdeling gekocht is. Mogt deze vreemdeling benevens de schilderij nog aanwezig zijn en maakt zij eene groote rekening voor zijne uitgaven, dan weet ik niet, wie naar den weg van het tegenwoordige regt het gelag betalen moet, de vreemde heer die zoo dom was, gestolen goed te koopen, of de schurkachtige Franschman, die den onderhandelaar speelde, en ons de waar voor een' spotprijs aftroonde, of wij arme duivels, die, nadat de geregtsdienaars ons alles hebben afgenomen, niets van al de eer hebben, dan de zure moeite.''

Ik hoorde dit geheele gesprek, want de vermelding der valsche munters had mij hiertoe gaande gemaakt, met de grootste oplettendheid aan. Mijn' vriend, den poolschen prins, werd gedurende ons verblijf te Ischia door eenen Franschman eene schilderij aangeboden, dat het liefelijk beeld van een meisje, midden tusschen bloembedden, voorstelde, en dat door zijne waarheid en schoonheid van de hand eens grooten meesters tuigde. Hij kon de verlokking niet weêrstaan, ofschoon hij vreezen moest, dat het beeld niet het eerlijke eigendom van den verkooper was; hij betaalde het hem en verborg het tusschen de andere voor de terugkeering naar het vaderland verzamelde kunststukken.

»Vriend,'' dus sprak ik in het poolsch den handlanger van den schilderijdief aan, »ik zou u gemakkelijk uit den nood kunnen helpen. Ik ken den vreemden heer, die de schilderij bezit. Hij is nog te Napels; ik behoef hem slechts

vriendelijk te verzoeken en hij geeft het ontvreemde goed terug, zonder u in 't ongeluk te brengen."

Zij waren beiden verbaasd, dat ik, die zij meenden dat op sterven lag, tot hen sprak, het meest echter de *Pool*, dat ik hem aansprak in zijne moedertaal. Hij deelde zijn' kameraad in het italiaansch mede wat ik gezegd had en zeide, als die mijnheer daar niet in de koorts gesproken heeft, dan is hetgeen hij belooft, dank waardig.

» Een ding slechts, dus vervolgde ik in het poolsch, vorder ik dan van u, hetgeen ook nog op eene andere wijze tot uw voordeel zijn kan, dat gij de regering behulpzaam zijt in het opsporen en vatten der valsche munters, met wie gij een' tijdlang verkeerd hebt."

» Daartoe zou ik maar al te goed in staat zijn, antwoordde de Pool; want daar ik die lieden nog eene kleinigheid schuldig ben en zij mij voor iemand hielden, die voor altijd met hen in verbond getreden was, ken ik alle bijzondere afdeelingen van hunne werkzaamheid. In dezen oogenblik zijn zij nog bij Viterbo; binnen weinige weken zullen zij te Livorno scheep gaan; te Marseille brengen zij den winter door. Maar, voegde hij er, nadat hij eenige oogenblikken stil zweeg, alsof hij door zijne te ver gegane openhartigheid verschrikt was, bij: geloof niet, dat ik deze dingen voor het geregt zal zeggen, voor gij ons door de vervulling van uw gegeven woord bewezen hebt, dat gij werkelijk goed bij uw verstand zijt. Om het gesnap van eenen zieke die in de koorts ijlt, zal men geen' mensch op de pijnbank brengen, en het getuigenis van twee die gezond zijn, zal wel meer gelden, dan dat van een' enkelen gek.

Ik herhaalde mijne belofte en, want ik zag in dit geheele voorval de genadige hand van mijnen redder, dacht ook dadelijk aan derzelver vervulling, want toen de arts binnentrad, verzocht ik dezen, te willen bewerken, dat ik mijn' vriend, den poolschen prins, konde spreken. Deze maakte, wel is waar, in de eerste oogenblikken eenige zwarigheid, om iemand te bezoeken, die, hoewel het hem ongelooflijk

voorkwam, van eene zware misdaad beschuldigd werd; zijne oude genegenheid voor mij overwon intusschen alle zwarigheid; hij kwam bij mij. Ik vertelde hem alles, wat mij wedervaren was; mijne houding zoowel als mijne stem en de daadzaken mijner geschiedenis zelven overtuigden hem, dat ik de waarheid sprak.

»Het staat thans aan u, vervolgde ik in het fransch, wijl ik wel durfde veronderstellen, dat mijne beide medegevangenen deze taal niet verstonden, tot mijne redding iets, misschien niet onwezenlijks bij te dragen. Ik verhaalde hem hierop het gebeurde met mijne beide medegevangenen en den zamenhang van zijn' schilderijkoop met het lot van deze beiden, en daardoor dat met het mijne. Hij naderde hierop den Pool; deze zou gaarne zijn gezigt voor hem verborgen hebben, maar zijne geboeide handen ontzeiden hem deze dienst; het was een van zijne lijfeigene bedienden, die hem ontloopen was. Schelm, zeide hij, uwe streken zullen u vergeven zijn, en de door u gestolene schilderij, dat in mijne handen is, geef ik ook zonder uw nadeel terug, wanneer gij ons het regte spoor der valsche munters aanwijst. De Pool overweldigd door de oude eerbied en vrees voor zijn' gewezen heer, herhaalde nogmaals, veel uitvoeriger dan tegen mij zijne opgave omtrent het bedrijf en de bezigheid van den Spanjaard en zijne medgezellen; hij vernieuwde de belofte, welke hij mij gedaan had. Mijn vriend scheidde van mij met troostende woorden.

Eenige dagen daarna werd ik op nieuw tot het pijnlijk verhoor gedagvaard. Ik kon nog niet gaan, men moest er mij heen dragen; maar ofschoon de kracht om de ledematen te bewegen mij nog ontbrak, was het gevoel toch zoo ver weêr in dezelve teruggekeerd, dat zij de mij op nieuw toegedachte folteringen der pijnbank met verdubbelde kracht zouden ondervonden hebben. Men vroeg mij naar mijne medepligtigen. — Wie en waar de valsche munters zijn, zult gij, zeide ik, zonder verdere moeite te doen, vernemen, indien gij mijne getuigen roepen en verhooren wilt. Ik noemde

hierop mijn' medegevangene den Pool, en mijn' vriend, den poolschen vorst. Ik zal hier eerst, zeide de vorst, eens anders eigendom in uwe handen leggen, dat een toeval mij toevertrouwd heeft; hij deed hierop verslag van de zaak wegens den diefstal der schilderij en verzocht, tegen zijne borgstelling dat men zoo zacht mogelijk met zijn' lijfeigen knecht mogt handelen, als ook met deszelfs maat. Hierop deelde ook mijn medegevangene zijn berigt mede omtrent de valsche munters; men hoorde hem met oplettendheid aan en bragt ons op nieuw in bewaring.

Eenige dagen later had men de geheele bende valsche munters, en onder deze ook de bewerkster van mijn ongeluk, bemagtigd. Mijne onschuld kwam nu duidelijk aan den dag, evenwel kon de erkenning derzelve mij de vernietigde kracht en gezondheid mijner ledematen niet teruggeven. Mijne vingers schenen destijds voor altijd tot de uitoefening mijner vorige kunst onbruikbaar gemaakt, mijne stem was door heeschheid, een gevolg van de gruwzame behandeling en de gevangeniskoorts, verlamd. Ik durfde mij, na mijne vrijlating, naauwelijks meer te Napels vertoonen; de menigte lieden, die wel is waar zonder mijn weten door het valsche geld, dat uit mijn huis gekomen was, bedrogen waren, wilden zich nu in de eerste plaats aan mij, hunnen onschuldigen schuldenaar, houden; ik nam mijne toevlugt in de stille woning van mijnen ouden vriend, den venetiaanschen schilder. Te Napels was voor mij geen vooruitzigt meer om den kost te verdienen; wat zou een kreupele met verminkte vingers en eene heesche stem in de toonkunst, wat zou hij zelfs maar in een handwerk beginnen. Desniettemin mogt ik mij ook ditmaal verheugen in het medelijden, dat de aanblik van eens anders ellende zoo ligt in gevoelige harten gaande maakt. Ik werd, zelfs door het koninklijke hof, en vervolgens ook door andere vermogende vrienden, onder welke ik mijnen poolschen vorst met dankbaarheid gedenk, met reisgeld voorzien. Ik verliet Napels met een diep geroerd hart. Ik had veel in deze stad verloren; ten laatste nog, zooals het mij

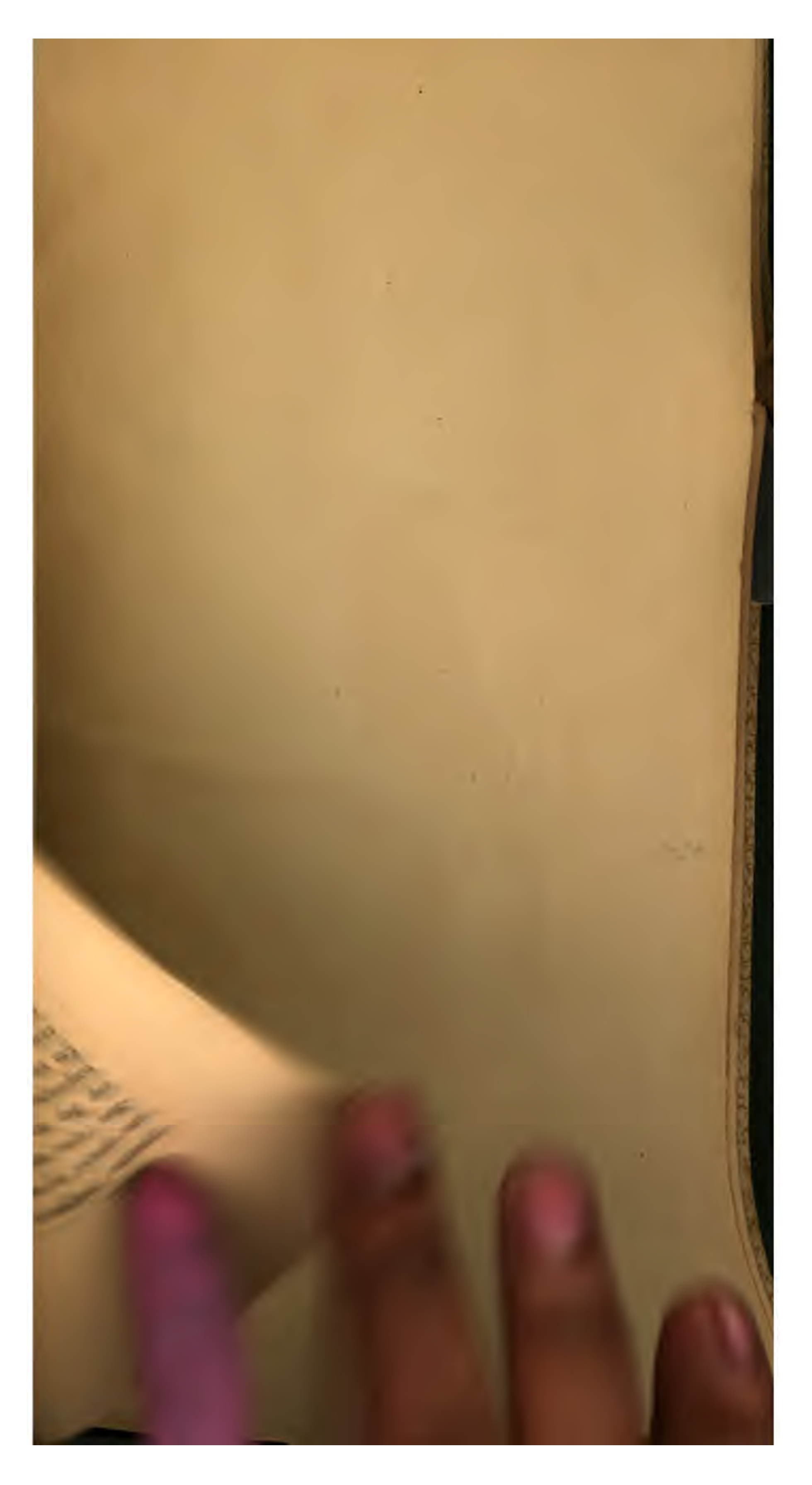
destijds toescheen, mijne gezonde ledematen; hetgeen ik echter gewonnen had, was meer waard, dan alles, wat ik verloren had: het was het teruggekregene kleinood van den kinderlijken vrede met God, en de kracht om elken dag en ieder uur tot Hem te naderen, welke mijne ziel onder de verminking van haar ligchaam gevonden had en sedert niet meer verloor.

Hoe gaarne wilde ik toen een Duitscher zijn; hoe reikhalzend verlangde ik om weêr in Duitschland te komen! Ik reed onophoudelijk door; mijn reisgeld liep reeds in Zwitserland ten einde; arm als een bedelaar kwam ik te Bazel, want het laatste overschot van mijne klinkende munt was maar even toereikend, om den boer, die mij in het met stroo bedekt wagentje derwaarts bragt, zijn gering, hem beloofd loon te geven. Waar wilt gij afstappen; vroeg hij mij. »Ik kan immers zonder vreemde hulp niet uit den wagen klimmen antwoordde ik, leg mij neder, waar gij 't goedvindt; God zal verder voor mij zorgen."

De goede man hield stil voor het huis van eenen bakker, die tevens wijntapper was. Hij ging naar binnen en sprak met den bakker; deze, een vriendelijk, oudachtig man kwam te voorschijn en vroeg: wie en van welk land zijt gij? Ik zeide, ik ben een zieke Duitscher, die uit Italië komt en die u met niets dan met verwachtingen betalen kan. — Nu, ook verwachtingen zijn goed, zeide de vriendelijke man; brengt hem maar naar binnen in het achterkamertje.

Mijn voerman had, daar hij zelf een goed man was, op last en onder de leiding van eene hoogere goedheid mij herwaarts gebragt; ik vond in den bakker eenen waren Samaritaan, die mij verzorgde, zonder uitzigt op aardsche vergelding. Ik verwierf mij echter dra daarna het noodige door onderrigt te geven in de italiaansche taal, alsmede door het vertalen en dicteren van italiaansche brieven voor eenige handelhuizen. Want om zelf te schrijven waren mijne verminkte vingers nog in langen tijd niet in staat. Ofschoon echter ook

hier
pool
eig
vert
weg
borg
kne
dee
vals
bra
I
mu
luk
dag
kra
vin
vor
hei
ger
naa
wel
uit
in
naa
van
Na
ver
eer
eer
ma
an
Ik
do
po
zi
ve

de uitwendige, ligchamelijke gezondheid, die ik in den kerker en op de pijnbank verloren had, nog steeds niet in hare vorige sterkte wilde terugkeeren, zoo had daarentegen dat innerlijk welzijn, dat ik in dezelfde uren van nood en smarten verkregen had, in het goede Bazel onder de verzorging en in den omgang met brave zielen, die de genezing van den innerlijken nood verstonden, zich meer en meer bevestigd.

Ik had eenige jaren zoowel in uiterlijken als inwendigen vrede te Bazel geleefd, toen een aanzienlijk heer uit Straatsburg mij kennen leerde. De menigvuldige kennis, die ik op mijne reizen en in mijne vroegere betrekkingen had opgedaan, beviel hem, en hij haalde mij over, met hem naar zijne vaderstad te gaan, opdat ik het mij geleende talent als onderwijzer aan eene school nog nuttiger konde aanwenden. Ik gaf aan dit voorstel gehoor en kwam op zulk eene wijze te Straatsburg.

Hier wachtteden mij nogtans nieuwe ongerustheden en beproevingen; de in bezitneming dezer stad door de Franschen had in de vroegere betrekkingen harer bewoners, voornamelijk derzulken, die uit eenen hoogeren stand waren, en die in aanzienlijke betrekkingen geplaatst waren, zooveel verplaatst en veranderd, dat mijn begunstiger zich genoodzaakt zag, zijn vaderland en zijne schoone bezittingen te verlaten en naar Oostenrijk te vlugten. Dit geschiedde kort na mijne aankomst te Straatsburg, en ik zag mij hierdoor in de mij vreemde stad geheel verlaten en hulpeloos. Mijn toestand werd nog donkerder toen eene zware ziekte mij op het bed wierp. In dien toestand leerde mij de man uit Koningsbergen kennen, die mijn' goeden vader berigt omtrent mijn leven gaf. Hij heeft niet verstaan, of heeft verzwegen, hetgeen het trouwe vaderhart den meesten troost zou verschaft hebben: de betuiging van den vrede en den rijken troost, met welken mijn hart in het gevoel van zijne armoede vervuld was, en waarmede ik mijn einde, dat naar mijn oordeel zeer nabij was, te gemoet zag.

Ook dit lijden had tot mijn geluk gediend; men had mij

verlatene eindelijk in een openbaar ziekenhuis gebragt, in hetwelk ik een' der grootste en beste artsen van de stad vond, die zich mijner met bijzondere trouw aantrok. Zelfs toen ik van mijne hoofdzakelijke ziekte genezen was, liet hij mij nog niet uit zijn geneeskundig opzigt en verzorging gaan, maar nam uit trouwe, onbaatzuchtige liefde de behandeling mijner ledematen op zich, die nog steeds aan de gevolgen der uitgestane mishandelingen leden. God zegende zijne geneesmiddelen; ik kreeg allengs het gebruik mijner handen en vingers, als ook het vermogen om verder te gaan weder; ook mijne stem werd wederom sterker. Ik zou nu weêr in staat geweest zijn, mijne vorige kunst uit te oefenen en mij daardoor rijkelijk mijn onderhoud te verschaffen, maar mijne neiging, mijn innerlijk beroep was veranderd; ik wilde de mij wedergeschonkene gaven en krachten niet meer hoofdzakelijk slechts tot mijn nut en tot vlugtig vermaak der zinnen, maar ten dienste van hem, die ze mij verleend had, en tot nut en stichting des naasten aanwenden. Ik verdiende echter door onderrigt in muzijk en teekenen zooveel, dat ik de reis naar een bad onzer gezegende Rijnstreken konde aanvaarden, welks gebruik mijn arts mij aangeraden had. Dit van levenswarmte doordrongen water nam zelfs het laatste overblijfsel van mijn ligchamelijk lijden weg, en die badplaats werd nog op eene andere wijze heilzaam voor mij, want hier maakte ik uit de beschrijving van anderen de eerste kennis met mijnen lieven heer, den Ridder Koenraad, en zijne vrije herberg. Er kwam bij mij de vurige wensch op, bij dezen man te zijn, en, indien het niet anders zijn kon, als zijn geringste dienaar bij hem te wonen. Ik kwam hier, en de heer Koenraad nam mij gewillig op; hij vertrouwde aan mij arme de verzorging zijner armen en gaf mij nog buitendien gelegenheid, om zaadkorrels te zaaijen voor den dag des oogstes. Ik leef hier in den grootsten innerlijken vrede; nogtans heb ik geleerd, dat wij de wapenen des geloofs niet moeten afleggen, tot dat men ons het doodkleed aantrekt.

De oude natuurlijke stam, uit welken de bittere vruchten des berouws ontsproten, bestaat nog in mij, ofschoon eene hand der genade, in de uren mijner smarten, den stam gespleten, en er eene loot in geënt heeft, uit welke de zoete vruchten eener hoop te voorschijn kwamen, welke nimmer beschaamd laat worden.

De officier drukte den armenvriend de hand. Onder alle de hier aanwezigen, zeide hij, hebben wij beiden de naauwste, schoon ook niet uiterlijke, dan toch innerlijke verwantschap van de leidingen onzes levens; wat dood en verderf is, hebben wij beiden het diepst en levendigst ondervonden, doch tevens ook, wat redding van den dood is. Ons is veel kwijtgescholden en geschonken, moge ook steeds de dankbare liefde zoo vurig en krachtig in ons blijven, als zij het was in de oogenblikken onzer redding. Hoe smart het mij, mijn broeder en vriend, dat ik zoo schielijk weêr van u, dat ik van al deze vrienden weêr scheiden moet.

Wat zou u beletten, zeide Ridder Koenraad, de oogenblikken van rust, die er in het drukke bedrijf van den krijg zich opdoen, hier bij ons door te brengen. Daarenboven hoop ik, dat de vier gasten, die thans, alsof zij besteld waren, een zoo goed overeenstemmend concert hunner levensgeschiedenissen in mijne vrije herberg gaven, elkander en mij voor een langer vaster zamenzijn zullen aangetroffen hebben. Want mijn goede meester Pähler zal, hoop ik, zijne beroepsreizen thans vaker zoo inrigten, dat hij den ouden Koenraad en zijne vrienden een bezoek geven kan; mijnheer den doctor Reizer hoop ik reeds op de terugreis, en dan in het voorjaar, als hij zijn' zoon in onze buurt brengt, weêr te zien, en dat hij omtrent het gering onthaal van onze vrije herberg zoo toegevend zal zijn, dat hij ze nog menigmaal met een bezoek zal vereeren; en mijn oude Jakob Werner heeft immers zijn vaderland daar, waar zijn verloren en wedergevonden zoon woont. Ik hoop niet, dat mijne bede vergeefsch zal zijn, als ik hem hartelijk en dringend verzoek, in mijne weezenschool de post van onderwijzer op zich te

nemen en bij ons zijne dagen te eindigen. Wij beide ouden zullen het korte eind van den weg, dat wij nog tot aan de herberg der eeuwige rust hebben af te leggen, in den volsten zin des woords hand aan hand doorwandelen en ons met gemeenschappelijke kracht steeds vaster en vaster aan den stok en staf houden, die ons tot hiertoe zoo vriendelijk geleid heeft.

De oude Jakob stemde met vreugde hierin toe, en misschien voert ook ons de weg der verhalen nog eens voor een kort bezoek tot de beide oude vrienden en tot de geschiedenis van hunne laatste, vreedzaam stille en gelukkige levensjaren terug.

